

Joukkuepelillä voittoihin

Jalkapalloilu ja muu tehdasurheilu Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiössä 1924-1975

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja
kauppatieteiden tiedekunta
Historia- ja maantieteiden laitos
Suomen historian Pro gradu-
tutkielma
Maaliskuu 2016
Jari Klemola

Sisältö	Sivu
1 Johdanto	1
1.1 Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö	1
1.1.1 Valkeakosken tehdasyhteisön synty	2
1.1.2 Simpeleen tehdasyhteisön synty	3
1.1.3 Myllykosken tehdasyhteisön synty	4
1.1.4 Jämsänkosken tehdasyhteisön synty	5
1.2 Tutkimustehtävä	6
1.3 Käsitteet	8
1.4 Lähteet ja aikaisempi tutkimus	11
2 Työpaikkaurheilun kehitys Suomessa	14
3 Yhtyneiden urheilutoiminta	23
3.1 Sosiaalinen toiminta	23
3.2 Urheilutoiminnan alkuvuodet	28
3.3 Urheilutoiminta sotien jälkeen	34
3.4 Yhtyneiden mestaruuskilpailut	41
3.5 Urheilupaikkojen rakentaminen	45
3.6 Urheiluseurojen tukeminen	50
4 Jalkapalloilu Yhtyneillä	52
4.1 Jalkapalloilun saapuminen Suomeen	52
4.2 Jalkapalloilun alkutaival Yhtyneillä	55
4.3 Jalkapalloilu Yhtyneillä sotien jälkeen	61
4.4 Jalkapalloilun asema Yhtyneiden eri tehtailla	68
4.5 Jalkapalloilu Lotilan ammattikoulussa	74
4.6 Kansainvälinen jalkapallotoiminta	78
4.7 Tehdaspaikkakuntien seuratoiminta	84
4.8 Seurasiirrot	96

5 Yhtyneiden muu urheilutoiminta	100
5.1 Ammunta	100
5.2 Hiihto	102
5.3 Yleisurheilu	105
5.4 Suunnistus	109
5.5 Paini	110
5.6 Soutu	110
5.7 Muut lajit	111
6 Päämääränä yhteishengen kasvattaminen	116
7 Yhtyneiden muuttunut urheilupolitiikka	122
8 Jalkapalloilu Yhtyneiden urheilun ytimessä	130
LÄHTEET	140

1 Johdanto

1.1 Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö

Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö (jatkossa Yhtyneet) perustettiin heinäkuussa 1920. Tuolloin Aktiebolaget Simpele, Myllykoski Träsliperi Aktiebolaget ja Osakeyhtiö Jämsänkoski fuusioitiin saman katon alle. Yhtyneet syntyi Rudolf Waldenin ajatuksen pohjalta. Walden oli todennut, ettei suomalaisen paperiteollisuuden tuotannon ja markkinoinnin yhteistyö sujunut parhaalla mahdollisella tavalla ja tultuaan em. yhtiöiden johtokuntien puheenjohtajaksi, oli luonnollista, että nämä yhtiöt sulautettiin yhdeksi suuryhtiöksi. Yhtyneiden pääkonttori sijoitettiin Myllykoskelle.¹

Pääpainoksi 1920-luvun alussa tuli Yhtyneiden toiminnan vakiinnuttaminen ja organisaation kehittäminen. Uudistusten vaihe alkoi 1920-luvun lopulla ja yhtenä vaiheena tässä oli Aktiebolaget Walkiakosken liittäminen Yhtyneisiin 1934. Rudolf Walden oli tullut Ab Walkiakosken toimitusjohtajaksi jo 1924 ja oli vahvalla panoksellaan vaikuttanut Ab Walkiakosken toiminnan kohentumiseen. Yhtyneet kasvoi suuryhtiöksi 1930-luvulla onnistuneiden investointien ja pitkän nousukauden ansiosta. Nettoliikevaihto kasvoi 1920- 1950 välisenä aikana 85 miljoonasta markasta 10,5 miljardiin markkaan ja henkilöstömäärä 1500:sta 5000:een. Yhtyneiden tärkeimmät paperilaadut olivat sanomalehtipaperi ja hiokepitoiset painopaperit. Pääosa tuotannosta meni vientiin ja tärkeimmät vientimaat olivat Iso-Britannia, Saksa, Neuvostoliitto ja Yhdysvallat.²

Talvisodan aikana Rudolf Walden kutsuttiin puolustusministeriksi ja hänen poikansa Juuso Walden ryhtyi Yhtyneiden toimitusjohtajaksi. Myllykosken paperitehdas erosi Yhtyneistä 1952. Syynä tähän olivat Juuso Waldenin ja toisen Yhtyneiden pääosakkaan C.G. Björnbergin erimielisyydet yhtiön tulevaisuuden suhteen. Samalla Yhtyneiden pääkonttori siirtyi Myllykoskelta Valkeakoskelle. Samana vuonna tehtiin päätös uuden tehtaan rakentamiseen Jämsän Kaipolaan ja tämä tehdas valmistui 1954.³

Yhtyneet aloitti kansanvälisen paperituotannon 1950- luvulla. Merkittäviä investointeja ulkomaille olivat esimerkiksi paperisäkkitehtaan perustaminen Israeliin ja Italiaan, voimapaperitehtaan perustaminen Iso-Britanniaan ja yhteisyritys Haarla-yhtymän kanssa

---

¹ Nordberg 1980, s. 23.

² Nordberg 1980, s. 142, s. 638.

³ Nordberg 1998, s. 20-30.

Brasiliaan. Nämä kansainvälistymisyrietykset kuitenkin epäonnistuiivat ja Yhtyneet luopui muista paitsi Iso-Britannian tehtaistaan viimeistään 1970-luvun alkupuolella.⁴

Yhtyneet perusti kesällä 1940 metalliteollisuutta harjoittavan Jylhävaaran tehtaan Valkeakoskelle. Tehtaan perustamisen tarkoituksena oli parantaa yhtiön omavaraisuutta. Jylhävaaran päätuotteita olivat paperikoneen massankäsittely- ja lisäainelaitteet. Valkean kemiallinen tehdas perustettiin Valkeakoskelle myöskin 1940 ja sen päätuotteita olivat luuliima ja ikkunalasit. Henkilökunnan määrä vakiintui 1950- ja 1960-luvuilla 5500- 6000 henkilöön.⁵

Taloudellisesti Yhtyneet ajautui vaikeuksiin 1960- luvulla. Paperintuotannon kasvu toki lähes kuusinkertaistui Yhtyneillä sotien jälkeen, mutta vanhentuneet patriarkaaliset johtamis- ja liiketoimintatavat tekivät toiminnasta kannattamatonta. Rahoittajien vaatimuksesta Juuso Walden erosi toimitusjohtajan tehtävistä 1969. Toimitusjohtajaksi valittiin Niilo Hakkarainen, joka toikin uudet toimintatavat patruunamaisesti johdettuun konserniin. Yhtyneiden toimintaa tehostettiin ja tuotannon ulkopuolisia rönsyjä vähennettiin. Tämä vaikutti myös tutkimukseni kohteena olevaan Yhtyneiden urheilu- ja jalkapallotoimintaan.⁶

1.1.1 Valkeakosken tehdasyhteisön synty

Sääksmäen pitäjässä sijainnut Valkeakoski oli merkittävä myllykylä jo keskiajalta lähtien. Enimmillään Valkeakoskella oli 15 myllyä 1800-luvun alussa. Valkeakoski kanavoitiin 1869. Mallasveden ja Vanajaveden yhdistänyt kanavarakenne houkutteli 1800-luvulla myllyjen lisäksi paikalle teollisuuslaitoksia ja erityisesti paperiteollisuutta. Kanavan ja kosken vieressä sijainneeseen Myllysaareen perustettiin puuhiomo ja paperitehdas 1870- luvun alussa.⁷ Tehtaan perustivat apteekkari E.J.Granberg, kauppias C.O.Willgren ja konttoristi C.J.Helin. Yhtiön nimeksi tuli E.J.Granberg & Kumpp., mutta varsin pian yhtiön nimeksi muodostui Walkiakoski Aktiebolaget. Suomen ensimmäinen sellutehdas ja Tervasaaren sulfaattitehdas valmistuivat 1880-luvulla. Yhtiön menestys oli vaihtelevaa ja ensimmäisen vararikon tehdas koki 1886. Tehtaan menestys parani 1890-luvulla ja vuosikymmenen puolivälissä yhtiössä oli neljä

---

⁴ Nordberg 1998, s. 179-223.

⁵ Nordberg 1998, s. 224, s. 243-244, s. 344.

⁶ Nordberg 1998, s. 414, s.452-453.

⁷ Vuorinen 1972, s. 35-39, s. 51-64.

paperikonetta ja paperin suurin menekki-alue oli Venäjä. Yhtiön tuotanto oli 16 prosenttia koko Suomen paperintuotannosta.⁸

Myönteisen kehityksen katkaisi vuoden 1901 tulipalo, mutta varsin pian saatiin tuotanto aloitettua uusien koneiden turvin. Ensimmäinen maailmansota katkaisi yhteydet länteen mutta lisäsi ennätysellistä vientiä Venäjälle. Tämä vientisuunta katkesi Venäjän vallankumoukseen. Tehdas ajautui tappiokierteeseen 1920-luvun alkupuolella ja kenraali Rudolf Walden tuli yhtiön toimitusjohtajaksi 1924. Walden rationalisoi voimakkaasti Ab Walkiakosken toimintaa. Walden oli nyt sekä Yhtyneiden että Ab Walkiakosken toimitusjohtaja ja yhteistyö yritysten välillä alkoikin 1920-luvun loppupuolella johtaen Ab Walkiakosken liittymiseen Yhtyneisiin vuonna 1934.⁹

Paperinjalostusta oli harjoitettu Valkeakoskella vähäisissä määrin jo 1880-luvulta lähtien. Rudolf Waldenin tultua Ab Walkiakosken johtoon, esitettiin ajatuksia varsinaisen paperinjalostustehtaan rakentamisesta Valkeakoskelle. Paperituote Oy perustettiin 1930 ja Ab Walkiakoski sekä Yhtyneet muodostivat uuden yhtiön merkittävän osake-enemmistön. Paperituote Oy hyödynsi Valkeakoskella sijainneen Tervasaaren Paperitehtaan valmistamaa paperia- ja pahvia. Tuotantoon kuuluivat esimerkiksi paperisäkki ja aaltopahvi ja tuotteiden päävientialueena oli Lähi- ja Kaukoitä.¹⁰

Paperitehtaan tuleminen toi Valkeakosken kylään kauppiaita ja myötävaikutti yhteisön elinkeinotoiminnan vilkastumiseen huomattavasti aiheuttaen toki samalla myllytoiminnan loppumisen. Ab Walkiakoski osallistui Valkeakosken sosiaalisen toiminnan kehittämiseen perustaen mm. kansakoulun ja seuratalon. Teollistuva Valkeakoski riitautui agraarisen emäpitäjän Sääksmäen kanssa jo 1890-luvulla verotuksellisista syistä. Sääksmäen kunnanvaltuusto myöntyi Valkeakosken eroamiseen omaksi kauppialueeksi 1921 ja päätös toteutettiin 1923.¹¹

1.1.2 Simpeleen tehdasyhteisön synty

Simpele kuului Parikkalan kuntaan 1890-luvun lopulla, jolloin ajatus paperitehtaan rakentamisesta Simpeleen Juvankosken rannalle syntyi. Tehtaan rakennustöihin ryhdyttiin 1899

⁸ Autio & Nordberg 1972, s. 15-93; Siren 1997, s. 6-9.

⁹ Autio & Nordberg 1972, s. 95-151.

¹⁰ Nordberg 1980, s. 244-256.

¹¹ Vuorinen 1972, s. 387-393.

mutta taloudellisten vaikeuksien vuoksi tehdas käynnistyi vasta 1906. Yhtiön nimeksi muodostui Aktiebolaget Simpele. Tehtaan alkutaival oli taloudellisesti kivulias, mutta 1910-luvulla toiminta saatiin taloudellisesti kannattavaksi. Rudolf Walden tuli Simpeleen tuotteiden myyntiagentiksi Venäjällä 1912 ja vuonna 1916 hän oli jo yhtiön suurin yksittäinen omistaja.¹²

Tehtaan laajenemisen ansiosta 1910-luvulla Simpeleen taajaman elinkeinoelämä ja yhdistystoiminta vilkastui huomattavasti. Ensimmäinen maailmansota loi hyvät suhdanteet paperintuotannolle ja paperitehdas pystyi maksamaan osinkoa omistajilleen ensimmäisen kerran 1915. Sodan päättymisen jälkeen Ab Simpele joutui taloudellisiin vaikeuksiin. Simpele oli se tehdas, jonka pohjalta Rudolf Walden loi Yhtyneet. Vaikeutuneiden selluloosahankintojen takia Walden aloitti selluloosan yhteishankinnat Myllykoski Träsliperi Ab:n kanssa 1919. Varsin pian yhteishankintaan liittyi Oy Jämsänkoski ja tämä avasi tien Yhtyneiden perustamiseen.¹³

Simpele oli suhteellisen itsenäinen taajama Parikkalan kunnassa ja itsenäisyyspyrkimykset Parikkalan kunnasta lisääntyivät verotuserimielisyyksien takia. Yhtyneet tuki eroa ja Simpeleestä tuli itsenäinen kunta 1923.¹⁴

1.1.3 Myllykosken tehdasyhteisön synty

Kymijoen rannalla olevan Sippolan kunnan Myllykosken teolliset perinteet ulottuvat 1700-luvun alkupuolelle. Alueella oli aluksi saha- ja myllytoimintaa. Hiimotoiminta alkoi Myllykoskella 1880-luvun puolivälissä. Hiimotoiminnan lisäksi alueella alueella valmistui nopeasti pahvikoneita. Varsinaisen sysäyksen toiminnan kasvulle antoi vuonna 1892 insinööri Claes Björnberg perustamalla Myllykoski Träsliperi Aktiebolagetin. Björnbergin toimesta konekanta uusittiin ja tuotanto kasvoi. Yhtiön päätuotteina olivat hioke ja puupahvi. Paperitehdas rakennettiin Myllykoskelle vuonna 1901 ja siinä valmistettiin käärepaperia.¹⁵

Kuten muillakin paperitehtailla, toiminnan kannattavuus heikkeni ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Insinööri Claes Björnbergin tehtaanjohdon jatkajaksi kaavailema poika Björn Björnberg oli menehtynyt sisällissodassa ja tapauksesta murtunut Claes Björnberg pyysi Rudolf Waldenin Myllykosken tehtaan hallituksen puheenjohtajaksi. Walden oli toiminut

¹² Autio & Nordberg 1972, s. 152-180; Könni & Nordberg 1986, s. 9-15.

¹³ Autio & Nordberg 1972, s. 170-204.

¹⁴ Juvonen 1996, s. 514-517.

¹⁵ Hellgren 1957, s. 407-409; Autio & Nordberg 1972, s. 205-213.

Myllykosken tuotteiden myyntiagenttina Pietarissa 1910-luvun alkupuolella ja Björnberg oli todennut hänet kyvykkääksi toimijaksi paperialalla. Simpeleen tehtaan tavoin myös Myllykosken oli vaikea saada riittävästi selluloosaa käyttöönsä ja yhteishankinta selluloosan hankkimiseksi saatiin aikaiseksi näissä molemmissa Rudolf Waldenin johdossa olevissa tehtaissa.¹⁶

Myllykosken teollisuustaaajama oli suhteellisen tyytyväinen kuulumisesta Sippolan kuntaan, joten muille tehdasalueille tyypillistä innokkuutta erota omaksi kunnakseen ei ollut. Sippolan kunta oli varsin teollisuusystävällinen, kuuluihan siihen myös Tampellan Inkeröisten tehdas ja teollisuuden verotus oli hoidettu Myllykosken osalta kohtuulliseksi.¹⁷

1.1.4 Jämsänkosken tehdasyhteisön synty

Päijänteeseen laskevassa Jämsänjoen rannalla olevassa Patalan kylän Jämsänkoskessa oli aloitettu sahatoimintaa 1790-luvulla. Sahanomistaja Elieser Johansson päätti rakennuttaa alueelle selluloosatehtaan 1880-luvun loppupuolella. Yrityksen nimeksi tuli Jämsänkoski Aktiebolag. Yhtiö ei kuitenkaan menestynyt ja vararikko tapahtui jo samana vuonna. Tehtaalte saatiin uusi omistaja mutta taloudelliset vaikeudet ja muut epäonnistumiset jatkuivat. Vaikeuksia lisäsivät tuotteiden kuljetusongelmat markkinoille sekä tulipalo vuonna 1896. Omistus ja johto vaihtuivat useasti 1890-luvulla heikentäen tuotannon jatkuvuutta.¹⁸

Jämsänkosken paperiteollisuus saatiin taloudellisesti kannattavammalle pohjalle 1900-luvun ensimmäisinä vuosina. Tehtaan tuottamaa paperia myytiin lähinnä Venäjälle. Teollistuminen antoi sysäyksen Jämsänkosken asutuksen kasvuun. Erityisesti 1890-luvun lopun tehtaan tuotannon kehittyminen lisäsi asutuksen pysyvyyttä ja omakotirakentamisen ensivaihetta. Jämsänkoski kuului Jämsän pitäjään. Jämsänkoskelle saatiin koulu tehdasväen lapsille vuonna 1897 ja seudun sivistysharrastustoimintaa pyrki edesauttamaan Jämsänkosken Vapaapalokunta ja kirjasto sekä seuratalo näyttämöineen. Vuonna 1917 yhtiön nimeksi muutettiin Osakeyhtiö Jämsänkoski entisen Ab Jämsänkosken sijaan. Maailmansodan jälkeisten vaikeiden aikojen johdosta tehtaan osake-enemmistö myytiin Simpeleen ja Myllykosken tehtaille. Simpeleen ja Myllykosken tehtailla ei ollut omaa selluloosatuotantoa ja

---

¹⁶ Hellgren 1957, s. 410-411; Autio & Nordberg 1972, s. 214-234.

¹⁷ Nordberg 1980, s. 115.

¹⁸ Autio & Nordberg 1972, s. 235-253.

tämän paperin raaka-aineen saannin turvaamiseksi Simpeleen ja Myllykosken tehtaiden johtaja Rudolf Walden halusi käyttöönsä Jämsänkosken tuottamaa selluloosaa.¹⁹

Jämsän kunta rokotti Jämsänkosken teollisuustaaajamaa varsin kovalla kädellä, joten Jämsästä irtautuminen tuli Yhtyneille tärkeäksi päämääräksi. Jämsässä erohanketta vastustettiin, mutta Jämsänkoski sai itsenäiseen kunnan statuksen vuonna 1926.²⁰

1.2 Tutkimustehtävä

Tutkimuksessa selvitan työpaikkaurheilun asemaa ja merkitystä Yhtyneillä 1924-1975. Tutkimukseni aloitan vuodesta 1924, jolloin Yhtyneiden urheilutoiminta aloitettiin ampumaurheilulla. Yhtyneiden urheilupolitiikka muuttui 1970 ja otan tutkimukseen mukaan myös tuon muutoksen vaikutuksen tarkastelun vuoteen 1975 asti. Tutkimuksen perustaksi kartoitan Yhtyneiden työpaikkaurheilun käytännöt. Pääpaino tutkimuksessa on jalkapallotoiminnan kehityksen selvittäminen tehdaspaikkakunnilla. Jalkapallo oli kiinteässä yhteydessä koko Yhtyneiden urheilutoiminnan tavoitteisiin, joten tarkastelemalla urheilutoiminnan asemaa kokonaisuudessaan, saa selkeämmän kokonaiskuvan myös jalkapallon merkityksestä eri paikkakunnilla. Yhtyneiden päätehtävä oli paperintuotanto, joten mikä oli Yhtyneiden motiivi paikkakuntien urheilutoiminnan kehittämiseen. Miten Yhtyneiden urheilutoiminta organisoitiin ja mitkä olivat urheilutoiminnan tärkeimmät tavoitteet? Miten toimitusjohtaja Juuso Waldenin henkilökohtainen mieltymys huippu-urheiluun vaikutti Yhtyneiden jalkapalloilun ja muun urheilun tukemiseen?

Tehdasurheilu Yhtyneillä näyttää kukoistaneen 1930-luvulta 1960-luvun loppuun. Tutkimuksessa selvitan, miten tehdasurheilun merkitys muuttui vuosikymmenten aikana. Kartoitan tehdasurheilun merkitystä sekä yhtiön, urheilijoiden että muun henkilökunnan kannalta. Auttoiko hyvä urheilumenestys työpaikan saannissa? Miten Yhtyneet avusti urheilijoidensa harjoittelua ja kilpailemista? Millainen vaikutus muihin työntekijöihin oli urheilijoiden asema työpaikoilla?

Yhtyneet näytti tukevan monia urheilu- ja liikuntaharrastuksia. Tutkimuksessa keskityn jalkapallon kehitykseen tehtailla. Miten jalkapallo otettiin vastaan

¹⁹ Autio & Nordberg 1972, s. 254-283.

²⁰ Räsänen 1986, s. 34-39.

tehdaspaikkakunnilla? Jalkapallosta muodostui Yhtyneiden tärkeimpiä urheilulajeja ja kartoitan Yhtyneiden panostuksen jalkapalloon eri paikkakunnilla. Jalkapallo miellettiin kaupunkilaisurheiluksi ja Yhtyneiden tehtaat sijaitsivat maaseutupaikkakunnilla. Maaseutupaikkakunnilla urheiluharrastus ohjautui lähinnä yksilölajeihin, kuten hiihtoon ja yleisurheiluun. Joukkuelajeista selvästi suosituin näillä paikkakunnilla oli yleensä pesäpallo.

Tehdaspaikkakunnille perustettiin runsaasti uusia urheiluseuroja 1930-luvulla. Tutkin Yhtyneiden vaikutusta näiden seurojen syntymiseen. Millä tavalla Yhtyneet osallistui seurojen tukemiseen niin taloudellisesti kuin järjestämällä niille esimerkiksi urheilupaikkoja ja tiloja? Miten Yhtyneiden tuki seuroille näkyi paikkakunnan jalkapallomenestyksessä? Tarkastelen myös TUL:n suhtautumista jäsentensä työpaikkaurheiluun osallistumiseen ja Yhtyneiden suhtautumista TUL:n seuroihin.

Mielenkiintoinen tutkimuksen kohde on toimitusjohtajan vaihtumisen merkitys 1969 suhteessa Yhtyneiden urheilutoimintaan. Niilo Hakkaraisen tulo Yhtyneiden johtoon näytti muuttavan yhtiön suhtautumista työpaikkaurheiluun. Tehtaiden väliset mestaruuskilpailut lopetettiin ja siirryttiin työpaikkaurheilusta työpaikkaliikunnan tukemiseen. Miten suhtautuminen urheilijoiden asemaan muuttui? Miten Yhtyneiden suhde urheilupaikkojen rakentamiseen ja kunnossapitoon muuttui? Millainen vaikutus muutoksella oli jalkapallon asemaan Yhtyneillä? Mitkä olivat muutokseen johtaneet syyt?

Tutkimukseni aiheeseen olen tutustunut jo 1970-luvun lopulta lähtien Yhtyneitä käsittelevien teosten kautta. Samoin aihe on tullut tutuksi Valkeakoskella asuessani esimerkiksi perhe- ja tuttavapiirini vaikutuksesta sekä Tervasaaren paperitehtaalla ja Yhtyneitä lähellä olevissa museoissa työskennellessäni. Tämä, ainakin henkisesti, läheinen suhde tutkimuskohteeseen voi muodostua myös ongelmaksi. Pertti Alasuutarin mukaan tarvitaan selkeä eksplisiittisesti määritelty tutkimusmetodi, jotta tutkimus ei muodostu omien ennakkoluulojen empiiriseksi todisteluksi.²¹ Toisaalta nämä ennakkokäsitykset tutkimusaiheesta ovat helpottaneet asioiden yhdistelemistä ja eri aineistojen vertailua keskenään. Tuomi & Sarajärven mukaan täysin objektiivisiä havaintoja aineistosta on mahdotonta tehdä, vaan tutkimusta ohjaa joka tapauksessa ennakkokäsitykset ja perehtyneisyys tutkimusaiheeseen. Silloin on tärkeää kerätylle aineistolle etsiä tulkintojen tueksi selityksiä, vahvistuksia ja eroavaisuuksia aikaisemmista tutkimuksista. Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jossa tutkimusmetodinä olen käyttänyt sisällönanalyysia.²² Analyysissa

²¹ Alasuutari 2001, s. 82.

²² Tuomi & Sarajärvi 2002, s. 98-105.

olen arkistomateriaalia, sanomalehtiä, haastatteluja ja kirjallisuutta hyväksi käyttäen tehnyt kuvauksen, joka kytkee Yhtyneiden tehdasurheilun laajempaan kontekstiin ja muihin aihetta koskeviin tutkimustuloksiin. Jorma Kalelan mukaan kestävän tiedon vaatimuksena on päättelyn moitteettomuus, tulkinnan vakuuttavuus ja kuvauksen uskottavuus. Tutkielmani sijoittuu teollisuus- ja liikuntahistorian välimaastoon.²³ Tavoitteena on ollut luoda tutkielma, jossa aikaisempaa tutkimusta, omaa kulttuurista kokemusmaailmaa ja lähdeaineistoa yhdistämällä olisi pystytty luomaan kestäviä päättelyketjuja sisältävä kokonaisuus.

1.3. Käsitteet

Työpaikkojen yhteydessä toteutettava liikuntatoiminta voidaan jakaa neljään osaluokkaan: työpaikan huippu-urheilutoimintaan, puulaakiurheiluun, työpaikan kuntoliikuntaan ja taukoliikuntaan. Yritysten huippu-urheilutoiminnan pääasiallisena tavoitteena on yritysten PR- toiminnan edistäminen. Työpaikan kuntoliikunta on työyhteisöön liittyvää kuntoliikunta- ja urheilutoimintaa, jota yritys järjestää työaikana tai työajan ulkopuolella työntekijöilleen. Kuntoliikunnalla ei ole kilpailullisia tavoitteita vaan perimmäinen tarkoitus on työterveydenhuoltoa edistävä toiminta. Työpaikan kuntoliikunnan esteenä ei saa olla työntekijän liikuntataidot vaan kaikkien halukkaiden on päästävä osalliseksi toimintaan. Tauskoliikunta käsittää työajalla tapahtuvaa lyhytkestoista lihaksia elvyttävää liikuntaa. Tauskoliikunnan tarkoituksena on ehkäistä lihasten väsymistä ja se liittyy terveydenhuollon lisäksi osaksi työsuojelutoimintaa.²⁴

Puulaakiurheilu on varsinaisesta huippu-urheilusta erillään olevaa kilpaurheilua, jossa tehtaiden, yritysten, liikelaitosten, virastojen ym. laitosten työntekijät ja oppilaitosten opiskelijat kilpailevat keskenään yksilölajeissa tai toisten laitosten joukkueita vastaan. Varsinkin palloilulajit ovat suosittuja puulaakiurheilumuotoja. Puulaakiurheilun luonteista työpaikkaurheilua on myös eri yritysten piirissä tapahtuva kilpailutoiminta osastojen kesken. Suurimmat yritykset järjestävät myös yrityksen omia mestaruuskilpailuja.²⁵

Puulaakiurheilun tavoitteena on saada henkilökunta mahdollisimman suurin joukoin liikunnan pariin. Vaikka puulaakiurheilun päämuotoina ovat kilpailut, eivät kilpailut saisi olla

²³ Kalela 2000, s. 167-174.

²⁴ Montonen 1975, s. 357; Savola 1977, s. 707.

²⁵ Montonen 1975, s. 363.

itsetarkoitus vaan ainoastaan tapa toteuttaa liikuntaa mielekkäästi. Tätä tarkoitusta toteuttavat varsin hyvin esimerkiksi massahiihdot- ja kävelyt. Tyypillistä puulaakiurheilussa on alueellisuus. Monilla eri paikkakunnilla toimivien yritysten kesken on usein järjestetty näiden eri paikkakunnilla sijaitsevien laitosten välisiä kilpailuja.²⁶

Erilaisissa palloilulajeissa pyörii paikkakuntien välisiä puulaakisarjoja- ja turnauksia. Esimerkiksi lentopallossa, jalkapallossa ja jääkiekossa järjestetään vuosittain valtakunnallisia turnauksia. Yksilölajeista suosituimpia puulaakiurheilumuotoja ovat hiihto, suunnistus, keilailu. Havaittavissa on myös se, että mikäli jokin urheilumoto on vahva paikkakunnalla, silloin myös puulaakitoiminnassa on vireää toimintaa kyseisessä urheilulajissa.²⁷

Suurten asutuskeskusten ulkopuolelle sijaitseviin teollisuuslaitoksiin alkoi 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä kehittyä monenlaisia sosiaalisen toiminnan muotoja. Ympäröivällä yhteisöllä ei ollut tarjota tehtaan henkilökunnalle näitä palveluja ja huoli oman väen fyysisestä ja henkisestä hyvinvoinnista sekä yhteenkuuluvuuden tunteen lisääminen ja vahvistaminen kiinnostivat teollisuuslaitoksia. Yritykset perustivat paikkakunnille esimerkiksi kouluja, sairaaloita, kirkkoja, kirjastoja. Yhtiöt kantoivat huolta myös henkilökunnan ja heidän perheenjäsentensä terveydestä. Koneet ja laitteet oli koettu ihmistyövoimaa tärkeämmäksi huollettavaksi vielä 1800-luvulla, mutta 1900-luvulla opittiin, että ihminen ja hänen hyvinvointinsa on kuitenkin yhtiön tärkein menestyksen lenkki. Tehdas halusi pitää ihmiset hyvässä henkisessä ja fyysisessä työkunnossa, jotta hänen palveluksistaan saatiin nauttia mahdollisimmat pitkään.²⁸

Liikuntatoiminnan kehittyminen 1920- ja 1930-luvuilla ei lähtenyt käyntiin niinkään valtiovallan toimesta vaan teollisuuslaitosten omien intressien kautta. Yrityksen nimessä suoraan esiintyvät urheiluseurat tai vahvasti tehtaaseen sidoksissa olevat urheiluseurat toivat yritystä ja paikkakuntaa tunnetuksi. Esimerkkeinä voidaan mainita Rosenlewin Urheilijat- 38, Veitsiluodon Vastus, Upon Pallo, Kaipolan Vire, Valkeakosken Haka ja Warkauden Pallo-35.²⁹

Liikunta- ja urheilutoimintaan vahvasti osallistuvan roolin syyksi nähtiin liikuntatoiminnan sosiaalisesti eheyttävää, vapaa-ajan liikunnan virkistävää ja terveydenhuollollisesti suotuisia vaikutuksia. Liikuntaharrastusten nähtiin yhdistävän henkilökunta- ja sosiaaliluokat yhteisen harrastuksen ja tavoitteen piiriin. Osittain tällä

²⁶ Montonen 1975, s. 363.

²⁷ Montonen 1975, s. 363.

²⁸ Icén 2005, s. 131-132.

²⁹ Icén 2005, s. 132.

toiminnalla saatiin myös liikuntaa harrastamattomat urheilun harrastuksen pariin mukaan. Työtehon uskottiin lisääntyvän, kun henkilökunnalle tarjottiin sopivassa määrin sydäntä, keuhkoja ja lihasta rasittavaa toimintaa. Tämä siitä huolimatta, että usein varsinainen työntekokin oli useimmille fyysisesti rasittavaa. Liikunta auttaa lihaskoordinaation ja keuhonhallinnan lisääntymiseen, jolloin työtapaturmat vähenevät ja liikunta vähentää myös lihasten liiallista väsymistä työsuorituksen aikana. Liikunta koetaan lisäksi rentouttavana vapaa-ajanvieton tapana monesti yksitoikkoisen työn vastapainoksi.³⁰

Liikuntatoiminnan järjestelyissä paikalliset olosuhteet olivat merkittävät. Teollisuuslaitosten oli huomioitava paikkakunnan omat mahdollisuudet liikunnan harrastamiseen ja pyrkiä täydentämään niitä. Periaatteina työpaikkaurheilun lajeja valittaessa oli se, että jokaisella yrityksen palveluksessa olevalle voitiin tarjota mahdollisuus harrastaa urheilua. Huomioon otettavia seikkoja olivat esimerkiksi lajin vaatima fyysisyys, harrastusmahdollisuudet paikkakunnalla sekä työstä tarjoutuvan vapaa-ajan määrä. Kun vapaa-aikaa ei tuohon aikaan vielä paljoa ollut, valittiin sellaisia urheilulajeja, jotka nopeasti ja hauskaasti toteutettuna kykenivät antamaan kuntoa ja virkistystä. Valituiksi lajeiksi tulivat useimmiten soutu, hiihto, uinti, yleisurheilu, lentopallo, jalkapallo, pesäpallo ja jääkiekko. Tämän lisäksi otettiin huomioon lajin viihteellinen ja kilpailullinen näkökohta. Pallopelit koettiin hyvinä siksi, että opittuaan lajin tekniikan ja taktiikan pystyi lajia harrastamaan mielekkäästi fyysisen kunnon hiipuessakin.³¹

Tehdasurheilu ei periaatteessa tähdännyt kilpaurheiluun, ainakaan ennen sotia edeltävällä ajalla. Toisen maailmansodan jälkeen kilpaurheilun merkitys kasvoi ja massojen liikuttamisen tavoite hämärtyi, vaikka tämä ihanne saattoikin esiintyä vielä juhlapuheissa ja tavoitteissa. Tehdasurheiluun tuli myös imagollinen merkitys, jonka avulla saatiin omia tuotteita tunnetuksi ja pyrittiin kenties osoittamaan näennäistä paremmuutta kilpailijoihin nähden, vaikkei urheilusaavutuksilla mitään todellista perustetta ollutkaan itse tuotteiden vertailussa.³²

---

³⁰ Icén 2005, s. 132-133.

³¹ Icén 2005, s. 133-134.

³² OL 1.7.1997

1.4 Lähteet ja aiempi tutkimus

Päälähteinä tutkielmassani käytän *Työn Äärestä*- lehteä sekä Yhtyneiden urheilulautakunnan, liikuntatoimikunnan ja sosiaalirikokousten pöytäkirjoja sekä muuta urheilutoimintaan liittyvää arkistomateriaalia. *Työn Äärestä* oli Yhtyneiden henkilöstölehti, joka ilmestyi vuodesta 1931 lähtien. Urheilulautakunta aloitti toimintansa 1935 ja sen toiminta lopetettiin 1970. Yhtyneiden liikuntoimikunnan pöytäkirjat ja muu arkistomateriaali auttavat kartoittamaan 1970-1975 urheilutoiminnan muutoksen ajan Yhtyneillä. Urheilulautakunnan ja liikuntalautakunnan pöytäkirjojen lisäksi erityisen arvokasta arkistomateriaalia ovat eri tehtaiden sosiaaliriketomukset. Sosiaaliriketomuksiin oli koottu puolen vuoden tai vuoden sosiaalitoiminnan tapahtumat hyvinkin tarkasti ja niissä oli kommentoitu myös Yhtyneiden ulkopuolista sosiaalitoimintaa paikkakunnilla. Käyttämäni arkistomateriaali sijaitsee UPM-Kymmenen keskusarkistossa Valkeakoskella.

Tehdaspaikkakuntien sanomalehdistöä tarkastelen satunnaisotantoina. Hyvin usein siellä olevat Yhtyneitä koskevat uutiset ovat luettavissa myös *Työn Äärestä*-lehdestä tai Yhtyneiden arkistomateriaalista. Sanomalehdistä saan tietoa eri tehtaiden pienempimuotoisemmasta urheilutoiminnasta. Tehdaspaikkakunnilla ilmestyivät *Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat*, *Valkeakosken Sanomat*, *Jämsän lehti*, *Koillis-Häme*, *Kymen Keskilaakso*, *Kaakkoisseutu* ja *Parikkalan Sanomat*. Yhtyneillä oli vaikutusvaltaa alueensa lehtiin ja joissakin lehdissä oli Yhtyneillä myös laaja omistus pohja. Tämän vuoksi sekä paikallislehtien että *Työn Äärestä*- lehden materiaaliin täytyy suhtautua kriittisyydellä, koska näissä lehdissä Yhtyneet tuotiin esille usein tarkoitushakuisen positiivisesti.

Arkistolähteiden ja sanomalehtien kartoituksen lisäksi tein muutamia haastatteluja, joilla täydennän muusta lähdemateriaalista ilmenneitä kysymyksiä. Työskennellessäni Suomen Jalkapallomuseossa Valkeakoskella haastattelin Olavi Lainetta, Atte Nymania ja Aimo Pulkista. He olivat kiinteästi mukana Yhtyneiden urheilutoiminnassa 1940-1960-luvuilla. Jalkapalloon sitoutumattoman henkilön tuntojen saamista varten haastattelin Yhtyneiden palvelukseen 1950-luvun lopulla tullutta Ismo Klemolaa.

Jarkko Okkosen vuonna 2008 tehty liikuntasosiologian pro gradu- tutkielma: *Urheilu Metsäteollisuusyhtiössä 1935- 2007 – Valkeakosken Hakan jalkapallojoukkue muutoksen ilmentäjänä* on läheisin omaan aiheeseeni liittyvä tutkimus. Jarkko Okkonen perehtyi Valkeakosken jalkapalloon Yhtyneiden patriarkaalisen johtamistavan kautta. Okkosen

tutkimuksessa tämä patriarkaalinen johtamistapa kytketään Valkeakosken Hakan johtamiskulttuuriin. Omassa tutkimuksessa kartoitan jalkapallotoimintaa laajemmin koko Yhtyneiden näkökulmasta katsottuna, mutta toki Valkeakosken kaupunki ja Valkeakosken Haka ovat merkittävässä roolissa. Jämsänkosken tehtaan liikuntatoimintaa kartoittaa Kerkko Huhtasen pro gradu-tutkielma vuodelta 2014: *Patruunat liikunnan asialla: liikunta osana teollisuuden sosiaalitoimintaa Suomessa ja Jämsänkoskella 1920- 1970-luvuilla*. Kerkko Huhtanen on perehtynyt Yhtyneiden lisäksi myös Jämsänkosken kaupungin panostukseen liikuntatoiminnan osalta.

Muut merkittävät tutkimukset oman pro gradu- tutkielmani kannalta ovat Kaj Raiskion Suomen historian pro gradu- tutkielma vuodelta 2003: *”Tulolähteen tulee pulputa kirkaana”- Tehdasyhteisö Walkiakosken tehtaan johdon patriarkaalinen suhde työläisiin Rudolf Waldenin aikakaudella 1924-1940* sekä Kaj Raiskion väitöskirja vuodelta 2012: *Henkilöstön johtaminen Valkeakosken tehdasyhteisössä Rudolf ja Juuso Waldenin aikakaudella 1924-1969*. Raiskion tutkimuksissa perehdytään Rudolf ja Juuso Waldenin patriarkaalisiin johtamistapoihin, mutta hän on käsitellyt laajasti myös Yhtyneiden sosiaalitoiminnan kehitystä tähän johtamistapaan liittyen. Kaipolan tehtaan osalta on tehty Jere Sivénin pro gradu-tutkielma vuodelta 1999: *Sosiaalitoiminta Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiön Kaipolan tehtailla 1953- 1980*. Tutkielmassa Sivén tarkastelee 1950-luvulla perustetun Yhtyneiden uuden tehtaan sosiaalitoimintaa. Kaipolassa urheilutoiminta sai tärkeän jalansijan Yhtyneiden sosiaalitoiminnan osana. Yleisurheilusta tuli Kaipolan tehtaiden painopistelaji, mutta jalkapallo jäi siellä lapsipuolen asemaan. Leena Enbomin pro gradu-tutkielma vuodelta 2013: *Työväentalolle vai seurahuoneelle? Työväen vapaa-aikatoiminta, politiikka ja vastarinta 1920- ja 1930-lukujen tehdasyhteiskunnassa* käsittelee Valkeakosken tehdasyhteisön vapaa-ajantoimintaa 1920- ja 1930-luvuilla. Näissä tutkimuksissa on perehdytty pääasiassa yhden Yhtyneiden tehdaspaikkakunnan sosiaalitoiminnan kartoitukseen urheilutoiminnan ollessa mukana sosiaalitoiminnan yhtenä osana. Oman tutkimukseni pääpaino on kartoittaa Yhtyneiden sosiaalitoiminnasta kokonaisvaltaisemmin jalkapallo- ja urheilutoimintaa.

Sulo Kolka toimi Yhtyneiden sosiaali- ja tiedostuspäällikkönä tehdasurheilun kukoistuksen aikana. Hän on laatinut painamattoman tutkielman Yhtyneiden urheilutoiminnasta: *Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö kilpaurheilun kehittäjänä- tutkielma yhtiön urheilutoiminnasta vuosilta 1935-1969*. Tästä tutkielmasta sai hyvän kokonaiskuvan Yhtyneiden harjoittamasta urheilutoiminnasta ja esimerkiksi Toivo Nordberg on käyttänyt

Yhtyneiden historiateoksissa liikuntatoiminnasta kertoessaan pitkälti Kolkan tutkielmaa hyödykseen. Sulo Kolkan tutkielma löytyy UPM-Kymmenen keskusarkistosta Valkeakoskelta.

Yhtyneiden toiminnasta saa taustatietoa Matti Aution & Toivo Nordbergin *Vuosisata paperiteollisuutta I*, Toivo Nordbergin *Vuosisata paperiteollisuutta II- ja Vuosisata paperiteollisuutta III*-teoksista. Nämä teokset antavat varsin kattavan kuvan Yhtyneiden toiminnasta vuoteen 1969 asti. Täydennän näiden teosten antia monilla muilla Yhtyneistä tai niiden tehtaista kirjoitetuista teoksista. Täydentävinä teoksina käytän myös esimerkiksi Rudolf Waldenista, Juuso Waldenista ja Niilo Hakkaraisesta kertovia elämäkertoja, muistelmia ja henkilökuvia sekä tehdaspaikkakuntien historiateoksia. Tehdaspaikkakuntien historiateoksista saa valaisevaa taustatietoa koko yhteisön elämästä. Niissä käsitellään laajasti myös Yhtyneisiin liittyviä asioita, koska yhtiön vaikutus paikkakunnilla oli varsin suuri.

Taustatietoa puulaakiurheilusta saa monista yleisteoksista, esimerkiksi teoksista: *Urheilutieto osa 1*. ja *Urheilumme kasvot osa 9*. Monissa teollisuushistoriikeissa on muutama sana löydettävissä myös työpaikkaurheilusta sekä sosiaalisesta toiminnasta teollisuusyrityksissä, ja tämä antaa hyvän näkökulman työpaikkaurheilun merkityksestä Suomessa. Suomalaisen liikuntakulttuurin muutokseen tutustuessani käytän Jouko Kokkosen teosta *Suomalainen liikuntakulttuuri- juuret, nykyisyys ja muutossuunnat*.

Valkeakosken jalkapallo- ja urheilutoimintaa käsittelevästä kirjallisuudesta tutustun mm. Juhani Kivelän *Valkeakosken työläisurheilun historiaan* sekä Hannu Mäkelän *Pallo pyörii jo Valkeakoskellakin*, Juhani Puran *Vaihtoehdosta valioseuraksi* ja Seppo Satamon *80 vuotta peliaikaa*-teoksiin. Juhani Peltonen muistelmissaan *Hakasta Hampuriin* kertoo pelaajan näkemyksen Yhtyneiden jalkapallotoiminnasta. Muiden paikkakuntien seuratoiminnasta saan tietoa seurahistoriikeista, joista käytän erityisesti Jämsänkosken Ilveksen, Jämsänkosken Jyryn, Kaipolan Vireen ja Myllykosken Pallo-47:n historiikkeja. Jalkapallon valtakunnallista ja kansainvälistä merkitystä suhteessa Yhtyneiden harjoittamaan jalkapallotoimintaan vertailen Hannu Itkosen & Arto Nevalan teoksen *Kuningaspelin kentät* kautta. Jalkapallon kehityksestä saa tietoa Yrjö Lautelan & Göran Wallénin *Rakas jalkapallo*-teoksesta ja Juha Kanervan toimittamasta *Jalkapallon pikkujättiläisestä*.

2 Työpaikkaurheilun kehitys Suomessa

Työpaikoilla tapahtuva urheilutoiminta sai alkunsa Suomessa 1880-luvulla. Finlaysonin puuvillatehtaan konepajan työläisillä oli Tampereella liikuntatoimintaa ja samoin Rettig Oy:n työntekijöillä Turussa. Helsingin Kirjatyöntekijöiden Urheiluklubi perustettiin 1894. Rautatieläiset olivat aktiivinen ryhmä urheilutoiminnassa ja Pietariin sekä Helsinkiin perustettiin Rautatien Virkamiesten Voimailuseurat 1898. Tavoitteena oli kyseisten ammattiryhmien piirissä edistää urheilu- ja liikuntatoimintaa järjestämällä kilpailuja ja muuta liikuntatoimintaa. Varsinainen systemaattinen puulaakitoiminta Suomessa alkoi 1920-luvulla.³³

Työpaikkaurheilun synnyn historia ulottuu jo teollistumisen alkuaikoihin. Englannissa kankurit harrastivat työpaikkaliikuntaa 1800-luvun alusta lähtien. Kankurit harrastivat liikuntaa työtaukojen aikana. Englannista työpaikkaliikunta levisi mm. Saksaan, Itävaltaan, Sveitsiin ja Hollantiin. Euroopasta saadut kokemukset innostivat suomalaisia työpaikkaurheiluun 1800-luvun lopulla. Poliittinen ideologia tuli mukaan liikuntaharrastukseen varsin pian. Työväenliikkeet ja yritykset kiistelivät siitä, kenellä on oikeutus työpaikkaliikunnan toteuttamiseen ja liikunnasta tuli myös poliittisten ideologioiden työkalu. Yhdysvalloissa työpaikkaliikunnan edelläkävijä oli Richard Weardon, joka teoksessaan *Blow up* vuonna 1911 suosittelee taukoliikunta esimerkiksi autotehtaisiin.³⁴ Frederick Winslow Taylor kertoo teoksessaan *Tieteellisen liikkeenhoidon periaatteet*, että amerikkalaisen työmiehen pelatessa baseballia tai englantilaisen krikettiä, niin hän pinnistää kaikki voimansa auttaakseen joukkuettaan voittoon. Urheilun tuoma solidaarisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunne on niin voimakkaaksi kehittynyt, että köykäisemmällä asenteella pelaava leimataan petturiksi, jota halveksitaan joukkueessa. Urheilun avulla tämä sama tunnetila on siirrettävissä työntekoon.³⁵

Todennettavissa oleva ensimmäinen Suomessa pelattu jalkapallon puulaakiottelu pelattiin 1918, jolloin kaksi pääkaupungin seudun yleisurheilujoukkuetta pelasivat keskinäisen pelin. Innostus ei vielä kohonnut merkittävästi tuosta ottelusta, mutta 1920-luvun alussa kiinnostus levisi puulaakiotteluihin laajemmin. Puulaakiotteluita pelattiin niin kaupungeissa kuin maaseudullakin, ja esimerkiksi Vaasassa ja Tampereella innostuttiin pelaamaan lähes yhtä

³³ Montonen 1975, s. 363; Ahola & Siukonen 1977, s. 719.

³⁴ Montonen 1975, s. 361.

³⁵ Taylor 1914, s. 19.

paljon kuin Helsingissä. Kerrotaan myös Vaasassa keksityn koko puulaaki-termin käytön. Puulaakiottelut levisivät laajimmin sellaisille paikkakunnille, joissa oli runsaasti liike- ja teollisuusyrityksiä. Säännöllisyyttä kohtaamisissa tapahtui ensimmäisen kerran, kun Helsingin ja Porvoon kirjakustantajat ottelivat vuosittain.³⁶

Nopeimmin puulaakiurheilu levisi ensimmäiseksi hiihdon parissa. Puulaakihiihtojen järjestäminen Helsingissä kasvoi niin työlääksi, että talvella 1925 perustettiin uusi yhdistys Urheilu-Propaganda-Idrott (U.P.I.). Uusi yhdistys järjesti puulaakiurheilutapahtumia pääkaupunkiseudulla. Ensimmäisenä järjestettiin Kalastajatorpan hiihdot talvella 1925 ja heti kesällä seurasivat viestikilpailut uinnissa ja juoksussa. Ensimmäinen U.P.I.:n organisoima ja sääntöjenmukainen Helsingin liikemaailman jalkapallon puulaakiturnaus pidettiin syksyllä 1925 ja siihen otti osaa 26 joukkuetta. Turnauksen ensimmäisessä ottelussa kohtasivat Singer Sewing Machine Company ja Keskinäinen Henkivakuutusyhtiö Salama 28.8.1925 Eläintarhan kentällä. Ottelun voitti Singer 4-0. Turnaus pelattiin cup-muotoisena ja loppuottelussa kohtasivat Voinvientiosuusliike Valio ja Oy Stockmann. Yleisöä 18.10 pelattuun loppuotteluun Töölön pallokentälle oli saapunut noin 300 henkeä, ja Valio voitti ottelun 2-0 tullen näin Helsingin ensimmäiseksi puulaakimestariksi jalkapallossa. Turnauksen kokemuksien jälkeen seuraavaksi vuodeksi määriteltiin tarkemmin osanotto-oikeudet ja turnauksen ajankohtaa aikaistettiin.³⁷

U.P.I.:n lajivalikoima lisääntyi 1920-luvun loppupuolella keilailulla, pyöräilyllä ja pesäpallolla. Hankaluutena koettiin TUL:n asettama omien seurojensa urheilijoiden osallistumiskielto U.P.I.:n kilpailuihin.³⁸ Vuonna 1927 U.P.I.:n jäsenenä oli 82 yritystä ja kyseisenä vuonna sen järjestämiin urheilutapahtumiin oli ottanut osaa 1600 henkilöä. Jalkapalloturnauksen osanottajamäärä oli pudonnut hieman ensimmäisestä vuodesta ollen nyt 19 joukkuetta. Eri sarjoja oli kolme: suuret yritykset, pienet yritykset ja virastot. Näistä vain virastojen ja pienten yritysten sarja saatiin päätökseen, kun metallialan työsulku esti suurten yritysten sarjan loppuun viemisen.³⁹ Helsingissä aloitetun toiminnan jälkeen vastaavia yhdistyksiä perustettiin Lahteen 1928, Turkuun 1932 ja Tampereelle 1947.⁴⁰

Tulevina vuosina U.P.I.:n jalkapalloturnauksissa pelattiin eri sarjoja yritysten koon mukaan ja sarjoja muutettiin aina tilanteen vaatiman tarpeen mukaan. Julkisten virastojen sarja

³⁶ Halme Y. 1925, s. 13-15.

³⁷ Halme Y. 1925 s. 15-17, s. 54, s. 67.

³⁸ Laakso 1927, s. 18-19.

³⁹ Halme Y. 1927, s. 21, 67-68.

⁴⁰ Ahola & Siukonen 1977, s. 719.

lopetettiin vuonna 1929 ja joukkueet siirrettiin muihin sarjoihin kokonsa perusteella.⁴¹ Kestävimmäksi jaoksi vuosien saatossa muotoutuivat sarjat alle sadan ja yli sadan hengen yrityksiin. Joukkumäärät pyörivät noin kahdenkymmenen molemmin puolin ja katsomoissa oli runsaasti yleisöä, tosin suurin osa luonnollisesti yritysten omaa henkilökuntaa (parhaimmillaan yleisöä yhdessä ottelussa oli noin 5000 vuonna 1934). Hieman närää herätti joissain joukkueissa suoritettu värväystoiminta hyvien jalkapalloilijoiden hankkimisen suhteen ja toivottiin etteivät aktiivipelaajat saisi osallistua. U.P.I. katsoi kuitenkin kiellon olevan vastoin U.P.I:n tarkoitusta eikä rajoituksiin ryhdytty. Sotien jälkeen SAK ja TUL halusivat lisää vaikutusvaltaa U.P.I:n järjestämään puulaakiurheiluun ja ehdottivat yhteistä lautakuntaa, jossa olisivat osallisina yrityksen johdon ja ammattiliiton edustaja sekä TUL:n ja SVUL:n seuran edustaja. TUL ja SAK perustelivat puulaakiurheilun vaikeuttavan TUL:n seurojen toimintaedellytyksiä, mutta yritysten johto paheksui ulkopuolisten sekaantumista työpaikkaurheiluun. TUL oli jo toki 1920-luvun alusta yrittänyt kieltää puulaakiurheilun jäseniltään, mutta työntekijöiden oli hankala jättäytyä toiminnan ulkopuolelle.⁴²

Suurimmissa Suomen kaupungeissa oli U.P.I:n tyylistä paikkakunnan puulaakiurheiluun erikoistunutta kilpailutoimintaa, jota pyöritti sitä varta vasten muodostettu yhdistys tai muu organisaatio. Esimerkiksi Tampereella perustettiin Työpaikkaurheilun Kilvoittelu (TUK) vuonna 1947. Yhdistyksen tavoitteeksi määriteltiin Tampereen kaupungin ja lähiseudun teollisuus- ja liikelaitosten sekä virastojen urheilun kehittäminen. Yhdistykselle valittiin viisihenkinen toimikunta, jonka edustajat olivat tamperelaisista teollisuusyrityksistä. TUK:uun liittyi yli 60 yritystä. Ensimmäisenä vuonna kilpailtavia lajeja olivat hiihto, jalkapallo, jääpallo, keilailu, suunnistus, painonnosto, shakki, pyöräily, koripallo ja uinti. Tampereella oli TUK:n järjestämien kilpailujen lisäksi useita teollisuusyritysten omia kilpailuja sotien jälkeen. Hiihto oli suosituin laji, mutta jalkapallosarjat lähtivät kunnolla käyntiin vasta 1950-luvulla. Sekavuutta Tampereen alueen työpaikkaurheiluun toi se, että siellä oli monia järjestäjiä, TUK:n lisäksi esimerkiksi Tampereen Ammatillinen Paikallisjärjestö (TAP). Kukin järjesti omilla tahoillaan kilpailuja ja tämä söi kaikkien kilpailujen osallistumisinnokkuutta. Työpaikkojen välinen urheilutoiminta oli alkanut Tampereella jo 1920-luvulla. Esimerkiksi jalkapallossa oli Pariisin olympialaisia 1924 varten kerätty rahaa jalkapalloturnauksessa vuonna 1922 yhdeksän teollisuuslaitoksen voimin. TUK muodostui vahvimaksi järjestäjäksi ja vuodesta 1950 lähtien TUK:n mestaruuskilpailuista muodostui

---

⁴¹ Halme Y. 1935, s. 58-61.

⁴² Halme Y. 1954, s. 26, Viinioksa 1954 s. 90, s. 94-99.

yksi Tampereen työväestön urheilijoiden pääkilpailuista. Jalkapallossa oli kolme sarjaa ja 1950 sarjojensa voittajiksi selvisivät Tampella, Kumiteollisuus ja Karjakunta.⁴³

Maaseutumaisilla teollisuuspaikkakunnilla puulaakitoiminta oli useimmiten yritysten itsensä järjestämää. Niissä yhtiöt hallitsivat alueensa työntekijöiden toimintaa myös vapaa-ajalla ja pitivät patriarkaalisella otteella huolen työntekijöistään. Yritysten huippu-urheilutoiminnan tavoitteena oli yritysten PR- toiminnan eteenpäin vieminen ja yritysten edustaminen. Esimerkiksi vielä 1960-luvulla oli useiden yritysten edustusjoukkueita mm. jalkapallon ja jääkiekon mestaruussarjoissa. Huippu-urheilutoiminnan rinnalla pyöri myös yritysten järjestelmällinen puulaakitoiminta. Tavoitteena oli saada mahdollisimman moni mukaan liikunnan pariin. Tämä tavoite toteutuikin useimmilla yrityksillä 1920- ja 1930-luvuilla, mutta sotien jälkeen tavoite muuttui enemmän huippu-urheilua suosivaksi. Työpaikkaliikunnan ja puulaakiurheilun nousu uudelleen tapahtui 1960-luvulla, ja monet yritykset luopuivat huippu-urheilun edustamiseen liittyvistä tehtävistä, ja pääpaino kiinnitettiin työntekijöiden terveyden ja kunnan edistämiseen.⁴⁴

Systemaattisesti teollisuuspaikkakuntien työpaikkaurheilun aloitti Enso-Gutzeit Oy 1920-luvulla. Enso-Gutzeit Oy:ssä sosiaalityö aloitettiin voimallisemmin vuodesta 1929 lähtien. Tehtaille palkattiin urheiluohjaajia ja luotiin urheiluorganisaatioita. Muut tehtaat ottivat usein mallia Enso-Gutzeitin sosiaalityöstä. Yhtiössä urheilu sai voimakkaan jalansijan 1930-luvulla, eikä vähiten yhtiön huoltopäällikön Martti Jukolan ansiosta. Martti Jukola oli merkittävä urheiluvaikuttaja Suomessa ennen toista maailmansotaa. Urheilutoiminta tehtaalla alkoi ensin tehtaan palokunnan toimesta mutta laajeni nopeasti eri tehtaille ja synnytti kilpailutoimintaa. Aluksi kilpailutoiminta koski yleisurheilua, mutta 1930-luvulla yhtiön mestaruuskilpailuihin kuuluivat myös hiihto, uinti, voimistelu, jalkapallo ja koripallo. Tehdaspaikkakunnilla mestaruuskilpailut olivat erittäin suosittuja ja parhaimmillaan kilpailuja seurasi 2000 henkeä.⁴⁵

Hyvänä vertailukohtana Yhtyneiden työpaikkaurheilulle toimii Hannu Itkosen artikkeli teoksessa *Kuningaspelin kentät*. Jalkapalloilu tuli Varkauteen 1920-luvulla ja aluksi ottelut olivat satunnaisia tapahtumia. Jalkapallon vakiinnuttamiseksi paikkakunnan liikemies Akseli Hanhineva lahjoitti seurojen kohtaamisia varten kiertopalkinnon. Jalkapallon harrastaminen kuitenkin hiipui Varkaudessa 1920-luvun loppupuolella. Varkauteen perustettiin

⁴³ Koivisto 1999 s. 548-552.

⁴⁴ Savola 1977, s. 707.

⁴⁵ Hoving 1961, s. 551-553, s.578-589; Häyrynen & Laine 1989, s. 136-137; Virtanen S. 2003, s. 90-91.

1935 Warkauden Sudet, joka pian muutti nimensä Warkauden Pallo-35:ksi (WP-35). Seura otti ohjelmaansa jalkapallon ja jääpallon. WP-35:n perustamisen taustalla oli paikkakunnan teollisuuslaitoksen A.Ahlström Oy:n johto. Puulaakiurheilu aktivoitui Varkaudessa, kuten muuallakin Suomessa, 1930-luvulla. Toki yksittäisiä puulaakiotteluita oli järjestetty Varkaudessa jo 1920-luvun alusta lähtien. Varkaudessa oli A.Ahlström Oy jo useana vuonna järjestänyt suositut tehtaan hiihdot ja urheilun myönteisistä kokemuksista innostuneena päätettiin laajentaa urheilutoiminnan organisointia. Vuonna 1935 aloitettiin A.Ahlström Oy:n Warkauden tehtaalla osastojen välinen jalkapallosarja 11 joukkueen voimin ja voittajaksi selviytyi Rakennusosasto. Varkaudessa jääpallosta tuli kuitenkin suosituimpi urheilumuoto kuin jalkapallosta. Jääpallossa alkoi tulla menestystä nopeammin kuin jalkapallossa ja esimerkiksi A.Ahlström Oy:n johto kiinnitti enemmän huomiota jääpallon kuin jalkapallon menestykseen. A.Ahlström Oy:n tuki jääpalloon näkyi esimerkiksi siinä, että jääpalloilijat saivat harjoitella työajalla. Varkaudessa oli Warkauden Tarmo TUL:n seurana. Seurasiirtoja TUL:n seuroista SVUL:n ja SPL:n seuroihin Varkaudessa tapahtui jonkin verran. Houkuttimena oli usein työpaikan saanti A.Ahlström Oy:n tehtaalla sekä paremmat harjoitus- ja kilpailumahdollisuudet. Näillä houkuttimilla saatiin houkuteltua hyviä jääpallon pelaajia myös toisilta paikkakunnilta Varkauteen. A.Ahlström Oy:n tehtaat palkkasivat 1960-luvulla kolme liikunnanohjaaja, joilla kaikilla oli vastuullaan myös jonkun paikkakunnan urheiluseuran valmentaminen, esimerkiksi WP-35 sai yhtiöltä oman jalkapallo- ja jääpallovalmentajan. A.Ahlström Oy rakensi paikkakunnalle urheilupaikkoja ja käytännössä Kämärin urheilupuiston rakentuminen Varkaudessa tapahtui yhtiön kustannuksella.⁴⁶

Yhtyneiden Myllykosken tehtaan läheisyydessä olevalla Tampellan Inkeröisten tehtaalla työpaikkaurheilu sai alkunsa vuodesta 1945 aloitettujen massahiihtotapahtumien ja hiihdon mestaruuskilpailujen merkeissä. Kesällä kilpailtiin yleisurheilussa sekä suunnistuksessa, jossa ratkottiin henkilökohtaisen paremmuuden lisäksi myös tehdasosastojen välisiä kilpailuja. Jalkapallosarjat alkoivat vasta 1960-luvulla, jolloin aloitettiin tehdasosastojen väliset ottelut. Suurimman suosion henkilökunnan keskuudessa sai massahiihtotapahtuma, johon osallistuneiden kesken arvottiin Lapin matka ja muita palkintoja. Kilpahiihdon osalta aloitettiin 1947 Kymenlaakson viesti, jossa alueen liikelaitokset ja armeijan joukko-osastot kilpailivat paremmuudesta. Myös Inkeröisten tehdas osallistui viestiin menestyksekkäästi. (voittivat mm. kiertopalkinnon omakseen 1966).⁴⁷

---

⁴⁶ Itkonen 2007, s. 100-114.

⁴⁷ Teerisuo 1972, s. 270-271.

Kajaani Oy:n sosiaalitoiminta keskittyi ennen toista maailmansotaa kaupungin yhdyskuntapalveluiden rakentamiseen. Yhtiö rakensi kaupunkiin koulutiloja ja asuntoja 1920-luvulta lähtien. Samoin yhtiö palkkasi diakonissan hoitamaan oman väkensä terveydenhoitoa sekä kotitalousneuvojan auttamaan kaupunkielämään tottumattomia huolehtimaan kotitaloudenpidosta. Lastentarhatoiminnan tehdas aloitti 1920-luvun lopulla. Urheilutoiminnan tukeminen aloitettiin 1950-luvulla rakentamalla urheilu- ja sosiaalitalo aivan tehdasalueen viereen. Tuolloin alkoi myös tehtaan massahiihtotoiminta. Kajaani Oy:ssä kaupunkilaisten vapaa-ajan vietosta huolehtiminen kuitenkin hiipui 1950-luvun lopulla muiden organisaatioiden vapaa-ajan tarjonnan lisääntyessä.⁴⁸

Rauma-Repolan ensimmäisen hiihtokilpailun järjesti Suolahden tehdas vuonna 1945. Talvikisat järjestettiin vuosittain eri tehdaslaitosten järjestäminä ja viimeiset talvikisat järjestettiin 1951. Yleisurheilun puolella mestaruuksista kilpailtiin 1949-1951. Ensimmäiset kilpailut järjestettiin Raumalla tehtaan omalla kentällä. Lisäksi yhtiö rakensi urheilupaikkoja esimerkiksi Suolahteen ja Haukiputaan Martinniemeen. Vuonna 1952 tehtaiden väliset kilpailut lopetettiin ja tilalle tulivat yksiköitten sisäiset kilpailut. Rauma-Repolassa katsottiin, että koko yhtiön kisojen järjestäminen oli liian raskasta ja vaikeasti järjestettävää toimintaa. Osanotto rajoituksella kilpailut olisi pystytty järjestämään, mutta yhtiössä todettiin, että yksi perimmäinen tarkoitus eli henkilökunnan toisiin tutustuminen jäisi silloin puutteelliseksi. Yksikköjen sisäisten kilpailujen lisäksi tehtaiden joukkueet ottivat osaa paikkakuntiansa jalkapallo ja pesäpallon puulaakiotteluihin sekä hiihto- ja suunnistuskilpailuihin.⁴⁹

Mäntässä G.A.Serlachius Oy:n sosiaalitoiminnasta huomattavan osan työstä vei kunto- ja kilpaurheilutoiminta. Yhtiössä katsottiin urheilullisuus työpaikkaa hakevan henkilön ansioksi, mutta pääpaino tehtaalla oli kuntoliikunnassa. Tehtaalle perustettiin 1946 urheilutoiminnan keskuselin (UKE), jonka alaisina toimivat osastojen urheilulautakunnat. Sotien jälkeen yhtiöön palkattiin liikuntaan keskittyneitä työntekijöitä. Yhtiössä järjestettiin suosittuja osastojen välisiä kilpailuja hiihdossa, yleisurheilussa, soudussa, jalkapallossa, pesäpallossa ja suunnistuksessa. Yhtiö kävi usein perinteeksi muodostuneen tehdasottelun Tervakoski Oy:tä vastaan. Mäntän urheilupaikkarakentamiseen yhtiö käytti suuren osan varoja 1948-1970.⁵⁰

⁴⁸ Virtanen S. 1985, s. 125; s. 176-177.

⁴⁹ Könönen 1970, s. 150; Könönen 1981, s. 131; Kahiluoto 1990, s. 194-197.

⁵⁰ Mönkkönen 1992, s. 198; Mönkkönen 1998, s. 189-191.

Tervakoski Oy:ssä sosiaalitoiminnan alainen urheilutoiminta oli aloitettu jo 1918 hiihdolla, yleisurheilulla ja palloilulajeilla. Yhtiön mestaruuskilpailuja näistä järjestettiin vuodesta 1935 lähtien. Yhtiölle perustettiin 1930-luvulla myös urheilulautakunta, joka huolehti urheilukilpailujen järjestämisestä ja Tervakosken alueen urheilupaikoista.⁵¹

Nokian tehdasyhdyskunnassa urheilutoimintaa harjoitti aluksi suojeluskunta ja työväen urheiluseurat. Urheilusta tuli merkittävä poliittisen propagandan väline 1930-luvulla. Urheilusta muodostuikin tärkeä osa työväestön aatteellista koulutusta, jolla pyrittiin porvarillisen elämäkatsomuksen omaksumiseen. Nokialaisten teollisuusyritysten Nokia Ab:n ja Suomen Gummitehtaan avustuksella perustettiin Pirkkalan Urheilijat 1926 ja seurasta tuli merkittävä osa yhtiöiden urheilupropagandaa. Tehtaat jopa muodostivat yhteisen urheilupropagandatoimikunnan 1938 ja urheiluseuran avustuksia ja tukea moninkertaistettiin.⁵²

Joutsenossa Joutseno-Pulpin selluloosatehtaan ja Honkalahden sahan henkilökunnan taholta pyrittiin tarjoamaan urheilutoimintaa 1920-luvun lopulta lähtien. Vuodesta 1932 lähtien järjestettiin Honkalahden ja Joutseno-Pulpin välisiä hiihtokilpailuja, jotka otettiin sen verran vakavasti, että hiihtäjiä rekrytoitiin pelkästään näiden takia yhtiöihin. Muuten henkilökunnan osalta otettiin ahkerasti osaa paikkakunnan urheiluseurojen ja työväenyhdistysten tarjoamiin urheilutapahtumiin. Joutseno-Pulpin tehtaiden pääpaino kiinnittyi kuntourheilun tukemiseen 1960-luvulla. Harrastushiihdot koskettivat niin henkilökuntaa kuin heidän perheenjäseniäänkin ja palkintoina oli esim. ulkomaanmatkoja. Hiihtokilpailuja toki järjestettiin edelleen ja osastojen väliset jalkapallosarjat käynnistyivät 1963. Joutseno-Pulpin tehtaan ja Hackmanin tehtaan välillä järjestettiin myös puulaakiotteluita jalkapallossa.⁵³

Valmetin Rautpohjan tehtaalla Jyväskylässä urheiluharrastus alkoi toisen maailmansodan aikana hiihto- ja yleisurheilukilpailuilla. Kesäisin seudun tehtaat järjestivät uintikilpailuja, johon myös osallistui Valmetin Rautpohjan tykkitehdas. Sotien jälkeen urheilusta tuli tärkeä vapaa-ajan viettomuoto Rautpohjan tehtaalla. Tehtaan omat ja koko Valmet Oy:n konsernin talvi- ja kesäkisat muodostuivat jokavuotisiksi. Rautpohjan tehdas menestyi erityisesti hiihtokilpailuissa ja henkilökuntaan kuului useita Suomen edustustason hiihtäjiä.⁵⁴

---

⁵¹ Annala 1950, s. 362-364.

⁵² Koivuniemi 2000, s. 216-219.

⁵³ Könönen 1967, s. 76-77.

⁵⁴ Jokinen 1988, s. 256-260.

Imatran Rautatehtaan tehdaspalokunta kilpaili Suomen palokuntien välisten mestaruuksien lisäksi hiihdossa. Palokunnan viestihiihtojoukkue voitti useasti Ylä-Vuoksen alueen hiihtokilpailut. Imatran rautatehtaan liikenneosasto oli menestyksekkäs tehtaan osastojen välisissä hiihtokilpailuissa, esimerkiksi 1960-luvulla liikenneosasto (myöhemmin nimeltään kuljetusosasto) voitti kaikki osastojen väliset viestihiihdot. Hiihtoon paneuduttiin osastolla siinä määrin, että liikenneosastolle työvoimaa rekrytoitaessa hiihtotaito oli merkittävä kriteeri työpaikan saamiselle.⁵⁵

Kone Oy:n sosiaalityöstä huomattavan osan sosiaalityöstä muodosti henkinen ja ruumiillinen virkistystoiminta. Kone Oy:n voimistelu- ja urheiluseura Kovu perustettiin 1940. Kovussa lajivalikoima oli laaja sisältäen hiihtoa, jalkapalloa, koripalloa, pesäpalloa, lentopalloa ja keilailua. Kone Oy:n ja Huoltoliike Konehissi Oy:n yhteinen henkilökunnan kerho perustettiin 1947 ja siinä toimi muun harrastustoiminnan lisäksi runsaasti urheilukerhoja.⁵⁶

Outokumpu Oy:n henkilökunnan vapaa-ajan harrastuksia tuettiin pyrkien työväen viihtyvyyden ja yhtiöhengen kohottamiseksi. Yhtiö rakensi mm. urheilukenttiä ja voimistelusaleja sekä järjestettiin urheilutilaisuuksia ja jaettiin tukea alueen urheiluseuroille.⁵⁷

Harluun saatiin Läskelä Oy:n tuella 1925 urheilukenttä. Harlun teollisuuslaitokset järjestivät henkilökunnalleen urheilukilpailuja ja vuonna 1924 Läskelä Oy perusti urheilutoimikunnan, joka sai tehtäväkseen järjestää tehtaan hiihtokilpailuja. Kilpailujen lisäksi järjestettiin massahiihtoja. Tehtaan urheilutoimintaan kuuluivat myös yleisurheilu, jalkapallo, pesäpallo, soutu ja köydenveto. Tehtaan myönteinen urheiluasenne vaikutti koko Harlun alueen aktiiviseen urheilutoimintaan. Yhtiön työntekijät osallistuivat Sortavalassa järjestettyihin puulaakihiihtoihin. Urheilutaidot vaikuttivat myös Läskelä Oy:n henkilökunnan rekrytointiin. Tehtaan henkilökunnalle annettiin ennen tärkeitä kilpailuja vapaapäiviä valmentautumista varten ja urheilijoita, erityisesti hiihtäjiä, rekrytoitiin tietoisesti tehtaalle 1930-luvulla. Värtsilän tehtaan kanssa Läskelä Oy järjesti hiihto-otteluita vuorotellen kummallakin paikkakunnalla.⁵⁸

Lahden Sahan tehtaan henkilökunta osallistui Lahden Talkoourheilu ry:n ammutakilpailuihin, hiihtokilpailuihin sekä jalkapallo- ja pesäpallosarjoihin. Tehtaan osastojen välillä järjestettiin hiihtokilpailuja. Myös keilailussa järjestettiin osastojen välisiä

⁵⁵ Häkkinen 1999, s. 138; Laurila 1999, s. 178.

⁵⁶ Herlin 1960, s. 132-133.

⁵⁷ Kuisma 1985, s. 220-221.

⁵⁸ Vauramo 1962, s. 240-243; Arponen 1995, s. 23.

kilpailuja. Keilailu olikin Lahden tehtaille hyvä urheilumuoto, koska keilaradat olivat yksi yhtiön tuotantoartikkeli.⁵⁹

Lännen tehtaat Oy:ssä perustettiin vapaaehtoisia urheiluharrastusryhmiä, jotka kokosivat tehtaan henkilökuntaa harrastamaan urheilua vapaa-aikoinaan. Tehtaan osastojen kesken käytiin viestikisoja: Yleisurheilussa 10 x 100 metrin viesti ja hiihdossa 10 x 3 kilometrin viesti. Vapaaehtoisten joukosta valittu urheilutoimikunta huolehti oma- aloitteisesti kilpailuiden ja kuntoliikuntatapahtumien järjestämisestä. Palkkioksi tästä toiminnasta Lännen Tehtaat Oy palkitsi urheilutoimikunnan jäsenet Ruotsi-Suomi yleisurheilumaaotteluun katsojiksi yhtiön kustannuksella.⁶⁰

Hartwallin tehtailla alkoi kiinnostus sosiaalitoimintaa kohtaan sotien jälkeen. Helsingin tehtailla toimi erilaisia vapaa-ajan viettoon liittyviä jaostoja, mm. keilailu- ja squashjaostot. Lappeenrannan tehtaalla vapaa-ajantoiminnasta huolehti urheilukomitea. Urheilukomitean alla toimi mm. hiihto-, jalkapallo-, kaukalopallo-, keilailu- ja kuntojaostot. Vaasan tehtaalla suosituin harrastus oli keilailu, jossa järjestettiin myös tehtaan sisäisiä kilpailuja. Vaasan tehtaan jalkapallojaosto osallistui alueensa firmaliigan. Tornion tehtaalla toimintaa organisoi vapaa-ajankomitea, jolla oli kilpailu- ja kuntosurheilutoimintaa sekä kulttuuritoimintaa.⁶¹

Paraisten Kalkkivuori Oy:n urheilutoiminta oli merkittävää. Yhtiö oli rakentanut tehdaspaikkakunnilleen urheilupaikkoja. Yhtiö antoi lähellä oleville seuroille taloudellista tukea sekä palkkasi seuroille urheiluohtajia. Koko yhtiön välisiä mestaruuskilpailuja järjestettiin mm. hiihdossa, yleisurheilussa ja jalkapallossa. Lisäksi eri tehtaiden osastojen välisiä kisoja käytiin esimerkiksi lentopallossa, hiihdossa ja suunnistuksessa. Keilailussa Paraisten Kalkkivuoren Lappeenrannan tehdas otteli säännöllisiä keilailuotteluita Yhtyneiden Simpeleen tehtaan kanssa 1960-luvulla.⁶²

Friitalan Nahkatehdas perusti Friitalan Nahkatehtaiden Urheilijat vuonna 1938. Seuran tarkoituksena oli järjestää sopivaa ruumiillista kuntoa kehittävää ajanvietettä etenkin tehtaan nuoremmalle väelle. Seurassa oli kolme jaostoa: voimistelijaosto, palloilujaosto ja yleisurheilujaosto.⁶³

---

⁵⁹ Könönen 1969, s. 109-111.

⁶⁰ Seppälä 1986, s. 239.

⁶¹ Appel 1985, s. 94-97.

⁶² Nyström 1951, s. 278-279.

⁶³ Raevuori Y. 1942, s. 216-217.

Suomen Työnantajaliiton julkaisema ja Keijo Keravuoren toimittama *Teollisuuden sosiaalinen toiminta*-teos vuodelta 1948 toimi oppaana työpaikkaurheilun toteuttamiseen monilla teollisuuslaitoksilla. Liikuntatoimintaa teoksessa käsittelee A.Eloranta. Eloranta pohtii teoksessa syitä, minkä vuoksi teollisuusyritysten kannattaa järjestää työpaikkaliikunta. Hän korostaa niitä sosiaalisilla tekijöillä, jossa liikunta mahdollistaa eheän ja rakentavan ilmapiirin tehdasyhteisöön ja kaventaa yhteiskuntaluokkien eroja sekä poliittisia erimielisyyksiä. Lisäksi työpaikkaurheilu on henkisesti virkistävää ajanvietettä sekä luo terveydellisesti riittävän peruskunnon. Eloranta antaa ohjeita myös siitä, miten työpaikkaliikuntaa kannattaa teollisuusyrityksissä organisoida, ja mitkä lajit soveltuvat parhaiten työpaikkaliikunnaksi.⁶⁴

Teollisuusyritysten urheilutoiminta oli Suomessa varsin kattavaa. Ennen sotia työpaikkaurheilun pääpaino useissa yrityksissä oli vapaa-ajan vieton ja hyvien harrastusmahdollisuuksien tarjoaminen ja samalla voitiin myös muokata henkilökuntaa oikeistolaisia aatteita suosivaksi. Sotien jälkeen urheilutoiminta muuttuu kilpaurheilua suosivammaksi erityisesti metsäteollisuusyhtiöissä, mutta koko henkilökuntaa koskettavaa liikuntatoimintaa ei silti unohdettu. Tiedotusvälineiden huomion saivat kuitenkin yhtiöiden urheilutähdet. Urheilutoiminta oli osa yhtiöiden sosiaalitoimintaa ja urheilusta huolehti useissa yhtiöiden oma organisaationsa. Kuntoliikuntaan kiinnitettiin huomiota 1960-luvulta lähtien, ja kilpaurheilullisen menestyksen tavoittelu jäi yrityksissä vähemmälle huomiolle.

3. Yhtyneiden Urheilutoiminta

3.1 Sosiaalinen toiminta

Suomalaisten teollisuusyritysten sosiaalipolitiikka käsitti ennen ensimmäistä maailmansotaa tehtaan työväestöön kohdistuvia toimenpiteitä. Tarkoituksena oli auttaa työväestöä niissä ongelmissa, joita se kohtasi teollistumisen ja kaupungistumisen myötä. Maailmansotien välisenä aikana tavoitteeksi muodostui lisäksi luokkavastakohtien kaventaminen ja elinolojen parantaminen. Toisen maailmansodan jälkeen toimenpiteiden kohteeksi nousi myös työntekijän perheen aseman korostaminen. Työntekijöille ja heidän

---

⁶⁴ Eloranta 1948, s. 135-164.

lähipiirilleen haluttiin turvata kohtuullinen elintaso, sosiaaliturva ja viihtyvyys. Välillisesti teollisuusyritysten sosiaalitoiminnasta pääsi nauttimaan koko paikkakunta.⁶⁵

Yhtyneiden sosiaalipolitiikassa tärkeällä sijalla oli tehdaspaikkakuntien henkilöstön yhteisten tapaamisten tukeminen. Metsäteollisuusyhtiöt ryhtyivät harjoittamaan sosiaalista toimintaa 1920-luvulla. Tavoitteena oli työntekijöiden olojen ja viihtyvyyden parantaminen sekä heidän poliittisen asenteensa muokkaaminen. Tehdaspaikkakunnilla asukkaiden viihtyvyyden takasikin ennemmin teollisuuslaitosten sosiaalinen toiminta kuin kunnan itsensä tekemät toiminnot. Sosiaalinen toiminta ilmeni tehtaan työntekijöihin kohdistuvana patriarkaalisenä toimintana, jossa tehtaan johto näytti ja kertoi mikä oli hyvää ja oikeaa elämää. Yritysten näkökulmasta tavoitteena oli sosiaalisen toiminnan avulla saada tyytyväinen, luotettava ja uskollinen työntekijä. Sosiaalinen toiminta näyttäytyi työntekijälle elämisen tason parantumisenä ja paikkakunnan viihtyisyyden lisääntymisenä.⁶⁶

Sosiaalista toimintaa kutsuttiin Yhtyneillä aluksi huoltotoiminnaksi ja se jakaantui moniin osa-alueisiin. Työpaikalla huoltotoiminta tarkoitti esimerkiksi turvallisempien ja parempien työolosuhteiden aikaansaantia ja sosiaalitulojen kunnostamista sekä vapaa-ajalla Yhtyneiden järjestämää vapaa-ajan toimintaa ja paikkakunnan olojen kehittämistä. Yhtyneillä huoltotoimintaa ryhdyttiin järjestämään vuodesta 1928 lähtien. Koko Yhtyneiden yhteiseksi huoltotarkastajaksi valittiin naisammattientarkastaja Lilli Vuorela vuonna 1929. Samoihin aikoihin sosiaalinen toiminta alkoi myös esimerkiksi G.A.Serlachius Oy:ssä ja Kymi Oy:ssä. Huoltotarkastajan tärkein tehtävä oli työtaturmien ehkäiseminen, joka tapahtui asennekasvatuksella ja erilaisilla koulutuksilla esimerkiksi ensiaputaidoissa. Yhtyneiden tehtaille perustettiin myös työturvallisuustoimikuntia. Toinen merkittävä työasarkana oli työväen asunto-olosuhteisiin perehtyminen ja erilaisen vapaa-ajan toiminnan kehittäminen. Asunto-olosuhteisiin kuului neuvonnan lisäksi jopa kotikäyntejä, joilla tarkastettiin, oliko valistus mennyt perille. Huoltotarkastajat raportoivat toimintaansa vuosittain Yhtyneiden johtoportaalle.⁶⁷

Yhtyneet joutui ottamaan usein vastatakseen yleisen terveydenhuollon ja sairaanhoidon paikkakunnillaan 1920-luvulla. Tehdaspaikkakunnat kasvoivat nopeaan tahtiin ja kunnat eivät pystyneet ottamaan kasvavan väestömäärän tarpeita niin nopeasti haltuunsa kuin

---

⁶⁵ Waris 1961, s. 27-29.

⁶⁶ Nordberg 1980, s. 348-349.

⁶⁷ Nordberg 1980, s. 349.

olisi ollut tarvetta. Henkilöstön perheitä varten Yhtyneet järjesti lasten kerhotoimintaa ja leikkikenttätoimintaa sekä kotitalouskursseja.⁶⁸

Yhtyneiden tehdaspaikkakunnilla työntekijät asuivat varsin ankeissa oloissa 1920-luvulla. Asuntotilanteeseen saatiin parannusta 1930-luvulta lähtien, kun Yhtyneet aloitti rakentamaan työntekijöilleen asuntoja. Yhtyneiden oma rakennustuotanto ei kasvavaan tarpeeseen riittänyt, joten Yhtyneet antoi työntekijöilleen myös pitkäaikaisia ja halpakorkoisia lainoja sekä huokeita tontteja omakotitalon rakentamista varten.⁶⁹

Vapaa-ajan viettoa ja virkistystä varten Yhtyneet rakensi seurataloja paikkakunnille. Nämä talot toimivat harrastustoiminnan tukikohtina ja olivat merkittävässä roolissa, kun mielekkäällä vapaa-ajan toiminnalla yritettiin työntekijät saada tulemaan mieluummin Yhtyneiden kerhoihin ja seuroihin kuin työväentalojen vastaavaan toimintaan. Jämsänkoskelle rakennettiin seurataloksi Ilveslinna 1925, Myllykoskelle seuratalo ja klubi 1928 ja Simpeleelle kerhotalo 1935. Valkeakoskella seuratalo oli ollut jo vuodesta 1900 lähtien. Seurataloissa oli tiloja harrastamista, esimerkiksi teatteria ja soittamista, varten sekä kirjasto sivistystehtävää varten. Seurataloissa pystyttiin järjestämään kokouksia ja koulutuksia sekä erilaisia juhlatilaisuuksia. Elokuvien näyttäminen seurataloilla oli myös suosittua toimintaa ja toi usein tuloja paikkakunnan harrastuskerhoille ja urheiluseuroille.⁷⁰

Yhtyneiden harrastustoiminnasta merkittävämmäksi muodostui urheilu. Urheilun nousua edesauttoi Yhtyneiden voimakas suojeluskuntien tukeminen ja urheilu oli merkittävässä roolissa suojeluskunnissa. Yhtyneiden toimitusjohtaja Rudolf Walden oli innokas suojeluskunta-aatteen kannattaja ja usein tähän järjestöön liittyminen helpotti myös työpaikan saantia. Yhtyneet tuki suojeluskuntatoimintaa henkisen panoksen lisäksi merkittävillä rahallisilla avustuksilla.⁷¹ Yhtyneet saattoi myös maksaa osan suojeluskunnan työntekijöiden palkasta sekä avustaa antamalla käyttöön työntekijöidensä työpanosta suojeluskunnan toimintoihin. Parhaimmillaan Yhtyneiden avustukset suojeluskunnille saattoivat olla jopa 80 prosenttia tehdaspaikkakuntien suojeluskuntien menoista. Yhtyneiden toimihenkilöt kuuluivat pääsääntöisesti suojeluskuntiin.⁷²

Viihtyisyyttä ja yhteenkuuluvuutta lisäsi oma henkilöstölehti *Työn Äärestä*, jonka ensimmäinen numero ilmestyi 1931. Lehden palstoilla esiteltiin eri tehtailla ja

⁶⁸ Nordberg 1980, s. 351-352.

⁶⁹ Nordberg 1980, s. 354-361.

⁷⁰ Nordberg 1980, s. 367-376.

⁷¹ Nordberg 1980, s. 380-386.

⁷² Vasara 1997, s. 84.

tehdaspaikkakunnilla vallitsevia oloja ja tapahtumia sekä kerrottiin tehtailla tapahtuvista uudistuksista ja muutoksista. Merkittävän osan lehdessä saivat myös artikkelit vapaa-ajan vieton tapahtumista tehdaspaikkakunnilla ja näistä urheilu saikin runsaasti palstatilaa. Lehden artikkelit käsittelivät Yhtyneitä ja paikkakuntien tapahtumia positiivisesti. Kriittisesti tai kielteisesti ei asioita lehdessä nostettu esille. Lehdestä tuli merkittävä Yhtyneiden henkilöstöä yhdistävä symboli, jota luettiin ahkerasti henkilökunnan perheissä.⁷³

Juuso Waldenin toimitusjohtajakaudella huoltotoiminta laajeni monialaiseksi sosiaalitoiminnaksi, jossa urheilu oli erityisasemassa. Seppo Kuusiston mukaan Waldenin kauhistus oli työpaikkaa usein vaihtava, vähän koulutettu ja ammattiyhdistystä kuunteleva työntekijä. Yhtyneiden sosiaalipoliittisilla tavoitteilla yritettiin kouluttaa ja sivistää työntekijöitä ja ohjata heidät Yhtyneille myönteiseksi työntekijöiksi.⁷⁴ Rudolf Waldenin aikakaudella alkanut harrastustoiminnan tukeminen laajeni entisestään.⁷⁵ Yhtyneiden sosiaalihenkilökuntaa lisättiin voimakkaasti 1940-luvun loppupuolella. Sosiaalitoiminnan tavoitteiksi asetettiin työmoraalin kohottaminen ja tehokkuuden lisääminen. Tehdaspaikkakunnille nimitettiin sosiaalipäälliköitä sekä mm. urheiluneuvoja, sosiaalivirkailijoita ja kotitalousneuvoja. Sosiaalitoiminnan piirissä olevia henkilöitä oli Yhtyneillä noin 30 henkilöä 1940-luvun lopulla. Yhtyneillä sosiaalitoiminnan päätöksiä teki sosiaalilautakunta, jolle sosiaalitarkastajat tekivät vuosittain tai puolivuositain kunkin tehdaspaikkakunnan sosiaalikertomuksen. Kertomuksessa raportoitiin kaikki Yhtyneiden tekemät sosiaalitoimet paikkakunnalla ja lisäksi muuta tehdaspaikkakunnalla tapahtunutta, esimerkiksi urheiluseurojen toimintaa.⁷⁶

Ennen sotia alkaneita toimintoja jatkettiin tehdaspaikkakunnilla, ja uutuutena tuli mukaan lomanvieton järjestäminen. Yhtyneet rakensi tehdaspaikkakunnille lomamajoja henkilökuntansa käyttöä varten. Tehdaspaikkakuntien majojen lisäksi rakennettiin Lappiin lomamaja 1948. Tästä Muonion Keimiöniemeen rakennetusta majasta tuli erittäin suosittu lomailukohde henkilökunnan keskuudessa. Sodan jälkeen tehdaspaikkakunnilla oli suuri elintarvikepula, ja Yhtyneet harjoitti myös maataloustoimintaa paikkakunnilla. Tämä toiminta jatkui pitkälle 1970-luvun alkuun saakka, vaikka taloudellisesti sille ei tarvetta olisi ollutkaan.

---

⁷³ Nordberg 1980, s. 365-367.

⁷⁴ Kuusisto 1986, s. 36.

⁷⁵ Viljakainen-Tiittanen 1988, s. 68.

⁷⁶ Nordberg 1980, s. 540-541.

Maatalouden pito on hyvä esimerkki siitä patriarkalisesta huolenpidosta, jota Yhtyneet harjoitti.⁷⁷

Terveydenhuolto oli tärkeässä roolissa erityisesti 1950-luvulta lähtien. Henkilökunnan terveystarkastukset muodostivat merkittävän tekijän henkilöstön työhyvinvoinnista huolehdittaessa. Tähän toimintaan haluttiin 1960-luvulta lähtien kiinteämmin mukaan myös henkilökunnan kuntoliikunnan tukeminen, ja alettiin suorittaa erilaisia kuntotestejä sekä kannustamaan työntekijöitä kuntoiluun.⁷⁸ Harrastustoiminnan tukemisessa mielenkiintoiseksi tuli seikka, että Yhtyneiden sosiaalitoiminnan henkilöstön päätehtäväksi saattoi usein muodostua paikkakunnan yhdistyksen harrastustoiminnan johtaminen. Näin tapahtui esimerkiksi monissa tehdaspaikkakunnan urheiluseuroissa.⁷⁹

Juuso Walden oli suosittu ja arvostettu kaikilla Yhtyneiden paikkakunnilla henkilökunnan piirissä. Hänen huolenpitonsa koettiin aidoksi ja hän tunsu suuren osan henkilökunnastaan, jopa usean sukupolven ajalta, ja tämä näkyvä läsnäolo koettiin henkilökunnassa tärkeäksi.⁸⁰ Näin siitakin huolimatta, että Waldenille kuuluivat hänen mielestään kaikki asiat tehdaspaikkakunnilla, ja hän usein sopi asioista pienen piirin kanssa etukäteen neuvotellen. Yhtyneiden laaja ja monipuolinen sosiaalitoiminta oli rakentunut merkittäväksi kokonaisuudeksi Yhtyneiden henkilöstöpolitiikassa 1950-luvulla. Yhtyneet tuntui kattavan yhtyneläisen elämässä tarvittavat toiminnot kohdusta hautaan. Tämä laaja ja kallis rakennelma osoittautui kuitenkin taloudellisesti mahdottomaksi 1960-luvulla. Yhtyneiden joutuessa taloudelliseen kriisiin vuonna 1967 Yhtyneiden harjoittamaan sosiaalitoimintaan ei kyetty tekemään muutoksia, vaan se jatkui yhtä laajana kuin aikaisemminkin.⁸¹ Useimpien muiden yritysten karsiessa sosiaalitoimintaa Walden ei kuitenkaan suostunut tinkimään tästä itselleen tärkeästä periaatteesta ennen kuin muut toimijat, lähinnä tehtaan toimintaa rahoittavat pankit, päättivät syrjäyttää Waldenin Yhtyneiden johdosta 1969. Walden vakuutteli vielä vuonna 1969 Yhtyneiden vuosikertomuksessa, että Yhtyneiden vapaaehtoinen sosiaalitoiminta ei tule vähenemään tulevaisuudessakaan.⁸²

Toisin kuitenkin kävi. Uuden toimitusjohtajan Niilo Hakkaraisen kauden alussa sosiaalitoimintaa karsittiin huomattavasti ja jätettiin merkittävä osa ympäröivän yhteisön

⁷⁷ Nordberg 1980, s. 552-553, s. 556-557.

⁷⁸ Viljakainen-Tiittanen 1988, s. 82.

⁷⁹ Nordberg 1988, s. 558.

⁸⁰ Tuuri 1999, s. 413.

⁸¹ Sivén 1999, s. 22.

⁸² UPM, D1, Yhtyneiden vuosikertomus 1969; Nordberg 1991, s. 346-348; Raiskio 2012, s. 130.

huolehdittavaksi. Sosiaalikuluja leikattiin Yhtyneillä vuosina 1969-1971 22 prosenttia, ja tehtäviä selkeytettiin sekä vastuita jaettiin. Juuso Waldenin johtajuuskaudella monet sosiaalitoimen vastuut olivat kirjavia ja usein Walden päätti tai hänellä täytyi hyväksyttää pienimmätkin asiat.⁸³ Sosiaalitoiminta muuttui osaksi henkilöstöpolitiikkaa. Henkilöstöpalveluihin sisällytettiin terveydenhuolto, työturvallisuus, asuntotoiminta ja harrastus- ja virkistystoiminta.⁸⁴

3.2 Urheilutoiminnan alkuvuodet

Työnantajat perustivat jo 1880-luvulta lähtien tehdaspaikkakunnille työväenyhdistyksiä, joissa pyrittiin estämään työväestön poliittista radikalisoitumista vasemmalle. Yksi tapa tähän oli esimerkiksi voimisteluharrastusten edistäminen. Työväenliike muuttui poliittiseksi 1890-luvulla, ja myös poliittisen työväenliikkeen toimintaan kuului urheilu. Työväenyhdistyksen alajaostoina alkoi toimia urheiluseuroja 1900-luvun alkupuolella. Voimakas poliittinen eriytyminen urheiluseurojen saralla tapahtui sisällissodan jälkeen vuonna 1919, kun työväenseurat liittyivät perustettuun Työväen Urheiluliittoon (TUL). Maaseutumaisilla tehdaspaikkakunnilla TUL:n seurojen vastapainona poliittisesti oikealle orientoituneen väestön urheiluharrastusta harjoitettiin usein suojeluskunnissa ja palokunnissa.⁸⁵

Merkittävä osa Suomen työpaikkaurheilusta tapahtui puunjalostusteollisuuden piirissä, osin sen ansiosta, että suomalaisen urheiluelämän yksi tärkein vaikuttaja Lauri Pihkala toimi 1927-1931 Suomen Puunjalostusteollisuuden Työnantajaliiton palveluksessa. Lauri Pihkalan panoksesta puunjalostusteollisuuden parissa on ristiriitaista tietoa. Harri Salimäen mukaan Lauri Pihkalan toimenkuva oli epäselvä ja siitä johtuen häntä pidettiin muutamien liiton hallintoneuvoston jäsenten mielestä ”turhana miehenä”.⁸⁶ Toisaalta Lauri Pihkalan ansioksi lasketaan esimerkiksi prosenttihiihtojen ja yleensäkin puulaakiurheilun vieminen metsäteollisuusyhtiöihin.⁸⁷ Työpaikkaurheilun tehtävänä oli edistää työntekijöiden samaistumista yhtiöön sekä kehittää työntekijöiden terveyttä. Samalla voitiin vieroittaa

⁸³ Huhtanen 2014, s. 73-74.

⁸⁴ Sivén 1999, s. 22-24.

⁸⁵ Kokkonen 2015, s. 42-43, s. 54, s. 66.

⁸⁶ Salimäki 2000, s. 237.

⁸⁷ Häyrinen & Laine 1989, s. 137.

työntekijä työläisurheilusta, poliittisesta työväenliikkeestä ja ammattiyhdistystoiminnasta. Suomen Puunjalostusteollisuuden Työnantajien huoltopäälliköiden kokouksessa 1937 Enso-Gutzeitin huoltopäällikkö Martti Jukola piti esitelmän urheilusta huoltotyömuotona. Urheilun todettiin kohentavan ruumiillista kuntoa ja työkykyä sekä isänmaallisuutta ja yhteiskunnallista mieltä.⁸⁸ Työpaikkaurheilu, kuten yritysten järjestämä sosiaalinen toiminta kokonaisuudessaan, oli osoitus sosiaalisen kontrollin käytöstä. Työpaikkaurheilun avulla työntekijä oppi yhteiskunnan normeihin ja hyveisiin kuten esimerkiksi järjestykseen, kuriin, raittiuteen ja reippauteen. Työpaikkaurheilun avulla toivottiin saavutettavan myös iloa, rohkeutta ja kestävyyttä työntekijöiden keskuudessa.⁸⁹

Toimitusjohtaja Rudolf Waldenia pidettiin kovana liikemiehenä, jolta ei riittänyt kovin paljon ymmärrystä tehtaan työntekijöiden harrastustoiminnalle, eikä varsinkaan ammattiyhdistyksille ja työväen urheilutoiminnalle. Suojeluskuntaan kuulumisen oli tiukimpina aikoina edellytys työpaikan saannille ja säilymiselle 1920-luvulla.⁹⁰ Työväestön painostamisesta Yhtyneille suotuisiin yhdistyksiin kertoo esimerkiksi Valkeakoskella levinyt kasku, jollaisen kertomalla uskottiin edesauttavan työnsaantia: ”Päivää, olen Pälkäneeltä, kuulun suojeluskuntaan.” tai 1930-luvulla kerrottiin, että: ”Tie yhtiön kassalle kulkee Hakan jäsenkirjurin kautta.” Suojeluskuntaan kuulumisen ehtoa varmasti liioiteltiin, koska Nordbergin mukaan suojeluskuntajärjestöjen jäsenmäärä vastasi vain noin kolmasosaa Yhtyneiden henkilökunnan määrästä. Jonkunlaista painostusta Yhtyneet pystyi taloudellisesti tiukimpina aikoina käyttämään, koska esimerkiksi Valkeakoskella yli 85 prosenttia työkykyisistä miehistä oli 1920-luvulla töissä Ab Walkiakoskella. Ab Walkiakoski pystyi näin käyttämään hyödykseen työmarkkinoiden monopoliasemaansa paikkakunnalla ja sama asetelma oli muillakin Yhtyneiden tehdaspaikkakunnilla.⁹¹

Yhtyneiden järjestämä urheilutoiminta alkoi 1924, ja tavoitteena alkuvaiheessa oli maanpuolustusvalmiuden kehittäminen. Rudolf Walden lahjoitti tuolloin kiertopalkinnon Myllykosken, Jämsänkosken ja Simpeleen tehtaiden välistä ampumakilpailua varten. Yhtyneet rakensi ampumaradat kaikille tehdaspaikkakunnille. Urheilu nähtiin 1920-luvun lopulta lähtien viihtyisyyttä, yhteishenkeä ja henkilökunnan ruumiillista sekä henkistä kuntoa lisäävänä tekijänä.⁹² Ampumaurheilun lisäksi myös muihin urheilulajeihin panostettiin 1920-luvun

⁸⁸ UPM, C6, Muistio kokouksesta 21.5.1937.

⁸⁹ Itkonen 1997, s. 204-220.

⁹⁰ Mäkelä 2004, s. 95.

⁹¹ Nordberg 1980, s. 385; Vuorinen 1995, s. 9-10; Enbom 2013, s. 131-132.

⁹² Nordberg 1980, s. 386.

lopulta lähtien. Muusta puulaakiurheilusta tehdaspaikkakunnilla huolehtivat tehtaiden palokunnat, esimerkiksi Valkeakoskella tehtaan palokunta järjesti yleisurheilun kolmiottelun, kauppalan läpijuoksun ja köydenvetokilpailun.⁹³ Toki ampumaurheilu oli edelleen Yhtyneillä arvostetuin laji ja urheilutoiminta valjastettiin muutenkin paikkakuntien suojeluskuntatoimintaa tehostamaan. TUL:n seuroissa karsastettiin Yhtyneiden järjestämää puulaakitoimintaa ja usein jäseniä kiellettiin osallistumasta palokunnan järjestämiin urheilukilpailuihin.⁹⁴

Rudolf Waldenin saapuessa Valkeakoskelle 1920-luvulla paikkakunnan urheiluelämää hallitsi TUL:n seura Jyry. Porvariston urheilutoimintaa harjoitti tehtaan palokunnan yhteyteen perustettu urheiluseura, mutta jyryläisiä kiellettiin tuohon liittymästä. Työväestö ei vielä luottanut porvariseuroihin sisällissodan katkerat muistot mielessään. Valkeakoskella poliittinen kahtiajako oli vielä voimakasta 1920-luvulla, eikä urheilussakaan ollut sijaa yhteistyölle.⁹⁵

Yhtyneiden tavoitteena oli saada työläiset mukaan oikeanlaiseen urheiluseuraan. Urheiluharrastuksella pyrittiin myös luomaan hyväksyttävää tekemistä heidän vapaa-ajalleen. Yhtyneet halusi saada vapaa-ajan toimimattomuuden pois, koska silloin työntekijä saattaisi olla altis kommunistisille pyrkimyksille ja kontrolloimaton vapaa-aika koettiin uhkaksi. Urheilulla yritettiin saada kitkettyä myös paheita, kuten alkoholin kulutusta, pois.⁹⁶

Yhtyneiden painostus työläisten eroamisesta Jyrystä oli alkanut Valkeakoskella jo 1920-luvun lopulla. Painostuksen huippu osui 1930-luvun alkuun, jolloin poliittinen ilmapiiri Suomessa oli muutenkin hyvin oikeistomielinen. Valkeakosken Haka perustettiin 1932 ja sen perustamisessa tehdas oli merkittävästi mukana. Yhtyneiden onneksi jyrkän vasemmistolaiseksi mielletty Jyry kiellettiin 1930-luvun alun kommunistilakien myötä ja TUL:n lippulaivaksi Valkeakoskella tuli poliittisesti maltillisempi Koskenpojat. Seuranvaihtoa kuitenkin edelleen suositeltiin ja Hakaan siirtymisellä annettiin lupaus työpaikan säilymisestä tai työpaikan saannista.⁹⁷

Työväestö syytti vuoden 1933 kunnallisvaalien tuoksinassa propagandavihkossaan Yhtyneiden johtoa työläisten nöyryyttämisestä urheilun avulla. Siinä kerrottiin Yhtyneiden johdon pakottavan työläisiä osallistumaan jalkapallo-otteluihin porvarien kanssa. Vihkosen

⁹³ Raiskio 2005, s. 18.

⁹⁴ Kivelä 1991, s. 62.

⁹⁵ Kivelä 1991, s. 162-63.

⁹⁶ Nordberg 1980, s. 386.

⁹⁷ Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat 22.9.1932; Kivelä 1991, s. 162-170.

mukaan tehdas halusi valjastaa myös työväen vapaa-ajan omaan hallintaansa. Tällainen toiminta sai Valkeakosken työväenyhdistyksen lähettämään kirjeen Rudolf Waldenille. Kirjeessä yksilöitiin tapauksia, joissa Koskenpojissa urheilulle työläisille annettiin lupaus työpaikan säilyvyydestä, mikäli he siirtyisivät Hakaan. Samoin työtä hakeville ilmoitettiin, että liittymällä Hakaan saisi työpaikan. Valkeakosken tehtaan isännöitsijä Samuel Krogius luonnollisesti torjui syytökset ja perusteli työpaikan jatkuvuutta tai työn saantia muilla syillä, kuten esimerkiksi kommunistisilla yhteyksillä. Toisaalta Samuel Krogius totesi, että joillain osastonjohtajilla saattoi olla halua hankkia tehtaaseen hyviä urheilijoita kehottaen työnhakijoita myös Hakaan liittymisellä. Mutta ei painostaen vaan urheiluaktiiveina ehdottaen. Asia ei jäänyt Yhtyneiden sisälle, vaan siitä keskusteltiin jopa eduskunnassa vuonna 1936 ja suurimmissa Suomen sanomalehdissä 1937. Walden vastasi syytöksiin *Suomen sosialidemokraatin* palstoilla mutta kuitenkin kierrellen ja kaarrellen, ei myöntäen eikä kieltäen mitään. Tästä tapauksesta käy hyvin ilmi, miten itse urheilua suurempaa urheiluseuratoiminta oli 1930-luvulla, ja miten se ilmensi myös poliittisia intohimoja.⁹⁸

Tehdaspaikkakunnille rakennettiin erilaisia urheilulaitoksia. Simpeleelle, Myllykoskelle, Jämsänkoskelle ja Valkeakoskelle urheilukentät rakennettiin Yhtyneiden tuen turvin vuosina 1926- 1936. Kun kaikille paikkakunnille oli saatu toimivat urheilukentät, voitiin kehittää entistä laajempaa tehtaiden välistä kilpailutoimintaa. Tehdaspaikkakuntien pienimuotoista ja paikallista puulaakitoimintaa oli järjestetty 1920-luvulla toki tehtaan palokuntien toimesta. Lotilan ammattikoulun rehtori Vilho Suihko oli vuonna 1933 ehdottanut tehtaiden välisen yleisurheiluottelun järjestämistä. Ehdotuksen seurauksena asiat etenivät ja Yhtyneiden hallitus hyväksyi vuonna 1935 esityksen erityisestä urheiluohjelmasta, jonka mukaan järjestettiin vuosittain tehtaiden välinen suurottelu, jossa lajeina olivat ammunta, yleisurheilu ja jalkapallo. Urheiluohjelman tarkoituksena oli saada eri tehtaiden urheilutoiminta yhdenmukaiseksi.⁹⁹

Yhtyneet pyrki laajaan urheilutarjontaan, jotta kaikille löytyisi sopiva ja kiinnostava laji. Tehtaan johdossa eri tehtaiden kilpailuja muita vastaan nähtiin tärkeänä. Näin saatiin tehtaan osastojen välisen yhteenkuuluvuuden lisäksi myös koko yhtiön yhteishenkeä kohottava ja tehtaita tunnetuksi tekevä tapahtuma. Jokaisen haluttiin näkevän itsensä tärkeänä palasena osastoa, tehdasta ja Yhtyneitä. Tavoiteltavat palkinnot ja urheilukilpailujen yhteydessä järjestetyt juhlat olivat osa tätä yhtenäisyyttä korostavaa pyrkimystä. Urheilutoiminnan

---

⁹⁸ Raiskio 2005, s. 17.

⁹⁹ TÄ 1, 1935.

käytännön järjestelyistä tehtailla huolehtivat 1930-luvun alussa konttoripäälliköt, mutta 1930-luvun loppupuolella tehtävät siirtyivät huoltotarkastajille.¹⁰⁰

Urheilutoimintaa organisoimaan perustettiin vuonna 1935 Yhtyneille urheilulautakunta. Urheilulautakunta ryhtyi toteuttamaan Yhtyneiden hallituksen määrittelemää urheiluohjelmaa. Jokaisella tehdaspaikkakunnalla oli urheilusta vastaava henkilö ja nämä henkilöt muodostivat Yhtyneiden urheilulautakunnan. Urheilulautakunnan alaisuudessa tehtailla toimi palkattuja urheiluohjaajia. Urheilulautakunta oli aloitteita tekevä ja toimintaa valvoja elin, päätösvaltaa sillä ei kuitenkaan ollut vaan päätösvalta oli käytännössä Yhtyneiden toimitusjohtajalla. Urheilulautakunta jakoi myös avustuksia tehdaspaikkakuntien urheiluseuroille ja tehtaan sisäiselle urheilutoiminnalle. Ensimmäiseen Urheilulautakuntaan kuuluivat C.G.Björnberg (puheenjohtaja), Aarne Koskelo, Antero Nyman, Olof Palmgren ja Juuso Walden.¹⁰¹ Urheilulautakunnassa oli edustus jokaiselta Yhtyneiden tehtaalta, ja he olivat vastuussa urheilutoiminnan järjestämisestä omalla tehtaallaan. Björnberg toimi urheilulautakunnan puheenjohtajana 1935-1939. Björnbergin jälkeen puheenjohtajina toimivat Toivo A. Ekholm (1940-1943), Vilho Suihko (1944-1967) ja Atte Nyman (1968-1970).¹⁰²

Urheilulautakunnan tärkein tehtävä oli Yhtyneiden mestaruuskilpailujen organisointi ja järjestäminen. Urheilulautakunta laati mestaruuskilpailujen säännöt ja toimintaperiaatteet. Monipäiväisinä järjestetyt mestaruuskilpailut mahdollistivat tehtaiden työntekijöiden tutustumisen ja vierailut toisille paikkakunnille. Tapahtuman aikana järjestettiin myös tanssiaiset henkilökunnalle ja heidän läheisilleen. Vieraanvaraisuudella haluttiin tehdä tapahtumasta kiinnostava ja innostava tapahtuma sekä voitiin samalla esitellä tehtaan omaa toimintaa.¹⁰³

Rudolf Walden oli 60-vuotisjuhlapuheessaan julistanut lasten iloisten kisojen ja nuorison urheilun olevan elämänsä suurimpia ilonaiheita ja toteuttamisen arvoisia tapahtumia. Waldenilla tämä ihanne muodostui todeksi myös Yhtyneiden arjessa. Yhtyneet hallitsi henkilökunnan ja paikkakunnan toimintaa niin arkena kuin vapaa-ajallakin. Yhtyneet pystyi omalla toiminnallaan säätelemään henkilökunnan vapaa-aikaa. Esimerkiksi Valkeakoskella poliittinen valta oli vasemmistolla, mutta taloudellinen valta oli tehtaalla ja muilla kaupungin porvareilla. Urheilusta muodostui eräänlainen näytönpaikka siitä, kuka määrää kunnassa

¹⁰⁰ UPM, C6, Huoltotarkastajan kertomus 1935.

¹⁰¹ Nordberg 1980, s. 388-390.

¹⁰² Kolkka 1969, s. 2.

¹⁰³ Nordberg 1980, s. 386-390.

kaapin paikan. Yhtyneet yritti hankkia paikkakuntien parhaat urheilijat henkilöstöönsä mutta oli myös tapauksia, joissa työläinen saattoi luopua paikastaan tehtaalla aatteensa vuoksi ja edustaa mieluummin työväen urheiluseuraa.¹⁰⁴

Vaikka Rudolf Walden olikin kiinnostunut erityisesti maanpuolustusta edesauttavasta urheilusta, on Yhtyneiden urheilutoiminnan sieluna pidettävä kuitenkin Juuso Waldenia. Hän seurasi urheilua erittäin innostuneesti ja piti urheilua keinona madaltaa yhteiskunnallisia raja-aitoja. Juuso Walden oli työväestön suhteen Rudolf Waldenia avarakatseisempi ja asetti tavoitteekseen työntekijöiden viihtymisen työssään ja paikkakunnalla.¹⁰⁵ Juuso Walden oli ollut 1920-luvun lopulla Valkeakosken tehtaalla harjoittelijana ja lähtenyt keväällä 1930 Englantiin hankkimaan kansainvälistä liike-elämän kokemusta ja kielitaitoa. Valkeakoskelle Juuso Walden palasi konttori- ja myyntipäälliköksi keväällä 1932. Parhaiten urheilun myönteiset vaikutukset pääsivät hänen mielestään esille joukkueurheilussa. Juuso Walden oli Englannissa oltuaan innostunut jalkapallosta ja 1933 tapahtui lajin läpimurto Yhtyneiden tehdasurheilussa.¹⁰⁶

Valkeakoskella pelattiin Juuso Waldenin organisoimana osastojen välistä jalkapallosarjaa vuodesta 1933 lähtien. Sarjaa seurasivat myös paikallinen lehdistö sekä tehtaan ulkopuoliset paikkakunnan asukkaat tiiviisti. Waldenin innoittamana jalkapallosta kehittyi vuosien saatossa Valkeakosken merkittävin urheilumuoto.¹⁰⁷ *Työn Äärestä*-lehdessä mainittiin 1933 Valkeakosken osastojen välisistä otteluista, että siellä SVUL:n ja TUL:n jäsenet osallistuivat eikä luokkarajoista ollut tietoaakaan. Näin lehden sivuilla yritettiin propagandan avulla luoda osastoille tiivis yhteistyöhenki ja kuva ideaalista tehdasyhteisöstä. Valkeakosken tehtaan huoltotarkastajan Pauli Salmisen raportissa mainitaan, että urheilutapahtumat ja urheilulaitoksiin satsatut rahat tulevat takaisin paitsi hyvinä urheilusuorituksina myös yhtenäisyyttä edesauttavina tekijöinä, joka heijastuu itse työnteon tehokkuuteen. Kiinnostus tehtaan kilpailuja kohtaan oli 1930-luvun lopulla erittäin suuri, esimerkiksi 1936 Yhtyneiden yleisurheilukilpailuissa osanottajia ja katsojia 3500 asukkaan Valkeakoskella oli noin 1800. Myös laajaa lajivalikoimaa kiiteltiin ja esimerkiksi paini katsottiin työväestölle sopivaksi urheilumuodoksi, koska fyysinen voima ja kunto olivat lajissa hyvin läsnä.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Kolkka 1969, s. 1.

¹⁰⁵ Mäkelä 2004, s. 95-96.

¹⁰⁶ Juva 1957, s. 387; Nordberg 1980, s. 391-394.

¹⁰⁷ Kolkka 1969, s. 16-19; Nordberg 1980, s. 391-394.

¹⁰⁸ UPM, C6, Valkeakosken huoltotarkastajan kertomus 1936; TÄ 4, 1933.

Vuonna 1937 huomattiin, ettei Yhtyneiden urheiluohjelma ole riittävästi innostanut suuria massoja urheilun pariin. Yhtyneiden hallitus antoi määräyksen perustaa jokaiselle tehtaalle oma urheilulautakunta, jossa oli jokaiselta tehtaan osastolta edustettuna yksi henkilö. Tehtaan urheilulautakunnan tehtävänä oli järjestää tehtaan osastojen väliset kilpailut. Tehtaan jokaiselle osastolle perustettiin myös kolmihenkinen toimikunta, joka ohjasi kunkin osaston urheilutoimintaa. Erityistä huomiota tehtailla kiinnitettiin massaurheilun aikaansaamiseen yleisurheilun, suunnistuksen ja hiihdon parissa.¹⁰⁹

Välirauhan aikaan Yhtyneet kysyi paikkakunnan SVUL:n seuroilta halukkuutta urheiluvakuutuksen ottoon. Vakuutuksen tarkoituksena oli kasvavien urheilutapaturmien kattamiseksi haluttu jakaa vastuuta Yhtyneiden ja paikkakuntien urheiluseurojen kanssa. Vakuutukset kattaisivat kaikki Yhtyneiden järjestämät kilpailut ja vakuutukset koskisivat vain Yhtyneiden henkilökunnan jäseniä. Vakuutusmaksun maksaisivat Yhtyneet ja seurat puoliksi. Osa seuroista vastasi kuitenkin kieltävästi, joten yksimielisyyden puutteessa hankkeesta luovuttiin.¹¹⁰ Urheilutoiminnassa keskityttiin Välirauhan aikana massaurheilun kehittämiseen. Eri tehtailla oli tarkoitus valita urheiluyhdysmiehet. Urheiluyhdysmiehet ja heidän avukseen palkatut urheiluneuvojat koulutettaisiin tehtävään, jotta he pystyisivät paremmin motivoimaan henkilökuntaa urheilun pariin. Jatkosodan jälkeen suunnitelmat kuitenkin muuttuivat ja urheilupolitiikan painopiste muuttui kilpaurheilua suosivammaksi. Yhtyneiden sosiaaliosastolle toki palkattiin urheilusta ja liikunnasta vastuussa olevia henkilöitä tämän ajatuksen pohjalta Jatkosodan jälkeen.¹¹¹

3.3 Urheilutoiminta sotien jälkeen

Sotien jälkeen huippu-urheilu löi selvän leiman Yhtyneiden urheilutoimintaan. Henkilökunnan kuntoa kohottavasta massaliikunnasta livettiin kohti kilpaurheilua, jossa tärkeimmiksi arvoiksi tuli viihdyttävyyys ja yhteishengen luonti katsomoista käsin. Urheilutilaisuuksista luotiin oheisohjelmiseen tehdaspaikkakuntien viihtyisyyttä lisääviä kansanjuhlia. Urheilu nähtiin myös Yhtyneitä tunnetuksi tekeväksi markkinointivälineeksi sekä kotimailla että ulkomailla. Yhtyneet oli erittäin kiinnostunut saamaan palvelukseensa hyviä

¹⁰⁹ UPM, C10, Kiertokirje 15.6.1937.

¹¹⁰ UPM, C10, Kiertokirje 12.12.1940; Kiertokirje 24.2.1941.

¹¹¹ UPM, C10, Kiertokirje 1941 (ei päivämäärää).

urheilijoita ja urheilijoita puolestaan veti Yhtyneille turvalliseksi koettu työpaikka, joka tarjosi hyvän mahdollisuuden urheilun harjoitteluun.¹¹²

Vuonna 1945 aloitettiin Yhtyneiden mestaruuskilpailut uudelleen. Silloin tehtiin myös yksiköiden kesken uudelleen järjestelyjä ja yksiköiksi muodostuivat Valkeakoski, Myllykoski, Jämsänkoski, Simpele ja Tytärtehtaat. Suurottelun lajeiksi tulivat hiihto, yleisurheilu ja jalkapallo. Mestaruuskilpailuihin otettiin lisäksi mukaan suunnistus ammunnan jäädessä pois.¹¹³ Urheilutoiminnan aikaan suoritetuista korvauksista ja vapaista päätettiin selkeämmin heti vuonna 1946 väärinkäytösten välttämiseksi. Ennen sotia käytänteissä oli ollut kirjavuutta eri tehtailla. Nyt määriteltiin, että Yhtyneiden kilpailuihin osallistuessaan tai Yhtyneitä muissa kilpailuissa edustaessaan urheilijoiden on etukäteen ilmoitettava esimiehelleen asiasta.¹¹⁴

Monilla teollisuuspaikkakunnilla olleet yhteentörmäykset yritysten ja TUL:n seurojen välillä eivät koskettaneet Yhtyneitä niin voimakkaasti kuin muualla Suomessa. Jämsänkoskella oli TUL:n urheilijoita kielletty osallistumasta Yhtyneiden kilpailuihin, mutta kiistat saatiin ratkaistua ennen hiihtomestaruuskilpailuja keväällä 1945. *Työn Äärestä*-lehdessä kuitenkin kerrottiin, että on olemassa tahoja ja virtauksia, jotka pyrkivät estämään tämän fyysillisen kunnan kohottamista varten järjestetyn liikuntatapahtuman järjestämisen ja kannustetaan yksimielisyyteen ja yhteisymmärryksen löytymiseen tässä asiassa.¹¹⁵ Yhtyneiden paikkakuntien TUL:n seurojen maltillisemmasta suhtautumisesta työpaikkaurheiluun auttoi esimerkiksi seurojen saamat avustukset Yhtyneiltä. Atte Nymanin mukaan: ”TUL:n johtopaikoilla koitettiin kieltää urheilijoilta tehdasurheilu, mutta Valkeakoskella TUL:n jäsenet kilpailivat siitä, että pääsivät edustamaan tehdasta”¹¹⁶

Vuodesta 1943 lähtien Yhtyneiden urheiluohjaajat osallistuivat valtakunnallisille ja alueellisille teollisuuslaitosten urheiluohjaajien neuvottelupäiville, jotka olivat Suomen Työnantajain Keskusliiton (STK) järjestämiä. Niissä keskusteltiin esimerkiksi teollisuuslaitosten urheilupaikkojen rakentamisesta ja huollosta, urheilijoiden palkanmaksuista kilpailu- ja harjoittelumatkoilla sekä urheiluneuvojien toimenkuvista teollisuuslaitoksissa.¹¹⁷ Lisäksi niissä sai hyvää tietoa eri lajien soveltuvuudesta työpaikkaurheiluksi, esimerkiksi

¹¹² Nordberg 1980, s. 559-561.

¹¹³ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 29.12.1944.

¹¹⁴ UPM, C10, Kiertokirje 12.7.1946.

¹¹⁵ TÄ 1, 1946.

¹¹⁶ UPM, C6, Jämsänkosken sosiaalikerhomus 1946; AN 9.7.1997.

¹¹⁷ UPM, C10, Kokouksen pöytäkirja 14-15.2.1946.

vuoden 1945 neuvottelupäivillä keskusteltiin palloilulajien soveltuvuudesta ja esille nousi myös jalkapallon harrastamiseen liittyvät haasteet sotien jälkeisessä Suomessa.¹¹⁸ Valtakunnallisille neuvottelupäiville osallistui yli 200 osanottajaa, ja tilaisuudessa perustettu Teollisuuden urheilun keskustoimikunta alkoi toimia STK:n yhteydessä. Toiminta tehostui suurilla tehdaspaikkakunnilla ja yhtiöt palkkasivat päätoimisia urheiluohjaajia. Vuonna 1946 tehdyn selvityksen mukaan yritykset Suomessa tukivat urheilua vuodessa noin 65 miljoonalla markalla (4,5 miljoonaa euroa) ja palveluksessa yrityksillä oli 33 päätoimista ja 113 sivutoimista liikuntaneuvojaa. Lisäksi yritysten ylläpitämiä liikuntapaikkoja oli 288 kappaletta.

119

TUL ja SAK halusivat lisätä vaikutusvaltaansa työpaikkaurheiluun. Nämä liitot halusivat yhdessä työnantajien ja SVUL:n kanssa etsiä vaihtoehtoisia tapoja hoitaa työpaikkaurheilua yrityksissä. Työnantajat ja SVUL eivät kuitenkaan olleet järin ihastuneita ajatukseen ulkopuolisten tahojen mukaantulosta työpaikkaurheilun järjestämisessä. TUL ja SAK eivät myöskään kyenneet estämään jäseniään osallistumista työpaikkaurheiluun, joten heidän vaatimuksensa uudesta toimintatavasta jäivät tuloksettomiksi.¹²⁰

Yhtyneiden tehdaspaikkakuntien SAK:n osastot ja TUL:n seurat ehdottivat 1948 Yhtyneiden paikkakunnille kunnallisten työpaikkaurheilukomiteoiden perustamista. Komiteaan kuulusivat Yhtyneiden ja SVUL:n edustuksen lisäksi TUL:n seurojen ja SAK:n edustus. Toimitusjohtaja Juuso Walden vastasi tähän tiedusteluun vasta seuraavana vuonna mainiten, että häntä häiritsi erityisesti SAK:n mahdollinen edustus komiteassa. Juuso Waldenin mielestä ammattiyhdistysliikkeellä ei pitäisi olla mitään tekemistä työpaikkaurheilun kanssa.¹²¹

Yhtyneiden johto kutsui koolle neuvottelukokouksen Myllykoskella vuonna 1948 koskien TUL:n ja SAK:n vaatimusta työpaikkaurheilukomiteasta. Paikalle kutsuttiin tehdaspaikkakuntien SPL:n, SVUL:n ja TUL:n seurojen ja Yhtyneiden urheilulautakunnan edustajat. Kokouksen edustajien mukaan Yhtyneiden työpaikkaurheilua voidaan hyvin jatkaa nykyisen käytännön mukaan ja mitään erillistä työpaikkaurheilukomiteaa ei varsinaisesti tarvita. Tehtaiden paikallisiin urheilulautakuntiin pyrittiin jatkossa saamaan edustajia jokaisesta paikallisesta urheiluseurasta. Yhtyneiden omistamat urheilupaikat olisivat jatkossa koko henkilökunnan käytössä. Yhtyneet lupautui tukemaan myös kaikkien paikkakunnan

¹¹⁸ UPM, C10, Kokouksen pöytäkirja 7-8.5.1945.

¹¹⁹ Kokkonen 2015, s. 152.

¹²⁰ Kokkonen 2015, s. 152.

¹²¹ UPM, C10, Kirjeenvaihtoa TUL:n seurojen ja Juuso Waldenin välillä.

seurojen urheilutoimintaa, ja avustuksen saantia varten oli seurojen jatkossa toimitettava toiminta- ja tilikertomuksensa Yhtyneiden sosiaali- tai konttoripäälliköille.¹²²

Valkeakoskella tehtaan osastojen välinen urheilutoiminta oli saatu suhteellisen hyvin käyntiin 1940-luvulla ja työpaikkaurheilun yhtenäistämisen tavoitteena Valkeakosken tehtaan toimintamallit lähetettiin muille Yhtyneiden tehtailla malliksi.¹²³ Jokaiselle tehtaalle perustettiin 1950-luvun alussa omat urheilulautakunnat, jotka järjestivät osastojen välisiä mestaruuskilpailuja yleisurheilussa, suunnistuksessa ja hiihdossa.¹²⁴ Ennen sotia eri tehtailla oli kyllä nimetty omat urheilulautakunnat, mutta niiden toiminta oli keskeytynyt sotien sekä sotien jälkeisten vuosien ajaksi.

Yhtyneillä oli 1950-luvulla useita olympiatason urheilijoita palveluksessaan ja 1951 annettiin erillisohjeita vuoden 1952 olympialaisiin osallistuvia urheilijoita kohtaan. Niissä mainittiin esimerkiksi palkkauksesta olympialaisiin valmistautumisen osalta. Olympiavalmennusleirille osallistuessaan urheilijat saivat täyden palkan leirijaltaan. Urheilujärjestöjen oli urheilijan loman saamista varten tehtävä loma-anomus urheilijaa koskien.¹²⁵ Käytäntö oli vallitseva myös tulevissa olympialaisissa. Samaa tulkintaa käytettiin lisäksi muissa Suomen edustustehtävissä olevia urheilijoita kohtaan. Urheilulautakunta muistutti kuitenkin asiasta vuonna 1958, koska eri osastoilla oli ilmennyt varsin kirjavaa käytäntöä.¹²⁶

Viran puolesta urheilun ja liikunnan edistäminen kuului sosiaalitarkastajan työnkuvaan. Sosiaalitarkastaja oli jokaisella Yhtyneiden tehtaalla. Liikuntakasvatus oli sosiaalitarkastajan yksi tehtävä Yhtyneiden sosiaaliohjelmassa ja liikuntakasvatuksen alle kuuluivat urheilukenttien, hiihtomäkien, luistinratojen, uimalaitosten ja retkeilymajojen huolto, massakilpailutoiminnan ja muu tehtaan piirissä tapahtuvan urheilutoiminnan organisointi, urheiluneuvojen esimiehenä toimiminen ja liikuntakasvatuksen edistäminen.¹²⁷ Lisäksi tehtäviin kuului edustus Yhtyneiden urheilulautakunnassa ja tehtaan oman urheilulautakunnan puheenjohtajuus.¹²⁸

Yhtyneiden tehtailla tarkennettiin sosiaaliosaston työnjakoa 1950-luvun alussa. Esimerkiksi Valkeakosken tehtailla oli sosiaaliosaston palkkalistoilla sosiaalipäällikkö, kaksi

¹²² UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 3.8.1948.

¹²³ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 28.3.1951.

¹²⁴ UPM, C10, Kiertokirje 1951 (ei päivämäärää).

¹²⁵ UPM, C10, Kiertokirje 1951 (ei päivämäärää).

¹²⁶ UPM, C10, Kiertokirje 28.1.1958.

¹²⁷ UPM, C6, Kiertokirje 18.12.1944.

¹²⁸ UPM, C6, Myllykosken sosiaalikertomus 1946.

voimistelunopettajaa, urheiluohjaaja, turvallisuustarkastaja, naissosiaalitarkastaja ja toimistos sihteeri. Sosiaalipäällikön toimenkuvaan kuului liikunta-asioissa esimerkiksi Valkeakosken Hakan nuorisotoiminnan johtaminen, voimistelunopettajille tehtaan liikuntakasvatustoiminnan järjestäminen, urheilupaikkojen valvonta ja vuokraus, urheilupaikkojen ja urheiluvälineiden kunnossapidosta sekä latoverkoston ylläpidosta huolehtiminen ja Valkeakosken Hakan yleisurheilijoiden valmennus. Voimistelunopettajat ja urheiluohjaajat tekivät työtä myös Valkeakosken kauppalalle toimien koulujen voimistelunopettajina. Kauppala maksoi heille tehtävän työn palkanosan, mutta Hakalle tehdyn työn maksoi Yhtyneet.¹²⁹

Toinen esimerkki on Jämsänkoskelta, jossa 1960-luvulla sosiaaliosastolla oli kahdeksan henkilöä töissä. Sosiaalipäällikkö Paavo Leskelän vastuulla liikuntatoiminnan puolella oli Jämsänkosken tehtaan urheilupaikkojen hoidon valvonta sekä tehtaiden välisten urheilumatkojen järjestäminen. Eri tehtaiden sosiaaliosastot vastasivat paikallisesta liikuntatoiminnasta, mutta määrärahoista päätti Yhtyneiden toimitusjohtaja, toki Yhtyneiden urheilulautakunnan ja sosiaaliosaston ehdotusten pohjalta.¹³⁰ Yhtyneiden Valkeakosken tehtaan sosiaali- ja tiedotuspäällikkönä toiminut Sulo Kolkka oli myös merkittävässä roolissa Yhtyneiden urheilutoiminnassa. Sulo Kolkka oli tunnettu urheilutoimittaja suomalaisissa tiedotusvälineissä (esimerkiksi *Helsingin Sanomissa* 1928-1944), ja hän toimi myös Helsingin olympialaisten sanomalehtiosaston päällikkönä 1950-1952. Sulo Kolkka ei varsinaisesti ollut jalkapalloilun keulakuvana tehtailla, mutta Yhtyneiden urheiluasioista tiedotettaessa ja päätettäessä hänen mielipiteillään oli vaikutusvaltaa. Sulo Kolkka on tehnyt myös tutkielman Yhtyneiden urheilutoiminnasta 1935-1969.¹³¹ Tiedotustoiminnan kannalta oli lisäksi tärkeää, että Yhtyneiden vuosikertomuksissa kerrottiin paikkakuntien urheiluelämän vuosittaiset menestykset.¹³²

Kuntourheiluun kiinnitettiin Suomessa enemmän huomiota 1960-luvun alkupuolelta lähtien. Myös Yhtyneillä osastojen väliset urheilutapahtumat kasvattivat suosiotaan. Vuodesta 1964 lähtien useilla tehtaiden osastoilla järjestettiin organisoidusti erilaisia mestaruuskilpailuja ja liikuntatapahtumia. Esimerkiksi Valkella, Paperituotteella ja Jylhävaarassa järjestettiin osastojen välisiä suurotteluja, joissa oli useita kilpailulajeja vuoden aikana. Kilpailulajeina saattoivat olla hiihto, pilkkionginta, ammunta, lentopallo, pöytätennis, jalkapallo ja

¹²⁹ UPM, A6, Selvitys työnjaosta 9.8.1950.

¹³⁰ Huhtanen 2014, s. 107-108.

¹³¹ Facta 2001 8. osa 1984, s. 663.

¹³² UPM, D1, Esimerkiksi Yhtyneiden vuosikertomukset 1960-1969; Raisio 2012, s. 168.

maastajuoksu sekä maastokävely. Tehtaan mestari osastojen välisessä kilpailussa oli eniten pisteitä saavuttanut osasto. Toimintaa organisoivat tehtaiden omat urheilulautakunnat, joihin kuului edustus kaikilta tehtaan osastoilta.¹³³

Yhtyneiden kuntourheilun organisointi kuului tehtaiden sosiaaliosastoille. Urheilulautakunnan oli toki määrä avustaa ja antaa ohjeistusta sosiaaliosastoille.¹³⁴ Yhtyneiden sosiaaliosasto asetti 1968 urheilulautakunnalle pohdittavaksi mitä urheilulajeja Yhtyneillä tuettaisiin jatkossa. Toimeksiannossa todettiin jalkapalloa lukuun ottamatta muiden lajien menestyksen heikentyneen 1960-luvun loppupuolella. Kilpaurheilun tukemisen lisäksi urheilulautakunnalta haluttiin ideoita massa- ja kuntourheiluun Yhtyneillä.¹³⁵

Urheilulautakunnan toteuttamassa Yhtyneiden työpaikkaurheilun selvityksessä vuodelta 1968 todettiin, että henkilökunnalle annettaisiin informaatiota liikuntatapahtumista *Työn Äärestä*- lehdestä, paikallisista sanomalehdistä, ilmoitustauluilta ja yleisötilaisuuksien kautta. Tavoitteeksi asetettiin henkilökunnan motivointi, jotta heidät saataisiin liikkumaan oman itsensä ja terveytensä vuoksi. Tueksi tarjottiin lisäksi palkintojärjestelmiä erilaisten tempausten muodossa. Kuntoilulajeina olivat pääsääntöisesti kävely, juoksu ja hiihto sekä muutaman vuoden päästä mukaan otetut pyöräily ja uinti. Henkilökuntaa kehoitettiin myös kulkemaan työmatkat pyörällä tai kävellen mikäli mahdollista.¹³⁶

Liikuntatempauksissa Yhtyneet järjesti esimerkiksi hiihto- ja kävelyreiteille postilaatikoihin vihot, joihin henkilö kirjoitti nimensä. Täytettävä kuntokortti otettiin toisena muotona käyttöön. Näihin tempauksiin saivat ottaa osaa lisäksi henkilöstön perheenjäsenet. Jokaiselle tempaukselle asetettiin omat säännöt ja palkinnot. Haastekilpailuja osastojen kesken suositeltiin järjestettäväksi ja esimerkiksi Tytärtehtailla tämä toiminta olikin vilkasta.¹³⁷

Urheilutapaturmiin liittyvistä vakuutuksista tehtiin Yhtyneillä selvitys vuonna 1969. Vakuutuksia oli pyritty yhtenäistämään jo Välikrauhan aikana mutta silloin tehtävässä epäonnistuttiin. Tehtailla olikin ollut kirjava käytäntö ja yhteisen toimintamallin löytymiseksi selvitys toteutettiin. Jalkapallon ja hiihdon osalta vakuutukset oli hankittu kaikille tehtaille Valkeakoskea lukuun ottamatta. Ammunnassa ja suunnistuksessa vakuutukset olivat kunnossa Jämsänkoscilla ja Simpeleellä sekä uinnissa Simpeleellä. Vakuutukset koskivat Yhtyneiden omissa nimissä tapahtuvia kilpailuja ja liikuntatapahtumia, ei esimerkiksi vapaa-ajalla

¹³³ UPM, C10, Valken liikuntatoiminnan säännöt 1964.

¹³⁴ UPM, A6, Sosiaalokokouksen pöytäkirja 9.3.1968.

¹³⁵ UPM, C6, Sosiaaliosaston kirje urheilulautakunnalle 14.2.1968.

¹³⁶ UPM, C10, Työpaikkaurheilun selvitys 1.6.1968.

¹³⁷ UPM, C10, Työpaikkaurheilun selvitys 1.6.1968.

tapahtuvaa tapaturmaa. Valkeakoskella ei Yhtyneet ollut siis vakuuttanut mitään urheilutapaturmaa, mutta muistiossa kehoitettiin vakuutusten ottaminen erittäin tärkeäksi.¹³⁸

Yhtyneiden urheilutoiminnassa naisurheilu jäi verrattain vähälle huomiolle. Yhtyneet oli muutenkin tunnettu yritys siitä, että naimisissa olevia naisia ei hyväksytty jatkuvaan konttori- ja toimistotyöhön. Tehdastyössä olevien naistyöntekijöiden suhteen ei oltu aivan näin ehdottomia. Vallitseva käytäntö oli Yhtyneillä muodostunut 1930-luvulta lähtien. Sotien aikana periaatteesta jouduttiin hetkellisesti luopumaan miespuolisen työvoiman vähäisyyden takia. Käytäntöön palattiin kuitenkin takaisin 1950-luvulla. Rudolf Waldenin ja erityisesti Juuso Waldenin mielestä naimisissa olevien naisten paikka oli kotona lapsia hoitamassa ja työpaikat varataan perheen miespuolisille perheen huoltajille. Tästä ns. rouvakysymyksestä ja sen sopivuudesta keskusteltiin Yhtyneillä ensimmäisen kerran 1950-luvulla ja 1960-luvulla se sai valtakunnallisempaa huomiota ja paheksuntaa. Juuso Walden ei kuitenkaan antanut periksi tässä kysymyksessä, ja tilanteeseen tuli muutos vasta uuden toimitusjohtajan Niilo Hakkaraisen kaudella 1970-luvun alussa.¹³⁹

Ennen sotia naiset osallistuivat Yhtyneiden urheilukilpailuissa hiihtoon. Voimallisemmin naiset osallistuivat Yhtyneillä urheilutapahtumiin 1950-luvulta lähtien, mutta huomioarvossa naisurheilu jäi kokonaisuudessa miesten urheilun varjoon. Yhtyneiden tehtaille palkattiin naissosiaalitarkastajia, joiden tehtäviin kuului naisten liikunnan kehittäminen. Juuso Waldenin puoliso Tellervo Walden osallistui ahkerasti Yhtyneiden naisten sosiaaliseen toimintaan. Hänen johdollaan Yhtyneille perustettiin useita naisten harrastuskerhoja, ja liikunnassa perustettiin esimerkiksi voimistelukerhoja. Yhtyneiden mestaruuskilpailuissa saivat naiset hiihdon lisäksi omat sarjansa yleisurheilukilpailuihin ja suunnistukseen. Erityisen vilkasta naisyleisurheilu oli Valkeakoskella, josta nousi 1950-luvulla lukuisia Suomen mestareita ja maaotteluedustajia. Lentopallosta muodostui harrastusmuotona suosittu pallopeti Yhtyneiden naisten joukossa.¹⁴⁰

Yhtyneiden harjoittama nuorisotyö voimistui sotien jälkeen. Nuorisotyön muotoina olivat monet lapsille ja nuorille suunnatut kerhot ja kesäleirit. Näissä liikunta ja urheilu olivat erittäin tärkeässä roolissa aktiviteettimuotoina. Monet pallopetit, yleisurheilu ja uinti olivat nuoria ja lapsia kiinnostavimmat liikuntamuodot. Yleisurheilussa Yhtyneet järjesti nuorten kilpailuja 1960-luvun alkuun saakka ja suunnistuksessa oli nuorille oma sarja. Nuorille oli omia

¹³⁸ UPM, C10, Selvitys urheiluvaikutuksista 3.3.1969.

¹³⁹ Nordberg 1991, s. 335-339; Siren 2007, s. 56.

¹⁴⁰ Huhtanen 2014, s. 120-123.

sarjoja myös kuntoliikunnallisissa tapahtumissa, esimerkiksi hiihdossa ja pururatajuoksussa. Hiihto ja pururatajuoksut sekä -kävelyt olikin suunnattu yleensä koko perheille. Perhetapahtumiin liittyvät arvonnat lisäsivät niiden suosiota 1960-luvulla ja tutkielman kirjoittaja osallistui niihin ahkerasti itsekin 1970-luvulla. Ikämiesurheilijoille Yhtyneet tarjosi tapahtumia erityisesti pururatajuoksussa, hiihdossa ja suunnistuksessa.¹⁴¹

3.4 Yhtyneiden mestaruuskilpailut

Yhtyneiden tärkeimmiksi urheilutapahtumiksi nousivat suurottelun mestaruuskilpailut. Suurottelussa oli aluksi lajeina ammunta, yleisurheilu ja jalkapallo. Keskustelun suurottelusta oli aloittanut Juuso Walden vuonna 1934. Osa Yhtyneiden hallituksen jäsenistä epäili Waldenin ehdotusta liian kalliina ratkaisuna lähinnä matkakustannusten takia, mutta Waldenin ehdotus hyväksyttiin sellaisenaan.¹⁴²

Yhtyneiden suurottelujen sääntöjen mukaan ammunnan mestaruuskilpailut järjestettiin keväisin ja syksyisin kotirata-ammuntoina. Lajissa käytiin sekä tehtaiden välinen mestaruuskilpailu ja henkilökohtainen kilpailu. Yleisurheilussa ja jalkapallossa suoritettiin mestaruuskilpailut vuorotellen eri paikkakunnilla. Tehtaille laskettiin näissä lajeissa pisteet 5,3,2,1 ja yhteenlaskettuna korkeimman pistemäärän saavuttanut oli suurottelun mestari. Kilpailujen selostuksista määrättiin myös tehtäväksi laajat selostukset *Työn Äärestä*-lehteen¹⁴³

Yhtyneiden ensimmäiset suurottelun mestaruuskilpailut järjestettiin vuonna 1935 yleisurheilussa. Yleisurheilukilpailut järjestettiin Jämsänkosken juuri valmistuneella urheilukentällä. Toimitusjohtaja Rudolf Walden painotti avajaispuheessaan tehtaiden välisen vuorovaikutuksen kasvun merkitystä: *”Tähän on ryhdytty ei ainoastaan maamme nuorison urheilukunnan kohottamiseksi, vaan myöskin tehtaiden välisen vilkkaaman kanssakäymisen aikaansaamiseksi sekä yhteishengenkasvattamiseksi kullakin tehtaalla eri aloilla ja eri tehtävissä toimivien kesken,”*¹⁴⁴ Tunnusomaista 1930-luvun kilpailuissa oli henkilökunnan kisaturismi kilpailuihin. Kilpailuista muodostui kansanjuhla, jota seurasi parhaimmillaan monituhatpäinen yleisö. Heti alusta asti kilpailijat ja tehtaot suhtautuivat mestaruuskilpailuihin vakavasti. Alussa kilpailijat olivat pääosin harrastelijoita, mutta jo muutaman vuoden päästä

¹⁴¹ Huhtanen 2014, s. 120-125.

¹⁴² UPM, C10, Juuso Waldenin kirje 13.10.1934.

¹⁴³ UPM, C10, Mestaruuskilpailujen säännöt 12.10.1934.

¹⁴⁴ TÄ 2, 1935.

Yhtyneiden mestaruuksista kilpaili tunnetumpia urheilijanimiä. Monet tehtaat olivat palkanneet henkilökuntansa joukkoon maaottelutason urheilijoita. Esimerkiksi toisissa yleisurheilukilpailuissa Myllykoskella oli havaittavissa, että tehtaat olivat rekrytoinneissa huomioineet myös palkatun urheiluominaisuudet ja sangen kuvaavaa oli esimerkiksi Simpeleen panostus. Ensimmäisenä kilpailuvuonna Simpeleellä oli vaikeuksia saada riittävästi osanottajia eri lajeihin, ja jo vuonna 1938 Simpeleen edustajat olivat kaikki lähiseutunsa huippu-urheilijoita.¹⁴⁵

Välirauhan aikana 1940 ei mestaruuskilpailuja järjestetty. Vuoden 1941 alussa urheilulautakunta ehdotti uusia lajeja sekä tehtaiden välisen poikaottelun käynnistämistä. Eri tehtaiden osastojen välisille kilpailuille tehtiin suurisuuntaisia suunnitelmia. Esimerkiksi Valkeakosken tehtaalla oli tarkoitus järjestää osastojen välisiä mestaruuskilpailuja jalkapallossa, yleisurheilussa, uinnissa, suunnistuksessa, ammunnessa ja hiihdossa.¹⁴⁶ Urheilulautakunta määräytti yleisurheilulle, jalkapalloseuralle, suunnistukselle ja uinnille omat toimikunnat, joiden tehtävänä oli kehittää lajeja Yhtyneiden piirissä. Nämä toiminnot kuitenkin peruuntuivat Jatkosodan syttyessä. Valtakunnallinen marssikilpailu (maaottelumarssi) Suomen ja Ruotsin välillä kuitenkin toteutettiin. Myös tähän urheilulautakunta nimitti oman toimikunnan. Marssissa oli mukana valtakunnallinen yhtiöiden välinen kilpailu, johon Yhtyneet otti osaa. Yhtyneillä järjestettiin lisäksi tehtaiden välisiä ja osastojen välisiä kilpailuja. Marssikilpailu järjestettiin prosenttikilpailuna.¹⁴⁷

Vuonna 1945 aloitettiin Yhtyneiden mestaruuskilpailut uudelleen. Silloin tehtiin myös yksiköiden kesken uudelleen järjestelyjä ja Valkeakosken tehdas oli jaettu Valkeakosken ja Tytärtehtaiden kesken. Valkeakosken tehdas käsitti nyt Tervasaaren tehtaan ja Tytärtehtaisiin kuuluivat Jylhävaaran, Valken ja Paperituotteen yksiköt. Myös lajivalikoimaa ja pistelaskujärjestelmään tuli muutoksia. Osanotto-oikeus annettiin niille, jotka olivat Yhtyneiden vakinaisessa palveluksessa tai tilapäishenkilöstölle, jonka piti olla palveluksessa vähintään kolme kuukautta ennen kilpailuja. Lotilan ammattikoulun opiskelijat edustivat mestaruuskilpailuissa sitä tehdasta, josta olivat saapuneet Lotilaan opiskelemaan. Ennen sotia Lotilan opiskelijat olivat edustaneet Valkeakosken tehdasta. Varusmiespalveluksessa olevat saivat edustaa sitä tehdasta, josta olivat lähteneet palvelukseen. Vuoden 1945 mestaruuskilpailuihin saivat nyt myös osallistua TUL:n seuroihin kuuluvat urheilijat. Tehtaiden

¹⁴⁵ Kolkka 1969, s. 8-9.

¹⁴⁶ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 16.5.1941.

¹⁴⁷ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 15.4.1941.

osastojen välisiin kilpailuihin he olivat saaneet jo osallistua 1930-luvulla mutta Yhtyneiden mestaruuskilpailuihin eivät.¹⁴⁸

Suurottelun lajeiksi tulivat hiihto, yleisurheilu ja jalkapallo. Suunnistus otettiin mukaan mestaruuskilpailuun, mutta suurotteluun sitä ei vielä kelpuutettu. Ammunta poistettiin mestaruuskilpailujen ja suurottelun ohjelmasta. Ennen jatkosotaa jo suunniteltu tehtaiden välinen nuorten ottelukin toteutui sisältäen sekä poikien että tyttöjen kilpailuja. Nuorten kilpailuihin saivat osallistua ammattikoululaiset ja tehtaan henkilökuntaan kuuluvien lapset.¹⁴⁹Tällä toiminnalla pyrittiin löytämään kykyjä paikkakunnan urheiluseuroihin. Vähitellen tämä toiminta hiipui, mutta vuodesta 1964 lähtien otettiin joitain nuorten lajeja aikuisten mestaruuskilpailujen ohjelmaan.¹⁵⁰

Ennen sotia voimakkaana esiintynyt kisaturismi väheni 1940- ja 1950-luvulla. Muutaman kerran Yhtyneiden sosiaaliosasto muistutti mestaruuskilpailuissa olevia katsojia ja urheilijoita kurin höltymisestä kilpailumatkoilla ja muistutti rangaistustoimien mahdollisuudesta huonosti käyttäytyviä kohtaan.¹⁵¹ Mestaruuskilpailuja varten tehdyissä kisaohjelmissa olikin ohjeita hyvistä käyttäytymissäännöistä niin urheilijoille kuin yleisöllekin.¹⁵² Myös kasvavista urheilutapaturmista Yhtyneiden kilpailuissa oltiin huolestuneita. Epäselvyyksien karsimiseksi Yhtyneet ohjeisti urheilijaa viipymättä tekemään ilmoituksen asiasta muiden tehdastapaturmien tapaan, mikäli halusi Yhtyneiden korvaavaan tapaturman.¹⁵³

Toimitusjohtaja Juuso Walden ihmetteli eräissä sosiaaliosaston kokouksessa 1950-luvun puolivälissä varusmiesten osallistumista Yhtyneiden mestaruuskilpailuihin. Varusmiehethän olivat saaneet osallistua kilpailuihin sotien jälkeen edustaen tehdasta, jossa oli ollut ennen varusmiespalvelusta. Asiaa pohti monikin kokous ja työryhmä mutta aihetta muutokseen ei nähty, joten varusmiehet saivat jatkossakin osallistua kilpailuihin. Varusmiehet hakivat itse lomaa kilpailuja varten, mutta useasti tehtaas lähettivät vielä varuskunnille suosituspyyynnön loman saantia varten, koska parhaat haluttiin mukaan omaa tehdasta edustamaan.¹⁵⁴

¹⁴⁸ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 29.12.1944; UPM, C10, Mestaruuskilpailujen säännöt 28.12.1945

¹⁴⁹ Nordberg 1980, s. 560.

¹⁵⁰ Kolkka 1969, s. 10.

¹⁵¹ UPM, A6, Kiertokirje 7.7.1953.

¹⁵² UPM, C10, Esimerkiksi jalkapallon mestaruuskilpailujen otteluohjelma 1937.

¹⁵³ UPM, C10, Kiertokirje 29.5.1953.

¹⁵⁴ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 29.12.1954; Urheilulautakunnan pöytäkirja 29.4.1955.

Urheilulautakunnan jäsen Olavi Turma ehdotti vuonna 1962 uutuutena Yhtyneiden kesäkisojen järjestämistä. Siinä kesälajit olisivat olympialaisten tapaan olleet samaan aikaan yhdellä paikkakunnalla. Turman ehdotus ei kuitenkaan saanut hyväksyntää Urheilulautakunnassa ¹⁵⁵ Yhtyneiden mestaruuskilpailut päättyivät vuonna 1969. Urheilulautakunta ehti tehdä vuodelle 1970 jo suunnitelmia kilpailujen järjestämisestä, mutta kesän aikana tulleiden uusien urheilupoliittisten suuntaviivojen tullessa käytäntöön mestaruuskilpailuista luovuttiin. Muutoksesta tarkemmin luvussa seitsemän.¹⁵⁶

Sotien jälkeen Yhtyneiden mestaruuskilpailut olivat kansallisesti ja osittain jopa kansainvälisesti tasokkaat kilpailut. Hyvien tulosten taustalla oli tietoisesti hankitut urheilutähdet tehtaiden palvelukseen. Ensisijaisesti urheilijat tulivat kuitenkin töihin Yhtyneille, kuten Olavi Laine muistelee: ” *Asikaisen Veikkokin, vaikka oli Suomen paras pelaaja, niin oli Valken kovin työntekijä ja opiskeli koulutkin loppuun siinä työnteon ja pelaamisen ohella. Suihkon Vilho kerto kanssa yhen jutun, kun Mäntästä oli joku hiihtäjä tullu kysymään töitä ja sanonu, että käykö sillain, että sunnuntaina mä hiihän, maanantaina lepään, tiistaina ja keskiviikkona harjottelen ja loppuviikon keskityn viikonlopun kilpailuihin. Vilho oli nauranu, että ei kuule, jos meille tullaan, niin täällä tehään töitä ja hiihetään töiden jälkeen, jos jaksetaan. Monet oli sellasessa luulossa, ettei täällä urheilijan tarvi töitä tehdä, mutta eihän se nii menny ollenkaan.*” Pientä väsymistä kilpailuihin oli havaittavissa 1960-luvun loppupuolella johtuen yhteiskunnassa tapahtuneista sosiaalisista muutoksista, Yhtyneiden taloudellisista vaikeuksista ja mestaruuskilpailujen yllätyksättömyydestä. Voidaan arvella myös, että hyvään tottunut, urheilua seuraava yhtyneläinen oli kyllästetty hyvillä urheilutuloksilla Yhtyneiden mestaruuskilpailuissa 1950- ja 1960-luvuilla, eikä niin helposti enää innostunut samalla tavalla vuosi vuoden jälkeen järjestetyistä mestaruuskilpailuista. Olavi Laineen mukaan: ” *Alussahan ne kilpailut oli tärkeät, varsinkin niillä paikkakunnilla missä ne järjestettiin, niin panostettiin. Loppuaikoina tapahtui sitten kyllästymistä, kun oli muutakin tarjolla, seurat menesty ja mielenkiinto meni sitten niihin.*” ¹⁵⁷ Urheilulautakunta pohtikin 1960-luvun lopulla sitä, miten saataisiin innostettua henkilökuntaa enemmän osallistumaan mestaruuskilpailuihin. Jalkapalloa lukuun ottamatta muiden lajien osallistumismäärät olivat vähenemään päin. ¹⁵⁸

¹⁵⁵ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 25.8.1962.

¹⁵⁶ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 30.8.1969.

¹⁵⁷ OL 1.7.1997.

¹⁵⁸ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 30.8.1969.

3.5 Urheilupaikkojen rakentaminen

Yhtyneet oli merkittävä urheilupaikkojen rakentaja tehdaspaikkakunnillaan 1920-luvulta lähtien. Ensimmäisenä Yhtyneet rakensi ampumaradat paikkakunnille. Urheilukentät Yhtyneet rakensi yksin tai yhdessä muiden toimijoiden kanssa paikkakunnille 1920- ja 1930-luvuilla. Simpeleelle urheilukenttä valmistui vuonna 1929 ja Myllykoskelle sekä Jämsänkoscalle 1932.¹⁵⁹ *Työn Äärestä*-lehdessä vuodelta 1931 oli artikkeli, jossa vaadittiin jokaiselle Yhtyneiden tehdaspaikkakunnalle urheilukentän rakentamista. Artikkelissa mainittiin teollisuustyön kehittyneen siihen suuntaan, että niin ruumiillisen kuin henkisenkin työn tekijät eivät nykyään saa riittävästi lihaskuntoa vaativia toimintoja. Tämä ruumiinliikunnan puutteen voi korjata oikein suunnatun voimistelun ja urheilun avulla. Yhtyneiden näkökulmasta liikunnan edistäminen onnistuisi parhaiten suunnittelemalla ja rakentamalla urheilukenttiä henkilöstön käyttöön.¹⁶⁰ Valkeakoskelle urheilukenttä valmistui 1936. Urheilukentät Yhtyneiden tehdaspaikkakunnille oli rakennettu siten vuoteen 1936 mennessä ja urheilupaikkojen läheisyyteen valmistuivat Yhtyneiden toimesta myös uimalaitokset.¹⁶¹

Urheilukenttien valmistuminen oli Yhtyneiden urheiluohjelmaan nähden erittäin merkityksellistä, koska nyt Yhtyneiden mestaruuskilpailuja varten kaikilla tehtaila katsottiin olevan tasavertaiset mahdollisuudet menestyä.¹⁶² Urheilukenttien valmistuminen edesauttoi erityisesti yleisurheilun ja jalkapallon harjoittelua sekä kilpailutoimintaa. Yhtyneet vastasi usein myös urheilupaikkojen pyörittämisestä ja kunnossapidosta. Esimerkiksi paikkakuntien luistinradat ja sen valaisu olivat aluksi tehtaiden vastuulla, mutta 1950-luvulta lähtien nämä toiminnot siirtyivät asteittain kuntien vastuulle. Yhtyneet teki myös tietäväksi tämän hyvän toimintansa paikkakunnan urheilutoiminnan hyväksi. *Työn Äärestä*-lehdessä 1934 moitittiin esimerkiksi Valkeakosken kauppala sen saamattomuudesta urheilupaikkojen rakentamiseen ja kertoi rakentaneensa ja huolehtivansa huomattavasta osasta kauppalan urheilupaikoista.¹⁶³

Hyppyrimäkien rakentaminen jäi myös tehdaspaikkakunnilla Yhtyneiden vastuulle. Jämsänkoscalle rakennettiin mäki vuonna 1937.¹⁶⁴ Sotien jälkeen myös muut paikkakunnat

¹⁵⁹ Nordberg 1980, s. 388.

¹⁶⁰ TÄ 1, 1931.

¹⁶¹ Nordberg 1980, s. 388-389.

¹⁶² UPM, C6, Huoltotarkastajan kertomus 1936.

¹⁶³ Nordberg 1998, 385-387; TÄ 3, 1934.

¹⁶⁴ UPM, C6, Huoltotarkastajan kertomus 1937.

saivat hyppyrimäet ja Yhtyneet huolehti niiden kunnossapidosta. Eri tehtaiden rakennuksiin, esimerkiksi Jämsänkoskelle ja Jylhävaaraan, rakennettiin paini-, painonnosto ja nyrkkeilytiloja. Nämä tilat olivat paikkakuntien urheiluseurojen käytössä.¹⁶⁵ Valken tehdasrakennukseen valmistui 1940-luvulla sisäharjoittelutila jalkapalloilijoita varten ja tämä paransi huomattavasti jalkapalloilijoiden talviharjoittelumahdollisuuksia.¹⁶⁶

Yhtyneet vuokrasi urheilupaikkojaan paikkakunnan urheiluseuroille tai kunnille. Ennen sotia tiloja vuokrattiin vain SVUL:n tai SPL:n seuroille mutta sotien jälkeen myös TUL:n seuroille. Yhtyneiden omistamien urheilupaikkojen vuokraa yhtenäistettiin vuonna 1948. Silloin tulivat voimaan seuraavat säännökset: Urheilukentän maksullisista tapahtumista on järjestävän seuran maksettava vuokraa Yhtyneille. Luistinratojen käytöstä maksettiin myös vuokraa. Hyppyrimäkien ja uimalaitosten käytöstä ei Yhtyneet ei perinyt vuokraa. Tenniskenttien suhteen Yhtyneiden henkilökuntaan kuuluvat eivät maksaneet vuokraa, mutta ulkopuoliset käyttäjät olivat vuokravelvollisia.¹⁶⁷

Valkeakoskelle rakennettavaksi suunniteltua urheilutaloa varten perustettiin urheilutalোসäätiö 1954. Säätiöön kuuluivat kauppalan edustajia, urheiluseuroja, Yhtyneet, Säteri Oy, Osuusmeijeri, Osuuskauppa, Koitto ja yhteiskoulu.¹⁶⁸ Säätiö sai valtiolta avustusta urheilutalon rakentamista varten, mutta taloa ei saatu koskaan rakennettua. Valtiolta saadut varat sen sijaan saatiin valtion luvalla käyttää uimahallin rakentamiseen.¹⁶⁹ Myöhemmin Lotilan ammattikoulun yhteyteen vuonna 1965 rakennettiin Yhtyneiden toimesta pienempi urheiluhalli ja säätiö lakkautettiin 1970-luvun alussa. Yhtyneet hankki halliin tarvittavan välineistön, mm. jalkapallon talviharjoitteluun sopivia välineitä. Yhtyneet vuokrasi halliin vuoroja myös paikkakunnan urheiluseuroille ja kouluille.¹⁷⁰ Simpeleelle ja Kaipolaan valmistui myös urheiluhalli 1950-1960-luvuilla. Toinen merkittävä rakennuskohde 1960-luvulla oli pururatojen valmistaminen. Pururadat toimivat talvella hyvinä hiihtolatujen pohjina, joten suositut massalajit hiihto ja juoksu kasvoivat entisestään 1960-luvun tehdaspaikkakunnilla.¹⁷¹

Urheilupaikkojen rakentamisen ja kunnossapidon merkityksestä paikkakunnilla antaa esimerkiksi urheilulautakunnan hyvinkin yksityiskohtainen katsaus tilanteesta vuodelta

¹⁶⁵ UPM, C6, Muistio urheilupaikkatarkastuksesta 27.9.1944.

¹⁶⁶ Kolkka 1969, s. 19.

¹⁶⁷ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 25.7.1948.

¹⁶⁸ UPM, C10, Säätiön pöytäkirja 18.10.1954.

¹⁶⁹ UPM, C10, Urheilutalосäätiön kirje 16.11.1957.

¹⁷⁰ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikirje 1965; Kokousmuistio 8.2.1965.

¹⁷¹ Nordberg 1998, s. 386.

1950. Toimitusjohtaja Juuso Waldenin johdolla käytiin tehdaspaikkakunnilla myös ns. urheilupaikkakierroksia ja muita kuntakierroksia. Niissä Walden seurueineen kirjasi ylös tehtävät toimenpiteet sekä urheilupaikoilla että muissa rakennuksissa tai infrastruktuurissa. Näillä kierroksilla kirjattiin ylös muitakin kuin Yhtyneiden omistamia laitoksia, joten Yhtyneet kiinnitti huomiota koko paikkakunnan asioihin ja yritti edesauttaa auktoriteetillaan asioiden kuntoon laittamista.

Eri tehdaspaikkakuntien kohdalta seuraavat toimenpiteet:

Simpele:

- *uimalaitos kokonaan uusittava*
- *harjoituskentän nurmikko uusittava*
- *tenniskenttien rakentaminen*
- *keilaradan rakentaminen*
- *hiihtokeskuksen ravintola-, sauna- ja pukeutumishuonerakennuksen aikaansaaminen*
- *lentopallon harjoituspaikkojen valmistaminen*
- *pujottelurinteiden varaaminen ja harjoitustilaisuuksien järjestäminen*

Jämsänkoski:

- *urheilukentän perusteellinen korjaus*
- *uimalaitoksen kunnostaminen tai siirtäminen uuteen paikkaan*
- *mäkikatsomon rakentaminen*
- *ravintolan, saunan ja pukeutumishuoneen rakentaminen hiihtomäen yhteyteen*
- *asemakaavoituksessa huomioitava hiihtomäen ympäristön rauhoittaminen*
- *uuden urheilukentän rakennustöiden päätökseen saattaminen*
- *urheiluhallin rakentaminen keilaratoineen*
- *kahden uuden tenniskentän töiden loppuun saattaminen*
- *lentopallon harjoituspaikkojen rakentaminen*
- *pujottelurinteiden varaaminen ja harjoitusmahdollisuuksien järjestäminen*

Valkeakoski:

- *Tehtaan kentän perusteellinen korjaus*
- *jalkapallon harjoituskentän töiden jatkaminen*

- *urheiluhallin kiireellinen aikaan saaminen*
- *hiihtomäen valaiseminen*
- *ravintolan ja siihen yhdistetyn pukeutumis- ja toimistohuoneen rakentaminen Maijankosken mäkeen*
- *lasten kelkkamäkien toteuttaminen*
- *lentopallon harjoituskenttien aikaan saaminen*
- *pujottelurinteiden varaaminen sekä harjoitusmahdollisuuksien järjestäminen*

Myllykoski:

- *uimalan rakentaminen*
- *vesihaudan rakentaminen urheilukentälle*
- *juoksuratojen uusiminen*
- *hiihtomajan aikaan saaminen* ¹⁷²

Kaipolan uuden tehdasalueen urheilupaikkojen rakentaminen aloitettiin 1950-luvun loppupuolella. Urheiluhalli Kaipolaan valmistui 1958 ¹⁷³ mutta pitkään toivottu urheilukenttä vasta 1963. Urheilukentän valmistumisen jälkeen Kaipolan ykköslajina olleet juoksut saivat entistä paremmat menestymisedellytykset 1960-luvulla. ¹⁷⁴

Keilahallien rakentaminen tehdaspaikkakunnille koettiin tärkeäksi 1950-luvun loppupuolelta lähtien. Myllykoskelle sellainen oli saatu jo 1940-luvulla, mutta Myllykosken eroamisen jälkeen 1952 myös muilla tehdaspaikkakunnilla kiinnitettiin huomiota keilailun kasvavaan suosioon työpaikkaurheiluna. Yhtyneet rakensi tehdaspaikkakunnille keilaradat ja muun kiinteän kalustuksen keilailuliiton kustantaessa keilailuvälineet. Keilailuliitto huolehti ratojen valmistumisen jälkeen keilahallien käytännön pyörittämisestä. Simpeleelle ja Jämsänkoscille keilaradat valmistuivat 1958 ja Valkeakoscille 1961. ¹⁷⁵ Toinen samoihin aikoihin toteutettu urheilupaikkarakentaminen tapahtui amunnassa. Ammunta oli poissa Yhtyneiden urheiluohjelmasta sotien jälkeen, mutta toimintaa aloitettiin 1950-luvun lopulla uudestaan. Toiminnan aloittamista varten Yhtyneet rakensi tehdaspaikkakunnille

¹⁷² UPM, C10, Muistio urheilupaikkakatsauksesta 1950 (ei päivämäärää).

¹⁷³ UPM, C6, Kaipolan sosiaalikerho 1958.

¹⁷⁴ UPM, C6, Kaipolan sosiaalikerho 1963.

¹⁷⁵ UPM, C10, Suomen keilailuliiton kanssa tehty sopimus Valkeakosken keilahallista 6.6.1961; TÄ 1, 1959.

ampumaratoja sekä ulos että sisälle, ja varsin pian nämä radat annettiin paikkakuntien ampumaseurojen käyttöön.¹⁷⁶

Yhtyneet oli huolehtinut monista tehdaspaikkakuntien luistinradoista, vaikka suurimmat käyttäjät olivat alueella sijaitsevat koululaitokset. Luistinradat luovutettiin kuntien hoitoon 1950-luvun loppupuolelta lähtien, mutta esimerkiksi Jämsänkoskella Yhtyneet huolehti luistinradasta vielä vuoteen 1968 ja Valkeakoskella joistakin luistinradoista 1970-luvun alkuun saakka.¹⁷⁷ Yhtyneet lahjoitti kunnille myös maitaan luistinratojen ja jääkiekkokaukaloiden rakentamista varten.¹⁷⁸ Yhtyneet rakensi isompien urheilukenttien lisäksi pienempiä urheilukenttiä lähinnä lasten ja nuorten käyttöön, ja niistä huolehdittiin yleensä yhdessä kuntien kanssa, kunnes 1970-luvun alussa kentät jäivät kokonaan kuntien hoidettavaksi.¹⁷⁹

Valkeakoskella Tehtaan kentälle rakennettiin isot valaisinpylväät 1960. Valkeakosken Haka pääsi mukaan eurooppalaisiin arvopeleihin ja näiden pelaamisen turvaamiseksi Valkeakoskella Yhtyneet rakensi Tehtaan kentän puitteet kansainvälisiin otteluihin sopiviksi.¹⁸⁰ Myöhemmin 1970-luvun alussa nämä valaisinpylväät purettiin suuren kohun saattamina. Valkeakosken Tehtaan kenttä oli Yhtyneiden tärkein paikka jalkapallon pelaamisen kannalta. Sen kunnossapitämiseen Yhtyneet käytti paljon resursseja ja Yhtyneiden eri osastot oli valjastettu Tehtaan kentän kunnossapitoon. Esimerkiksi 28.4.1968 pidettiin Tehtaan kentän katsastus, jossa annettiin toimenpideohjeita mm. pelikentän kunnossapitoon, siisteyteen, järjestyksenvalvontaan, lipunmyyntiin, tiedotukseen, palveluihin sekä Yhtyneiden rakennusosastolle, puisto-osastolle, sähköosastolle, yleiselle osastolle (huolehti siivouksesta) ja sosiaaliosastolle siitä, mikä tehtävä oli kenenkin vastuulla. Myös Yhtyneiden muille kentille sosiaaliosaston edustajat Juuso Waldenin kanssa tai ilman tekivät katsastuskäyntejä.¹⁸¹

Oma lukunsa urheilupaikkojen rakentamisessa oli Kaipolan Pitkävuori. Kaipolaan rakennettiin laskettelurinne ja hyppyrimäki tehtaan toimesta 1960-luvun alussa. Yhtyneiden lisäksi Pitkävuoren osakkaita olivat mm. Hiihtokeskus Oy, Jämsän kauppala ja paikallisia urheiluseuroja. Laskettelurinne valmistui 1961 ja saavutti suuren suosion lähialueen asukkaiden piirissä, varsinkin kun sinne oli saatu vetovoimatekijäksi hiihtohissi 1960-luvun

¹⁷⁶ UPM, C10, Kirje paikkakuntien ampumaseuroille 23.12.1961, TÄ 1, 1959.

¹⁷⁷ UPM, C6, Jämsänkosken sosiaalikertomus 1968.

¹⁷⁸ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikertomus 1960.

¹⁷⁹ TÄ 1, 1958.

¹⁸⁰ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikertomus 1960.

¹⁸¹ UPM, C10, Muistio kentän katsastuksesta 29.4.1968.

puolivälissä. Pujottelurinteen vetovoima kuitenkin hiipui 1960-luvun lopulla. Pitkävuorelle suunniteltiin isoa ympärivuotista urheilukeskusta, mutta nämä suuret suunnitelmat eivät toteutuneet. Vuoden 1965 SM-kisoja varten rakennettu hyppyrimäki osoittautui myös hankalaksi oikullisten tuuliolosuhteiden takia ja se hankaloitti mäkihyppykilpailujen läpivientiä. Mäki jäi SM-kisojen jälkeen pienelle käytölle ja sen rakentaminen oli aikoinaan saanutkin paikallisissa runsaasti vastustusta, tärkeämmäksi olisi koettu esimerkiksi uimahallin saanti Kaipolaan.¹⁸² Yhtyneiden urheilupolitiikan muutoksen vaikutuksesta runsaasti tappiollista Pitkävuoren toimintaa yritettiin myydä, mutta halukkaita ostajia oli vaikea löytää ennen kuin vasta 1980-luvulla.

Yhtyneet rakensi sellaisia urheilupaikkoja, joilla se uskoi olevan paikkakunnalla menestymisen edellytyksiä. Kirjanpidollisista syistä rakentamiseen käytettyä rahasummaa on hankala selvittää, koska kulut kirjattiin nimettömille tileille, mutta Yhtyneet käytti huomattavalla tavalla enemmän varoja tähän rakentamiseen kuin muut tehtaas.¹⁸³ Urheilupaikkoja hallinnoimalla Yhtyneet kykeni myös kontrolloimaan paikkakunnan urheiluseuratoimintaa ja siten myös henkilökunnan vapaa-ajan toimintaa.¹⁸⁴ Samanlaista tukea oli myös muilla tehdaspaikkakunnilla, esimerkiksi Hannu Itkosen mukaan Varkauden Ahlströmin tehtailla yhtiön taloudellinen tuki urheilulle merkittiin kohtaan ”tuulen ja myrskyn tuottamat vahingot”.¹⁸⁵

3.6 Urheiluseurojen tukeminen

Yhtyneillä luotiin 1930-luvun lopulla yhtenäisempiä sääntöjä urheilun tukemiseen tehdaspaikkakunnilla. Aikaisemmin seurojen tukeminen oli satunnaisten avustusten jakamista. Myllykoskella Yhtyneiden rakentamille elokuvateatterille, urheilukentän majalle, palloilukentän kioskille, uimarannan kioskille, ampumamajan kahvilalle, tanssilavalle ja jäätelön myyntiin nimettiin hoitovastuu jollekin paikkakunnan urheiluseuroista. Hoitopalkkiona seura sai osan voitosta ja loppuosan voitosta Yhtyneet jakoi yleishyödylliseen toimintaan paikkakunnalla. Lisäksi urheiluseuroille säilyi mahdollisuus saada suoraakin tukea

---

¹⁸² TÄ 1, 1962; TÄ 1, 1966.

¹⁸³ Nordberg 1998, s. 387.

¹⁸⁴ Huhtanen 2014, s. 54.

¹⁸⁵ Itkonen 2007, s. 107.

toimintaansa Yhtyneiltä, joten tämän katsottiin lisäävään seurojen tukemista. Samanlainen periaate hyvänä toimintatapana otettiin käyttöön myös muilla Yhtyneiden tehtailla¹⁸⁶

Urheiluseurojen toiminnan tukemista oli lisäksi urheilupaikkojen vapaa käyttäminen harjoitukseen ja kilpailuihin. Vapaa käyttäminen koski vain SVUL:n tai SPL:n seuroja. Joistain paikoista seurat joutuivat maksamaan vuokraa, esimerkiksi urheilutalojen tilavuokrat olivat tyypillisiä ja samoin maksullisten tapahtumien järjestämisestä Yhtyneet peri seuroilta vuokraa. Vuokrat olivat kuitenkin yleensä kohtuullisia ja paikkakunnan urheilutoimintaan kannustavia.
187

Urheiluseurojen tukeminen koski 1930-luvulla vain SVUL:n tai SPL:n seuroja paikkakunnalla. Teollisuuden huoltopäälliköiden kokouksessa 1937 keskusteltiin myös TUL:n seurojen avustamisesta, mutta se kuitenkin kumottiin jyrkästi. TUL nähtiin poliittisena järjestönä, jonka tarkoituksena on saada urheilun avulla jäseniä sosiaalidemokraattien ja ammattiliittojen riveihin.¹⁸⁸

Yhteistyötä Yhtyneiden ja TUL:n seurojen kanssa yritettiin viritellä Jatkosodan jälkeen, mutta se ei tahtonut heti onnistua. Yhtyneet koitti parantaa suhteita antamalla avustuksia TUL:n seuroille ja TUL:n seuroille sallittiin myös harjoittelu Yhtyneiden omistamilla urheilupaikoilla. Avustukset olivat toki lähinnä nimellisiä ja huomattavasti pienempiä kuin Yhtyneitä lähellä olevien SVUL:n seurojen avustukset.¹⁸⁹

Yhtyneet avusti seurojen toimintaa antamalla osan oman henkilöstönsä työajasta myös urheiluseurojen käyttöön. Esimerkiksi Valkeakosken tehtaalle palkattiin vuonna 1949 liikuntakasvatusohjaaja, jonka työajasta osa meni Valkeakosken Hakan tehtäviin.¹⁹⁰ Tämä työajan käytön mahdollisuus seuratoimintaan koettiin Yhtyneillä ja seuroissa merkittäväksi avuksi ja joissain tapauksissa työajan käytössä saattoikin olla epäselvyyksiä. Samoin Yhtyneiden osastot antoivat työpanosta urheilujoukkueille, esimerkiksi Yhtyneiden koulutus- ja tiedotusosasto hoiti Valkeakosken Hakan mainossopimukset.¹⁹¹

Sotien jälkeen Yhtyneet pyöritti paikkakuntien elokuva-alitoimintaa. Joka vuosi urheilulautakunta myönsi avustuksia paikkakunnan urheiluseuroille elokuvateatterin tuotosta. Yhtyneet luovutti 1960-luvulla elokuvateatterien pyörittämisen jollekin paikkakunnan

¹⁸⁶ UPM, C10, Selvitys urheilun tukemisesta 28.4.1938.

¹⁸⁷ UPM, C10, Selvitys urheilun tukemisesta 28.4.1938.

¹⁸⁸ UPM, C6, Kokouksen pöytäkirja 21.5.1937.

¹⁸⁹ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 29.12.1944.

¹⁹⁰ UPM, C10, Kiertokirje 5.7.1949.

¹⁹¹ Okkonen 2008, s. 69.

urheiluseuralle, esimerkiksi Valkeakoskella elokuvateatteri annettiin Valkeakosken Hakalle vuokralle ja Haka pyöritti toimintaa. Yhtyneet oli Valkeakoskelle Hakaa varten rakentanut myös Haka-kioskin, jossa seura vuokraa vastaan sai harjoittaa kioskitoimintaa. Valkeakoskella Yhtyneet osti Hakalta Haka-pirtin edustuskäyttöönään seuran joutuessa taloudellisiin vaikeuksiin 1960-luvun alussa sekä vuokrasi huokealla hinnalla Hakalle muita toimistotiloja. Samoin Yhtyneet avusti Hakaa toimitusjohtajan palkkakuluissa.¹⁹²

4. Jalkapalloilu Yhtyneillä

4.1 Jalkapalloilun saapuminen Suomeen

Ensimmäiset viittaukset jalkapallon pelaamisesta löytyvät Kiinasta, jossa vuoden 200 eaa. tienoilla oli pelattu tsu chu- nimistä peliä. Peli kuului osana sotilaallista harjoitusta ja sen tarkoituksena oli yhteishengen ja kurinalaisuuden kehittäminen. Uudesta- Guineasta on löytynyt vieläkin varhaisempia kalliomaalauksia, joiden uskotaan viittaavan jalkapallon pelaamiseen. Muuallakin Aasiassa on jalkapallon omaisia varhaisia pelejä löydettävissä, esimerkiksi Burmassa ja Japanissa.¹⁹³

Nykyaikaisen jalkapallon juuret ovat löydettävissä Euroopasta. Brittein saarilla jalkapallo mainitaan ensi kerran 1100- luvulla, jolloin laskiaispäivänä kylät kohtasivat toisensa pelissä, jossa pelit kestivät monta tuntia ja palloa potkittiin yli peltojen, teiden ja ojien tavoitteena viedä pallo maalina toimineeseen vastustajan kirkonseinään. Ranskassa pelattiin samoihin aikoihin vastaavan tyylistä peliä nimeltä soule ja Italiassa calcio-nimistä peliä 1400-luvulta lähtien. Pelit olivat usein sangen väkivaltaisia ja häiriökäyttäytymistä aiheuttavia, joten esimerkiksi Brittein saarilla pelaamista yritettiin kieltää viranomaisten määräyksillä useinkin 1300-1700 välisinä vuosina.¹⁹⁴

Ratkaiseva muutos jalkapallon pelaamiseen tapahtui 1700-luvulla Englannissa. Jalkapallo otettiin englantilaisten sisäoppilaitosten ohjelmaan mukaan. Jalkapallon huomattiin olevan oiva keino kanavoida nuorten energiaa urheilun avulla. Väkivaltaisesta pelistä alkoi muotoutua sivistynyt urheilulaji 1800-luvun puoliväliin tultaessa. Yhdenmukaiset säännöt

¹⁹² UPM, C10, Muistio Haka-pirtin ostamisesta 8.12.1961; Pura s. 355-363.

¹⁹³ Raevuori A. 1979, s. 10; Kanerva 2003, s. 10.

¹⁹⁴ Raevuori A. 1979, s. 10; Kanerva 2003, s. 10-11.

saatiin sovittua 1840-luvun loppupuolella ja koulut sekä yliopistot alkoivat pelata jalkapallo-otteluita toisiaan vastaan. Ensimmäinen varsinainen jalkapalloseura Sheffield Club perustettiin 1855 ja Englannin jalkapalloliitto perustettiin 1863. Järjestäytynyt kilpailutoiminta Englannissa alkoi 1870-luvun alussa, jolloin pelattiin ensimmäinen seurojen välinen cup-kilpailu, ja ensimmäinen maaottelu Englannin ja Skotlannin välillä pelattiin 1872. Varsin pian 1880-luvulla ammattijalkapalloilu ja amatöörijalkapalloilu erottautuivat toisistaan ja ammattijalkapallon seuraamisesta tuli työväenluokan piirissä suosittua ajanvietettä.¹⁹⁵

Brittiläisten merimiesten, insinöörien ja liikemiesten avulla jalkapallo levisi nopeasti muihin maihin. Kansainvälinen jalkapalloliitto FIFA perustettiin 1904 ja siihen kuului alussa seitsemän valtiota. Perustamisen taustalla oli sääntöjen yhdenmukaistaminen ja kilpailutoiminnan järjestäminen esimerkiksi olympialaisissa. FIFA:n järjestämät ensimmäiset maailmanmestaruuskilpailut järjestettiin 1930 Uruguayssa. Pelaajien sosiaalinen asema kasvoi ammatillisuuden kasvun myötä, ja toisen maailmansodan jälkeen jalkapallosta tuli televisioinnin myötä globaalia viihdeteollisuutta.¹⁹⁶

Jalkapallo rantautui Suomeen 1890-luvulla englantilaisten merimiesten tuomana. Ensimmäisenä jalkapallo levisikin satamakaupunkeihin. Helsingin yliopiston voimistelunopettaja Viktor Heikel oli tosin esitellyt jalkapalloa jo 1870 Hufvudstadbladetissa kirjoittaessaan Englannin urheiluelämästä. Jalkapallon leviäminen oli alussa hidasta pelipaikoiksi sopivien paikkojen puutteesta johtuen. Lyseot ja seminaarit olivat Suomessa parhaita jalkapallon kasvualustoja ja pelistä muodostui alussa koululaisten ja opiskelijoiden peli ja näin jalkapallo levisi satamakaupunkien jälkeen seuraavaksi opiskelupaikkakunnille. Urheiluseurat ottivat järjestelmällisesti jalkapallon ohjelmaansa 1900-luvun alussa. Jalkapalloa pelattiin Suomessa pääasiassa kaupungeissa ja maaseudulle lajin leviämistä hidasti yksilölajien ja pesäpallon suosio. Jalkapallo oli suojeluskuntajärjestöjen keskuudessa vieroksuttu urheilulaji, mikä vaikeutti sen leviämiseen pienemmille paikkakunnille. Pesäpallo koettiin tärkeämpänä joukkueurheilulajina, koska sen katsottiin palvelevan paremmin maapuolustusvalmiuden kehittämistä. Suojeluskunnissa oli muutama jalkapallon puolestapuhuja, mutta he jäivät oppositioon järjestössä.¹⁹⁷

Ensimmäinen merkittävä jalkapalloturnaus pelattiin 1906 Helsingissä. Turnaukseen osallistui kuusi joukkuetta. Suomen Palloliitto (SPL) perustettiin 1907, ja Suomen

¹⁹⁵ Raevuori A. 1979, s. 10-11; Kanerva 2003, s. 12-15.

¹⁹⁶ Raevuori A. 1979, s. 13-14; Kanerva 2003, s. 15.

¹⁹⁷ Kortelainen 2007, s. 74-76; Sjöblom 2007, s. 19-25; Vasara 2007, s. 84-99.

mestaruudesta pelattiin ensimmäisen kerran 1908 cup-muotoisena kilpailuna Helsingin Unitaksen voittaessa. Sarjamuotoisena Suomen mestaruudesta pelattiin ensimmäisen kerran vasta vuonna 1930, jolloin mestariksi suoriutui Helsingfors IFK. Suomessa jalkapalloilu muun urheilun tavoin oli amatööripohjaista pitkälle 1900-luvun loppupuolelle saakka.¹⁹⁸ TUL:n joukkueet eivät osallistuneet SPL:n SM-sarjaan, vaan he pelasivat omia mestaruussarjojaan. Toisen maailmansodan jälkeen TUL:n sarjan parhaat seurat pelasivat SPL:n sarjan parhaita joukkueita vastaan ja vuonna 1948 liitot sopivat yhteisestä Suomen mestaruuden ratkaisevasta sarjasta. Juuso Waldenin toimiessa SPL:n puheenjohtana (1953-1963) TUL:n alaiset seurat liittyivät myös SPL:oon vuonna 1956. Waldenin puheenjohtajuuden aikana aloitettiin Suomessa myös cup-kilpailu vuodesta 1955 lähtien.¹⁹⁹ Waldenin puheenjohtajuuskaudella keskityttiin erityisesti SPL:n sisäisen toiminnan ja organisaation kehittämiseen. Tärkeimmät SPL:n toimielimet saivat johtosäännöt sekä niiden toimintatapoja selkeytettiin. Lisäksi jokainen toimielin ryhtyi työskentelemään oman talousarvionsa puitteissa.²⁰⁰

Suomalaisilla teollisuusyrityksillä oli merkittävä rooli jalkapallon kehityksessä erityisesti pienemmillä paikkakunnilla. Esimerkiksi Valkeakosken Hakan, Myllykosken Pallo-47:n, Pietarsaaren Jaron, Rosenlewin Urheilijat-38:n ja Upon Pallon menestykset ovat todisteena teollisuusyritysten tukemista jalkapallojoukkueista.²⁰¹ Ruotsissa oli samanlaista kehityssuuntaa havaittavissa. Tehdasyhteisöissä jalkapallojoukkueet saivat vapaata töistä jalkapallon pelaamista varten ja tehdasyhtiöt palkkasivat paikkakuntiansa jalkapalloseuroille ulkomaisia, lähinnä englantilaisia, valmentajia edistämään jalkapallotaitoja. Bill Sund toteaa tämän kehityksen olleen keskeinen muutosvoima jalkapallon leviämiseen Ruotsissa. Yritykset sallivat pelaajien harjoitella työaikana, koska he katsoivat, että joukkueen menestyminen tuo yritykselle mainetta ja yhteenkuuluvuuden tunne yrityksissä vahvistuisi. Ruotsissa Suomen tapaan pelaajat olivat amatöörejä, joten teollisuusyritykset pystyivät harjoitteluolosuhteilla ja työpaikan saannilla värväämään hyviä pelaajia joukkueisiinsa.²⁰²

---

¹⁹⁸ Arponen 2003, s. 254-261; Itkonen & Nevala 2007, s. 15.

¹⁹⁹ Arponen 2003, s. 261-263.

²⁰⁰ Suomen Palloliitto 1957, s. 77.

²⁰¹ Arponen 2003, s. 262.

²⁰² Sund 2007, s. 49-50.

4.2 Jalkapalloilun alkutaival Yhtyneillä

Jalkapallo oli pääasiassa kaupunkilaisten urheilua. Maaseutumaisille tehdaspaikkakunnille (jollaisia olivat mm. Yhtyneiden paikkakunnat) jalkapallo kuitenkin levisi hyvin insinööri- ja konttorihenkilöstön toimesta. Yhtyneiden piiristä löytyi 1920-luvulla moniakkin jalkapallon ystäviä, mutta kenttien puutteesta johtuen ja pesäpallon ollessa suojeluskuntien suosikki palloilulajien piiristä, ei jalkapallo vielä silloin ottanut tulta tehdasurheilun parissa. Valkeakoskella jalkapalloa harrastettiin erityisesti TUL:n seuroissa. Jämsänkoscilla Yhtyneiden insinööri Antero Nyman kokoili Jämsänkösken Ilvekseen pelaajia Kuopiosta ja Helsingistä.²⁰³ Antero Nyman oli itse pelannut aikoinaan jalkapalloa Helsingissä ja hänellä oli Juuso Waldenin tapaan suuri vaikutus jalkapallon aseman menestykseen Yhtyneiden tehdaspaikkakunnilla. Antero Nyman siirtyi 1940-luvun alussa Valkeakoskelle Jylhävaaran palvelukseen ja oli tärkeä taustavaikuttaja Jylhävaaran jalkapallomyönteiseen kehitykseen.²⁰⁴ Samaan aikaan toinen merkittävä jalkapallovaikuttaja Toivo A. Ekholm siirtyi Tervasaaren tehtaalta Valken palvelukseen. Nämä siirrot olivat merkittävänä taustavaikuttajana Tytarhteiden jalkapallomenestykseen Yhtyneiden mestaruusturnauksissa ja sillä oli vaikutusta myös Valkeakosken Hakan tulevaan menestykseen.²⁰⁵

Yhtyneiden tehdaspaikkakunnista Simpeleelle valmistui ensimmäisenä urheilukenttä 1929 pesäpalloa ja yleisurheilua varten. Myllykoskella perustettiin samana vuonna Myllykosken Pallo- Veikot, mutta sillä ei ollut lajiohjelmassaan jalkapalloa. *Työn Äärestä*-lehdessä harmiteltiinkin 1930-alussa jalkapallon jääneen Myllykoskella pahasti pesäpallon jalkoihin. Jalkapallon esiintulo Yhtyneissä sai vielä odottaa vuoroaan muutaman vuoden.²⁰⁶

Yhtyneiden urheiluharrastusten piiriin jalkapallo tuli 1930-luvun alkupuolella. Valkeakoskella aloitettiin osastojen välinen jalkapallosarja 1933, jota myös paikallinen lehdistö seurasi tiiviisti. Juuso Walden saapui Valkeakoskelle konttori- ja myyntipäälliköksi ja hänen aloitteestaan pelattiin tehtaan osastojen välinen sarja seitsenmiehisin joukkuein. Sarjaan saatiin mukaan kymmenen joukkuetta ja se herätti suurta kiinnostusta paikkakunnalla, koska otteluita oli mahdollisuus myös veikata. Kyseisen ”arvauskilpailun” voittaja palkittiin tehtaan toimesta ja ”arvauskilpailun” varat suunnattiin jalkapallon kehittämiseksi tehtaalla esimerkiksi välineitä

²⁰³ Kolkka 1969, s. 15.

²⁰⁴ Okkonen 2008, s. 49.

²⁰⁵ Satamo 2014, s. 18.

²⁰⁶ Nordberg 1980, s. 388-393.

hankkien. Juuso Walden hoiti itse veikkauksen toimeenpanon ja tuloksista kerrottiin paikallislehdessä. Hän pelasi itsekin konttorin joukkueessa kahden ensimmäisen vuoden aikana.²⁰⁷ Sarjan järjestämisestä vastasi erikseen valittu kilpailutoimikunta.²⁰⁸ Ensimmäisen timestaruuden voitti rakennusosaston joukkue.²⁰⁹ Sarja saavutti suuren suosion paikkakunnalla myös muidenkin kuin tehtaan palveluksessa olevien keskuudessa, ja sarjan päätteeksi järjestettiin seuratalolla tanssiaiset.²¹⁰ Sarjan päättymisen jälkeen parhaista pelaajista koottu Ab Walkiakosken joukkue pelasi ystävyysottelun Hämeenlinnan Tarmoa ja muutamia otteluita muiden yritysten puulaakijoukkueita vastaan.²¹¹

Osastojen välistä sarjaa pelattiin samanlaisella innokkuudella Valkeakoskella vuoteen 1938 saakka, kunnes vuoden 1939 ylimääräiset kertausharjoitukset ja tulevat sodat katkaisivat tämän suosituksi tulleen sarjan. Vuonna 1934 pelattiin edelleen kymmenen joukkueen voimin kuljetusosaston viedessä voiton.²¹² Valkeakoskella jalkapallo oli otettu myös Yhtyneiden ammattikoulun, Lotilan, ohjelmaan. Poikien harjoittelu oli tuloksekasta ja Lotila voitti Valkeakosken osastojen välisen sarjan 1936 ja 1937.²¹³ Vuosina 1935 ja 1938 pelattiin kahdessa lohossa, joista molemmista kaksi parasta pääsi pelaamaan neljän joukkueen loppusarjan.²¹⁴

Valkeakosken tehtaan joukkue pelasi myös ulkopuolisten kanssa pelaten tamperelaisen Aamulehden sekä Nokia Ab:n & Suomen Gummitehtaan yhdistelmäjoukkuetta joukkueita vastaan syksyllä 1933. Yhtyneiden sisäinen ottelu Valkeakosken ja Myllykosken tehtaan välillä pelattiin samana vuonna Myllykoskella ja ottelu päättyi Valkeakosken 1-0 voittoon.²¹⁵ Seuraavana vuonna Myllykoski teki vastavierailun Valkeakoskella ja otti revanssin 3-2 tuloksella. Ulkopuolisten tehtaiden joukkueita vastaan pelattiin otteluita 1930-luvulla enemmänkin, esimerkiksi Hyvinkään Yhdistyneitä Villatehtaita vastaan 1934.²¹⁶

Osin Juuso Waldenin ansiosta jalkapallosta tuli pian Valkeakosken tehtaan tärkein urheilumuoto. *Työn Äärestä*-lehden 1934 olleen artikkelin mukaan Walden oli huomattavasti

---

²⁰⁷ Mäkelä 2004, s. 97.

²⁰⁸ UPM, C10, Kiertokirje 3.8.1933.

²⁰⁹ UPM, C10, Kiertokirje 18.8.1933.

²¹⁰ TÄ 2, 1936.

²¹¹ Mäkelä 2004, s. 99; Satamo 2014, s. 9.

²¹² TÄ 2, 1934.

²¹³ TÄ 2, 1936.

²¹⁴ OL 1.7.1997.

²¹⁵ TÄ 3, 1933.

²¹⁶ TÄ 3, 1934.

tehnyt työtä jalkapallon kehittämiseksi Valkeakoskella.²¹⁷ Opintomatallaan Englannissa Walden oli nähnyt jalkapallon merkityksen sikäläisessä työväen urheilussa ja sikäläisillä tehdaspaikkakunnilla. Jalkapallolla oli Valkeakoskella toki jo perinteitä 1920-luvulta lähtien TUL:n seurojen urheilumuotona.²¹⁸

Välirauhan aikana Valkeakoskelle suunniteltiin osastojen välistä sarjaa uusien osastojoin (Tervasaari, Paperituote, Jylhävaara, Valke, Rakennusosasto ja Lotilan ammattikoulu). Ottelut olisivat olleet 11-miehiisiä ja tunnin mittaisia eivätkä Hakan ykkösjoukkueen pelaajat olisi saaneet osallistua sarjaan. Jatkosodan syttyminen peruutti sittemmin tämän sarjan järjestämisen.²¹⁹

Myllykosken tehdas innostui 1930-luvun alkupuolella jalkapallosta ja erityisesti nostettiin esiin ensimmäiset ottelut Valkeakosken tehtaita vastaan 1933 ja 1934, lisäksi Myllykoski pelasi ottelun 1934 Jämsänkosken tehdasta vastaan. Myllykosken tehtaalla oli jalkapalloa toki pelattu jo 1931 hyväntekeväisyyden nimissä. Los Angelesin olympialaisia 1932 varten varoja keräten pelasivat Myllykosken tehtaan poikamiehet ja ukkomiehet kumpainenkin omat ottelunsa Myllykosken kylä poikamiehiä ja ukkomiehiä vastaan.²²⁰ Myllykoskella aloitettiin osastojen välinen sarja 1934 Valkeakosken innostavan esimerkin mukaisesti. Kuuden joukkueen sarjan voitti korjauspajan joukkue.²²¹ Vaikka Työn *Äärestä*-lehdessä samana vuonna olleessa artikkelissa kerrotaankin jalkapallon nousseen Myllykoskella lähes pesäpallon veroiseksi urheilumuodoksi, innostus sammui pikkuhiljaa 1930-luvun loppua kohti mennessä.²²²

Myllykosken tehdas pelasi 1930-luvun lopulla jalkapallo-otteluita saman paikkakunnan Tampellan Inkeröisten tehdasta vastaan. Tennis oli kuitenkin ensimmäinen laji, jossa tehtaat ottivat yhteen vuodesta 1938 lähtien. Jalkapallossa ei 1930-luvun alkuinnostuksen jälkeen oteltu kovinkaan suurella innolla tehtaan sisällä ja pesäpallo oli paikkakunnan ykköslajin asemassa. Yleisurheilussa järjestettiin Myllykoskella tehtaan osastojen välisiä otteluita vuodesta 1938 eteenpäin. Anjalankosken alueella pelattiin jalkapallossa 1938 ystävyysottelu, jossa Inkeröisten tehtaan asuma-alue kohtasi haja-asutusalueen joukkueen. Tampellan Inkeröisten tehtaan henkilökunnalla oli jalkapallotoimintaa huomattavasti

---

²¹⁷ TÄ 3, 1934.

²¹⁸ Kivelä 1991, s. 162-170.

²¹⁹ UPM, C10, Valkeakosken urheilulautakunnan pöytäkirja 16.5.1941.

²²⁰ TÄ 3, 1931.

²²¹ TÄ 2, 1934.

²²² TÄ 1, 1934.

laajemmin kuin Myllykosken tehtaalla, johtuen ehkä siitä, että Inkeröisten tehtaalla oli paljon Helsingistä tullutta työvoimaa.²²³

Jämsänkoscilla pelattiin jo 1930-luvun alusta lähtien tiiviisti jalkapalloa. Mukaan mahtui naisjalkapalloiluakin, kun 1932 Jämsänkoscen tehtaan konttorin naiset ottelivat Jämsän kunnan naisia vastaan voittaen 2-0. Tamperelainen Aamulehti otteli Valkeakoscen tehtaan lisäksi myös Jämsänkoscen tehdasta vastaan 1930-luvulla jalkapallon merkeissä, esimerkiksi vuosina 1933 ja 1935.²²⁴

Osastojen välistä sarjaa pelattiin ensimmäisen kerran Jämsänkoscilla vuonna 1933. Sarja jatkui koko 1930-luvun samoin säännöin kuin muillakin Yhtyneiden tehdaspaikkakunnilla. Ottelujen pääsylipputulolla ostettiin paikkakunnan pikkupojille jalkapallogenkiä. Mukana oli kuusi osastoa ja joukkueissa oli seitsemän miestä. Seuraavana vuonna Jämsänkoscen tehdas otteli Valtion kivääritehdasta vastaan ja näitä otteluita jatkettiin Talvisotaan asti.²²⁵

Jämsänkoscilla jalkapallon harrastus oli innokasta 1930-luvulla. Usein esimerkiksi Jämsänkoscen tehtaan ukkomiehet ja poikamiehet pelasivat ”totisen kamppailunsa” paremmuudesta. Samoin naiset olivat aktiivisia edelleen ja sellutehtaan naiset pelasivat ottelun paperitehtaan naisia vastaan. Jämsänkoscen tehdas otteli myös seurajoukkueita vastaan, esimerkiksi Tampereen Palloilijoita vastaan pelattiin 1936 ystävyysottelu, jonka Jämsänkoscin tosin hävisi 1-6.²²⁶

Jyväskylässä pelattavaan puulaakiturnaukseen Jämsänkoscin otti ahkerasti osaa. Turnauksessa oli mukana Keski- Suomen teollisuuslaitoksia ja useana vuonna Jämsänkoscin suoriutui mestariksi (esimerkiksi vuosina 1936 ja 1937). Jämsänkoscin kunnan alueella oteltiin liikkeiden välisestä mestaruudesta turnauksessa, johon Jämsänkoscin tehtaalta otti osaa kolme joukkuetta. A.Ahlström Oy:n Varkauden tehdasta vastaan Jämsänkoscin pelasi 1930-luvulla vuorovuosina jalkapallo- ja jääpallo-ottelun.²²⁷

Simpeleen tehtaalla aloitettiin osastojen väliset puulaakikilpailut yleisurheilun osalta 1933. Ensimmäinen kosketus jalkapalloon Simpeleellä koettiin syyskuussa 1934, jolloin Kangaskylän joukkue voitti 4-0 Karjalan Metsätuotteen joukkueen. Varsinainen tehtaan

²²³ Kolkka 1969, s. 16-18; Kymen Keskilaakso 16.9.1938; Kymen Keskilaakso 22.9.1938.

²²⁴ Kolkka 1969, s. 17; Jämsän lehti 23.6.1932; Jämsän lehti 6.10.1933.

²²⁵ Kolkka 1969, s. 17; Jämsän lehti 29.9.1935.

²²⁶ TÄ 2, 1936.

²²⁷ Jämsän lehti 16.10.1936; Jämsän lehti 17.9.1937.

jalkapallon puulaakitoiminta ei kuitenkaan aivan heti saanut tuulta siipien alle. Ensimmäinen Simpeleen tehtaan ottelema ottelu muita kuin Yhtyneiden tehtaita vastaan oli keväällä 1936, jolloin Vuoksenniskan- Elisenvaaran rataosuuden väliset rautatierakentajat haastoivat Simpeleen tehtaan jalkapallo-otteluun. Lipputulot annettiin vuoden 1936 olympialaisrahastoon. Haasteotteluun kuului jalkapallon lisäksi myös pesäpallo-ottelu. Heinäkuussa 1936 Simpeleen tehdas otteli myös Elisenvaaran Erän joukkuetta vastaan voittaen murskaavasti 11-0. Lopullisena huipentumana vuoden 1936 alkaneelle jalkapalloinnostukselle oli syksyllä järjestetty osastojen välinen sarja, johon osallistui viisi joukkuetta ja joukkueet olivat kahdeksanmiehisiä.²²⁸

Simpeleen jalkapalloinnostuksen taustalla oli Simpeleen tehtaalle töihin tullut maajoukkuepelaaja Arvo Närvänen, joka esimerkiksi innosti lajin pariin. Närvänen oli tullut Simpeleelle töihin Viipurista, joissa hän oli edustanut Mestaruussarjan Viipurin Susia. Arvo Närväsen esimerkki innoitti myös muita Simpeleen tehtaalaisia ja paikkakunnan nuorisoa paneutumaan jalkapallon harjoitteluun.²²⁹

Yhtyneiden ensimmäiset jalkapallomestaruuskilpailut järjestettiin Valkeakoskella elokuussa 1935. Rakenteilla oleva Tehtaan kenttä oli vielä keskeneräinen, mutta sillä oli jo jalkapallon pelaamisen mahdollistava nurmikenttä. Tapahtuma oli Valkeakoskella suuri kansanjuhla, ja joka ilta pidettiin tanssiaisit ja yhtä iltaa juhlisti myös ilotulitus. Turnaukseen osallistuivat kaikki Yhtyneiden tehtaat, joista Simpeleen taso jäi jälkeen muista tehtaista. Ensimmäisen kilpailun voitti Jämsänkosken tehdas. Jämsänkosken tehtaan joukkueenjohtaja Antero Nyman totesi turnauksen lopuksi: *”Yhtyneitten jalkapallokisojen merkitys ei ole minkään tehtaan voitossa, vaan siinä syvämuokkauksessa, minkä yhtymä tekee jalkapallon keskuudessa. Mielestäni lisäksi kylläkin Yhtyneitten mestaruus on sellainen tavoiteltava päämäärä, jonka eteen kannattaa sekä suuren että pienen työskennellä, minkä näköjään jokainen ilmeisesti on käsittänytkin. Olen tyytyväinen näkemääni ja kuulemaani.”*²³⁰

Jalkapallo kuului yhtenä lajina Yhtyneiden suurotteluun. Turnauksessa noudatettiin SPL:n sääntöjä. Turnaukseen saivat alussa osallistua vain Yhtyneillä vakinaisessa palveluksessa olevat ja SPL:n tai SVUL:n seuroihin kuuluvat urheilijat.²³¹ Mestaruusturnaus

²²⁸ Kolkka 1969, s. 15-18.

²²⁹ Kolkka 1969, s. 17.

²³⁰ TÄ 2, 1935.

²³¹ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 17.5.1934.

järjestettiin vuorovuosina eri tehtailla sarjamuotoisena kahtena-tai kolmena peräkkäisenä päivänä.²³²

Myllykoskella oteltiin seuraavana vuonna ja voiton vei tällä kertaa Valkeakoski. Simpele ei enää ollut turnauksen heittopussi, vaikka jäikin viimeiseksi. Simpeleen tehtaalte rekrytoitun Arvo Närväsen johdolla Simpele voitti turnauksen 1937. Närväsen johdolla Simpele aloitti joukkueharjoittelun jo maaliskuussa.²³³

Simpeleellä oteltiin 1938 ja voitto meni Valkeakoskelle. Vuoden 1939 turnauksessa Valkeakoskella oli vuorostaan Simpele vahvin.²³⁴ Myllykoskella ei jalkapallotaito ollut kehittynyt 1930-luvun lopulla muiden tehtaiden tasolle pesäpallon harrastuksen takia. Välirauhan aikana suunniteltiin Yhtyneiden mestaruusturnaukseen uudistuksia, esimerkiksi pelattaisiin kahdeksan eri yksikön välinen kahden lohkon sarja (A-lohkossa Valkeakoski, Paperituote, Rakennusosasto, Jylhävaara ja B-lohkossa Jämsänkoski, Myllykoski, Simpele ja Valke), jonka voittajat pääsisivät loppuotteluun. Tämä suunnitelma ei toteutunut Jatkosodan syttymisen vuoksi.²³⁵

Ensimmäinen kansainvälinen kosketus jalkapallossa Yhtyneillä tapahtui jo pian toiminnan aloittamisen jälkeen. Yhtyneet hankki A.Ahlström Oy:n ja Enso-Gutzeit Oy:n kanssa unkarilaisen valmentajan Robert Kiss-Kleinin 1937 opastamaan tehtaiden jalkapalloilijoita. Käytännön järjestelyistä huolehti Yhtyneet ja Kiss-Klein kävi kaikilla Yhtyneiden tehtailla viipyen noin viikon verran kullakin paikkakunnalla.²³⁶

Yhtyneiden insinööri ja Hakan ensimmäisen palloilijaoston puheenjohtaja Toivo A. Ekholm kertoi *Työn Äärestä*- lehdessä, että: ” *Mielestäni Yhtyneiden jalkapallotouhut olivat alkuaan sosiaalisia toimintoja. Halusimme saada mahdollisimman paljon ihmisiä mukaan harrastusten pariin. Jalkapallo vaikutti tuolloin hyvin tehokkaalta harrastusmuodolta.*”²³⁷ Yhtyneiden jalkapallomestaruuskilpailut olivat suuressa suosiossa Yhtyneiden henkilökunnan piirissä. Esimerkiksi kesällä 1936 matkasi toistasataa valkeakoskelaista kolmella linja-autolla ja kahdella kuorma-autolla Myllykoskelle ja kesällä 1937 Jämsänkoskella oli majoitettavia vieraita Valkeakoskelta, Myllykoskelta ja Simpeleeltä noin 350 henkeä.²³⁸

²³² UPM, C10, Mestaruuskilpailujen säännöt 12.10.1934.

²³³ TÄ 3, 1937.

²³⁴ TÄ 2, 1939.

²³⁵ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 12.2.1941.

²³⁶ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 9.5.1937.

²³⁷ Pura 2002, s. 276.

²³⁸ Mäkelä 2004, s. 105.

Jalkapallon kasvava harrastus Yhtyneiden paikkakunnilla näkyi myös paikallisten seurojen menestyksessä. Jämsänkosken Ilves, Valkeakosken Haka ja Simpeleen Urheilijat olivat nousseet Suomen sarja-tasolle 1930-luvun lopulla. Suomen sarja oli valtakunnan toiseksi korkein sarjataso ja tälle tasolle pääseminen oli hyvä suoritus maaseutupaikkakunnan joukkueilta.²³⁹

Yhtyneiden tehdaspaikkakunnilla pelattiin sotien aikaan otteluita Yhtyneiden tehtaiden joukkueiden ja rintamajoukkojen välillä. Otteluilla oli hyväntekeväisyysluonne, esimerkiksi sotainvalidien kuntoutukseen varoja keräten, ja Simpeleen tehdas lähetti vuonna 1942 jalkapalloja rintamalle viihdykkeeksi.²⁴⁰ Otteluilla oli tehtaiden omaa henkilökuntaa yhdistävä vaikutus ja ne loivat uskoa ja yhteishenkeä paikkakunnan väestöön vaikeina sotavuosina. Myös ulkopuolisia tehtaita vastaan pelattiin, esimerkiksi Jämsänkosken tehdas jatkoi jo ennen sotia aloitettua otteluita Vaajakoskella sijaitsevaa Valtion kivääritehdasta vastaan. Valkeakoskella Jylhävaara oli aktiivinen jalkapallossa otellen mm. Valkea, paikkakunnalle tullutta uutta teollisuuslaitosta Säteri Oy:tä ja Valkeakosken kauppalan joukkuetta vastaan 1943.²⁴¹ Myllykoskella saatiin pelattua osastojen välinen sarja 1940 ja esimerkiksi Simpeleellä jalkapallon kerrottiin olevan lähes ainoa elinvoiman laji paikkakunnalla 1940.²⁴² Jatkosodan aikana jalkapallotoiminta kuitenkin loppui lähes kokonaan Simpeleellä.²⁴³

4.3 Jalkapalloilu Yhtyneillä sotien jälkeen

Jatkosodan jälkeen 1944 urheilutoimintaa Yhtyneiden tehtailla alettiin hiljalleen elvyttää. Mestaruuskilpailuja ei vielä 1944 järjestetty jalkapallossa tai muissakaan lajeissa hiihtoa lukuun ottamatta. Jalkapallossa Valkeakosken Hakan joukkue pelasi tosin Pasilan konepajaa vastaan.²⁴⁴ Hakan pelaajat olivat kaikki Yhtyneillä töissä. Samoin Yhtyneet hankki kaikille tehtailleen jo jalkapalloja harjoittelua varten.²⁴⁵

²³⁹ OL 1.7.1997; AN 9.7.1997.

²⁴⁰ TÄ 1, 1942.

²⁴¹ TÄ 1, 1944.

²⁴² UPM, C6, Myllykosken sosiaalikertomus 1940; Simpeleen sosiaalikertomus 1940.

²⁴³ UPM, C6, Simpeleen sosiaalikertomus 1945.

²⁴⁴ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikertomus 1944.

²⁴⁵ UPM, C6, Kiertokirje 3.8.1944.

Viiden sotavuoden aiheuttaman mestaruuskilpailujen tauon jälkeen 1945 saatiin viidentenä joukkueena Yhtyneiden mestaruusturnaukseen valkeakoskelainen Tytärtehtaiden joukkue (Tytärtehtaat koostui Paperituotteen, Jylhävaaran ja Valken yksiköistä). Tervasaaren paperitehdas jatkoi omana, Valkeakosken nimellä pelaavana joukkueena. Viiden joukkueen osallistuminen aiheutti sen, ettei enää pystytty kilpailemaan turnausmuotoisesti yhdellä paikkakunnalla. Vuonna 1945 pelattiin yksinkertainen sarja kolmena eri turnauksena. Vuodesta 1946 pelattiin kahtena eri turnauksena kahdella paikkakunnalla (puhuttiin ns. alkuotteluista ja loppuotteluista, vaikka sarjamuotoisena loppupisteissä paras oli Yhtyneiden mestari). Tytärtehtaat voittivat turnauksen heti ensimmäisellä yrittämällään. Valkeakosken molemmat joukkueet olivat taidollisesti muita edellä ja sotien jälkeen alkoikin Valkeakosken tehtaiden ja erityisesti Tytärtehtaiden valtakausi mestaruuskilpailuissa.²⁴⁶

Yhtyneiden jalkapallon mestaruusturnauksien ohjelmarungoksi muodostui sotien jälkeen hyvin saman tyylinen kaava aina niiden lopettamiseen 1969 saakka. Mestaruusturnauksia sävytti isänmaallinen tunnelma. Otteluiden lisäksi ohjelmaan kuului avajaismarssi, tanssiaiset, vieraskäynnit tehtailta ja käynti sankarihaudoilla sekä päättäjäiset.²⁴⁷ Sarjapelaajille Yhtyneiden mestaruusturnaukset olivat Aimo Pulkkisen mukaan sopivaa ”kesälomapalloilua” sarjataukojen aikana. Samalla tuli huomaamatta harjoiteltua tauon aikana ja syksyllä sarjapelit sujuivat yleensä hyvin.²⁴⁸ Kulttuurin monitoimimies Jukka Virtanen pelasi Jämsänkosken tehtaan joukkueessa Yhtyneiden mestaruusturnauksessa vuosina 1951 ja 1953 ja hän kertoo muistelmissaan turnauksen tasosta näin: ”Walden loi omille tehdaspaikkakunnilleen Valkeakoskelle, Myllykoskelle, Jämsänkoskelle ja Simpeleelle ainutlaatuisen jalkapallokulttuurin. Sotien jälkeen Yhtyneitten Paperitehtaitten sisäinen turnaus oli maan korkeatasoisin futistapahtuma. Mestaruussarja jäi kakkoseksi.”²⁴⁹

Jalkapallon keskuspaikaksi Yhtyneillä tuli sotien jälkeen Valkeakoski. Yhtyneiden mestaruuden voitti useimmiten Tytärtehtaiden joukkue, joiden pelaajista suurin osa edusti Valkeakosken Hakaa seuratasolla. Jalkapalloon panostus Valkeakoskella alkoi jo sodan aikana, kun 1943 palkattiin maajoukkuepelaaja Veli Leskinen Yhtyneiden palvelukseen. Siitä huolimatta Valkeakosken Hakalla oli vaikeuksia Suomen sarjan paikkansa säilyttämisessä.

²⁴⁶ TÄ 3, 1945.

²⁴⁷ UPM, C10, Esimerkiksi jalkapallon mestaruuskilpailujen otteluohjelma 1956; Raiskio 2012, s. 171.

²⁴⁸ AP 17.7.1997.

²⁴⁹ Virtanen J. 2003, s. 43-44.

Sota oli keskeyttänyt Valkeakosken oman juniorituotannon ja kesti aikansa ennen kuin siltä suunnalta oli tarjolla apuja sarjatasolle asti.²⁵⁰

Tytärtehtaiden menestykselle löytyi selityksenä mm. se, että he pystyivät tarjoamaan työntekijöilleen normaalia päivätyötä, kun muissa tehtaissa tehtiin vuorotyötä. Tämä samanaikainen työskentely mahdollisti kaikkien pelaajien samanaikaiset joukkueharjoitukset.
251

Huomioitavaa oli myös ennen sotia suuren suosion saavuttaneiden tehtaiden osastojen välisten sarjojen väheneminen. Jalkapallosta muodostuikin enemmän huippu-urheilun suuntaan muotoutunut harrastus, joka suurimmalle osalle henkilökuntaa oli katsomosta käsin koettava viihdyttävä tapahtuma. Tehtaiden osastojen välinen puulaakitoiminta alkoi jalkapallossa 1950-luvulla, mutta suuremman suosion jalkapallon pelaaminen massaurheiluna saavutti vasta 1960-luvun puolivälissä.²⁵²

Jalkapalloon satsaaminen Valkeakoskella jatkui 1946, kun Jylhävaaralle hankittiin Suomen parhaimmaksi pelaajaksi arvioitu Veikko Asikainen. Syksystä 1946 alkoi Veikko Asikaisen johdolla systemaattinen tekniikan harjoittelu fyysistä puolta unohtumatta. Näiden esikuvien (Leskinen ja Asikainen) innoittamana Valkeakoskelle saatiin myös hyvä juniorityö aikaiseksi ja Haka nousikin mestaruussarjaan 1949.²⁵³

Valkeakoskelle Valken hiomoon rakennettiin sisäharjoittelutila pallonhallintaharjoituksia varten 1947. Tämä mahdollisti harjoittelun myös talvisin. Valken henkilökunta järjesti tilassa ”kikkakilpailuja”, johon kuului seitsemän erilaista tekniikkasuoritusta. Valkella järjestettiin talvisin ruokatunneilla jalkapallotennisotteluita kaksimiehisjoukkuein ja sen perimmäisenä tarkoituksena oli kehittää pallonkäsittelytaitoja. Saamasta suuresta suosiostaan huolimatta ”kikkakilpailuihin” ja jalkapallotennikseen osallistuneet olivat pääosin Valkeakosken jalkapalloseuroihin kuuluvia työntekijöitä.²⁵⁴

Juuso Waldenin toimesta hankittiin vuosina 1947 ja 1948 englantilainen ammattijalkapalloilija Tom Johnston opettamaan tehdaspaikkakunnille jalkapalloa. Hakan ja Valkeakosken tehtaiden lisäksi Johnston kiersi neuvomassa myös muiden tehdaspaikkakuntien jalkapalloilijoita ja seuroja. Johnston pohti lehtien palstoilla myös suomalaisen jalkapalloilun

²⁵⁰ Kolkka 1969, s. 19.

²⁵¹ Kolkka 1969, s. 18.

²⁵² OL 1.7.1997; AP 17.7.1997.

²⁵³ Kolkka 1969, s. 19.

²⁵⁴ TÄ 2, 1947.

puutteita. Hän mainitsi esimerkiksi, että harrastajien määrä on Suomessa kapea, harjoitukset ovat liian löysiä ja pelikausi on liian lyhyt sekä Suomen koululaitos ei hänen mielestään tunnu noteeraavan jalkapalloa.²⁵⁵ Säännöstelyvapauden tultua voimaan 1949 Yhtyneet hankki tehtaille runsaasti urheiluvälineitä, esimerkiksi juoksukenkkiä, jalkapalloja, jalkapallokenkiä, pesäpalloräpylöitä ja pesäpallomailoja.²⁵⁶

Tom Johnston saapui Yhtyneiden tehdaspaikkakunnille opettamaan jalkapalloa myös vuosina 1949, 1950 ja 1952. *Työn Äärestä*-lehden artikkelin mukaan suurimman osan ajastaan hän vietti Valkeakoskella.²⁵⁷ Jämsänkoskelta lähestyttiin pääkonttoria kirjeellä, että vuonna 1949 ei kiinnostuksesta huolimatta Johnston ollut käynyt Jämsänkoskella ja toivottiin hänen käyntiään vuonna 1950.²⁵⁸ Muutoinkin muilla tehdaspaikkakunnilla käynti osoittautui vastenmieliseksi Johnstonille ja hän olikin ehdottanut, että esimerkiksi Simpeleen parhaat jalkapalloilijat tulisivat Valkeakoskelle harjoittelemaan sovittuina aikoina. Tähän ei Yhtyneiden johto kuitenkaan suostunut. Tehdasjoukkueiden lisäksi Johnstonin ohjauksessa olivat tehdaspaikkakuntien SPL:n alaiset jalkapalloseurat ja Lotilan ammattikoulun oppilaat.²⁵⁹

Yhtyneiden jalkapalloturnaus kutistui taas neljän joukkueen mittelöksi, kun Myllykoski irtaantui Yhtyneistä 1952. Samana vuonna Yhtyneiden jalkapalloturnaus käytiin alkuaikojen tapaan kolmipäiväisenä turnauksena yhdellä paikkakunnalla.²⁶⁰

Kaipola osallistui Yhtyneiden jalkapalloturnaukseen 1953-1955 mutta luopui seuraavina vuosina sekä urheilukentän että pelaajapulan vuoksi.²⁶¹ Kaipolan mukaan tulon myötä yhden paikkakunnan vuoden mittaisen kokeilun jälkeen siirryttiin jälleen kahden paikkakunnan turnaukseen kesän aikana. Tämä käytäntö säilyi jatkossakin, vaikka Kaipola ei Yhtyneiden jalkapallon mestaruusturnaukseen osaa ottanutkaan vuoden 1955 jälkeen. Kaipola sai osallistua jalkapalloturnaukseen seuraavan kerran vasta vuonna 1968 sillä ehdolla, että se voittaa karsintaottelussa vuoden 1967 turnauksessa viimeiseksi jääneen joukkueen. Tämä ehto ei kuitenkaan toteutunut. Samoin seuraavana vuonna 1969 Kaipola pelasi karsintaottelun

²⁵⁵ Kymen Keskilaakso 4.6.1948; Kymen Keskilaakso 1.7.1949.

²⁵⁶ UPM, C10, Kiertokirje 8.2.1949.

²⁵⁷ TÄ 2, 1950.

²⁵⁸ UPM, C10, Jämsänkosken kirje 26.4.1950.

²⁵⁹ UPM, C10, Urheilulautakunnan kirje 3.5.1952.

²⁶⁰ TÄ 3, 1952.

²⁶¹ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 9.4.1956.

edellisen vuoden neljänneksi sijoittunutta vastaan muttei taaskaan kyennyt nousemaan varsinaiseen mestaruusturnaukseen.²⁶²

Vuonna 1956 Simpele voitti yllättäen Yhtyneiden jalkapallomestaruuden. Valkeakosken ja Tytärtehtaiden joukkueiden parhaat pelaajat olivat toki turnauksen aikana pelaamassa Neuvostoliitossa, mutta siitä huolimatta Simpeleen voitto oli piristysruiske muuten jo yksitoikkoiseksi koetulle mestaruusturnaukselle.²⁶³ Simpeleen joukkue seurajoukkueena (Simpeleen Urheilijat) ylsi pienenä paikkakuntana ”vain” maakuntasarjaan, mutta jalkapallo oli silti selkeä ykkösurheilu paikkakunnalla.²⁶⁴

Valkeakosken joukkue eli Tervasaaren tehdas voitti jalkapallomestaruuden 1957, mutta seuraavina vuosina totuttiin taas Tytärtehtaiden mestaruuksiin. *Työn Äärestä*-lehden otteluselostuksissa todettiin kriittisesti, että Valkeakosken kahden tehtaan ylivoimaisuus on huono asia koko Yhtyneiden jalkapalloilulle.²⁶⁵ Vuonna 1959 ehdotettiin *Työn Äärestä*-lehdessä Valkeakosken jakoa neljään eri yksikköön (Tervasaari, Paperituote, Jylhävaara ja Valke), jotta sarja olisi tasaisempi. Tämän tyyppistä jakoa oli mietitty myös vuonna 1940 ennen Jatkosotaa, mutta tälläkään kerralla ehdotus ei mennyt läpi.²⁶⁶

Yhtyneiden jalkapallovalmentajaksi nimetyn Veikko Asikaisen toiminnasta oli pientä erimielisyyttä Valkeakosken ja Simpeleen tehtaiden välillä 1957. Valkeakosken Hakan päävalmentajan vastuulle kuului myös Yhtyneiden tehtaiden jalkapallon valmennus ja Veikko Asikainen toimi tuolloin Valkeakosken Hakan valmentajana. Simpele lähestyi pääkonttoria ihmetellen, miksei Veikko Asikaista ollut näkynyt tehtailla. Yhtyneiden jalkapallovalmentajan tehtäviin kuului kiertää kaikilla tehdaspaikkakunnilla. Syynä lienee pääosin ollut kommunikaatio-ongelma, kun Veikko Asikaisen mukaan Simpele ei ollut pyytänyt häntä käymään, eikä hän ollut ymmärtänyt erikseen tarjoutua. Olipa Veikko Asikainen jopa sellaisessa luulossa, että Simpele oli varta vasten kieltänyt häntä tulemasta. Ongelmaksi nähtiin myös Asikaisen irtautumismahdollisuudet työpaikaltaan Valken konttorista Simpeleelle kahden viikon valmennusrupeaman ajaksi. Kiistan seurauksena laadittiin kuitenkin jatkoa varten urheilulautakunnan toimesta Veikko Asikaiselle valmennussuunnitelma, jossa oli mukana kaikki tehdaspaikkakunnat.²⁶⁷

²⁶² Kolkka 1969, s. 19.

²⁶³ TÄ 3, 1956.

²⁶⁴ Kolkka 1969, s. 22.

²⁶⁵ TÄ 4, 1957.

²⁶⁶ TÄ 3, 1959.

²⁶⁷ UPM, C10, Urheilulautakunnan kirje 5.6.1957; Raisio 2012, s. 171-172.

Tytärtehtaiden voittokulun 1958-1962 jälkeen seuraavan kerran Valkeakosken tehtaan joukkue voitti Yhtyneiden mestaruuden 1963. Tytärtehtaiden puolustukseksi mainittiin heidän pelaajiensa Olli Mäkisen ja Esko Malmin olleen samaan aikaan Kiovassa olympiakarsintaottelussa Neuvostoliittoa vastaan.²⁶⁸ Yhtyneiden johto ei katsonut hyvällä Mäkisen ja Malmin maajoukkuekomennusta Yhtyneiden mestaruusturnauksen aikaan ja tapauksen johdosta lähetettiin vastalauseen SPL:n toiminnasta.²⁶⁹ Tytärtehtaiden joukkue otti mestaruuden haltuunsa seuraavana vuonna.

Yhtyneiden jalkapallomestaruusturnausten aikaan oli SPL:n kanssa sovittu ns. hiljainen sopimus, että Yhtyneiden mestaruusturnauksen pelien aikaan tehdaspaikkakuntien jalkapalloseuroilla ei ollut sarja- tai cup-otteluita (puhuttiin rauhoitusajasta). Yhtyneiden mestaruusturnaukset olivat usein heinäkuussa, jolloin SPL:n sarjoissa yleensäkin vietettiin kesätaukoa.²⁷⁰ Tämä käytäntö toimi erittäin hyvin Juuso Waldenin ollessa SPL:n johdossa tai kun SPL:n hallituksessa oli edustaja myös Yhtyneiltä. Sopimuksesta tuli pientä erimielisyyttä 1960-luvun alussa Waldenin puheenjohtajuuden jälkeen, kun rauhoitusaika ei aivan täysin onnistunutkaan. Walden delegoi Yhtyneiden urheilulautakuntaa hoitamaan asia viipymättä kuntoon. Mitään sopimusta asiasta ei kuitenkaan SPL:n arkistoista löytynyt, mutta SPL lupasi yrittää ottaa Yhtyneiden turnauksen huomioon otteluohjelmia laadittaessa. Pienistä päällekkäisyyksistä huolimatta tässä onnistuttiin kohtuullisesti Yhtyneiden mestaruusturnausten loppuun saakka.²⁷¹

Englantilainen William Moore palkattiin Yhtyneiden jalkapallovalmentajaksi tehdaspaikkakunnille 1965. Myös Mooren kanssa oli sama ongelma kuin Johnstonilla eli hän vietti suurimman osan ajastaan Valkeakoskella muiden paikkakuntien jäädessä vähemmälle huomiolle.²⁷² Moore valmensi erityisesti Hakan, Pallo-Sepot-44:n ja Hakan A-junioreiden joukkueita. Suunnitelman mukaan hänen olisi pitänyt valmentaa myös Valkeakosken Koskenpoikien, Jämsänkosken Ilveksen ja Simpeleen Urheilijoiden joukkueita. Jämsänkoskella hän kävikin pikaisesti, ja muiden paikkakuntien seurajoukkueiden valmentajat kutsuttiin Mooren oppiin syksyllä 1965. Tämä opintomatka kuitenkin peruuntui Mooren yllättävän lähdön takia. Alun perinkin Suomeen piti tulla Stanley Montgomery, mutta perhesyiden takia hän perui tulonsa ja tilalle oli tullut Moore.²⁷³ Moore oli tullessaan ollut siinä

²⁶⁸ TÄ 3, 1963.

²⁶⁹ UPM, C10, Urheilulautakunnan kirje 14.10.1963.

²⁷⁰ Kolkka 1969, s. 18.

²⁷¹ UPM, C10, Urheilulautakunnan kirje 2.2.1964.

²⁷² UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 28.2.1965.

²⁷³ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 12.11.1965.

uskossa, että hän olisi vain Valkeakosken Hakan manageri ja tämä näkemysero aiheuttikin lopulta sen päätöksen, että Moore toimisi elokuusta lähtien ainoastaan Hakan managerina.²⁷⁴ Moore lähti kuitenkin yllättäen kenellekään ilmoittamatta tyttöystävänsä kanssa takaisin Englantiin elokuun aikana. Mooren valmennustyö oli silti kantanut sen verran hedelmää, että Valkeakosken Haka voitti Suomen mestaruuden vuonna 1965.²⁷⁵

Toinen englantilainen Graham Adams hankittiin Yhtyneiden tehdaspaikkakunnille valmentajaksi 1966. Hän saapui jo helmikuussa aloittaen heti vetämään Hakan harjoituksia Adams toimi nyt myös virallisestikin Valkeakosken Hakan valmentajana, kun aikaisemmat ulkomailta tulleet valmentajat olivat toimineet lähinnä apuna ja neuvojina Hakan ja muiden seurojen valmentajille.²⁷⁶ Adams sai kuitenkin potkut Hakasta ennen SM-sarjan loppua huonon menestyksen takia. Vuonna 1968 Juuso Walden valitsi kolme pelaajaa Valkeakoskelta ja Jämsänkoscelta lähtemään valmennusoppiin Englantiin. Yhtyneet maksoi matkan kustannukset ja Lontoossa kolmikko seurasi kaksi viikkoa Watfordin joukkueen harjoittelua. Valmennusopissa olleet olivat velvoitettuja kotiin palattuaan raportoimaan oppimastaan Waldenille.²⁷⁷

Jämsänkoscella jalkapallo osoitti piristymisen merkkejä 1960-luvun puolivälissä. Jämsänkoscen tehtaan joukkue voitti Yhtyneiden mestaruuden 1965 ja 1966. Toimitusjohtaja Juuso Waldenia ilahdutti erityisesti se, että hänen poikansa Lauri Walden voitti mestaruuden Jämsänkoscen joukkueessa.²⁷⁸ Jämsänkoscelaiset olivat urheilulautakunnalle ehdottaneet, että sarjan tasoittamiseksi Jämsänkoski ja Simpele saisivat käyttää Jämsänkoscen Ilveksen ja Simpeleen Urheilijoiden joukkuetta mestaruusturnauksessa. Tämä ehdotus kuitenkin tyrmättiin todeten, että Jämsänkoscen joukkue oli muutenkin voittanut Yhtyneiden mestaruuden.²⁷⁹

Kaipolaan oli saatu jalkapallokenttä 1960-luvun puolivälissä ja tulokset olivat jo *Työn Äärestä*-lehden mukaan nähtävillä varsin pian jalkapalloilijoiden otteissa. Kaipola joutui pelaamaan 1968 ja 1969 karsintaottelun edellisvuoden sarjassa neljänneksi sijoittunutta vastaan mutta ei onnistunut voittamaan niitä. Kaipola ei siis päässyt varsinaiseen mestaruusturnaukseen mutta oli jo hyvin varteenotettava joukkue 1960-luvun lopulla muille Yhtyneiden joukkueille.²⁸⁰

²⁷⁴ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 10.8.1965.

²⁷⁵ Pura 2002, s. 307-308.

²⁷⁶ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 12.2.1966.

²⁷⁷ Pura 2002, s. 308.

²⁷⁸ Kolkka 1969, s. 22.

²⁷⁹ UPM, C10, Urheilulautakunnan kirje 19.11.1965.

²⁸⁰ TÄ 4, 1967.

Jalkapallon viimeinen Yhtyneiden mestaruusturnaus käytiin 1969 ja silloin jouduttiin pelaamaan mestaruudesta Tytärtehtaiden ja Valkeakosken välillä uusintaottelu, jonka Tytärtehtaat voitti. Yhteenvetona voidaan todeta, että eniten mestaruuksia voitti Tytärtehtaat (19 kertaa). Valkeakosken tehdas voitti viisi mestaruutta ja Jämsänkoski sekä Simpele saavuttivat kumpikin kolme mestaruutta. Myllykosken ja Kaipolan tehtaat jäivät ilman Yhtyneiden jalkapallomestaruutta.²⁸¹

4.4 Jalkapalloilun asema Yhtyneiden eri tehtailla

Jylhävaaran tehtaalla jalkapallo oli etusijalla urheilulajeista. Vuonna 1950 seitsemän osastoa otteli Jylhävaaran mestaruudesta ensimmäisen kerran putkiosaston ollessa voitokkain. Jylhävaaran putkiosaston joukkue otteli myös useita otteluja Säteri Oy:tä vastaan samana vuonna. Säteriä vastaan putkiosasto oli otellut jo aikaisempina vuosina. Jalkapallon ohella putkiosasto pelasi otteluita Säteriä vastaan myös pöytätenniksessä.²⁸² Jylhävaaran jalkapallosarja kuului osana Jylhävaaran osastojen väliseen suurotteluun, jossa lajeina olivat hiihto, yleisurheilu ja jalkapallo.²⁸³ Sarjassa oli 1950-luvulla yleensä mukana neljä osastoa ja menestynein joukkue oli korjauspajan joukkue.²⁸⁴ Puulaakitoiminta jatkui Jylhävaarassa vireänä myös 1960-luvulla ja jalkapallo säilyi osana osaston suurottelua. Jylhävaaran jalkapallomestarina 1960-luvulla oli useimmiten putkiosaston joukkue.

Puulaakiurheilu voimistui Yhtyneiden tehdaspaikkakunnilla 1960-luvun alkupuolella. Paperituotteella aloitettiin 1964 jalkapallosarja, jossa mukana oli kuusi osastoa. Ottelut pelattiin seitsenmiehisjoukkuein ja peliaikana oli yksi tunti. Jalkapallokengät olivat sarjassa kiellettyjä ja pelattiin pehmeäpohjaisilla tossuilla. Suomen mestaruussarjassa tai Suomen sarjassa pelaavat jalkapalloilijat eivät saaneet osallistua. Jalkapallosarja kuului Paperituotteella suurotteluun, jossa lajeina hiihto, onginta, ampuminen, juoksu ja jalkapallo.²⁸⁵

²⁸¹ UPM, C10, Jalkapallon kisaohjelma 1969; Kolkka s 1969, s. 18.

²⁸² TÄ 3, 1950.

²⁸³ UPM, C10, Jylhävaaran urheilulautakunnan kiertokirje 12.6.1952.

²⁸⁴ UPM, C10, Jylhävaaran urheilulautakunnan kiertokirje 8.8.1956.

²⁸⁵ UPM, C10, Paperituotteen urheilulautakunnan kiertokirje 1.9.1964.

Valkella aloitettiin oma jalkapallosarja myös 1964 ja mukana oli viisi joukkuetta. Säännöt olivat samanlaiset kuin Paperituotteella ja myös Valkella jalkapallo oli osana suurottelua, joskin sen lajit olivat hieman erilaiset kuin Jylhävaarassa ja Paperituotteella.²⁸⁶

Tervasaaren tehtaalla ei muiden Valkeakosken tehtaiden tapaan ollut omia osastojen välisiä jalkapallosarjoja. Osastojen välisiä satunnaisia haasteotteluja toki pelattiin, esimerkiksi vuonna 1953 ystävyysottelu sulfaattitehtaan ja paperitehtaan välillä.²⁸⁷ Tervasaarella pidettiin myös 1950-luvun lopulla ja 1960-luvun alussa harjoitusotteluiden muodossa jalkapallojoukkueen katsastuksia tulevia Yhtyneiden mestaruusturnauksien joukkueita kootessa. Olavi Laine pohtii osastojen välisten otteluiden vähyyttä: *”Jalkapallossa ei tahtonu riittää porukkaa pelaamaan, kun seuratoiminta vei aikaa. Yleisurheilussa, suunnistuksessa ja hiihdossa kyllä jotenkin sai paremmin väen liikkeelle. Yhtiön mestaruussarjan joukkueisiin kyllä oli kovakin kilpailu päästä.”*²⁸⁸

Valkeakosken kauppalan puulaakisarjaa pelattiin muutaman kerran 1940- ja 1950-luvuilla, mutta siitä ei muodostunut joka vuotista perinnettä, vaan sarjat olivat satunnaisia.²⁸⁹ Uudelleen Valkeakoskella aloitettiin kaupungin puulaakisarja vuodesta 1968 lähtien. Ensimmäisenä vuonna mukana oli kuusi Yhtyneiden joukkuetta ja puulaakisarjan voitti Valken lasitehdas.²⁹⁰ Seuraavana vuonna Yhtyeiltä oli mukana seitsemän joukkuetta ja sarjan voiton vei Tervasaaren paperitehdas.²⁹¹

Valkeakoskella tehtiin vuonna 1954 päätös Hakan edustusjoukkueen harjoittelusta työaikana. Aloitteen asiasta oli tehnyt Viljo Heinonen. Tehdyn päätöksen mukaisesti Hakan edustuspelaajat saivat olla poissa töistä harjoittelemassa kahdesti viikossa harjoittelu- ja pelikauden ollessa käynnissä (yhteensä 8 tuntia viikossa). Pelaajien palkan maksoi tuolta ajalta Valkeakosken Haka.²⁹² Suosituttu ”tietokilpailukysymys” 1960-luvulla kuuluikin, että mitä yhteistä on Urho Kekkosella ja Valkeakosken Hakan jalkapalloilijoilla. Vastauksena oli, että molemmat saavat harjoitella työajalla.²⁹³

²⁸⁶ UPM, C10, Valken urheilulautakunnan kiertokirje 7.9.1964.

²⁸⁷ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikirje 1953.

²⁸⁸ UPM, C10, Tervasaaren urheilulautakunnan kiertokirje 12.6.1958, Tervasaaren urheilulautakunnan kiertokirje 29.6.1960; OL 1.7.1997.

²⁸⁹ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikirje 1946; UPM C10, Tervasaaren urheilulautakunnan kiertokirje 20.4.1954.

²⁹⁰ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikirje 1968.

²⁹¹ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikirje 1969.

²⁹² UPM, C10, Urheilulautakunnan kiertokirje 31.8.1954.

²⁹³ TÄ 4, 1973.

Sodan aikana Jämsänkoskella puulaakiottelut olivat pysähdyksissä, mutta vuonna 1945 jatkettiin taas ottelusarjaa Valtion kivääritehdasta vastaan. Vuoden 1945 jalkapallo-ottelu kuului myös Jyväskylän seudun puulaakisarjaan, johon otti osaa seitsemän joukkuetta. Jämsänkosken tehdas oli ennen sotia ollut turnauksen paras joukkue mutta nyt oli tiukempaa. Suurin osa tehtaan parhaista pelaajista kuului Jämsänkosken Ilveksen joukkueeseen, jonka ottelu-ohjelma oli nyt niin tiivis, etteivät Ilveksen pelaajat ehtineet pelaamaan puulaakiotteluja. Jämsänkoski voitti kuitenkin loppuottelussa juuri Vaajakoskella sijainneen Valtion kivääritehtaan.²⁹⁴

Jämsänkosken osastojen väliset ottelut aloitettiin 1946, kun korjauspaja/sähköosasto haastoi paperitehtaan otteluun, jotta tehtaan paremmuus saataisiin selville. Ottelu päättyi kuitenkin tasan mutta keräsi katsojia enemmän kuin Jämsänkosken Ilveksen ottelut. Hyväntekeväisyyden nimissä Jämsänkosken tehtaan naiset pelasivat tehtaan poikamiehiä vastaan ja voittivat 2-0. *Jämsän lehdessä* mukaan ottelua oli ”koko Jämsänkoski” katsomassa.²⁹⁵

Vuonna 1954 saatiin taas käyntiin perinteinen ukkomiehet-poikamiehet ottelu ja se pelattiin jopa kahteen kertaan tuona vuonna. Ottelu sai jatkoa myös vuonna 1956 ja 1957. Vuonna 1955 Jämsänkosken tehtaan puulaakijoukkue osallistui Korpilahdella pelattuun Keski-Suomen puulaakiturnaukseen. Osastojen väliset ottelut käynnistyivät jälleen 1957 ja innostus oli jälleen hyvä. Jalostusosasto ja yleinen osasto pelasivat haasteottelun niin naisten kuin miestenkin välisissä otteluissa molempien päättyessä tasan 1-1. Jämsänkoskella jalkapallo oli paikkakuntalaisten mielestä heikoissa kantimissa ja esimerkiksi *Koillis-Hämeessä* nimimerkki Konkari oli huolissaan siitä, ettei jalkapallon pelaajia näkynyt pahemmin harjoittelemassa. Puutteeksi nähtiin se, että Jämsänkoskelta ei juuri oltu muualle yhteyksissä kuin Jyväskylän seudun joukkueisiin ja ettei Yhtyneitä tuntunut kiinnostavan muu kuin Yhtyneiden oma mestaruusturnaus.²⁹⁶ Jalkapallon suosion todettiin kasvaneen 1950-luvun lopulla, vaikka menestys ei vielä ollut loisteliasta, mutta lehdistössä nähtiin Jämsänkosken jalkapallon tulevaisuus hyvänä.

Vuonna 1964 saatiin Jämsänkoskella pyörimään kunnan oma puulaakisarja. Mukana oli 11 joukkuetta, joista seitsemän Yhtyneiltä. Innostus sarjaan oli alussa mainio ja mestaruuden vei paperitehtaan joukkue. Ottelut pelattiin kahdeksanmiehisin joukkuein ja ottelu-aika oli yksi tunti. Puulaakitoiminta oli Jämsänkoskella vilkasta myös suunnistuksen ja lentopallon saralla.

²⁹⁴ Jämsän lehti 17.8.1945.

²⁹⁵ Jämsän lehti 31.8.1946.

²⁹⁶ Jämsän lehti 3.9.1952; Koillis-Häme 12.10.1955; Koillis-Häme 8.7.1955; Koillis-Häme 12.9.1957.

²⁹⁷ Puulaakisarjaa jatkettiin seuraavana vuonna kymmenen joukkueen voimin mutta yhdeksän Yhtyneiden joukkueen lisäksi mukana oli ulkopuolisista vain Jämsänkosken yksityisyrittäjien joukkue. Voiton vei tällä kertaa Jämsänkosken tehtaan sähköosaston joukkue. Vuoden 1967 turnaukseen saatiin uutena ulkopuolisena sarjaan mukaan Autotalo Oy. Sarjaa kehuttiin lehdistössä korkeatasoiseksi, mitä ilmentää myös Jämsänkosken Ilveksen hyvä sarjamenestys 1960-luvun loppupuolella. Vuoden 1968 puulaakisarjassa oli kuitenkin mukana enää vain kuusi joukkuetta kaikkien ollessa Yhtyneiltä. Sääntölisäyksenä sarjaan oli tullut, etteivät Jämsänkosken Ilveksen ykkösjoukkueen miehet saaneet pelata joukkueissa ja Ilveksen kakkosmiehistöstäkin sai maksimissaan olla mukana vain kaksi / joukkue. Voiton sarjassa vei tällä kertaa sellutehdas.²⁹⁸

Jämsänkoskella sijainnut Mataran ammattikoulu osallistui SAKU:n turnaukseen vuonna 1969 häviten kuitenkin ensimmäisen kierroksen ottelunsa ja pudoten jatkosta. Puulaakisarjaan otti vuonna 1969 osaa jälleen kuusi joukkuetta ja tällä kertaa saatiin mukaan taas Jämsänkosken liiketoimintakelijat Yhtyneiden ulkopuolisena joukkueena. Sarjan voittivat tölkin/ vihkontekijöiden joukkue. Sarja näivettyi jälleen hieman 1970, kun mukaan saatiin vain viisi joukkuetta ja kaikki olivat Yhtyneiltä. Kritiikkiä sai lehdistössä pelin muotoutuminen liian tosikkomaiseksi ja välillä jopa väkivaltaiseksi. Vuoden 1971 sarjaan osallistui seitsemän joukkuetta kaikkien ollessa jälleen Yhtyneiltä. Jämsänkosken Ilveksen jääkiekkjoukkue osallistui ainoana Yhtyneiden ulkopuolisena joukkueena vuoden 1972 jalkapallon puulaakisarjaan.²⁹⁹

Jämsään valmistui Kaipolan tehdas 1954. Pienenä yksikkönä sinne ei jalkapallo oikein koskaan juurtunut. Yleisurheilussa sen sijaan Kaipolaan koottiin keskipitkien ja pitkien matkojen juoksijoiden ”talli” kirkkaimpina tähtinään Olavi Salonen ja Jouko Kuha. Jalkapalloon oli Kaipolasta kuitenkin mielenkiintoa lähinnä katsojan roolissa, sillä esimerkiksi Kaipolasta (ja Jämsänkoskelta) lähdettiin useammalla bussilla Helsinkiin kannustamaan Valkeakosken Hakaa Suomen cupin loppuotteluun vuonna 1960.³⁰⁰

Vuonna 1965 aloitettiin Jämsässä puulaakisarja myös jalkapallossa. Sarja pelattiin kahdenmiehisjoukkuein ja peliaika oli yksi tunti. Mukana oli kahdeksan joukkuetta, joista Yhtyneiltä kolme. Myös Yhtyneiden tytäryhtiöllä Jämsän lehdellä oli sarjassa joukkue mukana.

²⁹⁷ UPM, C6, Jämsänkosken sosiaalikerho 1964.

²⁹⁸ Koillis-Häme 15.9.1966; Koillis-Häme 14.9.1967; Koillis-Häme 8.10.1968.

²⁹⁹ Koillis-Häme 17.4.1969; Koillis-Häme 9.9.1970; Koillis-Häme 17.7.1971; Koillis-Häme 22.6.1972.

³⁰⁰ Kolkka 1969, s. 12-13; Satamo 2014, s. 20.

Loppuottelussa Kaipolan paperitehdas voitti Juokslahden joukkueen 5-1. Sarja todettiin elinvoimaiseksi ja se sai jatkoa seuraavina vuosina.³⁰¹

Lauri Walden oli saanut innostettua Kaipolan jalkapalloiluun 1966 ja järjestänyt myös ottelun Helsingin kauppakorkeakoulun joukkuetta vastaan (Lauri Waldenin opiskelupaikka). Kaipolan tehtaan sisällä pelattiin myös tehtaan sisäinen sarja 1966 ja mukana oli yhdeksän osastoa. Kaipolan sisäistä sarjaa pelattiin yhdeksänmiehisin joukkuein ja voittajaksi selviytyi Paperitehdas II.³⁰² Kaipolan tehtaan puulaakisarjat jatkuivat tästä eteenpäinkin.

Jämsän puulaakisarjaan osallistui vuonna 1966 kymmenen joukkuetta ja Yhtyneiltä oli mukana neljä joukkuetta sekä tytäryhtiö Jämsän lehti. Jämsänkosken ja Jämsän puulaakisarjan voittajat ottelivat myös keskenään syksyllä. Vuoden 1967 Jämsän puulaakisarjassa oli mukana 11 joukkuetta, joista Yhtyneiltä kolme joukkuetta sekä Koillis-Hämeen (entinen Jämsän lehti) joukkue. Ystävyysottelun merkeissä Kaipolan konttori ja Jämsänkosken konttori pelasivat samana vuonna Kaipolan voittaessa 2-1.³⁰³

Jalkapallossa Jämsän puulaakisarjaa ei pelattu enää vuodesta 1969 lähtien. Kesäisin pelattavan lentopallon Jämsän puulaakisarjan uskottiin vievän liikunnan harrastajia enemmän sen lajin pariin kuin jalkapallon. Sen sijaan Kaipolan tehtaan sisäistä jalkapallosarjaa pelattiin taas vuonna 1970. Sarjassa oli mukana seitsemän osastoa ja mestariksi selviytyi paperitehdas II. Vuoden 1971 Kaipolan sisäiseen sarjaan osallistui kuusi joukkuetta ja voiton vei konepaja. Vaikka Kaipolan joukkue ei menestynyt Yhtyneiden mestaruusturnauksessa, oli Kaipolan joukkue varsin menestyksekkäs Jämsän puulaakisarjoissa.³⁰⁴

Vuonna 1940 oli saatu aikaiseksi ns. Myllykosken kulmakuntien välinen ottelu. Pelejä oli tarkoitus jatkaa seuraavinakin vuosina, mutta sodan vuoksi seuraava ottelu pelattiin vasta 1945. Nämä ottelut eivät varsinaisesti olleet tehtaan järjestämiä, mutta suurin osa pelaajista oli tehtaan henkilökuntaa. Yhtyneiden mestaruusturnauksien Myllykosken joukkueen valintaa varten järjestettiin tehtaalla karsintaotteluja esimerkiksi ukkomiesten ja poikamiesten kesken. Jalkapallon suosio kasvoi Myllykoskella sotien jälkeen, varsinkin kun Myllykosken Kilpa- Veikot pärjäsi hyvin SPL:n sarjoissa.³⁰⁵

³⁰¹ UPM, C6, Kaipolan sosiaalikerho 1965.

³⁰² TÄ 3, 1966; TÄ 4, 1966.

³⁰³ Koillis-Häme 28.7.1966; Koillis-Häme 27.5.1967.

³⁰⁴ Koillis-Häme 22.4.1969; Koillis-Häme 10.9.1970; Koillis-Häme 12.8.1971.

³⁰⁵ Kymen Keskilaakso 23.8.1940; Kymen Keskilaakso 11.5.1945.

Myllykosken tehtaan joukkue pelasi vuonna 1948 Kotkan Jäntevää vastaan voittamalla 5-4. Tulos oli suuri yllätys, koska Jäntevä pelasi tuolloin Suomen mestaruussarjassa. Käytännössä Myllykosken tehtaan joukkueessa pelasi vuonna 1947 perustetun Myllykosken Pallo-47:n pelaajat, mutta tässä ottelussa he pelasivat virallisissa pöytäkirjoissa tehtaan nimissä. Myllykosken tehtaan osastojen välisiä jalkapallo- ja pesäpallo pelattiin 1940-luvun lopulta alkaen.³⁰⁶ Vuonna 1951 Myllykosken tehtaan joukkue pelasi Kotkan Federation Stevedoringia vastaan, vaikka tässäkin ottelussa käytännössä Myllykosken Pallo-47:n pelaajat kohtasivat Kotkan Jäntevän joukkueen.³⁰⁷

Myllykosken tehdas erosi Yhtyneistä 1952. Sotien jälkeisestä piristyksestä huolimatta Myllykosken tehtaalla ei jalkapallo saanut läheskään samanlaista suosiota kuin muissa Yhtyneiden tehtaissa. Vieressä olevan Tampella Inkeröiden tehtaan veroista suosikkilajia jalkapallosta ei tuolloin vielä Myllykosken tehtaalle tullut. Inkeröiden tehtailla toiminta oli aktiivista ja siellä pelattiin mm. säännöllisesti osastojen välistä sarjaa. Myllykoskella henkilökunnan ottelut olivat taasen sattumanvaraisia.³⁰⁸

Simpeleen tehtaan osastojen välinen jalkapallosarja aloitettiin 1936.³⁰⁹ Sodan aikana Simpeleellä jalkapalloilutoiminta oli lähes kokonaan pysähdyksissä. Sosiaalitarkastajan kertomuksessa kuitenkin todetaan, että 1945 innostus jalkapallon harrastamista kohtaan oli kova muihin urheilulajeihin verrattuna.³¹⁰ Vuonna 1945 jalkapallotoimintaa elvytettiin näytösotteluilla ja hupimielisillä ukkomiehet-poikamiehet otteluilla sekä satunnaisilla osastojen välisillä otteluilla. Simpeleen tehtaalla järjestettiin 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa osastojen välisiä sarjoja, joissa mukana viisi-neljä yhdeksänmiehistä joukkuetta.³¹¹

Simpeleen tehtaalta siirtyi kaksi parasta pelaajaa (Aimo Pulkkinen ja Erkki Kinnunen) Valkeakosken tehtaille ja Hakan riveihin 1950-luvulla. Aimo Pulkkinen kertoo siirrosta seuraavaa: ”*Vuonna 1946 tulin Valkeakoskelle ammattikouluun ja pelasin Hakan A-junioreissa. Ammattikoulun jälkeen muutin takaisin Simpeleelle. Vuonna 1950 pidettiin Yhtyneiden mestaruuskilpailut Myllykoskella. Siellä Juuso Walden pyysi minua pelaamaan mestaruussarjaan nousseeseen Hakaan. Hän kertoi, että Valkeakoskella on työpaikka, asunto ja ruokala. Niinpä tulin 1950 ennen SM-sarjan syyskierroksen alkua Valkeakoskelle.*”³¹²

³⁰⁶ UPM, C10, Myllykosken urheilulautakunnan pöytäkirja 19.4.1949.

³⁰⁷ TÄ 3, 1951.

³⁰⁸ Kolkka 1969, s. 15.

³⁰⁹ Parikkalan Sanomat 16.9.1936.

³¹⁰ UPM, C6, Simpeleen sosiaal kertomus 1945.

³¹¹ TÄ 3, 1948; Parikkalan Sanomat 19.9.1951.

³¹² Pura 2002; s. 288-289.

Simpeleelläkin oli menty siihen tilanteeseen, että Yhtyneiden mestaruusturnauksessa Simpeleen tehdasta edustanut joukkue oli käytännössä SPL:n sarjoissa Simpeleen Urheilijoita edustanut joukkue. Simpeleellä huippu-urheiluun satsaaminen oli lopettanut innostuksen osastojen välisten jalkapallosarjojen järjestämisen 1950-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Simpele oli toki erittäin pieni paikkakunta, eikä senkään puolesta ollut otollisinta maaperää joukkueurheilun laajamittaiseen harrastamiseen. Jalkapallon surkeaa tilaa päiviteltiin esimerkiksi vuonna 1960 *Kaakkoisseudussa* ja jalkapallon todettiin olevan Simpeleellä todellisessa kriisissä. Yleisurheilussa Simpeleen osastojen väliset massakilpailut olivat kuitenkin hyvin osallistujia kerääviä tapahtumia.³¹³

Erikoisuutena voidaan mainita, että Simpele otteli Yhtyneistä eronnutta Myllykoskea vastaan niin jalkapallossa kuin keilailussakin. Tähän tietysti vaikutti tehtaiden maantieteellinen läheisyys. Tehtaat ottelivat jalkapallossa esimerkiksi 1960 ja molempien tehtaiden joukkueet olivat käytännössä Myllykosken Pallo-47:n ja Simpeleen Urheilijoiden joukkueita.³¹⁴

Vuonna 1961 yritettiin Simpeleellä saada käyntiin tehtaan sisäistä jalkapallosarjaa, mutta innostus oli laimeaa ja ajatuksesta luovuttiin. Tehdasotteluita muita vastaan sen sijaan saatiin järjestettyä ja vuonna 1962 oteltiin taas Myllykoskea vastaan niin jalkapallossa kuin keilailussakin. Yksittäisiä jalkapalloilijoita Simpeleen tehdas kasvatti edelleenkin ja esimerkiksi 1966 SAKU:n mestaruuden voittaneessa Lotilan ammattikoulun joukkueessa pelasi kaksi Simpeleen tehtaalta tullutta, joten muutamia taitavia yksilöitä Simpelekin tuotti Yhtyneiden jalkapallotoimintaan.³¹⁵

4.5 Jalkapalloilu Lotilan ammattikoulussa

Ammattikoulutus luokiteltiin Yhtyneillä sosiaalisen toiminnan osa-alueeseen. Valkeakoskelle oli vuonna 1929 Rudolf Waldenin aloitteesta perustettu Lotilan kartanon tiloihin Yhtyneiden ja Ab Walkiakosken yhteinen ammattikoulu. Ammattikoulu oli merkittävä tekijä ammattityövoiman kouluttajana Yhtyneille. Ammattikoulu oli sisäoppilaitos, johon otettiin opiskelijoita kaikilta tehdaspaikkakunnilta. Aluksi sieltä valmistui metalli- ja sähkömiehiä mutta 1949 aloitettiin kouluttamaan lisäksi paperin ja sellun valmistajia.

³¹³ Kolkka 1969, s. 22; Kaakkoisseutu 10.6.1960.

³¹⁴ Kaakkoisseutu 23.9.1960.

³¹⁵ Kolkka 1969, s. 22, s. 47.

Oppilaiksi otettiin vain 16 vuotta täyttäneitä poikia, joilla oli kansalaiskoulu suoritettuna. Koulu oli kolmivuotinen, jossa työharjoittelun osuus Yhtyneiden tehtailla oli jopa 70-80 prosenttia. Waldenilla oli oman ammattikoulun perustamiselle myös ideologinen peruste. Hän katsoi, että nuorten kasvatus isänmaalliseen, ahkeraan ja työnantajaa ymmärtävään henkilökuntaan piti aloittaa viimeistään ammattikoulussa. Ammattikoulu tuottaisi siten Yhtyneille yhtiön mieleistä työvoimaa.³¹⁶

Vuonna 1947 Yhtyneet perusti Jämsänkoskelle tehtaan yleisen ammattikoulun. Opiskelu tapahtui siellä iltakouluna. Oppilasmäärä väheni kuitenkin nopeasti ja oppilaitos lakkautettiin jo 1952. Jämsänkoskelle perustettiin kuitenkin tarpeen ilmetessä uudelleen Yhtyneiden ammattikoulu 1962. Syynä työvoiman koulutuksen tarpeeseen oli se, että Jämsänkosken lisäksi alueelle tullut Kaipolan tehdas uusine koneineen tarvitsi työntekijöitä Jämsänjokilaakson alueelta.³¹⁷

Lotilan ammattikoulun oppilaat olivat pääosin Yhtyneiden tehdaspaikkakunnilta ja oppilaan perheestä lähes poikkeuksetta oli joku Yhtyneillä jo töissä. Valtaosa koulun oppilaista jäi valmistumisen jälkeen Yhtyneiden palvelukseen. Yhtyneiden tarjoama ammattikoulutus oli varsin suosittua ja vain noin kolmannes hakijoista pystyttiin ottamaan opiskelemaan. Oppilaitoksen suosioon vaikutti myös se, että jo opiskeluaikana opiskelijoiden toimeentulo nousi hyväksi, koska heille maksettiin palkkaa työharjoittelujaksoilta.³¹⁸

Ammattiopintojen lisäksi Yhtyneet antoi painoarvoa myös kasvatukselliselle opetukselle. Tärkeässä osassa kasvatusta oli liikunta- ja urheiluharrastuksen tukeminen. Harrastustoimintaa varten oli perustettu erilaisia kerhoja ja harrastuspiirejä. Lotilan ammattikoulun yhteyteen oli Yhtyneiden kustantamana rakennettu 1930-luvulla ampumarata, hyppyrimäki ja urheilukenttä. *Työn Äärestä*-lehdessä vuodelta 1932 kerrottiin urheilun olevan Lotilan oppilaiden suuren mielenkiinnon kohteena, ja oppilaitos kannustikin poikia urheilun harrastamiseen. Urheilun todettiin antavan oppilaille mahdollisuuden kehittää kuntoa, itseluottamusta ja taistelumieltä. Yksilölajeista suosituimmat olivat yleisurheilu ja hiihto, mutta joukkuelajien hyvänä puolena mainittiin se, että siinä saatiin ”laiskemmatkin” liikkujat mukaan.³¹⁹

³¹⁶ Nordberg 1980, s. 334-340; Seppälä 1981, s. 107-108.

³¹⁷ Nordberg 1998, s. 364-365.

³¹⁸ Nordberg 1998, s. 361-366.

³¹⁹ TÄ 2, 1932.

Lotilan ammattikoulun koulurakennuksen viereen rakennettiin urheilua varten urheiluhalli 1960-luvulla, joten liikunnan harrastusmahdollisuudet olivat koulussa erinomaiset. Ammattikoulun alueella oli hallin lisäksi käytettävissä tenniskenttä, hyppymäki, ampumarata, uimala ja myös soudulle oli hyvät harrastusmahdollisuudet. Lotilan ammattikoulua kutsuttiinkin puhekielessä usein ”*Urheiluopistoksi*”. Koulun ensimmäisenä rehtorina vuosina 1929-1967 toiminut Vilho Suihko oli innokas urheilumies ja ammattikouluun hakeutui ja otettiin myös sisälle lupaavia urheilijoita. Urheilulautakunta tosin oli huolissaan 1960-luvun lopulla Lotilan ammattikoulun urheilun tilasta, mutta Vilho Suihkoa rehtorina seurannut Matti Peltonen vastasi huolestuneisuuteen napakalla vastineella. Vastineessa Matti Peltonen kertoi ja listasi hyvinkin yksityiskohtaisesti Lotilan ammattikoulun urheilumenestystä ja urheilun opetuksen monipuolisuutta koulun aikana edellisten vuosien aikana.³²⁰

Alkuvuosina tärkeimpänä urheilulajina Lotilan ammattikoulun opetusohjelmassa kuului ammunta. Lotilan ammattikoulun opiskelijat kuuluivat myös Valkeakosken suojeluskunnan poikaosastoon, joten ammunta oli luonteva lajivalinta. Teollisuuden konepajakoulujen ammunnan mestaruudesta 1931-39 kilpailtaessa Lotilan ammattikoulu voitti kilpailun seitsemän kertaa. Ammunta tapahtui vuoteen 1936 asti pienoiskiväärillä, kunnes siirryttiin sotilaskivääriin. Jatkosodan jälkeen ammunnan harjoittamisessa tapahtui monien vuosien tauko. Koulun yhteyteen rakennettiin 1960 tila pienoiskivääriammuntoja varten. Ampuminen kuului 1960-luvulta lähtien uudelleen koulun opetusohjelmaan ja vapaa-ajan harrastuksiin.³²¹

Ammunnan lisäksi kansallisesti ja puolustuspoliittisesti merkittävät lajit hiihto ja yleisurheilu olivat Lotilan ammattikoulun lajikeskiössä alusta alkaen. Lotilan ammattikoulu on voittanut useita mestaruuksia konepajakoulujen hiihto- ja yleisurheilukilpailuissa sekä 1950-luvun alusta asti järjestetyissä Suomen ammattikoulujen mestaruuskilpailuissa.³²² Lotilan ammattikoulu tuli tunnetuksi hyvistä urheilijoistaan monissa lajeissa. Tämä menestys toimi hyvänä markkinointikeinona myös muualla Yhtyneiden liike-elämässä ja opiskelijoiden houkuttelussa.

Jalkapallo oli yllättävän hyvin mukana koulun lajiohjelmassa jo heti alusta asti. Vaikka pesäpallo yleisesti Suomessa oli suojeluskuntatoiminnassa merkityksellisempi urheilumuoto, Valkeakoskella jalkapallosta tuli suosituimpi joukkuelaji Lotilan ammattikoulun

³²⁰ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 8.3.1969; UPM, C10, vastine urheilulautakunnalle 1.4.1969.

³²¹ Kolkka 1969, s. 1947.

³²² Peltonen M. 1969, s. 26-61.

opiskelijoiden keskuudessa. Tähän lienee vaikuttanut Valkeakosken tehtaiden konttoripäällikön Juuso Waldenin innostus ja esimerkki lajiin, vaikkei Walden suoranaisesti ammattikoulun toimintaan ottanutkaan osaa. Vuoden 1933 vuosikertomuksessa mainitaan pelatun kymmenen koulun ulkopuolista vastustajaa vastaan pelattua jalkapallo-ottelua. Moni tehdaspaikkakuntien jalkapalloilijoista kävi Lotilan ammattikoulun. Jalkapallossa Lotilan ammattikoulu oli hankkinut jo menestystä Valkeakosken tehtaan osastojen välisissä sarjoissa 1930-luvulla voittaen jopa kaksi kertaa koko turnauksen. Valkeakosken Hakan 1960-luvun menestysjoukkueista valtaosa oli käynyt Lotilan ammattikoulun. Nimekkäimpänä heistä myöhemmin Hamburger Sportvereinissa ammattilaisena pelannut Juhani Peltonen.³²³

Sotien jälkeen Lotilan ammattikoulu otteli jalkapallossa tiiviisti 1950-luvulla ystävyysotteluita muita ulkopuolisia joukkueita vastaan. Esimerkiksi 1953 pelattiin ottelut Ab Strömberg Oy:n konepajakoulua, Nokian tehdasjoukkuetta, Valkeakosken yhteiskoulua ja Säterin tehdasjoukkuetta vastaan. Suomen ammattikoulujen mestaruudesta pelattiin ensimmäisen kerran 1959 ja Lotilan ammattikoulu selviytyi tuolloin voittajaksi. Mestaruuksia tuli 1960-luvulla myöhemminkin eli 1962, 1963, 1964, 1966 ja 1969. Lotilan ammattikoulun menestys jalkapallon Suomen ammattikoulujen mestaruuskilpailuissa jatkui Yhtyneiden urheilupolitiikan muutoksen jälkeenkin ja mestaruuksia tuli 1970-luvulla viisi kappaletta.³²⁴

Juuso Waldenille jalkapallon pelaajien ja toki myös muiden urheilijoiden koulunkäynti ja valmistuminen ammattiin oli yhtä tärkeää kuin itse urheilu. Lotilan ammattikoulusta tuli koulu, jossa suurin osa Hakan pelaajista sai samalla ammattikoulutuksen. Mitään suosikkiasemaa jalkapallo ei kuitenkaan saanut Lotilassa muihin urheilulajeihin nähden. Aimo Pulkkisen mukaan Lotilan ammattikoulun rehtori Vilho Suihko oli innokas yksilöurheilun kannattaja, joka hieman halveksui joukkuelajien edustajia. Niinpä esimerkiksi eräänä viikonloppuna oli Aimo Pulkkinen joutunut yöllä salaa lähtemään ottelumatkalle, kun rehtori oli kieltänyt häntä saamasta lomaa kyseistä ottelua varten.³²⁵

---

³²³ Peltonen M. 1969, s. 29-69.

³²⁴ Lahtinen, Malmberg, Meri, Salopuro & Suomalainen 1982, s. 198.

³²⁵ AP 17.7.1997.

4.6 Kansainvälinen jalkapallotoiminta

Yhtyneet aloitti laajan kansainvälistymisen sotien jälkeen. Samalla myös urheilutoiminta kansainvälistyi. Urheiluyhteistyön solmija oli useimmiten Juuso Walden, jolle oli jo ennen sotia kertynyt laaja kontaktiverkosto ulkomaille. Walden käytti liikekontaktejaan myös urheilutoiminnassa ja urheilutoiminnan avulla saatiin taas uusia liikekontakteja, joten molemmat palvelivat toisiaan. Kansainvälisillä urheilutapahtumilla saatiin aikaan uskoa sotien runtelemaan maahan. Kansainväliset ottelut ja urheilutapahtumat innostivat henkilökuntaa osallistumaan tapahtumiin niin katsojina kuin urheilijoinakin. Monille yhtyneläisille aukeni myös valtava elämys päästä urheilun avulla käymään ulkomailta.³²⁶

Juuso Waldenilla oli hyvät suhteet Ruotsin paperiteollisuuteen. Myös Ruotsissa harrastettiin aktiivisesti tehdasurheilua ja Hakan jalkapallojoukkue teki Waldenin avulla ottelumatkan Ruotsiin jo vuonna 1945. Haka pelasi Ruotsissa seitsemän ottelua. Otteluista kuusi oli Yhtyneiden sikäläisen yhteistyökumppanin Uddeholm Ab:n paikkakuntien joukkuetta vastaan ja yksi vastustaja oli tukholmalainen Lunda SK. Tuloksena oli todella suurinumeroisia tappioita, mutta Yhtyneiden ja Hakan urheilusuhteet ulkomaille oli saatu käyntiin.³²⁷ Samana vuonna valkeakoskelaisten seurojen luona kävi ruotsalaisia joukkueita, Haka kohtasi Lunda SK:n ja Koskenpojat Kiruna AIF:n.³²⁸

Edellisvuoden Hakan Ruotsissa kohtaamista joukkueista Skoghalls IF kävi vastavierailulla Valkeakoskella ja Myllykoskella pelaamassa Hakan ja Myllykosken Kilpa-Veikkojen joukkueita vastaan 1946.³²⁹ Toinen Hakan vuonna 1945 Ruotsissa kohtaamansa joukkue, Billingfors IF, kävi Valkeakoskella pelaamassa Hakaa vastaan 1947.³³⁰ Vuonna 1947 Valkeakosken Hakaa vastaan kävi pelaamassa myös BK Star Södertäljestä.³³¹ Valkeakosken Hakan ja Pallo-Sepot-44:n yhdistelmäjoukkue kävi uudelleen Ruotsissa 1949 otellen Skoghalls IF:ää sekä Munkforssin ja Hagforssin joukkuetta vastaan. Nämä joukkueet olivat Yhtyneiden kumppanin Uddeholm Ab:n tehdaspaikkakuntien joukkueita.³³² Urheiluyhteydet Ruotsiin

³²⁶ Kolkka 1969, s. 33-36.

³²⁷ Pura 2002, s. 279-280.

³²⁸ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikertomus 1945.

³²⁹ TÄ 3, 1946.

³³⁰ TÄ 3, 1947.

³³¹ Mäkelä 2004, s. 132.

³³² TÄ 3, 1949.

vähenevät 1940-luvun jälkeen huomattavasti ja urheilutoiminnassa suuntauduttiin enemmän Englantiin päin.

Yhtyneiden kansainvälisen urheilutoiminnan huipentumaksi muodostuivat ottelut englantilaista Albert E. Reed & Company ltd:tä vastaan. Vuoden 1947 alkupuolella Juuso Walden tapasi Reedin toimitusjohtajan C.D.Sheldonin. Molemmat olivat innostuneet urheilusta ja herättivät ajatuksen yhtiöiden välisestä urheiluottelusta. Urheilulajeiksi valittiin jalkapallo, maastojuoksu ja viestijuoksu.³³³

Tapaamiseen jälkeen toteutus olikin todella nopeaa. Yhtyneiden joukkueen Englannin vierailu toteutettiin jo vuoden 1947 syksyllä. Ensimmäistä kilpailua varten järjestettiin jalkapallossa syyskuun alussa Valkeakoskella katsastusottelu, johon pelaajat oli valinnut urheilulautakunta. Elokuun lopulla taas järjestettiin juoksujen karsinnat Myllykoskella. Tähänkin katsastukseen kutsuttavat urheilijat oli valinnut urheilulautakunta.³³⁴

Kolme viikkoa kestänyt matka tapahtui meritse ja paluumatkalla järjestettiin vielä Yhtyneiden ja tanskalaisen F.L.Smidth-yhtiön välinen jalkapallo-ottelu Kööpenhaminassa. Joukkuetta kootessa pidettiin tärkeänä, että siinä oli osallistujia kaikilta Yhtyneiden tehtailta. Samoin urheilulautakunta piti tärkeänä, ettei eri liittoihin kuulumisen vaikutusta valintaan, vaan urheilutaidot ja osaaminen olivat tärkeimmät kriteerit.³³⁵ Joukkueeseen valituille pidettiin Myllykoskella valmennusleiri, jossa urheiluharjoitusten lisäksi oli ohjelmassa englannin kielen, englannin historian ja englantilaista tapakulttuurin opiskelua.³³⁶

Ensimmäinen Reed-ottelu käytiin Aylesfordin tehtaassa Kentin maakunnassa. Yhtyneiden joukkue voitti juoksut, mutta Reed voitti jalkapallo-ottelun. Urheilutapahtumien lisäksi pidettiin myös isoja oheistapahtumia. Tutustumiskäynnit, illanvietot ja muu ohjelma olivat lähes yhtä tärkeitä kuin itse urheilutapahtumat. Vierailuohjelma oli sen verran täysinäinen, ettei kilpailuihin valmentautumiseen ja keskittymiseen riittänyt kävijöiden mielestä aikaa juuri lainkaan. Maaottelutunnelmaa edesauttoivat kansallislaulut ja seremoniat. Matkasta tehtiin laajoja reportaaseja valtakunnallisiin ja paikallisiin lehtiin sekä luonnollisesti *Työn Äärestä*-lehteen. Kilpailuselostusten lisäksi kirjoitettiin päivittäin myös useita todella yksityiskohtaisia matkakertomuksia eri lehtiin. Sama tiedotuspolitiikka jatkui kaikissa tulevissakin Reed-

³³³ Kolkka 1969, s. 33.

³³⁴ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 3.8.1947.

³³⁵ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 11.9.1957.

³³⁶ AP 17.7.1997.

otteluissa ja niiden merkitys nousi tehdaspaikkakunnilla erittäin suuriksi.³³⁷ Reed-otteluita muisteltiin esimerkiksi Valkeakoskella vielä monena vuosikymmenenä tapahtuman päättymisen jälkeenkin.³³⁸ Reed-ottelut olivat myös urheilijoiden arvostuksessa korkealla sijalla johtuen kilpailujen juhlallisuudesta ja periaatteesta, jonka mukaan kukaan urheilija ei päässyt kahta kertaa Englantiin.³³⁹

Seuraava tehdasottelu Reedia vastaan pidettiin Myllykoskella vuonna 1948. Vuonna 1947 Myllykosken kenttä oli korjattu hyvään edustuskuntoon ja entisen hiekkakentän sijaan päästiin pelaamaan nurmikentällä 400 metrin juoksuradan ympäröidessä kenttää ja yleisö pääsi nauttimaan kilpailuista uudesta puukatsomosta käsin. Kun Reedin joukkue saapui Myllykoskelle, tehdas pysäytettiin kilpailujen ajaksi. Yhtyneet korjasi voiton jokaisessa lajissa. Reed oli myös innostunut tapaamaan vieraaksi kutsuttua Paavo Nurmea. Kilpailujen jälkeen Reedin kilpailijat kävivät vielä Valkeakoskella osallistuen kansainvälisiin yleisurheilukilpailuihin ja pelaten jalkapallossa Hakaa vastaan. Vierailijoita käytettiin omien tehdaslaitosten lisäksi Vierumäellä, Hämeenlinnassa, Tampereella ja Helsingissä. Reedin vierailua Yhtyneet käytti hyväkseen markkinoidessaan yhtiötä ja teki tästä vierailusta kehyskertomuksen Yhtyneitä esittelevään elokuvaan.³⁴⁰

Reed-otteluita järjestettiin vielä 1949 ja 1950 joka vuosi, mutta sitten päätettiin tehdä tapahtuma joka toinen vuosi järjestettäväksi. Englannin vierailulle 1949 ei Yhtyneiden sääntöjen mukaan vuonna 1947 siellä kilpailleet päässeet enää mukaan. Jalkapallossa tämä näkyikin joukkueen parhaiden pelaajien jouduttua jäämään pois matkalta ja Reed voitti ottelun yhdellä maalilla. Syksyllä 1949 Valkeakosken Haka oli pelannut tulevaa vuoden Reed-ottelua silmällä pitäen Myllykoskella karsintapelin. Vastapuolella Hakalla oli muiden Yhtyneiden tehtaiden parhaista pelaajista muodostettu joukkue. Lopullinen joukkue Reed-ottelua varten koottiin tämän ottelun perusteella.³⁴¹ Vuoden 1950 ottelu järjestettiin Myllykoskella ja Reedin joukkue oli lähes sama kuin vuoden 1948 vierailullakin. Juoksulajeissa Yhtyneet voitti ja jalkapallossa pelattiin tasapeli. Yhtyneiden jalkapallojoukkuetta valittaessa ei enää 1950 järjestetty karsintaottelua, vaan joukkueen valitsi erikseen kokoontunut valitsijatoimikunta. Juoksulajeissa karsinnat edelleen säilyivät joukkuetta kootessa.³⁴²

³³⁷ Kolkka 1969, s. 33-36.

³³⁸ IK 25.12.2015.

³³⁹ AP 17.7.1997.

³⁴⁰ Kolkka 1969, s. 33-36.

³⁴¹ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 11.9.1949.

³⁴² UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 2.1.1950.

Vuonna 1950 Myllykoskella pelatun virallisen Reed-ottelun jälkeen vieraili Reedin jalkapallojoukkue Jämsänkoskella otellen Ilvestä vastaan Reedin voittaessa 6-2. Reed kävi Jämsänkoskella uudelleen 1952 ja kohtasi Yhtyneiden B-joukkueen voittaen 2-0.³⁴³

Vuoden 1952 Reedin vierailu Valkeakoskella oli englantilaisille vieraille erityisen merkittävä, koska he pääsivät samalla seuraamaan Helsingin olympiakisoja. Tämä oli yhtenä syynä siihen, että kilpailu pidettiin Suomessa poikkeuksellisesti peräkkäisinä kertoina. Kilpailupaikan siirtyminen Valkeakoskelle johtui Myllykosken erosta Yhtyneistä ja pääkonttorin siirtymisestä Valkeakoskelle. Reedin joukkue teki myös erilliset kilpailumatkat Jämsänkoskelle, Nokialla ja Simpeleelle, mutta varsinainen pääottelu kilpailtiin siis Valkeakoskella. Mielenkiintoiseksi Suomen vierailun Reedille teki myös se, että Reedin Frank Sando osallistui vierailun aikana olympialaisten 10 000 metrin juoksuun saavuttaen siinä mainion neljännen sijan.³⁴⁴

Jalkapallossa Yhtyneiden joukkue oli pelannut Reed-ottelua silmällä pitäen harjoitusottelut Säteri Oy:n joukkuetta sekä Jylhävaaran putkiosaston joukkuetta vastaan.³⁴⁵ Jalkapallossa Yhtyneet voitti varsinaisen pääottelun Valkeakoskella. Reedin joukkue pelasi myös Jämsänkoskella kohdaten Yhtyneiden B-joukkueen ja samalla Reedin juoksijat osallistuivat Jämsänkoskella järjestettyihin kansainvälisiin yleisurheilukilpailuihin.³⁴⁶ Käytännöksi muodostui vuodesta 1952 lähtien, että jalkapallossa Yhtyneiden A-joukkueen muodostivat valkeakoskelaiset pelaajat ja B-joukkueen pelaajat tulivat Jämsänkoskelta ja Simpeleeltä.

Muitakin kansainvälisiä tehdasotteluita järjestettiin jalkapallossa 1950-luvulla. Yhtyneiden joukkue kohtasi 1953 saksalaisen Peter Temming Ag:n joukkueen Saksassa voittaen 4-2. Ottelun lisäksi ohjelmaan kuului tehdaskäyntejä, tanssiaiset ja Hamburger Sportvereinin kotiottelun seuraaminen. Tähän Yhtyneiden joukkueeseen oli valittu pelaajia kaikilta Yhtyneiden tehdaspaikkakunnilta.³⁴⁷ Peter Temming Ag:n joukkue teki vastavierailun Valkeakoskelle 1954.³⁴⁸

Vuoden 1954, 1958 ja 1962 Reed-ottelut käytiin Englannissa ja vuoden 1956 ja 1960 ottelut Valkeakoskella. Vuoden 1958 Englannin vierailuun liitettiin myös käynti Brysselin

³⁴³ Kolkka 1969, s. 34-35.

³⁴⁴ Kolkka 1969, s. 35-36.

³⁴⁵ UPM, C10, Kiertokirje 12.6.1952.

³⁴⁶ TÄ 3, 1952.

³⁴⁷ TÄ 1, 1954.

³⁴⁸ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 13.3.1954.

maailmanäyttelyyn Belgiassa. Joukkueen mukana oli lisäksi Valkeakosken kaupungin johtohenkilöitä. Vuoden 1960 ottelussa tehtiin yleisöennätys, 5000 katsojaa. Tehtaan kentän uusi katsomo otettiin silloin ensimmäistä kertaa käyttöön. Valkeakosken Hakan joukkue oli kyseisenä vuotena erinomaisessa kunnossa SM-sarjassa ja saman joukkueen menestys näkyi nyt myös Yhtyneiden joukkueena Reediä vastaan. Yhtyneiden jämsänkoskelaisista ja simpeleläisistä koottu B-joukkue otteli Reediä vastaan Jämsänkoskella 1956 ja 1960.³⁴⁹

Vuosina 1956 ja 1957 Valkeakosken Hakan joukkue teki ottelumatkan Neuvostoliittoon. Vuoden 1956 matkalla Haka otteli kaksi ystävyysottelua ja 1957 kolme ystävyysottelua. Näillä vierailuilla oli vaikutusta myös vuoden 1956 Yhtyneiden mestaruusturnaukseen ja erityisesti Tytärtehtaiden kokoonpanoon. Tuolloin matka toteutettiin samaan aikaan Yhtyneiden mestaruusturnauksen kanssa ja varamiehisinä nämä joukkueet joutuivatkin todistamaan Simpeleen mestaruuden 1956 ja Tervasaaren tehdas vei mestaruuden 1957.³⁵⁰ Matkat olivat Juuso Waldenin järjestämä Yhtyneiden palkkiomatka Hakan pelaajille. Neuvostoliiton matkalle osallistuneiden palkka maksettiin normaalisti 8-tunnin päivämäärän mukaisesti.³⁵¹ Neuvostoliitossa kohdattu leningradilainen joukkue teki vastavierailuna ottelumatkan Valkeakoskelle 1956 ja 1957 pelaten Hakan joukkuetta vastaan.³⁵²

Tanskalaista De Forenade Fb:tä vastaan pelattiin ottelu Tanskassa 1959 ja tanskalaiset tekivät vastavierailun Valkeakoskelle 1961. Ottelut olivat hyvin epätasaisia ja päättyivät Yhtyneiden murskavoittoihin. Yhtenä merkittävän syynä tähän oli työpaikkaurheilun erilainen rooli Tanskassa ja Suomessa. Tanskassa joukkueeseen eivät saaneet osallistua sarjoissa pelaavat urheilijat ja Yhtyneiden joukkueessa oli monia maajoukkue- ja SM-sarjatasoista pelaajia.³⁵³ De Forenade Fb:n joukkue kävi myös Jämsänkoskella 1961 pelaten Yhtyneiden B-joukkuetta vastaan häviten tuon ottelun 5-2.³⁵⁴

Kymmenes ja viimeinen Reed-ottelu käytiin siis Englannissa 1962. Tehtaat olivat jo ennen ottelua päättäneet, että tämä olisi viimeinen urheiluottelu Yhtyneiden ja Reedin välillä. Kymmenestä käydystä Reed-ottelusta Yhtyneet ja Reed saavuttivat kumpikin jalkapallossa neljä voittoa kahden ottelun päättyessä tasapeliin.³⁵⁵

³⁴⁹ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 19.5.1960; TÄ 2, 1956.

³⁵⁰ TÄ 3, 1956; TÄ 3, 1957.

³⁵¹ UPM, C10, Kiertokirje 3.10.1957.

³⁵² Kolkka 1969, s. 21.

³⁵³ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 14.4.1959; Kolkka 1969, s. 41.

³⁵⁴ UPM C10, Kiertokirje 1961 (ei päivämäärää).

³⁵⁵ Kolkka 1969, s. 37.

Yhtyneille oli siis muodostunut Reed-ottelussa käytännöksi se, että Englantiin pääsi urheilija vain kerran. Kotimaassa tapahtuvaan otteluun sai urheilija osallistua useamman kerran. Tästä periaatteesta luovuttiin vuoden 1962 viimeiseen otteluun, jotta saataisiin kunniasak päätös tälle tapahtumalle. Yhtyneiden 124 urheilijalle tuli näin tilaisuus päästä käymään Englannissa. Lisäksi joukkueen mukana olleille kymmenille johto- ja järjestelytehtävistä vastaaville koitui myös Englannin matkan kokemus. Reedin joukkue ei tällaista yhden kerran käynnin periaatetta käyttänyt joukkuetta valitessaan. Juuso Walden ehdotti samaa käytäntöä myös Reedin tehtaille, mutta siellä katsottiin tärkeämmäksi motiiviksi tehdasottelun käymiseen kilpailu paremmuudesta. Reedin johtajan C.D. Sheldonin mielestä joukkueen kokoaminen muunlaisin motiivein kuin kilpailullisin perustein olisi rapauttanut tehtaan moraalaa.³⁵⁶

Reed-otteluiden suuresta merkityksestä Yhtyneille kertoo se, että UPM-Kymmenen arkistoon on Reed-otteluista arkistoitu pieninkin paperilappunen ja lehtileike. Reed-otteluista kirjoitettiinkin runsaasti valtakunnallisissa ja paikallisissa lehdissä. Reed-otteluja varten laadittiin myös erittäin tarkat minuuttiaikataulut ja piirrettiin tarkkoja karttoja siitä, missä mitäkin piti olla tapahtuman aikana. Päivätyöläiset lopettivat ottelun aikana työnsä aikaisemmin ja heille maksettiin loppupäivän palkka urheilukilpailujen seuraamisesta. Samoin iltavuorolaisten työt oli järjestettävä siten, että hekin pääsivät kilpailuja seuraamaan siinä laajuudessa kuin tehtaan tuotannon häiriintymättä oli mahdollista.³⁵⁷

Valkeakosken Haka kävi palkinto- ja ottelumatkalla Islannissa 1963. Matka oli Yhtyneiden järjestämä ja sisälsi tutustumiskäyntejä islantilaisten yhteistyökumppaneiden kohteissa. Itse ottelut käytiin kuitenkin Valkeakosken Hakan nimissä. Haka pelasi mm. Reykjavikin KR:ää, Reykjavikin yhdistettyä kaupungin joukkuetta sekä Islannin maajoukkuetta vastaan.³⁵⁸ Yhtyneet kustansi Valkeakosken Hakan pelaajille puolisoineen palkkiomatkat myös Italiaan ja Bulgariaan. Nämä matkat olivat täysin lomamatkoja ilman Yhtyneiden tai Hakan edustusvelvoitteita ystävyysotteluiden muodossa.³⁵⁹

Yhtyneet osasi käyttää Valkeakosken Hakan menestystä hyväkseen erityisesti 1960-luvulla. Esimerkiksi Jugoslavian presidentin Josip Broz Titon vieraillessa Valkeakoskella Urho Kekkosen ja Juuso Waldenin vieraana ohjelmaan kuului myös Valkeakosken Hakan

³⁵⁶ Okkonen 2008, s. 56.

³⁵⁷ UPM C10, Kiertokirje 20.6.1956; Reed-ottelun aikataulu 27.6.1956.

³⁵⁸ TÄ 3, 1963.

³⁵⁹ AP 17.7.1997.

harjoitusten seuraaminen ja pieni keskustelutuokio Hakan pelaajien kanssa. Tämä ”harjoittelu” oli kuitenkin näytelmää, jossa pelaajat harjoittelivat noin kymmenen minuuttia Titon kävellessä Tehtaan kentän läpi ja yleisöksi hurraamaan oli määrätty Yhtyneiden työntekijöitä. Myös entisen Tytärtehtaiden joukkueen ja Valkeakosken Hakan pelaajan Juhani Peltosen käynti Valkeakoskella 1966 oli onnistunut PR-tempaus Yhtyneiltä. Juhani Peltonen oli siirtynyt saksalaisen ammattijoukkueen Hamburger Sportverein riveihin 1964. Hamburger Sportverein pelasi ystävyysottelun Peltosen entistä joukkuetta Valkeakosken Hakaa vastaan Valkeakoskella 1966 ja tehdas pysäytettiin ottelun ajaksi.³⁶⁰

Viimeisimmät Yhtyneiden ulkomaiset kontaktit jalkapallon merkeissä käytiin 1966 ja 1967. Ruotsalaisen yhteistyökumppanin Mo & Domsjö Ab:n joukkuetta Domsjö IF:ä vastaan pelattiin Valkeakosken Hakan nimissä 1966 ja Haka teki vastavierailun Ruotsiin 1967. Ruotsissa Domsjö IF:ä vastaan pelatun ottelun lisäksi hakalaiset kävivät tutustumassa Mo & Domsjö Ab:n teollisuuslaitoksiin.³⁶¹

4.7 Tehdaspaikkakuntien seuratoiminta

Tehdaspaikkakuntien harrastustoiminta tapahtui lukuisissa yhdistyksissä, joiden toimintaa Yhtyneet tuki eri tavoin. Yhdistystoiminnan tukemisen katsottiin olevan osa Yhtyneiden sosiaalitoimintaa. Yhtyneiden sosiaalikertomuksissa kerrotaankin runsaasti yhdistysten toiminnasta. Yhtyneiden antama rahallinen tuki oli pientä, mutta henkilöstön tuki ja huolenpito olivat varsin merkittävää. Yhtyneiden virkailijat ja muut toimihenkilöt johtivat usein tehdaspaikkakuntien yhdistystoimintaa ja Yhtyneiden palkkaamat sosiaalivirkailijat avustivat toimintaa käytännön tasolla. Harrastustoiminnan pyörittäminen saattoi usein muodostua sosiaalivirkailijan päätehtäväksi. Erityisen tärkeää oli myös se, että Yhtyneet antoi, ylläpiti ja rakensi tiloja harrastustoiminnan käyttöön.³⁶²

Erilainen urheilun harrastustoiminta keskittyi Yhtyneiden tehdaspaikkakunnilla 1920-luvulla pääosin palokuntiin. Palokunnat pitivät eri urheilulajien harjoituksia, järjestivät kilpailuja ja ylläpitivät urheilukenttiä. Muut merkittävät toimijat olivat suojeluskuntajärjestö sekä vasemmiston puolella työväenyhdistykset ja TUL:n seurata.³⁶³

³⁶⁰ TÄ 2, 1966; AP 17.7.1997; IK 25.12.2015.

³⁶¹ TÄ 3, 1967.

³⁶² Nordberg 1980, s. 558.

³⁶³ Nordberg 1980, s. 396-397.

Urheiluseuratoiminnan tukemisen lähtökohtana oli oman paikkakunnan urheilutoiminnan monipuolistaminen. Monilla paikkakunnilla oli jo toiminnassa työväen urheiluseuroja ja näiden seurojen perustaminen korvaamaan esimerkiksi palokunnan- tai suojeluskunnan urheilutoimintaa (joiden päätarkoitus oli muu kuin urheilu) pelkästään urheilutoimintaa varten oli Yhtyneiden kannalta erittäin tärkeää. Suojeluskuntaurheilu oli melko yksipuolista tähdäten maanpuolustusta hyödyttävään urheiluun ja palokuntaurheilukin oli pienimuotoista ja paikallista. Porvarillisia urheiluseuroja perustamalla saatiin varteenotettava järjestö kilpailemaan TUL:n seurojen jäsenistä.³⁶⁴

Yhtyneitä lähellä olevien urheiluseurojen perustaminen keskittyi tehdaspaikkakunnille 1930-luvulla. Niiden perustaminen tapahtui erittäin usein Valkeakosken, Jämsänkosken ja Simpeleen tehtaiden virkailijoiden toimesta. Myllykoskella oli useita teollisuusyrityksiä ja yhdyskunnan kasvaessa perustettiin 1929 Myllykosken Pallo-Veikot. Sippolan kunnassa oli tosin jo 1907 perustettu Sippolan Kunto, jonka lajivalikoimaan kuului pesäpallo ja yleisurheilu. Pallo-Veikkojen nimi muutettiin jo seuraavana vuonna Myllykosken Kilpa- Veikoiksi. Tämä seura syntyi ilman Yhtyneiden myötävaikutusta. Alussa jalkapallo ei kuulunut Kilpa-Veikkojen lajiohjelmaan. Toiminta laajeni kuitenkin selvästi 1930-luvulla ja uusia lajeja (hiihto, voimistelu, jalkapallo, paini) otettiin mukaan. Samoin Yhtyneiden henkilökunnan panos Kilpa- Veikkojen toiminnassa tuli keskeiseksi ja tällä oli vaikutus myös jalkapallon mukaanottoon 1933, jolloin jalkapallo saavutti alkusysäyksen muillakin Yhtyneiden tehtailla. Jalkapallo ei kuitenkaan saavuttanut suurta menestystä Kilpa-Veikkojen toiminnassa. Työväen seurana Myllykoskella toimi Myllykosken Toverit, mutta jalkapallo ei kuulunut seuran ohjelmaan.³⁶⁵

Jalkapallon harrastaminen sai Myllykoskella paremman pirstysruiskeen vasta 1940-luvulla, kun Juuso Walden asettui töihin Myllykosken pääkonttorille. Walden oli muuttanut Valkeakoskelta Myllykoskelle 1938 toimien edelleen Yhtyneiden myyntipäällikkönä ja aloitti Yhtyneiden toimitusjohtajana 1940. Yhtyneiden tehdaspaikkakuntien ruotsalaisten yhteistyökumppanien joukkueita kävi pelaamassa 1940-luvun puolivälissä myös Myllykoskella Kilpa- Veikkojen joukkuetta vastaan. Waldenilla oli merkittävä vaikutus Myllykosken Pallo-47:n perustamiseen vuonna 1947.³⁶⁶

³⁶⁴ Mäkelä 2004, s. 52-53.

³⁶⁵ Saariaho 1954, s. 1-4; Somppi 2007, s. 10-12.

³⁶⁶ Tuomela 2006, s. 41, Somppi 2007, s. 10-12.

Kilpa- Veikkojen vuosikertomuksessa vuodelta 1947 mainittiin, että jalkapallojaoston keskuudessa oli herännyt ajatus jalkapallon erikoisseuran perustamisesta. Joulukuussa 1947 Kilpailu- Veikkojen vuosikokous päätti, että Kilpa- Veikot lopettaa jalkapallo- ja jääpallotoiminnan sekä antaa nämä lajit uuden perustettavan seuran hoidettavaksi. Uusi seura perustettiin heti joulukuun puolivälissä 1947 ja nimikilpailussa voitti Juuso ja Kaarle Waldenin ehdottama Myllykosken Pallo-47.³⁶⁷

Heti seuraavana kesänä Myllykosken Pallo-47:n harjoituksia innoittamaan saapui Yhtyneiden palkkaama Tom Johnston ja tämä sekä Yhtyneiden Reed-ottelut Myllykoskella innostivat Myllykoskella jalkapallon pariin lisää harrastajia. Myllykosken Pallo-47 pelasi maakuntasarjassa 1950-luvun alussa, mutta myöhemminä vuosina Myllykosken Pallo-47 nousi Suomessa mestaruussarjatasolle asti. Tämä tapahtui kuitenkin vasta sen jälkeen, kun Myllykosken tehdas erosi Yhtyneistä, joten en käsittele tässä tutkielmassa Myllykosken jalkapalloa vuoden 1952 jälkeiseltä ajalta.³⁶⁸

Valkeakoskella oli voimakasta TUL:n seurojen urheilutoimintaa jo 1920-luvulta lähtien. Oikeiston urheilutoiminnasta huolehtivat tehtaan palokunta ja suojeluskunta. Yhtyneitä lähellä olevan SVUL:n alaisen urheiluseuran perustaminen olikin tehtaan mielestä todella tarpeellista, jotta saatiin vastavoima TUL:n seuralle. Valkeakosken Haka perustettiin lokakuussa 1932. Seuran perustava kokous oli Yhtyneiden seuratalolla ja seuran johtohenkilöt olivat pelkästään Yhtyneiden toimihenkilöitä. Puheenjohtajaksi valittiin Lotilan ammattikoulun rehtori Vilho Suihko ja sihteeriksi konttori- ja myyntipäällikkö Juuso Walden. Seuran ohjelmaan otettiin aluksi hiihto, yleisurheilu ja voimistelu. Jalkapallo oli kuitenkin ollut suosittu urheilumuoto Valkeakoskella jo pitkään, joten se otettiin lajiohjelmistoon 1934. Myös tehtaan hyvin onnistuneet puulaakiottelut antoivat uskoa jalkapallon suosioon. Paini, nyrkkeily ja pesäpallo otettiin jalkapallon lisäksi samoihin aikoihin ohjelmistoon. Yhtyneet avusti Hakaa urheilupaikkojen ylläpidossa ja jalkapallojaostoa (kuten muitakin jaostoja) avustettiin hieman myös rahallisesti. Henkisellä puolella merkittävin tuki oli kuitenkin tehtaan toimihenkilöiden aktiivinen toiminta seuratyössä.³⁶⁹ Walden siirtyi Myllykoskelle 1938, mutta jalkapallon siemen oli hyvin juurtunut Valkeakoskelle, joten laji kesti tämän lähdön. Walden siirtyi takaisin Valkeakoskelle 1952, kun Yhtyneiden pääkonttori siirtyi paikkakunnalle. Toki hän oli aktiivisesti seurannut ja vaikuttanut Valkeakosken Hakan jalkapallojoukkueen edesottamuksiin

³⁶⁷ Saariaho 1954, s. 19; Somppi 2007, s. 12-13.

³⁶⁸ Somppi 2007, s. 15-16.

³⁶⁹ Walden 1971, s. 40-42; Pura 2002, s. 17-21, s. 276.

poissa olonsakin aikana, mutta 1950-luvun alusta lähtien Hakan jalkapallojoukkue identifioitui yhä selvemmin Yhtyneisiin ja Juuso Waldeniin.³⁷⁰

Valkeakosken Hakan jalkapallojoukkueesta tuli toimitusjohtaja Juuso Waldenin lempilapsi. Haka oli toki yleisseura ja Hakan jäsenet kunnostautuivat monissa muissakin urheilulajeissa. Ennen kaikkea Haka tuli kuitenkin tunnetuksi Suomessa jalkapallosta ja Hakan suurin menestys lajissa osui 1960-luvulle. Palloilujaosto perustettiin Hakaan vuonna 1934. Alussa ohjelmassa olivat sekä jalkapallo että jääpallo, jota pelasivat usein samat pelaajat. Jääpallo poistui Hakan lajiohjelmasta vuonna 1960. Ensimmäisen virallisen ottelun Valkeakosken Haka pelasi Tampereen Palloilijoiden kakkosjoukkuetta vastaan syyskuussa 1934.³⁷¹ Alkuvuosina Hakan menestys suomalaisissa sarjoissa oli kohtalainen, mutta laajempi menestys koitti vasta sotien jälkeen. Valkeakosken tehtaille ja samalla Hakaan oli värvätty Turusta vuonna 1937 SM-sarjapelaaja Voitto Vuokko ja se oli päänavaus tuleville värväyksille, esimerkiksi SM-sarjapelaajien Viljo Wuorisalon ja Viljo Heinosen hankkiminen Turusta vuonna 1938. Voitto Vuokko kertoo Valkeakoskelle tulostaan *Työn Äärestä*-lehdessä vuonna 1977: ”Sain ystävältäni Lotilan ammattikoulun voimistelunopettajalta Pentti Mannolalta kirjeen, jossa hän totesi konttoripäällikkö Juuso Waldenin etsivän joukkueeseen hyvää valmentajaa. Niin siinä sitten kävi, että pääsin Hakan pelaajavalmentajaksi keväällä 1937. Siirtosummaa ei ollut, mutta oli luvassa hyvä työpaikka, jonka vuoksi jätin myös opinnot kesken. Sain Juuso Waldenilta tehtäväksi hankkia vahvistukseksi pari hyvää pelaajaa ja lopputulos oli, että ystävänäi Viljo Wuorisalo ja Viljo Heinonen tulivat vuoden 1938 alusta Valkeakoskelle ja Hakaan.”³⁷²

Helsingin Toverien SM-sarjapelaaja Veli Leskinen tuli Valkeakosken tehtaalle ja Hakan pelaajavalmentajaksi 1943 ja Haka nousi Suomen sarjaan samana vuonna. Ensimmäiset kontaktit ulkomaille Hakan pelaajat kokivat jo vuonna 1945 joukkueen matkustaessa Ruotsiin ottelemaan Yhtyneiden yhteistyökumppaneiden joukkueita vastaan.³⁷³ Suomen parhaimmaksi pelaajaksi tituleerattu maajoukkueen kapteeni Veikko Asikainen saapui Yhtyneille ja Hakaan vuonna 1946 ja englantilainen Tom Johnston valmentajaksi ensimmäisen kerran vuonna 1948 kaikille Yhtyneiden tehdaspaikkakunnille. Ulkomaalaista valmennuskontaktia Haka oli jo toki saanut aikaisemminkin, kun unkarilainen Robert Kiss-Klein oli piipahtanut vetämässä Hakan harjoituksia 1937 viikon verran ja ruotsalainen O.Freiberg vuonna 1945 Hakan Ruotsin matkan

³⁷⁰ Mäkelä 2004, s. 60.

³⁷¹ Pura 2002, s. 276; Satamo 2014, s. 10.

³⁷² Satamo 2014, s. 11-12.

³⁷³ Pura 2002, s. 279-280.

päätteeksi.³⁷⁴ Nämä Yhtyneiden satsaukset Hakan jalkapallotoimintaan edesauttoivat Hakan nousun SM-sarjaan 1949.³⁷⁵ Hakan nousun ratkettua Juuso Walden määräsi Yhtyneiden tehtaille juhlaliputuksen ja joukkue otettiin vastaan juhlallisella seremoniolla Valkeakosken rautatieasemalla. Sarjanousun varmistaneille pelaajille puolisoineen Yhtyneet tarjosi juhlailallisen hotelli Aulangossa.³⁷⁶

Hakan ensimmäiset sijoitukset SM-sarjassa olivat kohtalaiset, mutta 1955 Haka sai ensimmäiset kansalliset menestyksensä voittaessaan Suomen cupin ja hopeamitalin SM-sarjassa.³⁷⁷ Suomen cupista pelattiin ensimmäisen kerran juuri vuonna 1955 ja voitettava cup-kannu kantoi yhtyneläisen jalkapallomiehen Antero Nymanin nimeä. Juuso Walden oli valittu SPL:n puheenjohtajaksi 1953 ja hänen aloitteestaan Suomen cupista pelaaminen oli yleensäkin aloitettu. Yhtyneiden eri tehdaspaikkakunnilla jalkapalloinnostusta levittänyt Antero Nyman oli menehtynyt 1953 ja siksi Walden ehdotti cup-kannun nimeämistä Antero Nymanin mukaan.³⁷⁸

Haka saavutti cup-voiton jälkeen hyviä sijoituksia SM-sarjassa ja cupissa, mutta menestyksekkäin jakso sattui 1960-luvulla. Vuonna 1960 Haka voitti ensimmäisen Suomen mestaruutensa ja myös cup-voitto tuli samana vuonna. Hakan joukkueen kapteeni Olli Nieminen totesi Juuso Waldenille, että näin he lyhentävät takaisin Waldenilta saamaansa kunniavelkaa.³⁷⁹ Muut Suomen mestaruudet tulivat 1962 ja 1965 sekä cup-mestaruudet 1959, 1963 ja 1969. Seura saavutti myös tutkimuksen jälkeisinä vuosina useita Suomen mestaruuksia ja Suomen cupin voittoja. Haka selviytyi mukaan eurooppalaisiin cup-sarjoihin 1960-luvulla. Yhtyneet kunnosti Tehtaan kentän kansainvälisen tason täyttäväksi jalkapallokentäksi. Ensimmäinen Mestarien liigan karsintaottelu pelattiin 1961 belgialaista Standard Liegeä vastaan. Yleensä seurauksena oli tipahtaminen ensimmäisellä kierroksella, mutta vuoden 1964 Euroopan Cup-voittajien cupissa Haka ensimmäisenä suomalaisena joukkueena selviytyi toiselle kierrokselle voittaen norjalaisen Skeidin. Toisella kierroksella tuli tappio italialaiselle Torinon joukkueelle.³⁸⁰ Merkittävän kansainvälisen ottelun Haka pelasi myös 1966 saksalaista Hamburger Sportvereinia vastaan. Hakan Juhani Peltonen oli siirtynyt ammattilaiseksi hampurilaisseuraan ja Yhtyneiden PR-toiminnan avulla saatiin Valkeakoskelle järjestettyä

³⁷⁴ Mäkelä 2004, s. 140-141.

³⁷⁵ Pura 2002, s. 279-284.

³⁷⁶ Satamo 2014, s. 16.

³⁷⁷ Satamo 2014, s. 17.

³⁷⁸ Satamo 2014, s. 18-19.

³⁷⁹ AN 9.7.1997.

³⁸⁰ Pura 2002, s. 297.

ystävyyssottelu Haka - Hamburger Sportverein. Valkeakosken Hakan menestys hiipui 1970-luvun alussa ja joukkue käväisi ensimmäisessä divisioonassa 1973 nousten toki heti seuraavaksi vuodeksi takaisin SM-sarjaan. Yhtenä syynä tähän menestyksen hiipumiseen pidettiin Yhtyneiden urheilupolitiikan muutosta. Suurta huomiota Valkeakoskella sai Tehtaan kentän ruostuneiden valaisinpylväiden poikkisahaaminen niiden kunnostamisen sijaan Yhtyneiden toimesta 1970-luvun alkupuolella. Tämän katsottiin symboloivan Yhtyneiden etääntymistä kauemmaksi Hakan toiminnasta. Myöhemmin Yhtyneiden johdon suhtautuminen jalkapalloon ja Hakaan muuttui positiivisemmaksi ja Haka nousi takaisin Suomen jalkapalloilun huipulle. Tähän muutokseen vaikutti Yhtyneiden johdon huomio, että urheilutoiminnan tukemisen katsottiin olevan tärkeä imagotekijä paikkakunnille, henkilökunnalle ja asiakkaille.³⁸¹

Hakan voittaessa Suomen cupin ensimmäisen kerran *Työn Äärestä*-lehdessä mainittiin Yhtyneiden miesten voittaneen Suomen cupin. Artikkelissa esiteltiin jokainen Hakan pelaaja ja kerrottiin, mitä he tekivät töikseen Yhtyneillä. Näin saatiin yhdistettyä Yhtyneiden ja tehdaspaikkakuntien urheilusaavutukset toisiinsa. Samaa toki harjoitettiin myös muiden urheilijoiden kanssa menestyksen yhteydessä.³⁸² *Työn Äärestä*-lehdessä oli myös ajoittain muitakin artikkeleita Hakan menestyksestä ja muista kuulumisista. Erityisen paljon palstatilaa saivat myös Hakan vierailut muissa maissa. Esimerkiksi Neuvostoliiton, Ruotsin ja Islannin pelimatkat tehtiin usein Hakan nimissä, mutta niihin liittyi yhteys Yhtyneiden yrityskumppaneihin ja vierailut Yhtyneiden yhteistyökumppaneiden kohteissa. Muiden seurojen menestyksestä saatiin lukea myöskin näissä edellä mainituissa tehdaspaikkakuntien urheilukuulumisissa ja Yhtyneiden vuosittaisissa sosiaalikertomuksissa oli hyvinkin tarkasti selostettu eri seurojen menestykset kyseisenä vuonna (mukaan lukien TUL:n seurat).

Valkeakoskella oli aktiivista työväen urheilutoimintaan ollut jo 1900-luvun alkuvuosilta lähtien. Jalkapalloa oli pelattu Valkeakoskella Jyryn toimesta jo pitkään ja se oli yhteisössä suosittu urheilulaji. Jyryn jalkapallotoiminta alkoi 1920-luvun puolivälissä ja ensimmäinen Jyryn virallinen ottelu pelattiin 1927 Hämeenlinnan Kisaa vastaan. Valkeakosken tapaisilla paikkakunnilla jalkapallosta on harvemmin muodostunut suosituempaa urheilumuotoa kuin pesäpallosta, mutta Juhani Kivelä arvioi syynä tähän olevan Tampereen läheisyyden ja sieltä levinneen innostuksen jalkapalloon.³⁸³

---

³⁸¹ Wallén 2007, s. 183-186.

³⁸² TÄ 4, 1955.

³⁸³ Kivelä 1991, s. 82-86.

Tehtaan mielestä oli ongelmallista, että jyrkän linjan kommunistit olivat Jyryn johdossa 1920-luvulla. Seura lakkautettiinkin kommunistilakien myötä 1930. Vähän aikaisemmin (1929) olivat Jyryn sosiaalidemokraattiset tahot perustaneet Koskenpojat, ja seura jatkoi työväen urheiluperinnettä Valkeakoskella.³⁸⁴ Koskenpojat oli yleisseura, jossa harrastettiin samoja urheilulajeja kuin Hakassa. Koskenpojissa korostettiin, että politikoinnin sijaan keskityttäisiin urheiluun. Siitä huolimatta merkittävä osa entisistä jyryläisistä siirtyi Hakaan ja syynä siihen oli lähinnä työpaikan saanti Yhtyneiltä, koska Valkeakoskella oli pula työpaikoista 1930-luvun alussa.³⁸⁵ Jalkapallo oli heti Koskenpoikien lajiohjelmassa mukana ja Jyryn tapaan ensimmäinen Koskenpoikien virallinen ottelu pelattiin Hämeenlinnan Kisaa vastaan 1930.³⁸⁶ Jalkapallo oli alkuvuosina Koskenpojissa monille laji, jota harrastettiin kakkoslajeina yhdessäolon vuoksi päälajin ollessa esimerkiksi hiihto, paini tai yleisurheilu. Jalkapallon pelaamisen esteenä oli myös paikkakunnan heikko kenttätilanne.³⁸⁷ Koskenpojilla ei ollut asiaa Yhtyneiden Tehtaan kentälle ja pelaaminen jouduttiin suorittamaan heikoissa kenttäolosuhteissa. Koskenpoikien joukkue oli kuitenkin suhteellisen menestyksekkäs piirinsä tasolla. Sotien jälkeen Koskenpoikien jalkapallotoiminta vakiintui ja menestystäkin alkoi tulla. Poliittinen ilmapiiri oli helpottanut ja Koskenpojat saattoi nyt harjoitella Yhtyneiden Tehtaan kentällä. Koskenpojat pääsivät ensimmäisen kerran Suomen sarjaan 1948 tosin pudoten sieltä nopeasti maakuntasarjaan. Suomen sarja- paikan Koskenpojat pystyi vakiinnuttamaan 1960-luvulla ja vuosina 1966-1968 Koskenpojat oli lähellä SM-sarjaan nousua päätyen noina kolmena kautena toiseksi omassa lohkossaan.³⁸⁸

Valkeakoskelle perustettiin vuonna 1944 uusi palloilun erikoisseura. Seuran nimeksi tuli Pallo-Sepot-44. Seuran lajiohjelmassa oli edustettuna jalkapallo ja jääkiekko. Valkeakoskelle oli jo vuonna 1941 perustettu Valkeakosken Palloseura niminen urheiluseura, mutta sotatoimet keskeyttivät lähes heti seuran toiminnan ja se vaipui unholaan. Pallo-Sepot-44 oli heti alusta alkaen jalkapallossa Valkeakosken Hakan reservijoukkue ja tämä hyväksyttiin myös seuran toimihenkilöiden toimesta. Alkuvuosina seuran toiminta oli Yhtyneiden sosiaalikerhomusten mukaan todella kivuliasta ja jopa Yhtyneiden piirissä osa piti joukkuetta keinotekoisena, mutta 1950-luvulla selkeä kasvattajaseuran rooli Valkeakosken Hakalle alkoi

---

³⁸⁴ Kivelä 1991, s. 89-126.

³⁸⁵ Mäkelä 2004, s. 26, s. 41-42.

³⁸⁶ Kivelä 1991, s. 134-135.

³⁸⁷ Mäkelä 2004, s. 45-46.

³⁸⁸ Kivelä 1991, s. 155-156, s. 226-233.

toimia paremmin. Pallo-Sepot-44 sai kokea toki urheilullistakin menestystä saavuttaen esimerkiksi 1960-luvun lopulla Suomen sarjan paikan.³⁸⁹

Jämsänkoskella oli urheilutoiminta pääosin vapaapalokunnan vastuulla 1920-luvulla. Urheiluseura nimeltään Jämsänkosken VPK:n Urheilijat perustettiin Jämsänkoskelle 1930 ja seura sai myöhemmin (1933) nimekseen Jämsänkosken Ilves. Satunnaista urheilutoimintaa oli tuolloin saapunut Yhtyneiden klubille herättämään henkiin noin kolmisenkymmentä urheiluaktiivia. Seuran ohjelmaan otettiin samat urheilulajit kuin vapaapalokunnan toiminnassakin (yleisurheilu, hiihto, voimistelu, palloilu ja paini). Jämsänkosken Ilveksen johdossa toimi Jämsänkosken tehtaan diplomi-insinööri Antero Nyman. Urheilukentän valmistumisen myötä 1932 ja Antero Nymanin jalkapalloonostuksen myötä jalkapallo päätyi Jämsänkosken Ilveksen pääalajiksi yleisurheilun ja hiihdon ohella. Tiivis yhteys Yhtyneisiin näkyi myös siinä, että seuran toimisto sijaitsi koko tutkimuksen ajanjakson ajan Yhtyneiden klubitalolla Ilveslinnassa. Hiihdosta muodostui Jämsänkosken Ilveksen menestyslaji, mutta Yhtyneiden urheilupolitiikan muutokset 1970-luvulla vaikuttivat myös seuran hiihtomenestykseen, koska samanlaista hiihtäjien värväystoimintaa ei Yhtyneet enää harjoittanut.³⁹⁰

Jämsänkoskelle oli ehditty perustamaan Jämsänkosken Palloseura juuri ennen kuin Jämsänkosken Ilves otti jalkapallon ohjelmaansa 1934. Jämsänkosken Palloseuran jäsenet siirtyivätkin heti Jämsänkosken Ilvekseen ja Jämsänkosken Palloseura lakkautti toimintansa. Jämsänkosken Ilves saavutti piirin mestaruuksia 1930-luvun lopulla ja oli sotien jälkeenkin maakunnan kärkiseuroja. Varsinainen menestys jalkapalloon toiminnassa alkoi kuitenkin vasta 1960-luvulla Jämsänkosken Ilveksen noustessa Suomen sarjaan 1962. Jämsänkosken Ilves oli lähellä SM-sarjaan nousua vuonna 1968 tullen oman Suomen sarjan lohkonsa toiseksi kolme pistettä nousija Kuopion Elolle hävinneenä. Myös seuraavana vuonna joukkue ylsi lohkonsa toiseksi häviten nousija Tampereen Pallo- Veikoille kahdella pisteellä. Jämsänkosken Ilveksen valtakunnallinen menestys jalkapallossa hiipui 1970-luvun alkupuolella.³⁹¹

Jämsänkoskella oli toiminut vuodesta 1927 lähtien työväen urheiluseura Jämsänkosken Jyry. Seura menetti oikeutensa Yhtyneiden urheilukentän käyttöön 1933, koska seuralla ei ollut varallisuutta maksaa Yhtyneiden vaatimaa kentän osakkeiden loppuhintaa, ja täten seura joutui luopumaan kaikista osakkeista ja kentän käyttöoikeudesta. TUL:n ja SVUL:n

³⁸⁹ TÄ 3, 1948; Mäkelä 2004, s. 75-79; Piipponen, Helikari & Heinonen 1972, s. 96-97.

³⁹⁰ Krapu 2000, s. 9-17.

³⁹¹ Krapu 2000, s. 50-54.

seurojen välit sekä TUL:n seurojen ja Yhtyneiden välit olivat Jämsänkoskella paljon kireämmät kuin muilla Yhtyneiden tehdaspaikkakunnilla. Jyryn jäsenet kokivat Yhtyneiden painostavan seuran jäseniä vaihtamaan seuraa tai etsimään töitä muualta kuin Jämsänkosken tehtaalta. Jalkapallo tuli Jyryn toimintaan mukaan 1945. Erikoista 1940-luvulla oli jatkuva pelaajien siirtyminen edestakaisin Ilveksen ja Jyryn välillä, mikä sotki jalkapallotoiminnan systemaattista aloitusta Jyryn keskuudessa. Tämä johtikin jalkapallon poistumiseen Jyryn lajiohjelmasta varsin pian.³⁹²

Simpeleellä oli toiminut urheiluseura Visa vuodesta 1915. Seura sulautui kuitenkin piakkoin suojeluskuntajärjestön alle. Simpeleen Urheilijat perustettiin 1936. Sysäyksen seuran perustamiseen antoi jalkapalloinnostus paikkakunnalla. Jalkapallo ei kuulunut suojeluskunnan toimintaan ja paikkakunnalle oli juuri saatu Yhtyneiden toimesta hieno urheilukenttä, joka antoi mahdollisuuden jalkapallon pelaamiseen. Simpeleen tehtaalle oli hankittu 1930-luvun lopulla Viipurista useita SM-tason jalkapalloilijoita ja tämä heijastui myös Simpeleen Urheilijoiden jalkapallotoimintaan. Simpeleen urheilijat pelasi jopa Suomen sarjassa 1930-luvun lopulla, mikä oli huomattava saavutus paikkakunnan kokoon nähden. Myöhemmin jalkapallomenestys oli vaatimattomampaa mutta paikkakunnan kokoon nähden varsin kelvollista. Muita lajeja seuran toiminnassa olivat hiihto, yleisurheilu, voimistelu ja paini. Simpeleen urheilu saatiinkin näillä toimilla pian kilpailukykyiseksi muiden tehdaspaikkakuntien urheilun rinnalle. Simpeleellä oli toiminut työväen urheiluseura Vesa 1910-luvulta lähtien, jolla Yhtyneiden sosiaalikerhojen mukaan oli satunnaista jalkapallotoimintaa mutta ei Simpeleen Urheilijoihin verrattavissa olevaa.³⁹³

Kaipolan tehtaiden ympärille suunniteltua Yhtyneiden urheilupolitiikkaa pidettiin jopa niin tärkeänä, että Kaipolaan perustettiin Yhtyneiden vaikutuksella Kaipolan Vire vuotta ennen tehtaan valmistumista. Yhtenä ponttimena seuran pikaiseen perustamiseen oli Yhtyneiden pelko siitä, että ilman uutta seuraa tehtaan työntekijät voisivat liittyä TUL:n seuraan Jämsän Kisailijoihin. Kaipolan Vire perustettiin joulukuussa 1953 ja perustajajäsenen Kaipolan tehtaan konttoripäällikkö Erik Ikosen mukaan tämä uusi seura perustettiin Kaipolan tehdasyhdyskunnan asukkaiden ja lähinnä tehdaslaitoksen henkilökunnan liikuntaharrastuksen ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi. Yhtyneiden tiivis yhteistyö seuran kanssa näkyi alusta alkaen seuran johtohenkilöiden ollessa Yhtyneiden palveluksessa.³⁹⁴ Vireen ohjelmistoon kuului

---

³⁹² Mäkinen 2007, 18-22.

³⁹³ Nordberg 1980, s. 397.

³⁹⁴ Teider 2003, s. 16.

aluksi sou tu ja painonnosto, mutta varsin pian seurasta aloitettiin rakentamaan keskipitkiin ja pitkiin juoksumatkoihin erikoistuvaa urheiluseuraa. Kaipolan tehtaille hankittiin tietoisesti kestävyysjuoksijoita 1950-luvun puolivälistä lähtien. Tulijoita olisi ollut enemmänkin, mutta tähän usein kutsuttuun ”Kaipolan talliin” ei kaikkia halukkaita voitu ottaa. Kaipolan Vireen juoksijat saavuttivat Suomeen mestaruuskilpailuissa 1960-luvun loppuun mennessä 45 henkilökohtaista ja 31 viesti- tai joukkuemestaruutta.³⁹⁵ Yhtyneiden urheilupolitiikan muututtua 1970-luvun alussa, myös ”Kaipolan talli” näivettyi. Jalkapallo ei kuulunut Kaipolan Vireen lajiohjelmaan, mutta Jämsään perustettiin vuonna 1967 palloilun erikoisseura Jämsän Pallo. Jämsän Pallon pelaajista suurin osa oli Kaipolan tehtaalla töissä.³⁹⁶

Työn Äärestä-lehdessä ja paikkakuntien sanomalehdissä urheilusta kerrottaessa ei välttämättä pystynyt aina erittelemään oliko kyseessä Yhtyneiden urheilutoiminta vai Yhtyneitä lähellä olevan seuran toiminta. Urheilulautakunnan kokouksissa ja joka vuotisissa Yhtyneiden sosiaalikerhomuksissa käsiteltiin myös paikkakuntien urheiluseurojen toimintaa varsin perusteellisesti. *Työn Äärestä*- lehdessä oli vuosittain juttupalstoja, joissa kerrottiin tehdaspaikkakuntien urheiluelämästä ja niissä usein suurin osa käsitteli jopa enemmän urheiluseurojen toimintaa kuin Yhtyneiden omaa urheilutoimintaa. *Työn Äärestä*- lehdessä oli ajoittain myös Yhtyneitä lähellä olevien urheiluseurojen vuosikokousten raportointia, ja samoin esimerkiksi vuonna 1938 järjestetyt Jämsänkosken Ilveksen, Myllykosken Kilpa- Veikkojen, Valkeakosken Hakan ja Simpeleen Urheilijoiden painikilpailut otsikoitiin lehdessä Yhtyneitten urheiluseurojen keskinäisiksi painikilpailuiksi.³⁹⁷ Lukijalle ei jäänyt näin lainkaan epäselväksi, mitkä urheiluseurat olivat Yhtyneiden lähipiirissä.

Paljon on puhuttu Juuso Waldenin toimimisesta Hakan jalkapallojoukkueen taustalla. Waldenilla ei ollut mitään virallista asemaa Hakan jalkapallojoukkueessa, mutta hän ainakin pyrki ja onnistuikin vaikuttamaan joukkueen toimintaan siitä taustalla. Selkeitä kirjallisia todisteita asiasta on niukasti, mutta yhtyneläisten muistikuvissa tarinat elävät. Waldenin mielestä muut eivät ymmärtäneet jalkapalloa, vaan hänen täytyi puuttua kaikkeen.³⁹⁸ Tämä Waldenin tapa ja tarve puuttua kaikkeen tuli esille myös hänen muussakin toiminnassaan sekä tehtailla että tehdaspaikkakunnilla. Valkeakosken Hakan puheenjohtaja Pekka Lehmusvirta vuosilta 1962-1968 kertoo esimerkiksi Hakan pallojaoston puheenjohtajan joutuneen Waldenin syytösten maalitauluksi, jos joku pelasi hänen mielestään väärällä pelipaikalla tai oli väärin

³⁹⁵ Kolkka 1969, s. 14.

³⁹⁶ UPM, C6, Kaipolan sosiaalikerhomus 1968.

³⁹⁷ Huhtanen 2014, s. 103.

³⁹⁸ Pura 2002, s. 291.

perustein kokoonpanossa mukana. Pekka Lehmusvirta kertoo myös, että hänet on erotettu Yhtyneiden palveluksesta toistakymmentä kertaa, mutta aina seuraavana aamuna Walden oli ottanut hänet takaisin töihin. Tämä osoittaa Pekka Lehmusvirran mukaan sen, kuinka tärkeä asia Hakan jalkapallojoukkue oli Waldenille.³⁹⁹ Olli Parola kertoo joutumisestaan Hakan pallojaoston puheenjohtajaksi: ”*Juuso Walden tuli työhuoneeseeni ja sanoi panneensa merkille, että olin ollut Hakan toiminnassa ja seurannut jalkapalloa katsomon penkiltä. Olen päättänyt, että sinä olet Hakan pallojaoston seuraava puheenjohtaja. Kieltäydyin jyrkästi mutta asia ei jäänyt siihen. Yhtyneet lähetti minut vuodeksi Englantiin työskentelemään asianajotoimistossa. Palattuani Juuso kysyi, olinko käynyt pelejä katsomassa. Vastasin olleeni katsomassa joka viikonloppu Arsenalin, Tottenhamin, West Hamin ja QPR:n otteluita. Juuso sanoi minun olevan siis täysin pätevä pallojaoston puheenjohtajaksi.*”⁴⁰⁰ Juuso Waldenin omien sanojen mukaan tehtaan etuja Hakan jalkapalloilijoille olivat: Työpaikka tehtaalla, harjoittelut työajalla, täysi palkka kilpailumatkojen ajalta, muutamia Yhtyneiden kustantamia palkkio- ja virkistysmatkoja ulkomaille ja useille pelaajille Yhtyneiden luovuttama asunto. Rahaa pelaajille ei pelaamisesta maksettu.⁴⁰¹ Työpaikka Yhtyneillä oli taattu myös urheilu-uran lopettamisen jälkeen ja hyvin monet jäivätkin Yhtyneille töihin edeten mukavasti työurallaan.⁴⁰² Samoin urheiluseurojen johtotehtävissä olleet menestyivät myöhemmin työurallaan Yhtyneillä, esimerkiksi Hakan johtotehtävissä olleista Olli Parola toimi Yhtyneiden toimitusjohtajana 1990-1995 ja Juha Niemelä UPM-Kymmene Oyj:n toimitusjohtajana 1996-2004.⁴⁰³

Juuso Walden otti mielellään kantaa Hakan peluutukseen. Hänen harrastuksenaan oli Hakan kokoonpanojen tekeminen peleihin. Yleensä Walden luetteli ne pelaajat, joiden paikka hänen mielestään ei ollut avauskokoonpanossa tai pelaaja oli väärällä paikalla kokoonpanossa. Yhtyneiden tiedotuspäällikön Sulo Kolkan tehtäviin kuuluikin Hakan kokoonpanon toimittaminen Waldenille hyvissä ajoin ennen ottelua.⁴⁰⁴ Waldenin mielestä esimerkiksi Matti Pitkon paikka oli puolustuksessa. Aloituksessa Matti Pitko olikin laitettu usein puolustajaksi, mutta aloituspotkun jälkeen hän juoksi pelaamaan kärkeen.⁴⁰⁵ Waldenin suosikkipelaaja oli Veikko Asikainen. Tosin vuonna 1957 Waldenin mielestä Veikko Asikainen oli jo liian iäkäs pelaamaan ja kun Asikainen puuttui yhdestä pelistä Hakan kokoonpanossa, lehdistö arveli

³⁹⁹ Pura 2002, 34-35.

⁴⁰⁰ Satamo 2014, 33-34.

⁴⁰¹ Klemola 1971, s. 181; Mäkelä 2004, s. 72.

⁴⁰² Wallén 2007, s. 195.

⁴⁰³ Satamo 2014, s. 32-35.

⁴⁰⁴ Klemola 1971, s. 182; Peltonen J. 1971, s. 141-142.

⁴⁰⁵ Satamo 2014, s. 26.

kentällä olleen Juuso Waldenin joukkueen eikä Valkeakosken Hakan joukkueen.⁴⁰⁶ Puhuttiin myös Yhtyneiden ylemmän toimihenkilöstön painostamisesta seuraamaan Hakan pelejä. Olli Parola sanoo: ”Tietyissä määrin kyllä, kun teimme Pekka Lehmusvirran kanssa yhtiön eläkesääntöä, jouduimme esittämään Juusolle siitä koskevia kysymyksiä. Juuso sanoi, että puhutaan siitä sitten jalkapallo-ottelussa. Se tarkoitti, että meidän oli syytä olla paikalla.”⁴⁰⁷ Walden edellytti myös, että Valkeakosken tehtaiden johtajat kävivät Valkeakosken Hakan kotiotteluita katsomassa.⁴⁰⁸ Juuso Walden kävi itse katsomassa Valkeakosken Hakan kotiottelut, mutta pelimatkoille muualle hän ei lähtenyt Englannin Reed-otteluita lukuun ottamatta.⁴⁰⁹ Hakan kotiotteluissa Walden parkkeerasi tunnusmerkkinsä Land Roverin katsomon viereen ja istui omalle paikalleen vanhan katsomon puolelle. Waldenin lippalakin asennosta saattoi päätellä, menikö peli hänen mielestään hyvin vai huonosti.⁴¹⁰ Waldenin auktoriteetti oli Valkeakoskella suuri myös Yhtyneiden ulkopuolisiin tahoihin. Hakan johtokunnan jäsenenä 1960-luvulla ollut Olavi Kaihula kertoo: ”Jouduin liikkeessäni usein korjaamaan Juuso Waldenin Land Roveria. Eräänä aamuna soi puhelin ja möreä ääni ilmoitti, Juuso täällä. Kuule, olen ajatellut, että Hakan toimintaa laajennetaan yritys- ja yksityispuolelle. Sinut nimitetään johtokuntaan. Ei siihen voinut sanoa, ettei käy, ei kukaan muukaan olisi voinut. Se ei ollut toivomus.”⁴¹¹

Juuso Walden ideoi myös vuodesta 1966 lähtien pyörineen Haka- Show:n varainkeruumuotona jalkapallojoukkueelle ja tämä tapahtuma pyörii edelleen Valkeakoskella, ja hän aloitti ensimmäisenä Suomessa bingotoiminnan kerätäkseen varoja Hakalle.⁴¹² Waldenille täytyi tiedottaa Yhtyneitä lähellä olevien urheilijoiden ja seurojen urheilumenestyksestä viipymättä ja erityisesti tähän kuului Valkeakosken Hakan jalkapallojoukkueen asiat ja pelit. Veikko Asikainen kertoo: ”Tuntu kuin Hakan jalkapallojaosto oli yhtä yhtiön kanssa. Siinä oli sellainen työryhmä, joka valvoi ja ohjasi. Ekholmin Topi, Heinosen Viljo ja Tuurmo. He oli sitten Juusolle vastuussa, jos ei hyvin mennyt.” Yhteydenpitona käytettiin usein lyhyitä sähköitä tähän tyyliin: ”Haka-Skoghall 0-6 puoliaika 0-0 stop. Kova vastatuuli molemmalla puoliajalla ja ukkosilma stop. Epäonnea stop. Loistava kohtelu terveisiä Ekholm.” Tämän sähköisen Toivo A. Ekholm lähetti Juuso Waldenille

⁴⁰⁶ UPM, D3, Uuden Suomen lehtileike 1957 (ei päivämäärää).

⁴⁰⁷ Satamo 2014, s. 35.

⁴⁰⁸ Tuuri 1999, s. 413.

⁴⁰⁹ Mäkelä 2004, s. 172.

⁴¹⁰ Pelttonen J. 1971, s. 139-140.

⁴¹¹ Satamo 2014, s. 49.

⁴¹² Pura 2002, s. 34-35.

16.6.1945 Ruotsista. Toivo A. Ekholm oli Waldenin läheinen yhteistyökumppani jalkapallon suhteen. Heidän ystävyytensä oli alkanut jo 1920-luvun lopulla Waldenin oltua harjoittelijana Valkeakosken tehtaalla, ja Toivo A. Ekholm oli hänen esimiehensä sulfaattitehtaan vuoromestarina. Toivo A. Ekholmista tuli Waldenin toivomuksesta Hakan palloilujaoston puheenjohtajana 1934, ja hän toimi siinä luottamustehtävissä vuoteen 1957 saakka. Toivo A. Ekholm kuului myös SPL:n johtokuntaan 1941-1956.⁴¹³

Juhani Peltonen kertoo Juuso Waldenin auttaneen häntä ammattilaissopimuksen teossa Hamburger Sportvereiniin. Walden antoi mahdollisuuden valita avukseen neuvotteluihin yhden henkilön Yhtyneiden palveluksesta ja Juhani Peltosen valinta kohdistui diplomi-insinööri Kaarle Penttiin. Walden kävi myös vierailulla Hampurissa Juhani Peltosen luona. Peltosen sanojen mukaan Walden halusi nähdä, että hänestä pidetään Hampurissa hyvää huolta ja että Peltoset ovat saaneet hyvän asunnon käyttöönsä, eikä heitä täten oltu huijattu.⁴¹⁴

4.8 Seurasirrot

Seuraloikkaukset TUL:n seuroista SVUL:n ja SPL:n seuroihin herättivät kiistaa suomalaisessa urheiluelämässä 1920- ja 1930-luvuilla. Kyseisenä ajanjaksona ainoastaan SVUL:n ja SPL:n urheilijat saivat mahdollisuuden osallistua kansainvälisiin ja kansallisiin arvokilpailuihin. TUL:lla oli toki omat arvokilpailunsa, mutta ne olivat paljon pienimuotoisempia. Jalkapallossa loikkauksia tapahtui vähemmän, huomattavasti merkittävämpää se oli esimerkiksi nyrkkeilyn, hiihdon, painin ja yleisurheilun piirissä. Yksilöurheilulajeissa usein motiivina saattoi olla esimerkiksi pääsy olympialaisiin, vaikka toki muutama jalkapalloilijakin loikkasi SPL:n seuraan päästäkseen Berliinin olympialaisiin 1936. Antti Syrjäläisen mukaan vuosina 1919-1939 16 huippujalkapalloilijaa siirtyi TUL:n seurasta SPL:n seuraan. Jalkapallossa tärkeämpiä syitä olivat esimerkiksi pääsy Suomen maajoukkueeseen tai mahdollisuus taistella Suomen mestaruudesta. Myös taloudelliset syyt, kuten työpaikan ja ylennyksen saanti olivat tärkeällä sijalla. SVUL:n ja SPL:n seuroilla oli myös yleensä paremmat resurssit harjoittelu- ja kilpailutoiminnan järjestämiseen, joten tämäkin oli usein syynä liiton vaihtoon. TUL:n katsantokannan mukaan useita TUL:n urheilijoita myös painostettiin selkeästi lupaamalla työpaikka tai ylennys, mikäli suostui vaihtamaan SVUL:n tai

⁴¹³ Mäkelä 2004, s. 129, s. 165, s. 171.

⁴¹⁴ Peltonen J. 1971, s. 13, s. 26, s. 143.

SPL:n seuraan. Teollisuusyritysten puulaakitoimintaan TUL suhtautui nihkeästi, mutta Yhtyneillä TUL:n seuroihin kuuluvat osallistuivat tehtaiden osastojen välisiin kilpailuihin. Yhtyneiden mestaruuskilpailuihin eivät TUL:n urheilijat saaneet osallistua 1930-luvulla Yhtyneiden omien sääntöjen vuoksi.⁴¹⁵

Yhtyneiden tehdaspaikkakunnilla TUL:n seurojen mukaan koettiin painostusta tehdaspaikkakunnan porvariseuroihin 1930-luvulla. Yhtyneiden tehdaspaikkakunnilla työtä etsivien ongelmaksi koitui usein se, että Yhtyneet oli lähes ainoa merkittävä työnantaja paikkakunnalla. Jämsänkoskella Jyryn jäseniä painostettiin 1930-luvulla jyryläisten mukaan työpaikan toivossa vaihtamaan Jämsänkosken Ilvekseen tai vaihtoehtona oli työttömyyden aiheuttama muutto pois paikkakunnalta ja usein Jyryn jäsen valitsikin jälkimmäisen vaihtoehdon.⁴¹⁶ Jalkapallon puolella Jyryllä ei ollut toimintaa 1930-luvulla, joten painostus kohdistui muihin lajeihin. Sotien jälkeisen poliittinen muutos urheiluelämässä vähensi seurasiirtoja painostuksen takia. Seurasiirtoja toki tapahtui, mutta syyt olivat nyt muut kuin 1930-luvulla. Jalkapallossa seurasiirtoja Jyryn ja Ilveksen jalkapalloilijoiden välillä tapahtui runsaasti 1940-luvulla, kun joukkueiden voimasuhteet olivat hetken sekaannuksen tilassa jalkapallon suhteen.⁴¹⁷

Valkeakoskella TUL:n seurassa Koskenpoikien piirissä koettiin myöskin painostusta 1930-luvulla. Yhtyneiden urheilupolitiikka oli osa Yhtyneiden sosiaalitoimintaa, jonka tavoitteena oli yhdistää yhtyneläisiä ja Yhtyneillä katsottiin TUL:n toiminnan vahingoittavan tätä tavoitetta. Vuonna 1933 aloitetun Valkeakosken tehtaan jalkapallosarjan pelaajat olivat usein aloittaneet jalkapallon Jyryn riveissä, joista osa jatkoi Koskenpojissa ja osa Hakassa. Juhani Kivelän mukaan jotkut menestyvät pelaajat joutuivat Yhtyneiden painostuksen alaiseksi, ja työpaikan saannin vaikutuksesta siirtyivät Hakaan. Valkeakoskella tämä painostus ja seuraloikkaukset keskittyivät eniten jalkapallon pelaajiin johtuen pääasiassa siitä, että Valkeakosken tehtaan johdossa pidettiin nimenomaan jalkapallosarjaa tärkeänä Yhtyneiden sosiaalitoiminnan ja urheilupolitiikan edistäjänä. Valkeakoskella myös opiskelupaikan saanti Lotilan ammattikoulusta vaikutti joidenkin siirtymiseen SVUL:n tai SPL:n seuraan. Lotilan ammattikoulun opiskelijat kuuluivat paikkakunnan suojeluskunnan poikaosastoon ja tämä aiheutti painostusta seuraloikkauksiin.⁴¹⁸ Kalle Syrjäsen mukaan Hakan pallojaoston puheenjohtaja Toivo A. Ekholm oli useastikin tehtaan portilla pysäyttänyt hänet ja ehdottanut

⁴¹⁵ Syrjäläinen 2008, s. 40-57, s. 70-74.

⁴¹⁶ Mäkinen 2007, s. 18.

⁴¹⁷ UPM, C6, Jämsänkosken sosiaalikerho 1946.

⁴¹⁸ Kivelä 1991, s. 162-170.

liittymistä Hakaan. Syrjäsen mukaan Hakaan liittyminen oli ehdoton vaatimus, jos halusi olla tehtaalla töissä ja kun hän ei suostunut, niin lopputili tuli vuonna 1934.⁴¹⁹ Yhtyneiden johto kiisti systemaattisen painostuksen mutta tunnusti, että jotkut toimihenkilöt olivat myös niin kiivaita urheilumiehiä, että saattoivat toki tiedustella mahdollisuuksista siirtyä Hakaan. Valkeakoskella ja Jämsänkoskella vain Hakan ja Ilveksen urheilijat saivat harjoitella ja kilpailla Yhtyneiden urheilupaikoilla. Kunnan muut urheilupaikat olivat ala-arvoisessa kunnossa, joten tämä koettiin myös merkittävänä syynä seuraloikkauksiin. Simpeleellä ja Myllykoskella TUL:n seurat eivät olleet niin vahvoja, että niissä tapahtuneet loikkaukset olisivat aiheuttaneet suurta dramatiikkaa.⁴²⁰

Vastaavanlaisia seuravaihtoja tapahtui muissakin Suomen tehdaspaikkakunnissa. Hannu Itkosen mukaan Varkaudessa 1930-luvulla houkuteltiin hyviä jääpallon pelaajia TUL:n seurasta Varkauden Tarmosta A.Ahlström Oy:n tehtaita lähellä olevaan WP-35:een. WP-35:een siirtyneille jääpallolijoille luvattiin työpaikka A.Ahlström Oy:n Varkauden tehtaalta ja myös mahdollisuus työaikana harjoitteluun. Myös muutama työläisjalkapalloilija sai saman tarjouksen, tosin hyvin usein sama pelaaja pelasi vielä 1960-luvulle saakka kesäisin jalkapalloa ja talvisin jääpalloa. Varkauden Tarmossa seuravaihtoa ei katsottu hyvällä, vaan siellä lähtijöitä pidettiin luokkapettureina.⁴²¹ Enso-Gutzeit Oy:n Pankakosken tehtaalla 1930-luvulla työnsaantia edesauttoi, jos osasi lyödä palloa. Hyvä pallonlyöjä sai paikan sekä tehtaalta että Pankakosken Tehtaan Urheilijoiden pesäpalljoukkueesta.⁴²²

Sotien jälkeen tapahtuneiden muutosten myötä Suomen urheiluelämässä seurasiirot eivät olleet enää yhtä tunteita herättäviä. TUL:n seurat saivat kilpailla Suomen mestaruuksista ja TUL:n urheilijat pääsivät edustamaan Suomea arvokilpailuissa. Henkisesti TUL:n seurasta SVUL:n ja SPL:n seuraan siirtyminen saattoi olla joillekin tuskallista, mutta jotkut punnitsivat menestymismahdollisuuden esimerkiksi Valkeakosken Hakassa olevan sen verran paremmat, että siirtyivät kyseiseen seuraan. Jotkut Koskenpoikien pelaajat taas katsoivat paremmaksi vaihtoehdoksi liittyä mieluummin esimerkiksi toisen paikkakunnan SM-sarjajoukkueeseen kuin Valkeakosken Hakaan. Esimerkiksi Koskenpoikien Erkki Vihtilä katsoi henkisesti helpommaksi siirtyä toisen paikkakunnan porvariseuraan Tampereen Ilves-Kissoihin kuin Valkeakosken Hakaan. Valkeakosken Hakan jalkapalljoukkueeseen tapahtui seurasiirotta myös muista Yhtyneiden tehdaspaikkakuntien seuroista. Esimerkiksi Jämsänkosken Ilveksen

⁴¹⁹ Mäkelä 2004, s. 53.

⁴²⁰ Siivola 1975, s. 177-178; Kivelä 1991, s. 162-170.

⁴²¹ Itkonen 2007, s. 107.

⁴²² Karjalainen 29.4.2013.

ja Simpeleen Urheilijoiden menestyvät jalkapalloilijat siirtyivät töihin Valkeakosken tehtaille ja pelaajiksi Valkeakosken Hakaan. Seurasiirtoja tapahtui jalkapallossa myös toiseen suuntaan. Atte Nyman muistaa tapauksia, joissa Valkeakoskelta siirrettiin joitain pelaajia Jämsänkoskelle, kun haluttiin sen tehtaan ja samalla Jämsänkosken Ilveksen jalkapallotason nousevan. Vastaavia siirtoja tehtaiden välillä tapahtui myös muissa urheilulajeissa, kun Yhtyneet keskitti esimerkiksi juoksijoita Kaipolaan ja hiihtäjiä Jämsänkoskelle. Joissakin lajeissa oli seurasiirtoja liittojen välillä myös toiseen suuntaan. Esimerkiksi Jämsänkoskella sotien jälkeen useat painijat siirtyivät SVUL:n Jämsänkosken Ilveksestä TUL:n Jämsänkosken Jyryyn.⁴²³

Hakan ja muiden porvariseurojen taloudellisen tuen saanti Yhtyneiltä oli järjestyksessä. Yhtyneet jakoi rahaa Yhtyneiden tehdaspaikkakunnan urheiluseuroille. Ennen sotia tukea saivat vain SVUL:n alaiset seurat, mutta sotien jälkeen myös TUL:n seuroja tuettiin, vaikkakin se tuki oli vain nimellinen. Varsinaista rahallista tukea arvokkaammat tuet esimerkiksi Hakalle olivat Yhtyneiden rakentama tuottoisa Haka-kioski paikkakunnalla, elokuvateatteri Kino-Haka sekä omat tilat urheilutalossa ja Hakan käytössä oleva Tehtaan kenttä. Myöhemmin muutkin paikkakunnan urheiluseurat saivat käyttää kenttää, mutta Hakan käyttö oli luonnollisesti etusijalla. Myös muilla Yhtyneiden tehdaspaikkakunnilla pyöritetyt kioskit ja elokuvateatterit jakoivat osan tuotoistaan paikkakunnan urheiluseuroille.

Yhtyneet antoi huippu-urheilijoille hyvät mahdollisuudet keskittyä harrastukseensa työn tai opiskelun ohella. Raha ei ollut tärkein motiivi pelaajalle hänen siirtyessään Yhtyneiden palvelukseen, vaan merkittävämpi tuki olivat hyvät sosiaaliset edut sekä Yhtyneiden yritys luoda niin hyvät harjoitteluolosuhteet kuin mahdollista. Tätä varten Yhtyneet panosti tehdaspaikkakunnilla urheilupaikkojen rakentamiseen ja kunnossapitoon sekä palkkasi seurojen käyttöön hyviä valmentajia.

---

⁴²³ Wallén 2007, s. 184; AN 9.7.1997.

5 Yhtyneiden muu urheilutoiminta

5.1 Ammunta

Ammunta oli ensimmäinen tavoitteellisesti toteutettu urheilumuoto Yhtyneillä. Ampumaurheilun tukemisen tavoitteet olivat alkuvaiheessa maanpuolustusvalmiuden kehittäminen ja ylläpito. Maanpuolustusvalmiuden kehittäminen oli toimitusjohtaja Rudolf Waldenille erittäin tärkeä asia. Ensimmäinen Yhtyneiden ampumamestaruuskilpailu järjestettiin 1924. Waldenin lahjoittamasta hopeisesta pokaalista kilpailivat Myllykosken, Jämsänkosken ja Simpeleen tehtaiden ampujat. Ampumakilpailuissa oli osanotto-oikeus vain vapaaehtoiseen maanpuolustusjärjestöön (suojeluskuntaan) kuuluvilla. Ampumakilpailut järjestettiin siten, että jokainen ampuja ampui omalla kotiradallaan saman päivän aikana. Kilpailut järjestettiin sekä keväällä että syksyllä ja aseena oli suomalainen sotilaskivääri. Ensimmäisen Yhtyneiden ampumestaruuden voitti Jämsänkosken tehdas. Yhtyneet maksoi mestaruuskilpailussa ampujien ammuksot alusta lähtien, mutta vuodesta 1937 lähtien määrä rajoitettiin 50 ammukseseen/henkilö/kilpailu.⁴²⁴

Alussa kilpailuun osallistuivat siis Jämsänkosken, Simpeleen ja Myllykosken tehtaas, mutta vuonna 1930 vielä silloin Yhtyneisiin kuulumaton Valkeakosken tehdas sai osallistua kilpailuun. Vuodesta 1935 alkaen järjestettyyn Yhtyneiden suurotteluun ammunta otettiin luonnollisesti mukaan. Ammunnan osalta suurotteluun laskettiin kevään ja syksyn ammuntojen yhteenlaskettu tulos. Suurottelun lajiksi tulemisen myötä palkittiin joukkuemestaruuden lisäksi yksilökilpailun voittaja. Kilpailutoiminnan katkaisi syksyn 1939 ylimääräiset kertausharjoitukset ja niitä seurannut Talvisota. Väli rauhan aikana pohdittiin Yhtyneiden mestaruuskilpailujen järjestämisestä, mutta niistä luovuttiin ammusten heikon saatavuuden takia.⁴²⁵ Myllykoskella pystyttiin kuitenkin käymään osastojen väliset ampumakilpailut kesällä 1940.⁴²⁶ Yhtyneiden johdon arvostus ammuntaa kohtaan näkyi mitaleissa, jotka olivat puhdasta kultaa, kun muissa lajeissa ne olivat hopeaa. Ammunnasta oli ennen sotia tullut suosittu massaurheilulaji Yhtyneillä ja kilpailuista oli muodostunut tuloksellisesti tasokas tapahtuma.⁴²⁷

⁴²⁴ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 9.5.1937; Kolkka 1969, s. 3.

⁴²⁵ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 8.4.1941.

⁴²⁶ UPM, C6, Myllykosken sosiaalikertomus 1940.

⁴²⁷ Kolkka 1969, s. 3.

Vuosittain järjestetyt ampumaottelut Kymi Oy:tä vastaan olivat toimitusjohtaja Rudolf Waldenille erittäin tärkeitä. Ampumaottelu järjestettiin vuodesta 1935 lähtien ja viimeinen vuonna 1941. Kymi-ottelua vastaan käydyt ampumakilpailut toteutettiin 15-jäsenisin joukkuein, joista 12 parhaan tulokset otettiin huomioon. Yhtyneet voitti kilpailun viisi kertaa kuudesta mahdollisesta. Ottelut suoritettiin vuoroin Kuusankosken ja Myllykosken ampumaradoilla. Kilpailujen puitteet oheisohjelmineen olivat varsin juhlavat ja ensimmäistä ottelua seuraamaan oli saatu silloinen presidentti P.E.Svinhufvud ja vuoden 1938 ottelua sotamarsalkka K.G.E.Mannerheim. Kymi-otteluun osallistuvat ampujat valitsi urheilulautakunta Yhtyneiden ampumestaruuskilpailujen perusteella.⁴²⁸

Ampumaurheilu keskeytyi Yhtyneillä sotien jälkeen. Ammuntaa pidettiin poliittisesti arveluttavana lajina sillä hetkellä ja tilalle otettiin tuolloin suunnistus. Ammunnan mukaan ottamisesta Yhtyneiden urheiluohjelmaan keskusteltiin muutaman kerran 1950-luvulla, mutta toiminta käynnistyi kunnolla vasta 1960-luvulla. Urheilulautakunta ehdotti esimerkiksi nuorten ammutamestaruuskilpailuiden järjestämistä 1958, mutta toimitusjohtaja Juuso Walden ei ehdotukseen tuolloin suostunut. Waldenin mielestä paikkakuntien seurat voisivat Yhtyneitä paremmin järjestää nuorten ammutakilpailuja.⁴²⁹ Lotilan ammattikoulun yhteyteen rakennettiin 1960 tila pienoiskivääriammuntoja varten. Ammunta kuului tuosta eteenpäin jälleen koulun opetusohjelmaan ja vapaa-ajan harrastuksiin. Vasta 1962 aloitettiin Yhtyneiden tehtaiden osastojen väliset pienoiskiväärikilpailut sisäradoilla. Näistä kehitettiin tehtaiden väliset kotirata-ammunnat syksystä 1964 alkaen. Kilpailuissa järjestettiin sekä henkilökohtainen kilpailu että joukkuekilpailu. Vuonna 1968 siirryttiin ampumaan ulkoradoille. Ammunta ei kuitenkaan kuulunut uudelleen aloittamisen jälkeen suurotteluun, vaan oli erillinen Yhtyneiden mestaruuskilpailu. Menestynein ampumajoukkue sotien jälkeen oli Jämsänkosken tehdas, joka voitti kaikki 1960-luvulla järjestetyt ammunnan Yhtyneiden mestaruuskilpailut.⁴³⁰

Ulkopuolisia vastaan käytyjä ampumaotteluita järjestettiin taas 1960-luvun alkupuolella. Esimerkiksi Jämsänkosken tehdas kävi ampumaottelun Serlachiuksen Jyväskylän Kankaan tehdasta vastaan vuonna 1961 ja 1962 Jämsänkosken tehdas osallistui myös Jyväskylän kaupungin puulaakiammuntoihin.⁴³¹

⁴²⁸ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 9.5.1938; Kolkka 1969, s. 4.

⁴²⁹ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 30.8.1958.

⁴³⁰ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 22.1.1968; Kolkka 1969, s. 4-7.

⁴³¹ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 25.7.1961; Urheilulautakunnan pöytäkirja 13.6.1962.

Yhtyneiden ampujilla oli Yhtyneiden täysi tuki sisä- ja ulkoratoineen sekä käytettävissä olevine laina-aseineen ja Yhtyneiden maksaminen ammuksineen. Urheiluammunta tuli uudelleen suosituksi massaurheilumuodoksi ja osastojen välisiä kilpailuja järjestettiin runsaasti Yhtyneiden tehtailla 1960-luvulla. Useissa tehtaissa ammunta kuului myös lajina osastojen välisiin suurotteluihin. Olavi Turma kirjoitti *Työn Äärestä*-lehdessä vuonna 1966 Kaipolan osastojen välisistä ammunnoista seuraavasti: ”Kukaan ei olisi etukäteen uskonut, että ampuminen tulisi saamaan tällaiset mittasuhteet. Osastojen välinen kilpailu huipentui kärjessä korjaamoitten ja uuden paperitehtaan väliseksi yhteentoksi. Kumpikin osasto marssitti miehiä tuleen, reservejä vaikka millä mitalla ja aivan uusia kykyjä ilmaantui näyttämölle. Yli neljäsataa suoritusta kertyi yhteisesti ja 251 eri henkilö kävi ampumassa.”⁴³²

5.2 Hiihto

Yhtyneiden tehtaat sijaitsivat maaseutumaisilla paikkakunnilla, joten talven harrastetuin urheilumuoto oli hiihto. Koska Yhtyneiden urheilutoiminta tuki alussa myös paikkakunnan suojeluskuntatoiminta, tuli hiihdostakin merkittävä urheilumuoto tehdaspaikkakunnilla. Antero Heikkisen mukaan Yhtyneiden innostus hiihtoon oli toimitusjohtaja Rudolf Waldenin laskelmoitua toimintaa, jonka tarkoitus oli puhtaasti puolustuspoliittinen. Hiihdolla oli vahvoja perinteitä tehdaspaikkakunnilla jo ennen Yhtyneiden panostamista hiihtoon. Urheiluseurat, palokunnat, työväenyhdistykset ja suojeluskunnat järjestivät hiihtokilpailuja ahkerasti jo toimintansa alusta asti.⁴³³

Vuonna 1926 Ab Walkiakosken palvelukseen tuli mestariluokan hiihtäjä, insinööri Vilho Suihko, joka otti tehtäväkseen hiihdon kehittämisen Valkeakoskella. Jo vuodesta 1927 lähtien järjestettiin Ab Walkiakosken tehtaan osastojen välisiä hiihtokilpailuja. Yhtyneiden kaikilla paikkakunnilla järjestettiin 1930-luvulla osastojen välisiä kilpailuja sekä massahiihtotapahtumia, ns. prosenttihiihtoja. Prosenttihiihto kosketti tehtaan henkilökunnan lisäksi myös heidän perheenjäseniään ja eläkeläisiä. Kilpailuissa parhaiten sijoittuneet kilpailivat vielä Valkeakosken mestaruudesta näiden prosenttihiihtojen jälkeen. Tytäryhtiö Paperituote otettiin hiihtokilpailuihin mukaan 1934 ja näin osanottajamäärä saatiin varsin suureksi. Hiihtokilpailuista saatiinkin massatapahtuma, jossa osallistuja- ja katsojamäärät

⁴³² Kolkka 1969, s. 5-7.

⁴³³ Kolkka 1969, s. 23; Heikkinen 1981, s. 65.

lähentelivät tuhatta. Samankaltaisia hiihtotapahtumia järjestettiin myös esimerkiksi Serlachiuksen, Ahlströmin, Enso-Gutzeitin ja Tornatorin tehtailla.⁴³⁴

Pian myös Jämsänkoski ja Myllykoski ottivat tämän massahiihtotapahtuman käyttöönsä ja Simpeleellä prosenttihiihdot alkoivat 1936. Ruotsin kruununprinssi Gustaf Adolf oli Myllykosken vierailullaan 1934 lahjoittanut Prinssipytyyn, josta Myllykosken tehtaan osastot kilpailivat ensimmäisen kerran vuonna 1935. Osanotto näihin prosenttihiihtoihin oli suuri kaikilla neljällä tehtaalla ja saavutti parhaimmillaan Simpeleellä 92 prosentin tuloksen. Nämä massahiihdot olivat yhteishengen luojina ja lähes koko henkilökunnan osallistumisineen sitä merkittävintä työpaikkaliikuntaa mikä ehkä katosi monista urheilulajeista Yhtyneillä sotien jälkeen.⁴³⁵

Yhteishenkeä saatettiin urheilun varjolla yrittää luoda muullakin tavalla. Vuoden 1929 hiihtokilpailujen jälkeen pidettiin iltatilaisuus osallistujille, jossa oli isänmaallista ja ideologisesti porvarillista valistavaa ohjelmaa. Työväenlehti näki kilpailut kuitenkin toiselta kantilta. Siellä katsottiin, että jopa vanhat miehet pakotettiin osallistumaan ja siitä oli vapaaehtoinen liikunnanharrastus kaukana. Hiihto oli vahva laji myös TUL:n seuroissa ja siellä nähtiin, että nyt oltiin tarkoituksella astumassa työväenliikkeen reviirille.⁴³⁶

Hiihdon lisäksi Yhtyneillä harrastettiin myös mäkihyppyä. Lotilan ammattikoulun opiskelijoille rakennettiin hyppymäki koulun kupeeseen 1934. Jämsänkoski ja Myllykoski saivat myös piakkoin hyppymäkensä. Sotatoimet toivat pienen tauon hiihtoihin, mutta 1944 järjestettiin Yhtyneiden hiihtomestaruuskilpailut sotatoimien keskellä. Hiihtäjät olivat aikaisempina sotavuosivuosina osallistuneet joukko-osastojen rintamakilpailuihin, josta Vilho Suihko ja Juuso Walden saivat idean järjestää Yhtyneiden omat hiihdon mestaruuskisat.⁴³⁷

Yhtyneiden tehtaiden väliset mestaruuskilpailut hiihdossa aloitettiin siten yllättävän myöhään lajin suosioon nähden, vasta 1940-luvulla. Yhtenä syynä arveltiin olleen sen, että urheiluseurat ja suojeluskunnat järjestivät niin paljon hiihtokilpailuja, ettei kalenterista yksinkertaisesti löytynyt enää tilaa Yhtyneiden hiihtomestaruuskilpailuihin. Hiihto miellettiin siten aluksi nimenomaan hyvää kuntoa ja suojeluskuntatoimintaa tukevaksi liikuntaharrastukseksi kuin kilpaurheiluksi.⁴³⁸

⁴³⁴ Kolkka 1969, s. 23-24; TÄ 1, 1939.

⁴³⁵ Kolkka 1969, s. 24.

⁴³⁶ Kivelä 1991, s. 163.

⁴³⁷ Kolkka 1969, s. 25.

⁴³⁸ Kolkka 1969, s. 24.

Yhtyneiden järjestämät massahiihdot ja mestaruuskilpailut nousivat entistä tärkeimmiksi sotien jälkeen, kun suksipulan vuoksi ja suojeluskunnan lakkautumisen vuoksi hiihdon kehitys jäi muuten Suomessa polkemaan paikalleen. Tämä hiihdon kivijalka toi menestystä Yhtyneiden hiihtäjille, joka näkyi myös tulevissa hiihdon arvokilpailuissa. Karjalaisen siirtoväen muutto Jämsänkoskelle ja Valkeakoskelle vahvisti hiihdon asemaa entisestään Yhtyneillä. Sulo Kolkka raportoi *Työn Äärestä*-lehdessä vuonna 1950 näin: ”Yhtiömme piirissä on nykyisin niin paljon suurhiihtäjiä, että mestaruusmitalin urheilullinen arvo on kohonnut melkein pä Suomen mestaruuden veroiseksi. Olihan kilpaladulla nytkin neljä viimevuotista Suomen mestaria.”⁴³⁹

Sotien jälkeen kansainvälinen kilpailutoiminta aloitettiin myös hiihdossa ja mäkihyppäyksessä. Juuso Walden järjesti vuoden 1948 kevättalvella norjalaista Orkla Grube-kaivosyhtiötä vastaan talviurheiluottelun. Lajeina olivat 15 km hiihto, 30 km hiihto ja mäkihyppy. Näitä otteluita käytiin kaikkiaan neljä ja ne päättyivät 1951. Tunnusomaista oli, että hiihtokilpailut päättyivät säännöllisesti Yhtyneiden voittoon ja mäkihyppy norjalaisten voittoon. Kokonaiskilpailuista Yhtyneet voitti kolme ottelua neljästä. Yhtyneiltä tähän talviotteluun osallistuivat ensimmäisellä ja kolmannella kerralla valkeakoskelaiset ja simpeleläiset ja toisella sekä neljännellä kerralla myllykoskelaiset ja jämsänkoskelaiset. Näin ottelu saatiin laajasti koko Yhtyneitä kiinnostavaksi tapahtumaksi. Ehdoksi tuli myös, ettei ketään urheilijaa valittaisi kahta kertaa Norjan kilpailumatkalle 1949 ja 1950 (ns. mies per matka-periaate). Norjalaistehdas oli puolta pienempi kuin Yhtyneet, joten Orkla-Grubelle sallittiin vahvistuksia paikallisista urheiluseuroista edellyttäen kuitenkin, että he asuivat paikkakunnalla.⁴⁴⁰

Orkla-Grube otteluiden perustella kiinnitettiin huomiota norjalaisten parempaan mäkihyppytaitoon.⁴⁴¹ Yhtyneet palkkasi norjalaisen mäkihyppyvalmentajan Erik Blakstadtin tehdaspaikkakunnille tammikuussa 1951. Valmennus tapahtui pääosin Jämsänkoskella, jonne kutsuttiin myös muiden tehtaiden mäkihyppääjiä.⁴⁴²

Vuodesta 1950 alkaen Myllykoski ja Jämsänkoski vahvistivat metsäosastojaan ensiluokkaisilla hiihtäjillä. Metsäosastolla oli runsaasti huipputaso hiihtäjiä, joten 1952 lähtien järjestettiin metsäosastoille omat hiihtokilpailut erikseen Yhtyneiden

⁴³⁹ Kolkka 1969, s. 24-25; TÄ 1, 1950.

⁴⁴⁰ Kolkka 1969, s. 42.

⁴⁴¹ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 11.10.1948.

⁴⁴² UPM, C10, Kiertokirje 2.1.1951.

mestaruuskilpailuista. Yhtyneiden hiihto kulta-aikaa oli 1950-luku johtotähtenään Veikko Hakulinen. Hakulinen siirtyi metsäteknikoksi Valkeakoskelta Jämsänkoskelle 1954 ja Jämsänkosken tehtaalla tämä innosti hiihtäjiä kovasti harjoitteluun ja Jämsänkosken hiihtäjät kehittivätkin valtakunnalliselle huipulle. Veikko Hakulinen toimi lisäksi urheilulautakunnan jäsenenä ja edusti Yhtyneitä aina kun oli tarvetta, myös veteraanina ja muissakin lajeissa kuin hiihdossa.⁴⁴³

Kuntourheilun puolella hiihdossa siirryttiin prosenttihiihdoista harrastehiihtoihin 1950-luvulla. Prosenttihiihdot olivat tapahtuneet yhden päivän aikana, kun harrastehiihdoissa liikuntasuoritus oli mahdollista tehdä pidemmällä ajalla. Näin se todettiin kunnon kohotuksen kannalta tarkoituksenmukaisemmaksi.⁴⁴⁴ Eri tehdaspaikkakunnilla oli myös hiihto-otteluita muita teollisuuslaitoksia vastaan. Valkeakoskella aloitettiin 1950-luvun alussa kolmen tehtaan ottelu Tervasaari-Tytärtehtaat-Säteri, nämä ottelut hiipuivat 1950-luvun loppupuolella, mutta hiihto-ottelu saatiin elvytettyä uudelleen 1960-luvun alussa.⁴⁴⁵ Hiihdon asema kuntourheiluna voimistui entisestään 1960-luvulla, kun aloitettiin ns. kirjahihto. Kirjahihdossa Yhtyneiden henkilökunnan ja/tai heidän perheenjäsenensä kirjoittivat hiihtolajien varrelle sijoitettuihin vihkoihin nimensä ja osallistujille järjestettiin arvontoja, jossa pääpalkintona oli esimerkiksi loma Yhtyneiden Lapissa olevalle mökille.⁴⁴⁶ Useissa Yhtyneiden tehtaissa hiihto oli urheilumuotona mukana osastojen välisissä suurotteluissa.

Yhtyneiden mestaruuskilpailujen ohjelmaan otettiin mukaan mäkihyppy 1945 ja yhdistetty 1953. Metsämiesten oma sarja hiihtokilpailuista poistettiin 1957 tarpeettomana ja Metsämiehet edustivat jatkossa omia tehtaitaan. Kahtena talvena Yhtyneiden mestaruuskilpailut hiihdossa jouduttiin peruuttamaan, 1956 suurlakon takia ja 1967 juuri edellisenä päivänä Kaipolassa tapahtuneen kuolemaan johtaneen työtaturman takia.⁴⁴⁷

5.3 Yleisurheilu

Valkeakosken tehtaalla yleisurheilussa pidettiin 1930-luvun alussa syyskilpailuja, jossa lajina oli kolmiottelu (100 metrin juoksu, kuulantyöntö, korkeushyppy). Pitkänmatkan

⁴⁴³ Kolkka 1969, s. 27-28.

⁴⁴⁴ UPM, C6, Jämsänkosken sosiaalikerho 1950.

⁴⁴⁵ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikerho 1951.

⁴⁴⁶ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 29.1.1963.

⁴⁴⁷ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 13.3.1967; Kolkka 1969, s. 27-29.

juoksijoille oli tarjolla kauppalan läpijuoksu ja yhteishengen kohottamiseksi järjestettiin osastojen välinen köydenvetokilpailu. Kilpailujen järjestäjänä toimi tehtaan palokunta. Samaan aikaan Valkeakosken Jyry järjesti ammattiosastojen välisiä kilpailuja suunnilleen samalla lajivalikoimalla ja kilpailusysteemillä. Muillakin Yhtyneiden tehtailla järjestettiin osastojen välisiä mestaruuskilpailuja yleisurheilussa ja ne olivat erittäin suosittuja sekä osallistuja- että yleisömääriltään.⁴⁴⁸

Yhtyneiden yleisurheilumestaruuskilpailut aloitettiin 1935. Yleisurheilu valittiin myös suurottelun lajiksi. Yleisurheilun lajeiksi tulivat 100 metrin, 400 metrin ja 1500 metrin juoksut, korkeushyppy, pituushyppy, kuulatyöntö, kiekonheitto ja keihäänheitto sekä viestijuoksu. Kussakin lajissa otettiin pisteiden laskun kannalta mukaan Jämsänkosken, Myllykosken ja Valkeakosken tehtaiden kahden parhaan sekä Simpeleen tehtaan yhden parhaan tulos. Sama henkilö sai osallistua vain kahteen lajiin pois lukien viestinjuoksu. Mestaruuskilpailuihin saivat alussa osallistua vain SVUL:n seuran edustajat. Ensimmäiset yleisurheilukilpailut pidettiin 1935 Jämsänkoskella. Simpele ei saanut tuolloin joukkuetta kokoon, joten kilpailuihin osallistui vain kolme Yhtyneiden tehdasta.⁴⁴⁹

Ensimmäisissä mestaruuskilpailuissa vallitsi maaottelutunnelma ja kilpailu oli tasaväkistä. Tulostaso oli alussa vaatimatonta, koska osallistujat olivat pääosin harrastelijoita. Toisissa yleisurheilukilpailuissa Myllykoskella oli havaittavissa, että tehtaasivat olivat rekrytoinneissa huomioineet myös palkattavan urheiluominaisuudet. Monia Suomen mestaruuskilpailuihin osallistuneita yleisurheilijoita oli palkattu tehtaisiin ja sama tilanne jatkui koko 1930-luvun lopun. Yleisurheilukilpailut saavuttivat nopeasti suosiota, esimerkiksi vuoden 1937 Valkeakosken kilpailuissa katsojia oli reilut 2000. Simpele oli värvännyt 1930-luvun lopulla jalkapalloilijoita, joiden panoksen turvin se voitti myös yleisurheilukilpailut 1938.⁴⁵⁰

Sotien jälkeen mestaruuskilpailut järjestettiin seuraavan kerran 1945 ja yleisurheilu oli edelleen osana suurottelua. Sotien jälkeen myös naiset pääsivät mukaan Yhtyneiden yleisurheilukilpailuihin. Naisyleisurheilu oli erittäin suosittua Valkeakoskella ja Tehtaan kentällä järjestettiin esimerkiksi Suomi-Ruotsi naisten maaottelu vuonna 1955.⁴⁵¹ Yleisurheilun lajiohjelma muuttui hieman. 1500 metrin juoksu vaihdettiin 3000 metrin juoksuun ja lisäksi tuli mukaan naisten aita- ja viestijuoksu. Erikoisuutena mainittakoon, että

---

⁴⁴⁸ TÄ 1, 1939.

⁴⁴⁹ Kolkka 1969, s. 8-9.

⁴⁵⁰ Kolkka 1969, s. 8-9.

⁴⁵¹ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikerho 1945; Valkeakosken sosiaalikerho 1955.

Välirauhan aikana oli ehdotettu käsikranaatinheittoa kuulantyönnön sijaan yleisurheilun kilpailuohjelmaan mutta tämä ei ehtinyt toteutua.⁴⁵² Jatkosotaa ennen oli tehty päätös, että myös TUL:n seurojen edustajat saivat osallistua Yhtyneiden mestaruuskilpailuihin. Jatkosodan syttyminen esti yleisurheilukilpailut, mutta 1945 jatkuneissa kilpailuissa TUL:n urheilijat olivat mukana. Välirauhan aikana syksyllä 1940 pystyttiin järjestämään yleisurheiluottelu Myllykosken ja Valkeakosken tehtaiden välillä.⁴⁵³

Yleisurheilu oli suosittu massaurheilulaji 1930-luvulla, mutta sotien jälkeen se muuttui enemmän huippu-urheiluksi Yhtyneillä. Tehdaspaikkakunnilla kyllä järjestettiin esimerkiksi osastojen välisiä kilpailuja heti vuodesta 1944 alkaen, mutta niiden suosio ei enää saavuttanut 1930-luvun tasoa. Valkeakoskella oteltiin kauppalan halkijuoksun merkeissä ottelu Tervasaari-Tytärtehtaat-Säteri vuodesta 1944 alkaen.⁴⁵⁴ Juoksu kuntourheiluna alkoi kasvattaa suosiotaan 1960-luvun puolivälistä lähtien. Monissa eri tehtaiden osastojen välisissä suurotteluissa maastojuoksu oli yhtenä lajina mukana. Pururadoilla suoritettujen massajuoksutapahtumien aloitettiin Yhtyneillä 1963 ja juoksu- ja kävelyharrastukseen kannustettiin henkilökuntaa esimerkiksi monilla tiedotteilla ja artikkeleilla *Työn Äärestä*-lehdessä.⁴⁵⁵

Yhtyneiden Reed-otteluun kuului jalkapallon lisäksi myös viestijuoksu ja maastojuoksu. Reed-ottelua käsiteltiin enemmän jalkapallosta kertovassa osiossa. Juoksuissa järjestettiin aina Reed-ottelua ennen karsinnat, joiden perusteella urheilulautakunta valitsi joukkueen. Reed-ottelun maastojuoksun Yhtyneet voitti kuusi kertaa kymmenestä kilpailusta ja viestijuoksun seitsemän kertaa kymmenestä kilpailusta.⁴⁵⁶

Kaipolan tullessa Yhtyneiden tehtaaksi 1950-luvulla alkoi uusi luku Yhtyneiden keskipitkien matkojen ja kestävyysjuoksun historiassa. Kaipolan tehtaan ei alun perin ollut tarkoitus satsata yleisurheiluun vaan täysin muihin lajeihin. Kaipolan juoksu-urheilun tienraivaajana oli Jämsästä kotoisin oleva Aarne Ahlbom, joka saavutti valtakunnallista menestystä maastojuoksussa ja estejuoksussa 1950-luvun puolivälissä. Kaipolan tehtaan toisen rakennusvaiheen päättyessä 1956 rekrytoitiin Kaipolaan monia lupaavia juoksijoita.

⁴⁵² UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 14.5.1941.

⁴⁵³ UPM, C6, Myllykosken sosiaalikertomus 1940.

⁴⁵⁴ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikertomus 1944.

⁴⁵⁵ UPM, C6, Kiertokirje 4.9.1963; TÄ 1, 1964.

⁴⁵⁶ Kolkka 1969, s. 37.

Yhtyneiden henkisellä tuella perustettu seura Kaipolan Vire menestyi keskipitkien matkojen viestissä ja maastajuoksuissa tehtaaseen palkatun uuden työvoiman turvin.⁴⁵⁷

Vaikka juoksu-urheilu onkin yksilöurheilua, Kaipolaan juoksijoita houkutteli hyvät harjoitteluolosuhteet ja tämän ns. ”Kaipolan tallin” sisäinen kilpailu paransi myös yksilöiden harjoittelun tehokkuutta. Olavi Laineen mukaan Vireen houkutukseen tarttui mm. Suomen Urheiluopiston tuleva rehtori Tapani Ilkka: ”*Tämä Vierumäen rehtori Tapani Ilkka halusi tulla kanssa Kaipolan tehtaalle töihin, kun se halusi tulla hyväksi juoksijaksi.*” Viesti- ja maastajuoksuvoitot saivat aikaan hyvän joukkuehengen Kaipolaan. Tämä siitäkin huolimatta, että Kaipolaan saatiin kelvollinen urheilukenttä vasta 1960-luvun alussa. ”Kaipolan talli” hajosi 1960- ja 1970-luvun taitteessa, kun Yhtyneiden urheilupolitiikka muuttui huippu-urheilusta kuntoliikuntaa suosivaksi.⁴⁵⁸

Yhtyneiden mestaruuskilpailuissa 1960-luvulla tehtiin useita lajivaihtoja ja joissain kenttälajeissa kilpailtiin myös vain vuorovuosina. Painopiste yleisurheilussa oli Kaipolan Vireen juoksijoiden myötä siirtynyt selkeästi juoksupuolelle ja kenttälajien kilpailuissa oli välillä jopa osanottajavähyyttä. Urheilulautakunta olikin 1969 miettimässä kehitysehdotuksia yleisurheilun innostuksen nostamiseksi, mutta nämä toimenpiteet jäivät toteuttamatta Yhtyneiden urheilupolitiikan muututtua.⁴⁵⁹ Mestaruuskilpailujen lisäksi Tervasaari otteli Tytärtehtaita vastaan muutaman kerran yleisurheilussa 1960-luvulla ja Kaipolassa sekä Simpeleellä osastojen väliset yleisurheilukilpailut olivat suosittuja, mutta muuten yleisurheilu ei innostanut suuria massoja liikkeelle tehtailla pururatajuoksua ja kävelyä lukuun ottamatta. Kaipolan ja Simpeleen lisäksi muillakin tehtailla yritettiin useasti innostaa osastojen välisiin yleisurheilukilpailuihin, mutta harrastus ei tahtonut ottaa kipinää.⁴⁶⁰

Pururatajuoksun harrastus kasvatti suosiotaan 1960-luvun lopulla ja kuntourheilun puolella järjestettiin Liiku työssä- tunnet sen vyössä kampanja 25.9-31.11.1969. Kampanja oli valtakunnallinen mutta otettiin Yhtyneillä hyvin vastaan. Aloitustapahtumana pidettiin 18.9 maastajuoksu- ja kävelytapahtuma eri tehtailla. Kampanjan aikana hyväksyttiin kaikki vähintään 30 minuuttia kestäneet liikuntasuoritukset. Suoritus merkittiin sosiaaliosastolta saatuun kuntokorttiin (1x30min suoritus on yksi piste) ja 15 pisteellä pääsi mukaan arvontaan.

⁴⁵⁷ Kolkka 1969, s. 12-13.

⁴⁵⁸ Kolkka 1969, s. 12-13, OL 1.7.1997.

⁴⁵⁹ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 8.3.1969.

⁴⁶⁰ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikertomus 1966; Valkeakosken sosiaalikertomus 1969, Parikkalan Sanomat 28.8.1964.

Palkintona oli matkoja esimerkiksi Itävaltaan, Tshekkoslovakiaan, Lappiin jne.⁴⁶¹ Juoksu- ja kävelytapahtumat olivat suosittuja massaliikuntatapahtumia, mutta kilpailumieliseen yleisurheiluun ei osastoilla ollut innokkuutta.

5.4 Suunnistus

Suojeluskuntien piireissä hiihdon lisäksi harjoitettiin tiedustelujuoksua, josta kehittyi sittemmin suunnistus. Suunnistus tuli Yhtyneiden urheilutoiminnan piiriin 1930-luvun loppupuolella. Ensimmäisenä osastojen välisiä suunnistuskilpailuja järjestettiin Valkeakosken tehtaalla vuonna 1937.⁴⁶² Välirauhan aikana urheilulautakunnassa valittiin jaosto suunnistuksen kehittämistä varten, mutta suunnistuksen mukaanotto laajemmin Yhtyneiden urheilutoimintaan tapahtui vasta jatkosodan jälkeen.⁴⁶³

Sotien jälkeen Yhtyneiden urheilutoiminnassa oli luovuttava amunnasta. Ammunnan tilalle mestaruuskilpailuihin otettiin suunnistus. Yhtyneiden ensimmäiset suunnistusmestaruuskilpailut järjestettiin Simpeleellä 1945. Kilpailu oli ensimmäisellä kerralla vain henkilökohtainen ja sarjoina olivat yleinen, ikämiehet, naiset ja nuoret. Seuraavana vuonna mestaruudet jaettiin myös joukkuekilpailuissa. Vuodesta 1952 lähtien suunnistus oli osana suurottelua vuoteen 1963 saakka.⁴⁶⁴ Yhtenä syynä mestaruuskilpailujen lopettamiseen oli se että suunnistus kuului jo osana vuodesta 1952 lähtien käytyyn metsätaitomestaruuskilpailuun. Menestyksekkäintä suunnistus oli Valkeakosken ja Tytärtehtaiden joukkueille. Suunnistus säilyi Yhtyneiden mestaruuskilpailuista poistamisen jälkeenkin suosittuna harrastusmuotona tehdaspaikkakunnilla.⁴⁶⁵

Valkeakoskella suunnistuksessa aloitettiin ottelu Tervasaari- Säteri vuodesta 1945 lähtien. Ottelu muuttui hiihdon ja kauppalan halkijuoksun tapaan kolmiotteluksi Tervasaari-Tytärtehtaat-Säteri vuodesta 1953 alkaen.⁴⁶⁶

---

⁴⁶¹ UPM, C10, Kiertokirje 11.9.1969.

⁴⁶² UPM, C6, Valkeakosken huoltotarkastajan kertomus 1937; Kolkka 1969, s. 31.

⁴⁶³ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 18.4.1941.

⁴⁶⁴ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 12.10.1951; Kolkka 1969, s. 31.

⁴⁶⁵ Kolkka 1969, s. 32.

⁴⁶⁶ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikirje 1945; Valkeakosken sosiaalikirje 1953.

5.5 Paini

Painilla oli laaja harrastuspohja Valkeakoskella, Myllykoskella ja Jämsänkoskella. Myllykoskelle muutti tehdaslaajennusten ansiosta moni painin harrastajia 1930-luvun puolivälissä ja silloin paikkakunnalle perustettiin myös painijaosto Myllykosken Kilpa- Veljiin. Jämsänkoskella Yhtyneiden pääkonttoriin Ilveslinnaan rakennettiin voimailuhuone painiharrastusta varten.⁴⁶⁷

Painilla oli vahvat juuret Valkeakoskella jo 1900-luvun alusta. Suosionsa huipulle paini pääsi sotien jälkeen Hakan ja Koskenpoikien toimesta. Painia yritettiin saada myös urheiluohjelman piiriin, mutta sitä kokeiltiin vain kerran Yhtyneiden mestaruuskilpailujen merkeissä Myllykoskella vuonna 1948. Yhtyneiden johto katsoi, että paini sopii paremmin paikkakuntien urheiluseurojen kuin tehtaiden järjestämäksi harrastukseksi. Painijoille Yhtyneet toki rakensi harjoitustiloja ja Yhtyneiden henkilökunnassa oli menestyviä painijoita, mutta painin suosio hiipui tehdaspaikkakunnilla 1960-luvulla.⁴⁶⁸

Sotien jälkeen painissa oteltiin muutaman kerran ulkomaista yhteistyökumppania vastaan. Jämsänkosken tehdas otteli ruotsalaista Halstahammaria vastaan 1946 ja Myllykosken tehdas toista ruotsalaista Kolsvan tehdasta vastaan. Halstahammarin joukkue kävi myös Myllykoskella ja Valkeakoskella. Valkeakoskella maaliskuussa 1946 suoritettu ottelu käytiin Tervasaaren paperitehtaan tehdassaliin sijoitetulla painimatolla ja paperikoneet pysäytettiin ottelun ajaksi. Seuraavana vuonna Yhtyneiden painijat kävivät vastavierailulla Ruotsissa.⁴⁶⁹

5.6 Soutu

Kilpasoutu ei kuulunut Yhtyneiden väliseen urheiluohjelmaan eikä siitä järjestetty mestaruuskilpailuja, mutta siitä huolimatta soutu oli hyvin harrastettu urheilumuoto tehdaspaikkakunnilla, erityisesti Valkeakoskella ja Jämsänjokilaaksossa. Valkeakoskella toki järjestettiin 1952 Yhtyneiden teollisuussoudut, mutta mestaruuskilpailun statusta ne eivät saaneet.⁴⁷⁰ Soudun harrastaminen oli laitettu alulle Lotilan ammattikoululla 1940-luvun puolivälissä Juuso

⁴⁶⁷ Kolkka 1969, s. 50.

⁴⁶⁸ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 25.7.1948; Kolkka 1969, s. 50.

⁴⁶⁹ UPM, C6, Jämsänkosken sosiaalikerätömy 1947; Myllykosken sosiaalikerätömy 1947; Valkeakosken sosiaalikerätömy 1947.

⁴⁷⁰ UPM, C10, Kiertokirje 1952 (ei päivämäärää).

Waldenin aloitteesta. Soudusta hankkivat myös monet Yhtyneiden hiihtäjät kesällä pohjakuntaa talven kilpailuja varten. Soudun pääkeskus Yhtyneillä oli Lotilan ammattikoululla, jonka ranta-alueelle rakennettiin soutulaituri ja venevaja sekä lähistöllä olevan Roukon koulun vanhaan navettaan sisäaallas talviharjoittelua varten. Valkeakosken kilpasoudun rungon ovatkin muodostaneet Yhtyneiden soutajat.⁴⁷¹

Jämsänjokilaaksossa soutu lähti nousuun, kun valkeakoskelaisia soutajia siirtyi Kaipolan uudelle tehtaalle 1954. Aluksi he liittyvät Kaipolan Vireen soutajiin, mutta Vireen panostaessa enemmän muihin lajeihin, he siirtyivät kalustoineen Jämsänjoen Soutu- Veikkoihin 1959. Yhtenä syynä Kaipolan soutuinnostuksen hiipumiseen oli myös paperitehtaan rakentamisen valmistuttua soutajien lähteminen pois paikkakunnalta.⁴⁷² Valkeakosken Vesiveikot ja Jämsänjoen Soutu- Veikot saavuttivat 1950- ja 1960-luvuilla menestystä niin valtakunnallisella kuin kansainväliselläkin tasolla ja suurin osa soutajista oli Yhtyneiden palveluksessa. Yhtyneet avusti sekä Valkeakosken että Jämsänjokiseudun soutuseuroja voimallisesti rakentamalla heille harjoitustiloja ja hankkimalla soutukalustoa.⁴⁷³

Kansainvälistä kosketusta soutajat hankkivat vuonna 1961, jolloin Yhtyneiden soutajat matkustivat Englantiin kilpaillakseen Henleyn Regatassa. Englantilainen Yhtyneiden yhteistyökumppani Lamco Printing maksoi yhtyneläisten matkakulut. Matka tehtiin kuitenkin tehdaspaikkakuntien seurojen nimissä Suomen soutuliiton toiveesta. Mukana oli myös kaksi Säteri Oy:n soutajaa ja Säteri suostui maksamaan heidän matkakulunsa.⁴⁷⁴ Soutajat valjastettiin myös Yhtyneiden PR- toimintaan. Iso-Britannian pääministeri Harold MacMillanin vieraillessa Juuso Waldenin luona Valkeakoskella 1963, soutajat ”harjoittelivat” sopivasti juuri, kun pääministeri oli seurueen kanssa ihailemassa Lotilanjärveä. Walden oli taitava suunnittelemaan ja järjestämään erilaisia seremonioita sekä juhlia ja Yhtyneiden urheilijat valjastettiin usein näiden tapahtumien esiintyjiksi.⁴⁷⁵

5.7 Muut lajit

Voimistelua harrastettiin Yhtyeillä kuntoilumielessä. Varsinaisia voimistelukilpailuja ei järjestetty. Voimistelua harrastettiin yleensä vapaa-aikana tehtaiden

⁴⁷¹ Kolkka 1969, s. 48-49.

⁴⁷² UPM, C6, Kaipolan sosiaalikerho 1956; Kolkka 1969, s. 48-49.

⁴⁷³ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 3.10.1958; Kolkka 1969, s. 48-49.

⁴⁷⁴ UPM, A16, Urheilulautakunnan pöytäkirja 25.7.1961.

⁴⁷⁵ Tuomela 2006, s. 37.

seurataloille ja kerhotaloille järjestetyissä vuoroissa.⁴⁷⁶ Sotien jälkeen voimistelua varten Yhtyneet kustansi myös kuntien urheilusaleista vuoroja voimistelun harrastamista varten. Voimistelusta tuli erityisesti naisten suosima kuntourheilumuoto. Vuorotyö haittasi toki jonkin verran kaikille sopivien aikojen löytymistä.⁴⁷⁷ Työpaikkavoimistelu sai alkunsa 1960-luvulla. Vuonna 1962 aloitettiin Yhtyneiden sosiaalihenkilökunnan toimistoissa kokeilu, jossa liikunnanohjaajan johdolla voimisteltiin 2-3 kertaa viikossa 4-10 minuuttia kerrallaan työpäivän keskellä.⁴⁷⁸

Luistinurheilu oli tehdaspaikkakunnilla laimeaa.⁴⁷⁹ Yhtyneet rakensi kyllä yksin tai yhdessä muiden paikkakunnan tahojen kanssa tehdaspaikkakunnille luistinratoja 1940- ja 1950-luvulla, mutta Yhtyneet ei itse järjestänyt luistinurheiluun liittyviä urheilutapahtumia.⁴⁸⁰ Paikkakunnilla oli toki seuroja, jotka harrastivat esimerkiksi jääpalloa ja pikaluistelua, mutta Yhtyneiden urheilutoiminnassa lajit eivät saavuttaneet suosiota. Yhtyneiden urheilutoimikunta keskusteli 1940-luvun lopulla jääkiekon mukaan ottamista lajiohjelmaan mutta se ei koskaan konkretisoitunut.⁴⁸¹ Kaukalopallossa kuntien puulaakisarjoihin Yhtyneiden tehtailta osallistui joukkueita 1960-luvun lopulta lähtien, esimerkiksi Valkeakoskella 1969 oli tehtaalta mukana neljä joukkuetta.⁴⁸²

Tenniksessä pelattiin muutaman kerran Yhtyneiden tehtaiden välisiä otteluja, esimerkiksi Jämsänkosken ja Myllykosken välillä 1937 ja Valkeakosken sekä Myllykosken välillä 1951.⁴⁸³ Myllykoski pelasi tennisotteluita myös muita tehtaita vastaan, esimerkiksi Tampellan Inkeröisten tehdasta vastaan vuonna 1938. Inkeröisten tehdasta vastaan Myllykoski pelasi myös sotien jälkeen.⁴⁸⁴ Simpeleen tehdas pelasi useita tennisotteluita lähellä sijaitsevan Joutseno-Pulpin tehdasta vastaan 1950-luvulla.⁴⁸⁵ Tennis jäi kuitenkin pitkäksi aikaa vain Yhtyneiden toimihenkilöiden urheiluksi aina 1960-luvulle asti. Tuolloin Yhtyneet varasi joko omilta tai kunnan urheilutaloilta vuoroja tenniksen pelaamista varten ja myös muu henkilökunta alkoi jossain määrin harrastamaan lajia. Tenniksessä Yhtyneiden tenniksen

⁴⁷⁶ UPM, C6, Myllykosken huoltotarkastajan kertomus 1937.

⁴⁷⁷ UPM, C6, Paperituotteen sosiaalikeromus 1948.

⁴⁷⁸ UPM, C10, Kiertokirje 30.11.1962.

⁴⁷⁹ UPM, C6, Valkeakosken huoltotarkastajan kertomus 1937.

⁴⁸⁰ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 30.10.1945.

⁴⁸¹ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 11.7.1948.

⁴⁸² UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikeromus 1969.

⁴⁸³ TÄ 2, 1937; Kymen Keskilaakso 1.9.1951.

⁴⁸⁴ Kymen Keskilaakso 12.8.1938; Kymen Keskilaakso 8.4.1949.

⁴⁸⁵ Kaakkoisseutu 22.8.1958.

pelaajat osallistuivat lähiseutujen puulaakiturnauksiin 1960-luvun lopulta lähtien, esimerkiksi Valkeakosken pelaajat osallistuivat Tampereen puulaakiturnauksiin.⁴⁸⁶

Välirauhan aikana urheilulautakunta valitsi toimikunnan uintiharrastuksen edistämiseksi. Uinti oli tehdaspaikkakunnilla lähinnä lasten ja nuorten suosima harrastus. Prosenttiuinneilla haluttiin innostaa henkilökuntaa enemmän uinnin pariin myös aikuisiällä.⁴⁸⁷ Jatkosota kuitenkin peruutti prosenttiuintien järjestämisen. Valkeakosken tehtaalla järjestettiin puulaakiuinnit 1944 ja Valkeakosken tehdas kävi myös uintiottelun Säterin kanssa.⁴⁸⁸ Uinnin asemasta Yhtyneiden urheiluohjelmassa keskusteltiin uudelleen 1940-luvun lopulla ja Yhtyneiden mestaruuskilpailut uinnissa järjestettiin vuonna 1948. Kilpailuja järjestettiin niin miesten, naisten kuin nuortenkin sarjoissa.⁴⁸⁹ Myös tehtaiden osastoilla järjestettiin uintikilpailuja 1940-luvulla.⁴⁹⁰ Uinnin mestaruuskilpailuista luovuttiin kuitenkin nopeasti jo vuonna 1950, koska todettiin, että lajivalikoima oli paisumassa liian suureksi.⁴⁹¹ Kiinnostus uintiin oli jatkossa pyräyksenomaista. Vuonna 1955 urheilulautakunta kiinnitti jälleen huomiota uinnin heikkoon tilaan ja osastoilla järjestettiin sekä prosenttiuinnit että kilpauinnit elokuussa.⁴⁹²

Pesäpalloa pelattiin jonkin verran tehdaspaikkakuntien suojeluskunnissa. Yhtyneillä pesäpalloa harrastettiin satunnaisesti. Myllykoskella pesäpallolla oli vankempi suosio kuin muilla paikkakunnilla, ja siellä jalkapallo ei saanutkaan yhtä suurta kiinnostusta kuin pesäpallo ennen kuin Myllykosken Pallo-47 perustettiin 1940-luvun lopulla. Toisin kuin muilla Yhtyneiden tehtailla Myllykoskella pelattiin osastojen välistä pesäpallosarjaa 1930- ja 1940-luvuilla.⁴⁹³ Myllykosken Kilpa- Veikot pelasi parhaimmillaan pesäpalloa SM-sarjassa 1940- ja 1950-luvuilla, mutta Juuso Walden ei tätä suoritusta pahemmin noteerannut. Jääskestä Valkeakoskelle sotien aikaan siirretyn Säterin tehtaan kanssa Tervasaaren tehdas pelasi pesäpallo-otteluita 1940-luvun puolivälissä, mutta otteluista ei tullut pitempiaikaista perinnettä.⁴⁹⁴ Kaipolan tehdas osallistui kunnan puulaakisarjaan pesäpallossa 1960-luvun loppupuolella ja tehtaalle oli muutenkin saapunut töihin hyviä pesäpalloilijoita, jolloin oli mietitty pesäpallojoukkueen perustamista Kaipolaan. Tämän kuultuaan Walden tiedusteli, että

⁴⁸⁶ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikertomus 1966.

⁴⁸⁷ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 18.4.1941.

⁴⁸⁸ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikertomus 1944; Valkeakosken sosiaalikertomus 1945.

⁴⁸⁹ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 25.7.1948.

⁴⁹⁰ UPM, C6, Simpeleen sosiaalikertomus 1948.

⁴⁹¹ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 2.1.1950.

⁴⁹² UPM, C10, Kiertokirje 29.6.1955.

⁴⁹³ Kymen Keskilaakso 19.8.1938.

⁴⁹⁴ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikertomus 1945.

tehdäänkö Kaipolassa työajalla muutakin kuin pelataan pesäpalloa ja joukkueen perustamissuunnitelmat loppuivat siihen. Walden ei pesäpalloa lajina arvostanut kovinkaan korkealle.⁴⁹⁵

Painonnostoa ja nyrkkeilyä Yhtyneillä ei harrastettu, mutta Yhtyneet järjesti harrastustiloja Yhtyneiden rakennuksiin. Samoissa tiloissa pystyi harrastamaan myös painia. Näitä tiloja paikkakunnan seurat saivat käyttää ja Yhtyneet hankki tiloihin myös painonnosto- ja nyrkkeilyvälineistöä.⁴⁹⁶

Lentopallosta tuli erittäin suosittu harrastusurheilumuoto tehdaspaikkakunnilla 1940-luvun lopulta lähtien. Yhtyneet varasi paikkakuntien urheilusaleista vuoroja lentopallon harrastusta varten ja tämä laji oli sekä miesten että naisten mieleen. Esimerkiksi vuonna 1969 Valkeakoskella kävi 32 eri lentopalloporukkaa Yhtyneiden vuoroilla pelaamassa. Kesäisin Yhtyneiden tehtaille rakennettiin lentopallokenttiä ja niitä käytettiin ruokatuntien tai muiden taukojen aikana.⁴⁹⁷ Lentopallossa järjestettiin erittäin paljon tehtaan osastojen välisiä haasteotteluita ja myös lentopallosarjoja, joiden tulokset laskettiin osastojen välisiin suurotteluihin. Erityisen innokasta lentopallon pelaaminen oli Tytärtehtailla ja esimerkiksi Paperituote pelasi 1950-luvun alussa useamman kerran Toijalan Chymoksen tehdasta vastaan sekä miesten että naisten pelissä Myllykosken tehdas otteli Helsingin Iso-Britannian lähetystä vastaan lentopallossa vuonna 1950. Simpeleellä oteltiin lentopallossa 1950-luvulla mm. Joutseno-Pulpin tehdasta vastaan muutama otteeseen.⁴⁹⁸ Kaipolan tehtaiden rakennusvaiheessa 1950-luvulla lentopallosta tuli suosittu harrastus parakkiasumisen viihdykkeeksi.⁴⁹⁹ Tervasaaren tehtaan tiiviissä urheiluotteluohjelmassa Säteriä vastaan pelattiin myös lentopallo-otteluita 1960-luvun alusta lähtien ja lisäksi Paperituote pelasi Säteriä vastaan.

500

Lentopallo oli tehdaspaikkakunnilla suosituin puulaakiturheilumuoto. Tehdaspaikkakunnilla pelattiin kuntien järjestämiä puulaakiturnauksia lentopallossa 1940-luvun loppupuolelta lähtien ja niissä pelasi useita tehtaiden puulaakijoukkueita. Kaipolassa tehtaalta osallistui monia joukkueita Jämsän kunnan puulaakisarjaan sekä miesten että naisten sarjoissa. Kaipolan tehdas pelasi myös haasteotteluita muita Yhtyneiden tehtaita vastaan,

⁴⁹⁵ Nordberg 1998, s. 387.

⁴⁹⁶ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikerho 1945.

⁴⁹⁷ UPM, C6, Paperituotteen sosiaalikerho 1948.

⁴⁹⁸ UPM, C6, Myllykosken sosiaalikerho 1955; Paperituotteen sosiaalikerho 1950.

⁴⁹⁹ UPM, C6, Kaipolan sosiaalikerho 1955.

⁵⁰⁰ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikerho 1963; Valkeakosken sosiaalikerho 1965.

esimerkiksi Paperituotetta vastaan 1960. Valkeakoskella puulaakitoiminta alkoi vuonna 1949 Yhtyneiden toimesta viiden joukkueen voimin (Paperituote, Säteri, Kauppala, Yhteiskoulu ja Lotilan ammattikoulu), mutta sarja kasvoi jatkossa huomattavan suosituksi, esimerkiksi vuoden 1969 lentopallopuulaakiin Valkeakoskella osallistui pelkästään 13 tehtaan eri joukkuetta.⁵⁰¹

Pöytätenniksestä tuli lentopallon ohella suosittu harrastusurheilumuoto Yhtyneillä. Pöytätennistä pelattiin lentopallon tapaan ruokatunneilla ja muilla tauoilla sekä järjestettiin osastojen välisiä haasteotteluita ja laji oli usein mukana osastojen suurottelussa. Yhtyneet oli hankkinut tarvittavan välineistön tehtailleen. Ulkopuolisiin tehdasotteluihin kuului usein yhdistetty lentopallo- ja pöytätennisottelu samalla kertaa. Näin tapahtui esimerkiksi Paperituotteen osalta Toijalan Chymosta vastaan ja samoin Myllykosken otelessa Iso-Britannian Helsingin lähetystä vastaan. Tervasaaren tehdas otteli lentopallossa ja pöytätenniksessä Valmetin Valkeakoskella sijainnutta tehdasta vastaan useasti 1960-luvulla.⁵⁰²

Keilailu tuli merkittäväksi harrastusurheilumuodoksi 1950-luvun loppupuolelta lähtien. Myllykoskelle oli jo saatu keilarata vuonna 1945 ja siellä se olikin ollut suosittu urheilumuoto talvisin, mutta muualla saatiin odotella vielä reilut kymmenen vuotta. Myllykoskella pelattiin osastojen välisiä keilaturnauksia jo vuodesta 1946 lähtien.⁵⁰³ Yhtyneet oli itse tai yhteistyössä muiden tahojen kanssa rakentanut kaikille paikkakunnille 1960-luvun alkuun mennessä keilaradat, joita henkilökunta käytti innokkaasti.⁵⁰⁴ Keilailussa oteltiin runsaasti haasteotteluita Yhtyneiden omien tehtaiden kesken sekä ulkopuolisia yrityksiä vastaan. Erityisesti Simpeleen tehtaalla oli runsaasti 1960-luvulla otteluita ulkopuolisia laitoksia vastaan, esimerkiksi Imatran Voimaa, Vuoksenniskan tehtaita, Paraisten Kalkkivuorta ja ruotsalaista Elof Hansson Göteborgia vastaan.⁵⁰⁵ Simpele otteli samoihin aikoihin myös Yhtyneistä eronnutta Myllykosken tehdasta vastaan ja tehtaalla järjestettiin osastojen välisiä turnauksia. Simpeleen tehdas voitti Suomen Kartonkiyhdistyksen mestaruuden keilailussa 1961.⁵⁰⁶

⁵⁰¹ UPM, C6, Kaipolan sosiaalikertomus 1960; Valkeakosken sosiaalikertomus 1969.

⁵⁰² UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikertomus 1963; Valkeakosken sosiaalikertomus 1964.

⁵⁰³ Kymen Keskiakso 21.5.1946.

⁵⁰⁴ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 9.1.1958.

⁵⁰⁵ UPM, C6, Simpeleen sosiaalikertomus 1960; Simpeleen sosiaalikertomus 1961.

⁵⁰⁶ Kolkka 1969, s. 51.

6 Päämääränä yhteishengen kasvattaminen

Kun Yhtyneiden hallitus päätti urheilumestaruuskilpailujen aloittamisesta, päätöstä perusteltiin sillä, että näin toivottiin saatavan aikaan kanssakäymistä eri tehdaspaikkakuntien välillä. Urheilukentillä ja katsomoissa solmittiin useita ystävyysuhteita. Urheilun ansiosta rakentui ainutlaatuinen Me-henki, joka oli poikkeuksellisen voimakasta Suomen teollisuuselämässä. Kilpailutoiminnassa, aivan alkuvuosia lukuun ottamatta, unohtuivat Yhtyneiden johdon mielestä TUL:n ja SVUL:n väliset liittorajat. Oman tehdaslaitoksen menestyminen tuntui olevan yhtä tärkeää, oli henkilö sitten TUL:n tai SVUL:n seuran urheilija. Luokkaristiriitoja pyrittiin poistamaan 1930-luvulla järjestämällä tehtailla osastojen välisiä kilpailuja. Valkeakoskella 1933 aloitetut osastojen väliset jalkapallosarjat pyrkivät poistamaan luokkaeroja, kun samassa joukkueessa saattoi pelata sekä tehtaan johtaja että apupoika. Toki ilman hammastenkiristelyä tämä ei aina sujunut ja kritiikkiä tehdasurheilusta esitettiin ajoittain työväenliikkeen ja TUL:n seurojen toimesta. Pääosin tehtailla oltiin kuitenkin innostuneita omasta urheilutoiminnasta.⁵⁰⁷

Tunnusomaista Yhtyneiden urheilumestaruuskilpailuissa 1930-luvulla oli kisaturismi tehdaspaikkakunnalta toiselle. Oman tehtaan kannattajia saattoi olla jopa niin runsaasti, että isäntien huoltotoiminta joutui todella kovalle koetukselle. Eri tehtaiden omaa Me-henkeä näiden omien urheilijoiden kannustaminen lisäsi huomattavasti. Nämä 1930-luvun mestaruuskilpailut olivatkin todellisia kansanjuhlia. Niitä saattoi seurata katsojajoukko, joka vastasi puolta koko tehdaspaikkakunnan asukasluvusta. Kilpailujen lisäksi oli muutakin ohjelmaa. Iltaisin järjestetyissä tanssiaisissa sekä avajaisissa ja päättäjäisissä voitiin mukavasti tutustua muiden tehdaspaikkakuntien ihmisiin. Myös vierailut eri tehdaslaitoksiin olivat mieleenpainuvia ja samalla voitiin vertailla eri tehdaslaitoksia toisiinsa.⁵⁰⁸

Talvisodan ja Jatkosodan aikana tehtaiden väliset mestaruusturnaukset sekä osastojen väliset ottelut keskeytyivät. Urheilutoiminta ei ollut kuitenkaan aivan keskeytyksissä. Useat teollisuuslaitokset, myös Yhtyneet, olivat halukkaita järjestämään otteluita, joissa kotiin jääneet kohtasivat rintamalla olevista joukoista koottuja jalkapallojoukkueita. Näille otteluille tyypillistä oli hyväntekeväisyystarkoitus, koska niissä kerättiin varoja sotainvalideille. Otteluilla oli luonnollisesti tehtaan omaa henkilökuntaa yhdistävä vaikutus ja se loi uskoa sekä

⁵⁰⁷ TÄ 4, 1973.

⁵⁰⁸ Kolkka 1969, s. 8-9.

yhteishenkeä ihmisiin muutoin vaikeina aikoina. Otteluiden yhteydessä kotirintama sai kuulla rintamatapahtumien kuulumisia ja ottelut antoivat hieman viihdykettä ankeiden olojen keskellä.⁵⁰⁹

Työn Äärestä- lehdessä oli vuonna 1949 tehdasurheilun merkitystä käsittelevä kirjoitus. Artikkelissa propagoitiin tehdasurheilun merkityksestä erityisesti terveyteen vedoten. Kirjoituksen mukaan koneellistumisen seurauksena ihmistä uhkaa ruumiin ja hengen yksipuolistuminen rutiininomaisine työsuorituksineen. Ruumiillisen työn toki mainittiin harjoittavan hyvin joitakin määrättyjä lihaksia. Liikunnan harrastaminen kehitti kuitenkin kaikkia lihaksia samantarvoisesti. Nuorison urheiluharrastusta puolusteltiin mm. sillä, että urheilun sääntöjä ja määräyksiä noudattamalla nuoresta kehitty yhteiskunnan järjestykselle kuuliainen kansalainen. Erityisesti joukkuepelejä arvostettiin motolla: ”En minä, vaan joukkue pelaa”. Yhteistoiminta yhteisen edun hyväksi kehittäisi tervettä sosiaalista näkemystä ja reilun pelin periaatetta. Nämä periaatteet soveltuivat hyvin tehdasyhteisön tarkoituspäätä varten ja peilasivat Juuso Waldenin näkemyksiä tehtaan urheilutoiminnasta aina 1930-luvulta alkaen.⁵¹⁰

Samassa lehdessä oli vuonna 1951 artikkeli, jossa todettiin urheilun saavuttaneen Yhtyneiden piirissä merkittävän jalansijan. Vuosittaiset mestaruuskilpailut herättivät henkilökunnan ja muiden tehdaspaikkakuntien asukkaiden keskuudessa suurta mielenkiintoa. Mestareita ennusteltiin etukäteen ja joukkuevoitoista taisteltiin oman tehdaslaitoksen puolesta. Samoin tehtaiden sisäisissä mitteloissa taisteltiin oman osaston puolesta liittorajoja tuijottamatta. Myös massaurheilun harrastamisen puolesta kampanjoitiin ja hyvänä esimerkkinä mainittiin massahiihtoihin osallistumisen tuoma yhteenkuuluvuuden tunne ja liikunnan antama hyvä terveys.⁵¹¹

Pientä kritiikkiäkin esitettiin. Urheilutoiminnan todettiin koskevan vain osaa henkilökuntaa. Suurta osaa henkilökunnasta tehdasurheilu kosketti vain kilpailujen katsojan roolissa, joten koko henkilökuntaa koskeva liikunnan aspekti jäi joillakin lapsipuolen asemaan. Erityisesti 1960-luvulla nousi esiin katsantokantoja, joissa todettiin mestaruuteen tähtääviä urheilutoimintoja pidettävän tärkeämpänä kuin jokaisen omaan terveyteen liittyvää liikunnan harjoittamista. Teollisuuslaitoksen pitäisi erityisesti kiinnittää suurempaa huomiota useampia koskettavaan massaurheilutoimintaan. Yhtyneiden sisällä hiihtourheilusta muodostuikin jo hyvin aikaisessa vaiheessa massoja liikuttava urheilulaji. Myöhemmin myös yleisurheilussa,

---

⁵⁰⁹ Kolkka 1969, s. 12.

⁵¹⁰ TÄ 3, 1949.

⁵¹¹ TÄ 2, 1951.

suunnistuksessa, ammunassa ja keilailussa järjestettiin massakilpailuja. Jalkapallo säilytti huippu-urheilun statuksen, joskin osastojen väliset ottelut lisääntyivät 1960-luvun puolivälistä lähtien. Vaikka Yhtyneilläkin osoitettiin mielenkiintoa kuntourheilua kohtaan 1960-luvulla ja siihen myös panostettiin, ei Yhtyneillä oltu valmiita luopumaan huippu-urheilun tukemisestakaan. Syynä tähän saattoi olla toimitusjohtaja Juuso Waldenin henkilökohtainen kiinnostus huippu-urheilun seuraamiseen, eikä hänen toivettaan tahdottu käydä vastustamaan tässä asiassa.⁵¹²

Urheilijoiden epäiltiin myös saavan liikaa etuoikeuksia muihin työntekijöihin nähden, mikä saattoi aiheuttaa katkeruutta. Olli Parolan mukaan: *”Luulen, että työpaikoilla saattoi esiintyä epäilystä, tehtiinkö jalkapalloilijoista etu- oikeutettujen joukko, kun heille järjestettiin työpaikka ja vapaata pelimatkoille. Se on mahdollista, mutta sellaista tietoa ei kantautunut minulle saakka.”*⁵¹³ Valkeakosken Hakan SM-sarjan joukkueessa pelannut Leo Lehto mainitsee, että pelaajien saamasta asunto-etuudesta esiintyi joidenkin työntekijöiden keskuudessa kateutta, koska Valkeakoskella oli usein puutetta asunnoista ja heidän katsottiin hyötyvän suhteettomasti saatuaan asunnon. Samoin jalkapalloilijoiden saamia palkkio- ja virkistysmatkoja kohtaan esiintyi joissain henkilöissä kateutta, myös muiden urheilulajien harrastajissa, koska he eivät mielestään saaneet tällaista mahdollisuutta.⁵¹⁴ Osassa työntekijöitä aiheutti ristiriitaisia tunteita se, että vaikka urheilijoiden kohteluun esimerkiksi vapaiden suhteen oli tehty tarkat säännöt, niitä usein sovellettiin eri tavoin eri osastoilla. Samoin katkeruutta saattoi aiheuttaa, jos työntekijästä tuntui, että urheilija ei antanut samanlaista työpanosta Yhtyneille kuin muut.⁵¹⁵

Vaikka alun perin tehdasurheilun tavoitteena olikin oman henkilökunnan me-hengen ja liikuntaharrastuksen kasvattaminen, varsinkin sotien jälkeen urheilu koettiin merkittäväksi tekijäksi teollisuuslaitoksen tunnetuksi tekemisessä niin kansallisesti kuin kansainvälisesti. Erityisesti Yhtyneiden tukema huippu-urheilu kytkettiin tähän tarkoitukseen. Kansainväliset ottelut ja urheilutapahtumat innostivat henkilökuntaa osallistumaan tapahtumiin niin katsojina kuin urheilijoinakin. Monet pääsivät urheilun avulla pääsemään ulkomaille ja tutustumaan ennen kokemattomiin paikkoihin ja siten kokemaan vahvan elämyksen Yhtyneiden avulla. Huippu-urheilijoidensa ansiosta Yhtyneet ja sen eri tehdaspaikkakunnat tulivat entistä tunnetuimmiksi. Massaurheilun päämääräksi jäi täten yhteishengen ja hyvän kunnon

⁵¹² TÄ 4. 1965; OL 1.7.1997; IK 25.12.2015.

⁵¹³ Satamo 2014, s. 35.

⁵¹⁴ Mäkelä 2004, s. 79-81.

⁵¹⁵ Raiskio 2012, s. 162; AN 1.7.1997; IK 25.12.2015.

kasvattamisen merkitys. Menestyvistä huippu-urheilijoista toki tunnettiin ylpeyttä Yhtyneiden henkilökunnan piirissä ja tämä lisäsi yhteenkuuluvuuden tunnetta tehtailla.⁵¹⁶

Työnantajaliitot ja maaseudulla sijaitsevien tehdaslaitosten johtajat katsoivat sodan jälkeisessä tilanteessa urheilun entistäkin tärkeämmäksi sosiaalitoiminnan muodoksi, Urheilu nähtiin paitsi fyysistä kuntoa nostavana harrastuksena, myös keinona, jonka avulla voitiin lähentää toisiinsa erilaisissa työtehtävissä toimivia esimiehiä ja alaisia ja näin luoda työpaikoille parempaa yhteishenkeä. Sotien jälkeen vasemmistopiirien toiminta jälleen sallittiin ja niiden vaikutusten pelossa Yhtyneet sekä muut teollisuuslaitokset yrittivät kitkeä vasemmistoajatusten kasvavaa vaikutusta ja suunnata työväestön ajatuksia muualle.⁵¹⁷

Sotien jälkeen huippu-urheilun tukeminen kasvoi merkittävästi Yhtyneiden strategiassa. Tähän vaikutti voimakkaasti Juuso Waldenin kiinnostus huippu-urheiluun, erityisesti sen seuraamiseen ja johtotehtävissä toimimiseen. Massaliikunta jäi entistä enemmän lapsipuolen asemaan Yhtyneillä ja tämä aiheutti kritiikkiä enenevässä määrin erityisesti 1960-luvun loppupuolella. Esimerkiksi Kaipolaan rakennettiin suurella rahalla hyppymäki, jonka rakentamisesta kaipolalaiset hieman kritisivat. Paikkakuntalaiset olisivat mieluummin halunneet esimerkiksi uimahallin käyttöönsä mutta heidän mielipiteitään ei päätöksissä noteerattu. Hyppymäki rakennettiin Kaipolaan vuonna 1964 hiihdon SM-kisoja varten ja sen jälkeen se olikin liki käyttämättömänä. Uimahalli taas olisi asukkaiden mielestä palvelut kaikkia alueen asukkaita ympäri vuoden.⁵¹⁸

Helsingin olympialaiset 1952 innostivat myös Yhtyneiden henkilöstöä. Yhtyneet järjesti linja-autokyydityksiä olympialaisiin sekä liikuntatempauksia, joiden palkintoina oli pääsylippuja olympialaisiin. Palkintojen avulla onnistuttiin 1950-luvun alussa kasvattamaan osanottajajoukkoa Yhtyneiden liikuntatapahtumiin. Yhtyneet hankki myös lippuja olympialaisiin, joita jaettiin henkilökunnan keskuudessa tietyn työssäoloehdoin. Pääsylippujen saamiseksi työntekijä täytti lomakkeen ja lomakkeenjättäjien kesken pääsyliput arvottiin. Työaika olympialaismatkaan ei saanut kuitenkaan käyttää vaan matka otettiin vapaapäivistä tai lomista. Yhtyneiden henkilökunta oli erittäin tyytyväistä tähän toimintaan, ja Helsingin olympialaisissa pääsi käymään 1010 yhtyneläistä.⁵¹⁹

---

⁵¹⁶ AP 17.7.1997.

⁵¹⁷ TÄ 4, 1965.

⁵¹⁸ Nordberg 1998, s. 387-389.

⁵¹⁹ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikertomus 1951; Valkeakosken sosiaalikertomus 1952.

Yhtyneet jakoi henkilökunnalleen tyylikkään oppaan 1950-luvulla. Siinä Yhtyneet esitetään isällisenä huolenpitäjänä työntekijästään. Oppaasta käy hyvin selville Yhtyneiden sosiaalitoiminnan edut työntekijälle mukaan lukien laaja urheilutoiminta. Urheilutoiminnasta luetellaan kaikki merkittävät Yhtyneiden tarjoamat paikat liikunnan harjoittamista varten sekä kehoitetaan työntekijöitä osallistumaan osastojen järjestämiin liikuntatapahtumiin ja kilpailutoimintaan. Huippu-urheilun näkökulma tuodaan myös esille kertomalla, että hyvin urheilussa pärjäävät saavat mahdollisuuden osallistua Yhtyneiden mestaruuskilpailuihin ja siten tuoda kunniaa osastoilleen.⁵²⁰

Yhtyneet hankki järjestelmällisesti huippu-urheilijoita riveihinsä. Kirkkaimpina tähtinä olivat Veikko Hakulinen hiihdon puolella, Olavi Salonen ja Jouko Kuha yleisurheilun puolella sekä Kyösti Lehtonen painin ja Toivo Salonen pikaluistelun puolella. Valkeakosken Hakan joukkue kokonaisuudessaan, kirkkaimpana tähtenä Juhani Peltonen, toivat mainetta Yhtyneille jalkapallon puolelta. Valkeakosken Haka yhdistettiinkin Yhtyneisiin ja Juuso Waldeniin niin yleisesti, ettei Yhtyneiden nimeä edes tarvinnut liittää seuran nimeen kuten tehtiin esimerkiksi Upon Pallon tai Rosenlewin Urheilijat-38:n tapauksissa. Myös Kaipolan Vire yleisurheilun puolella tiedettiin kiinteästä yhteydestä Yhtyneisiin.⁵²¹

Yhtyneiden tehdasurheilun merkitys henkilökunnan viihtyvyyden kannalta ei ollut vähäinen. Monille urheilijoille, kuten myös urheilun seuraajille, Yhtyneiden eri tehdaspaikkakunnat tulivat tutuiksi ja solmittiin ystävyyssuhteita eri tehdaspaikkakuntien henkilökunnan välillä. Yhtyneillä muodostui tietynlainen me-hengen lujittuminen urheilusaavutusten ansiosta. Veikko Hakulisen hiihtäessä esimerkiksi olympialaisissa, moni Yhtyneiden henkilökuntaan kuuluva tunsi suurta ylpeyttä saadessaan tuntea kuuluvansa samaan tehdasyhteisöön.⁵²² Valkeakosken Hakan pelatessa Suomen mestaruuksista jännitettiin menestystä myös muilla Yhtyneiden tehdaspaikkakunnilla. Valkeakosken Hakan päästessä Suomen cupin loppuotteluihin järjestettiin Yhtyneiden toimesta matkoja Helsingin olympiastadionille myös muilta tehdaspaikkakunnilta. Esimerkiksi Valkeakoskelta järjestettiin Helsinkiin Cupin loppuotteluun junakuljetus (ns. cup-juna) 1960 ja Jämsänkoskelta lähdettiin ottelua katsomaan yhdeksällä linja-autolla. Ottelussa oli muutenkin teollisuuspaikkakuntien välistä jännitettä, kun Haka kohtasi loppuottelussa Rosenlewin Urheilijat-38:n. Ottelua ennen

---

⁵²⁰ Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö 1955, s. 43.

⁵²¹ Nordberg 1980, s. 560-564.

⁵²² Kolkka 1969, s. 28.

ja ottelun jälkeen Yhtyneiden johtaja Juuso Walden ja Rosenlewin johtaja Sven-Erik Rosenlew keskustelivat varsin innostuneesti molempien yhtiöiden urheilutoiminnan paremmuudesta.⁵²³

Yhtyneet teki tunnettuutta urheilun avulla myös ulkomaille. Parhaana osoituksena tästä oli tehdasottelu englantilaista Reedin tehdasta vastaan. Talviurheilun puolella vastaavanlainen tehdasottelu käytiin norjalaista Orkla Grubea vastaan. Jalkapalloilulla oli iso rooli Yhtyneiden kansainvälisessä urheiluohjelmassa. Vuoden 1947 Reed-ottelussa Yhtyneiden urheilijat esiintyivät BBC:n televisio-ohjelmassa ja tunnettuutta jalkapallon avulla harjoitettiin myös 1960-luvulla Valkeakoskelle tehdyillä päämiesten valtionvierailuilla. Esimerkiksi Jugoslavian presidentin Josip Broz Titon vieraillessa Valkeakoskella ohjelmaan kuului Hakan harjoitusten seuraaminen ja pelaajiin tutustuminen.⁵²⁴

Yhtyneet uhrasi siis paljon resursseja huippu-urheilun eteen Suomessa. Yhtyneille tämä toi luonnollisesti ”good willia” ja usein tuntui, että urheilijat edustivat seuransa lisäksi myös eri Yhtyneiden tehdaspaikkakuntia. Esimerkiksi vuoden 1948 tehdasottelu englantilaista Reedia vastaan radioitiin jopa Yleisradion kanavilla. Tämä aiheutti vastalauseryöpyn useiden lehtien yleisönosastokirjoituksissa, joissa ihmeteltiin puulaakiurheilun radioimista valtakunnan tasolla.⁵²⁵

Yhtyneiden lopetettua tehdasurheilun 1970-luvun alussa, meni Valkeakosken Hakalla myös huonosti jalkapallon SM-sarjassa ja joukkue putosi I divisioonaan 1972. Lehdissä olikin useita juttuja, joissa suoranaisesti syytettiin Yhtyneitä Hakan huonosta menestyksestä ja Yhtyneiden uutta johtoa urheilukielteisyydestä.⁵²⁶ Yhtyneet tuki kuitenkin Valkeakosken Hakan joukkuetta taustalla. Pallojaoston puheenjohtaja 1970-luvulla Olli Parola kertoo: ”Myös yhtiölle oli selkeästi kunnia-asia, että Valkeakoskella oli elävä ja menestyvä jalkapalloharrastus. Edustusjoukkueeseen oli hankittu pelaajia muista seuroista nostamaan Haka takaisin ylemmälle sarjatasolle. Oli selvää, että pelaajia sai hankkia, mutta koskaan ei puhuttu rahasta vaan työpaikasta. Sen tiesivät Tervasaaren, Paperituotteen, Jylhävaaran ja Valken johtajat. Työpaikka piti löytyä ja tehtävään oli annettava koulutusta.”⁵²⁷ Yleisurheilua ei Yhtyneillä pidetty yhtä tärkeänä kuin jalkapalloa ja Kaipolan talli hiipuikin pois 1970-luvun alussa. Jalkapallon parempaan asemaan vaikutti Valkeakosken Hakan pitkät perinteet jalkapallossa ja myös se, että Valkeakoski oli suurin Yhtyneiden tehdaspaikkakunta ja siellä

⁵²³ UPM C6, Jämsänkosken sosiaalikerromus 1960; Satamo 2014, s. 20-21.

⁵²⁴ Kolkka 1969, s. 34; IK 25.12.2015.

⁵²⁵ Kolkka 1969, s. 34-35.

⁵²⁶ Valkeakosken Sanomat 15.6.1972.

⁵²⁷ Satamo 2014, s. 35.

sijaitti myös Yhtyneiden pääkonttori. Oma vaikutuksensa jalkapallon parempaan asemaan Yhtyneillä 1970-luvulla oli myös jalkapallomies Juuso Waldenin henkisen perinnön osuus.⁵²⁸

7 Yhtyneiden muuttunut urheilupolitiikka

Yhtyneet sai uuden toimitusjohtajan 1970, jolloin Kemi Oy:stä saapui tointa hoitamaan diplomi-insinööri Niilo Hakkarainen. Yhtyneiden sosiaalipolitiikassa ja urheilupolitiikassa koettiin huomattavia muutoksia heti 1970-luvun alussa. Muissa Suomen teollisuuslaitoksissa nämä muutokset olivat koettu jo 1950- ja 1960-luvuilla, joten tämä muutos olisi toki ollut välttämättömyys myös Yhtyneillä ennemmin tai myöhemmin, tässä tapauksessa myöhemmin. Yhtyneet alkoi keskittyä olennaiseen eli paperinvalmistukseen ja turhista rönsyistä yritettiin päästä eroon. Taloudellisten edellytysten kaventumisen takia Yhtyneet saikin 1960-luvun loppupuolella julkisuudessa pilkkanimen ”*Köyhtyneet Urheilutehtaat Oy*”. Heikko taloustilanne näkyi erityisesti sosiaalitoiminnassa ja Yhtyneet luopui monista urheilupaikoistaan, puutarhoistaan ja järjestämistään harrastuskerhoista. Urheilun suhteen Niilo Hakkarainen kertoi tavoitteenaan olevan ylläpitää ja kehittää tehdaspaikkakuntien väestön henkistä ja ruumiillista kuntoa ja vireyttä riittävällä tiedotus-, kannustus-, testaus- ja kilpailutoiminnalla. Toiminta liitettiin myös valtakunnallisiin kuntoliikuntatapahtumiin ja Yhtyneiden kokonaisterveydenhoitoon.⁵²⁹

Yhtyneiden urheilutoiminnasta käytiin runsaasti keskusteluja pitkin vuoden 1970 kevättä. Keskusteluilla haettiin muotoja tehdasurheilun suunnaksi tulevaisuudessa.⁵³⁰ Keväällä 1970 urheilulautakunta vielä ehdotti mestaruuskilpailujen järjestämistä mutta kevennettynä toteutustapana esimerkiksi siten, että vain yhden lajin mestaruuskilpailut olisivat vuosittain ja niitä vaihdeltaisiin vuorovuosin. Toukokuussa 1970 Yhtyneiden johtokunta päätti, ettei kesällä 1970 pidetä enää mestaruuskilpailuja jalkapallossa, yleisurheilussa ja suunnistuksessa. Ammunnassa mestaruuskilpailut ehdittiin järjestää kotirata-ammuntoina toukokuussa.⁵³¹ Myös hiihdossa oli ehditty järjestää Yhtyneiden mestaruuskilpailut kevättalvella 1970.⁵³²

⁵²⁸ OL 1.7.1997.

⁵²⁹ Viljakainen-Tiittanen 1988, s. 99-100; Okkonen 2008, s. 63.

⁵³⁰ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 15.1.1970; Urheilulautakunnan pöytäkirja 22.1.1970.

⁵³¹ UPM, C10, Kiertokirje 6.5.1970.

⁵³² UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikirje 1970.

Yhtyneiden johtokunta päätti 18.9.1970 uusista suuntaviivoista Yhtyneiden urheilutoiminnan suhteen. Siinä määriteltiin tarkoin urheilupoliittiset tavoitteet ja keinot sekä urheilumuodot ja urheilutoimintaan myönnettävät avustukset. Olennaisena muutoksena oli entisenlaisista mestaruuskilpailuista luopuminen, koska niitä ei nähty enää Yhtyneille tarpeellisina ja tarkoituksenmukaisina. Painopiste urheilupoliitikassa oli nyt selkeästi kuntourheilun edistäminen ja kilpaurheilu jäi pääsääntöisesti paikkakunnan urheiluseurojen vastuulle.⁵³³ Kuntoliikunta oli Yhtyneillä tehtävä suunnitelmalliseksi siten, että se liittyi työntekijän kokonaisterveydenhuoltoon.⁵³⁴ Syksyllä 1970 järjestettiin vapaaehtoiset kuntotestaukset polkupyöräergometrillä. Jatkossa järjestettiin kuntotestaukset terveystarkastusten yhteyteen.⁵³⁵

Urheilupoliitikan tavoitteeksi tuli liikuntakasvatuksen avulla ylläpitää ja kehittää tehdaspaikkakuntien väestön henkistä ja ruumiillista kuntoa. Tähän tavoitteeseen pyrittiin tukemalla Yhtyneiden omaa liikuntakasvatustoimintaa sekä aktiivisia paikkakunnan urheiluseuroja suoraan tai välillisesti. Tuetut liikuntamuodot tultiin järjestelemään siten, että jokainen ryhmä tai yksilö löytäisi niistä omaa tasoaan ja mielenkiintoaan löytyvän lajinsa. Oman lajin löytymistä ja liikuntakiinnostuksen kasvua edesautettiin järjestämällä tiedotus-, kannustus-, testaus ja kilpailutoimintaa. Toiminnot tulivat sosiaaliosastojen järjestettäväksi ja kilpailumuodoissa kannustettiin esimerkiksi osastojen väliseen kilpailutoimintaan ja paikalliseen puulaakitoimintaan osallistumiseen. Urheiluseuroille Yhtyneiden johtokunta lupasi jakaa avustuksia kuten ennenkin. Urheilupaikkoja pyrittiin mahdollisuuksien mukaan siirtämään muiden, esimerkiksi kunnallisten elinten hoidettaviksi. Yhtyneille jäävät urheilupaikat pidettäisiin kunnossa yhdessä paikkakunnan muiden toimijoiden kesken.⁵³⁶

Yhtyneiden urheilulautakunta ja tehtaiden omat urheilulautakunnat lopetettiin joulukuussa 1970 tarpeettomana ja niiden tilalle perustettiin liikuntatoimikunta, jossa oli sekä työntekijöiden että työnantajien edustajia.⁵³⁷ Yhtyneiden kuusihenkinen liikuntatoimikunta aloitti toimintansa kesällä 1971. Hetken aikaa vuonna 1970 urheilulautakunnan rinnalle oli perustettu kuntoliikuntatoimikunta, mutta urheilulautakunnan lopettamisen jälkeen kuntoliikuntatoimikunnan tehtäviä jatkoi liikuntatoimikunta. Liikuntatoimikunnan tehtävinä oli kuntoliikunnan ohjaaminen ja suunnittelu. Eri tehtaiden omat liikuntatoimikunnat aloittivat

⁵³³ TÄ 4, 1970.

⁵³⁴ UPM, C10, Selvitys kuntoliikuntatoiminnasta 1970 (ei päivämäärää).

⁵³⁵ UPM, A6, Liikuntatoimikunnan pöytäkirja 3.9.1970; Liikuntatoimikunnan pöytäkirja 14.12.1970.

⁵³⁶ TÄ 4, 1970.

⁵³⁷ UPM, A6, Liikuntatoimikunnan pöytäkirja 14.12.1970.

hieman myöhemmin ja niiden pääsääntöisenä tehtävänä oli toteuttaa liikuntaan liittyviä kampanjoita.⁵³⁸

Tehtaiden liikuntatoimikunnat valittiin vuosittain ja niiden koko noudatti tehtaan kokoonpanoa, esimerkiksi Valkeakoskella lautakuntaan kuului Jylhävaarassa 9, Kirjapainossa 6, Paperituotteella 12, Tervasaarassa 12 ja Valkella 9 henkilöä.⁵³⁹ Liikuntatoimikunta laati tehtaan liikuntatoimintasuunnitelman Yhtyneiden liikuntatoimikunnan antamien raamien puitteissa, valvoi suunnitelman noudattamista ja teki esityksiä Yhtyneiden liikuntatoimikunnalla.⁵⁴⁰ Tehtaiden eri osastot valitsivat liikuntatoiminnan yhdyshenkilöitä, jotka koulutettiin tehtävään.⁵⁴¹ Yhdyshenkilöitä voi olla osastoilla katsomansa tarpeellinen määrä ja he huolehtivat osastonsa liikuntatoiminnan organisoinnista, tiedottivat kampanjoista ja toimivat yhteyshenkilöinä tehtaan liikuntatoimikunnan ja työntekijöiden välillä.⁵⁴² Tehtaiden liikuntatoimikunta päätti myös mihin paikkakunnan puulaakikilpailuihin otetaan osaa ja mitä osastojen välisiä kilpailuja ja otteluja järjestetään sekä mitä urheiluotteluja järjestetään ulkopuolisia laitoksia vastaan

Esimerkki Jylhävaaran liikuntatoimikunnan laatimasta liikuntasuunnitelmasta vuodelle 1974:

Tammikuu:

- *Kaukalopallopuulaaki*
- *Lentopalloharjoituksia*
- *Lentopallopuulaaki*

Helmikuu:

- *Kaukalopallopuulaaki*
- *Lentopallopuulaaki*
- *Lentopalloharjoitukset*
- *Yhdysmiesten tiedotustilaisuus*
- *Kaukalopallon osastojen välinen sarja*

⁵³⁸ UPM, A6, Sosiaalitoimikunnan pöytäkirja 28.7.1971.

⁵³⁹ UPM, A6, Liikuntatoimikunnan pöytäkirja 22.6.1971.

⁵⁴⁰ UPM, C10, Kiertokirje 5.10.1971.

⁵⁴¹ UPM, A6, Liikuntatoimikunnan pöytäkirja 10.11.1971

⁵⁴² UPM, C10, Kiertokirje 5.10.1971.

Maaliskuu:

- *Lentopallopuulaaki*
- *Lentopalloharjoitukset*
- *Lentopallon osastojen välinen sarja*
- *Kalastuskilpailu*
- *Ottelu vieraita vastaan kaukalopallossa*

Huhtikuu:

- *Lentopalloharjoitukset*
- *Tikanheittokilpailu*
- *Yhdysmiesten koulutustilaisuus*

Toukokuu:

- *Suunnistuskilpailu*
- *Kuntokävelytempaus, työmatkat kävellen tai pyöräillen*

Kesäkuu:

- *Jalkapallopuulaaki*
- *Jalkapallon osastojen välinen sarja*

Heinäkuu:

- *Jalkapallopuulaaki*
- *Kuntouintitempaus*

Elokuu:

- *Jalkapallopuulaaki*
- *Jalkapallon osastojen välinen sarja*
- *Lentopallon osastojen välinen pikasarja ulkokentällä*
- *Jalkapallo-ottelu vieraita vastaan*

Syyskuu:

- *Puulaakikilpailut yleisurheilussa*
- *Kuntokävelytempaus*
- *Liikuntatoimikunnan koulutuspäivät*

Lokakuu:

- *Lentopalloharjoitukset*
- *Tikanheittokilpailut*
- *Yhdysmiesten koulutustilaisuus*

Marraskuu:

- *Lentopalloharjoitukset*
- *Lentopallo-ottelu vieraita vastaan*
- *Lentopallopuulaaki*

Joulukuu:

- *Lentopalloharjoitukset*
- *Lentopallopuulaaki* ⁵⁴³

Keväällä 1970 kuntoliikuntatoimikunta listasi tehtaittain ne urheilumuodot, joiden harrastusta tuettaisiin kyseisellä paikkakunnalla. Esimerkiksi Valkeakoskelle listattiin hiihto, lentopallo, voimistelu, pilkkionginta, kaukalopallo, pöytätennis, juoksu, kävely, keilailu ja ammunta. Jalkapalloa ei mainittu minkään tehtaan listauksessa. Toimikunta suositteli silti Yhtyneiden joukkueita edelleen osallistumaan paikkakunnalla järjestettävään puulaakitoimintaan, Valkeakoskella osallistuttiin esimerkiksi jalkapallo-, lentopallo-, kaukalopallo-, ja pöytätennissarjoihin. Yhtyneiden tehtäväksi ei koettu kuitenkaan itse puulaakitoiminnan järjestäminen, mutta työpaikoille hankittiin liikuntavälineitä urheiluharrastuksia varten, esimerkiksi pöytätennispöytiä, kuntotankoja, voimistelurenkaita ja rakennettiin lentopallokenttiä.⁵⁴⁴

Uutta toimitusjohtajaa Niilo Hakkarasta haastateltiin *Työn Äärestä*-lehteen 1970. Häneltä kysyttiin myös mielipidettä jalkapalloon ja hän mainitsi pitävänsä toki jalkapallosta, mutta kuntourheilun kehittäminen oli hänen ykköstavoitteensa. Valkeakosken oli pidettävä jalkapallomaineestaan kiinni, mutta vastuu siitä oli enemmän seuroilla kuin Yhtyneillä.⁵⁴⁵ Valkeakosken Hakan jalkapallojoukkueen toiminnassa tulikin pieni lamaannus 1970-luvun alkupuolella, mutta uusi menestys alkoi 1970-luvun loppupuolella. Valkeakosken Hakan jalkapallojoukkueen ja Yhtyneiden yhteistyö parani 1970-luvun puolivälissä, kun Yhtyneiden

⁵⁴³ UPM, C6, Jylhävaaran liikuntasuunnitelma 1974.

⁵⁴⁴ UPM, A6, Liikuntatoimikunnan pöytäkirja 14.4.1970.

⁵⁴⁵ TÄ 1, 1970.

johto ymmärsi jalkapallon imagon merkityksen Valkeakoskelle ja Yhtyneille.⁵⁴⁶ Syynä tähän saattoi olla se, että Yhtyneiden kansainväliset kauppakumppanit olivat tottuneet Juuso Waldenin aikaan aloittaa liikeneuvottelut aina ensin jalkapallokeskusteluilla ja heille oli suuri hämmästyks, että Yhtyneet oli luopunut Hakan tukemisesta.⁵⁴⁷ Niilo Hakkarainen kertoo muistelmissaan myös, että erityisesti venäläiset asiakkaat halusivat ehdottomasti päästä tapaamaan entistä huippuhihtäjää Veikko Hakulista.⁵⁴⁸

Jalkapalloilijoiden harjoittelusta työajalla keskusteltiin myös alkuvuonna 1970 ja kyseenalaistettiin niiden tarkoituksenmukaisuus.⁵⁴⁹ Kilpaurheilijoiden asemaa Yhtyneissä tarkasteltiin vuonna 1973. Ansion menetys korvattiin, mikäli urheilija oli edustamassa Suomea kansainvälisissä arvokilpailuissa tai Suomen mestaruuskilpailuissa, samoin näihin kilpailuihin valmistaville leireille osallistuminen korvattiin. Muihin kilpailuihin tai harjoitusleireille oli mahdollista saada palkatonta vapaata. Huippu-urheilijaksi katsotulla urheilijalla oli mahdollisuus palkalla harjoitella päivittäin osa päivästä tehtaan oman harkinnan mukaan. Urheilijan oli jätettävä hakemukset eri urheilutapahtumiin pääsyä varten oman tehtaan liikuntatoimikunnalle, joka teki päätökset asiasta.⁵⁵⁰ Yhtyneet vuokrasi työntekijöilleen edelleen vuoroja esimerkiksi paikkakunnan uimahalleista ja urheilusaleista ja siten tuki työntekijöidensä liikuntamahdollisuuksia.⁵⁵¹

Valkeakosken Hakan jalkapalloilijoiden suhteesta Yhtyneisiin keskusteltiin lehdistössä 1970-luvun alussa. *Valkeakosken Sanomissa* 1972 pohdittiin, onko Valkeakosken Haka Yhtyneiden tappolistalla. Pontta keskusteluun aiheutti Yhtyneiden muuttunut urheilupolitiikka ja Hakan huono menestys SM-sarjassa. Yhtyneiden puolesta vastannut varatuomari Lauri Pöyhönen kuitenkin kiisti Yhtyneiden jättäneen Hakan oman onnensa nojaan. Aikaisemmin Hakan pelaajat olivat saaneet harjoitella työajalla tietyn määrän viikossa ja tämä etuus oli poistunut Yhtyneiden uuden urheilupolitiikan alkaessa. Yhtyneet vakuutti, että tämä harjoitteluetuuden poistuminen oli enemmänkin Hakan pelaajien oma toive kuin Yhtyneiden vaatimus. Pöyhönen kiisti myös väitetyn Yhtyneiden kilpaurheilukielteisyyden mutta toteaa etteivät Yhtyneet enää tietoisesti hanki palvelukseensa huippu-urheilijoita.⁵⁵² Yhtyneet toki avusti edelleen työpaikan saannissa Hakan pelaajia ja esimerkiksi Hakan

⁵⁴⁶ OL 1.7.1997.

⁵⁴⁷ Pura 2002, s. 308; AP 17.7.1997.

⁵⁴⁸ Hakkarainen 1993, s. 91.

⁵⁴⁹ UPM, A6, Urheilulautakunnan pöytäkirja 15.1.1970.

⁵⁵⁰ UPM, C10, Kiertokirje 25.4.1973.

⁵⁵¹ UPM, C10, Kiertokirje 1974 (ei päivämäärää).

⁵⁵² Valkeakosken Sanomat 15.6.1972.

pelatessa I divisioonassa vuonna 1973 seuraan hankituille maajoukkueetason pelaajille Pekka Heikkilälle, Martti Kuuselalle, Matti Paatelaiselle ja Esko Rannalle löydettiin työpaikat joko Yhtyneiltä tai lähistöltä Yhtyneiden avustuksella. Samoin ennestään tiiviissä yhteistyössä Yhtyneiden kanssa olevien seurojen johtohenkilöt olivat edelleen pääosin Yhtyneiden palveluksessa, vaikka mitään virallista yhteistyötä ei enää ollut.⁵⁵³

Yhtyneiden sosiaaliosasto antoi 1970 liikuntatoimikunnalle tehtäväksi selvittää, mistä urheilupaikoista Yhtyneet olisi valmis luopumaan ja mitä urheilumuotoja Yhtyneet voisi tukea avustuksien muodossa urheiluseuroille.⁵⁵⁴ Yhtyneet huolehti vielä joistakin paikkakuntansa luistinradoista ja uimaloista 1970-luvun alussa, mutta niistä luovuttiin viimeistään 1970-luvun puoliväliin mennessä⁵⁵⁵ Valkeakoskella Yhtyneet luopui pienistä urheilukentistä ja luovutti ne kaupungin hoidettavaksi 1972, mutta Tehtaan kenttä jäi Yhtyneiden hoidettavaksi.⁵⁵⁶ Simpeleellä taasen kunta vuokrasi urheilukentän Yhtyneiltä.⁵⁵⁷

1960-luvun lopulla alkaneita kuntoliikuntatempauksia jatkettiin 1970-luvulla. Esimerkiksi keväällä ja syksyllä 1970 pidettiin Yhtyneiden tehtaalla kuntoliikuntakampanja, jossa yritettiin saada mahdollisimman moni kuntoliikunnan piiriin mukaan. Kampanjaan saivat osallistua henkilökunnan lisäksi myös perheenjäsenet. Hyväksytyin suorituksen vaatimuksena oli vähintään 30 minuuttia kestävä liikuntasuoritus kävellen, juosten tai pyöräillen. Kymmenellä suorituksella pääsi mukaan palkintojen arvontaan. Kampanjan järjestäjinä toimivat liikuntatoimikunta ja sosiaaliosasto. Syksyllä 1970 lajivalikoimaan lisättiin soutu, uinti ja suunnistus. Henkilökohtaisen koitoksen lisäksi suorituksilla kilpailtiin prosenttikilpailuna eri osastojen välillä.⁵⁵⁸

Kuntourheilutempauksille tuli säännöllisyyttä jatkossa, kun vuosittain järjestettiin tapahtumat Kuntourheilu72, Kuntourheilu73, Kuntourheilu74 jne. Tempausten sisältö säilyi hyvin samanlaisina kuin aiemminkin. Tosin vuoden 1974 tempauksessa kiinnitettiin erityistä huomiota vuorotyöläisten liikuntaharrastuksiin. Yhtyneiden liikuntatoimikunta julkaisi vuonna 1971 Liikuntaoppaan henkilökunnan ja heidän perheenjäsentensä käyttöön. Liikuntaoppaalla pyrittiin innostamaan henkilökuntaa liikunnan pariin. Oppaassa oli useiden eri lajien vinkkejä harjoitteluun sekä eri tehtaiden liikunnallisia ihmisiä kertomassa liikunnan ilosanomaa ja

⁵⁵³ Okkonen 2008, s. 67, Satamo 2014 s. 36.

⁵⁵⁴ UPM, A6, Sosiaalitoimikunnan pöytäkirja 2.12.1970.

⁵⁵⁵ UPM, C10, Kiertokirje 17.6.1971.

⁵⁵⁶ UPM, C10, Muistio liikuntapaikkojen kohtalosta Valkeakosken kaupungin kanssa 3.3.1972.

⁵⁵⁷ UPM, C10, Sopimus urheilukentästä Simpeleen kunnan kanssa 1972.

⁵⁵⁸ UPM, C10, Kiertokirje 28.4.1970; Kiertokirje 5.9.1970.

asiantuntija-artikkeleita liikunnan hyödyistä. Lisäksi oppaaseen oli kirjattu mitä mahdollisuuksia Yhtyneiden tarjoamissa puitteissa mitäkin liikuntaa oli mahdollista harrastaa sekä missä ja milloin tämä onnistuisi tehdaspaikkakunnilla.⁵⁵⁹ Liikunta-oppaasta tuli erittäin käytetty kirjanen 1970-luvun yhtyneläisten kotitalouksissa.⁵⁶⁰

Yhtyneet kuului valtakunnalliseen Työpaikkaliikunnan yhteistyöelimeen 1970-luvulla. Yhteistyöelin oli työnantajista koostuva elin. Se ei ollut varsinainen yhdistys, mutta siinä mukana olevat yritykset keskustelivat ja jakoivat kokemuksia työpaikkaliikunnan järjestämisestä. Puheenjohtajana yhteistyöelimessä toimi 1970-luvun puolivälissä Yhtyneiden liikuntatoimikunnan puheenjohtaja Martti Halme.⁵⁶¹ Suomen Kuntourheiluliitto ry:llä oli työpaikkaurheiluosasto (TPU), jonka järjestämiin tilaisuuksiin, koulutuksiin ja kampanjoihin Yhtyneiltä osastuttiin aktiivisesti.⁵⁶² Myös työntekijäpuolella pohdittiin työpaikkaliikunnan merkitystä 1970-luvun alussa. Esimerkiksi Työväen Kuntoliiton järjestämällä päivillä pohdittiin työaikana tapahtuvan liikunnan merkityksestä terveyteen, työssä jaksamiseen ja motivaatioon. Erityisesti painotettiin taukoliikunnan ja ennaltaehkäisevän liikunnan merkitystä, ja että se on osa työsuojelua ja terveyshuoltoa.⁵⁶³

Yhtyneiden tehtaiden osastojen joukkueet osallistuivat runsain joukoin paikkakuntiansa puulaakisarjoihin jokaisella tehdaspaikkakunnalla. Suositumpia lajeja olivat jalkapallo ja lentopallo.⁵⁶⁴ Tehtaiden osastojen väliset kilpailut jatkuivat osastoilla edelleen ja monissa niissä oli mukana myös jalkapallosarja, esimerkiksi Paperituotteella, Jylhävaarassa ja Kaipolassa.⁵⁶⁵ Jalkapallossa oteltiin muutaman kerran myös tehtaiden välisiä otteluja, mutta säännöllisiksi nämä tapahtumat eivät muodostuneet, esimerkiksi Tervasaari ja Kaipola ottelivat 1972 ja Tervasaari-Jämsänkoski ottelut pelattiin 1973 sekä 1974.⁵⁶⁶ Erityisen suosituiksi lajeiksi yhtyneläisten parissa muodostuivat hiihto, juoksu, kävely ja lentopallo.⁵⁶⁷

Yhtyneiden ulkopuolisia otteluja jatkettiin eri urheilumuodoissa mutta satunnaisemmin kuin Juuso Waldenin toimitusjohtajuuden aikana. Jalkapallossa vastustajina olivat pitkälti samat yritykset kuin aikaisemminkin, tosin joitakin uusiakin tuli mukaan. Esimerkiksi jalkapallossa Valke otteli vuosittain Riihimäen Lasia, Satakunnan Lasia ja

⁵⁵⁹ Halme M. 1971, s. 1-37.

⁵⁶⁰ IK 25.12.2015.

⁵⁶¹ UPM, C10, Työpaikkaliikunnan yhteistyöelimen pöytäkirja 17.2.1975.

⁵⁶² UPM, C10, TPU:n kirje 12.9.1974.

⁵⁶³ Valkeakosken Sanomat 20.10.1975.

⁵⁶⁴ UPM, C6, Esimerkiksi Valkeakosken Sosiaalikerho 1973.

⁵⁶⁵ UPM, C10, Kiertokirje 28.9.1970.

⁵⁶⁶ UPM, C10, Kiertokirje 2.10.1972; Kiertokirje 4.10.1973; Kiertokirje 30.9.1974.

⁵⁶⁷ UPM, C10, Liikuntatoimikunnan pöytäkirja 14.12.1970.

Paperituote Hertso Oy:tä vastaan.⁵⁶⁸ Suunnistuksen puolella perinteistä kolmiottelua Tervasaari-Tytärtehtaat-Säteri jatkettiin edelleen.⁵⁶⁹ Yhtyneet näkyi vahvasti paikkakuntiansa puulaaki- ja muussa urheilutoiminnassa uudistuneen urheilupolitiikan aikanakin. Yhtyneiden liikuntatoiminta oli kuitenkin muuttunut henkilöstön omaehtoiseksi toiminnaksi, kun aikaisemmin se oli ollut ylhäältä johdettua toimintaa. Tämä uusi yhteisöllisyys sisälsi myös aikaisemmin urheilutoiminnassa ilmennyttä me-henkeä paikkakunnilla. Liikuntatempauksissa oltiin yhtyneläisiä, vaikka urheiluseuratoiminnassa saattoi 1970-luvulla vielä olla jyrkkiä vastakkainasetteluja SVUL:n ja TUL:n seurojen välillä.⁵⁷⁰

8 Jalkapalloilu Yhtyneiden urheilun ytimessä

Suomalaiset teollisuusyritykset kiinnittivät voimallisemmin huomiota työntekijöidensä hyvinvointiin 1920-luvulta lähtien. Tavoitteena oli saada työpaikalla ja paikkakunnalla viihtyvä työntekijä. Täysin pyyteetöntä ei työntekijän hyvinvoinnista huolehtivan työnantajan toiminta ollut, vaan tavoitteena oli saada työnantajalleen uskollinen työntekijä. Yhtiöt olivat huolissaan työntekijän luisumisesta sosialistisia aatteita omaksuneiden yhdistysten piiriin ja tarjoamalla henkilökunnalle mielekästä harrastustoimintaa, voitiin samalla ohjata työntekijä yhtiön mielestä oikeanlaisen aatesuuntauksen piiriin.

Sosiaalinen toiminta kattoi työntekijän hyvinvoinnin sekä työpaikalla että vapaa-ajalla. Vapaa-ajan viettoa varten yhtiöt perustivat erilaisia kerhoja työntekijöilleen sekä heidän perheenjäsenilleen. Urheilu muodostui yrityksissä tärkeäksi sosiaalisen työn muodoksi. Urheilutoiminta oli pitkään osa suomalaisten teollisuusyritysten patriarkaalista johtamiskulttuuria. Tehtaat ylläpitivät omia tai paikkakunnan urheiluseuroja ja järjestivät urheilukilpailuja. Työläisten fyysisestä kunnosta huolehtimisen lisäksi sillä harjoitettiin samalla henkilökunnan vapaa-ajan kontrollia.

Työpaikkaurheilun läpimurto Suomessa tapahtui 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun alussa. Teollisuusyritykset järjestivät tehtailtaan sisäisiä urheilukilpailuja ja perustivat omia urheiluseuroja sekä tukivat yrityksen aatemaailmaa lähellä olevia urheiluseuroja. Urheilutoiminnalla pyrittiin viihtyisyyttä, yhteishenkeä ja ruumiillista sekä henkistä kuntoa kohottamaan vaikutukseen. Samalla haluttiin vieraannuttaa Yhtyneiden työntekijöitä liittymästä

⁵⁶⁸ UPM, C10, Kiertokirje 7.9.1970; Kiertokirje 20.8.1971; Kiertokirje 13.9.1972.

⁵⁶⁹ UPM, C6, Valkeakosken sosiaalikirje 1970.

⁵⁷⁰ OL 1.7.1997; IK 25.12.2015.

työväen urheiluseuroihin, jotka koettiin Yhtyneiden piirissä suomalaisen yhteiskuntarauhan uhkana.

Yhtyneillä sosiaalisen toiminnan kehitys tapahtui valtakunnallisten suuntauksien mukaisesti. Toimitusjohtaja Rudolf Waldenin käynnistämänä Yhtyneiden sosiaalinen toiminta alkoi 1920-luvulla. Urheilutoiminta Yhtyneillä aloitettiin 1920-luvun puolivälissä ampumaurheilulla. Walden oli suojeluskuntajärjestön kannattaja ja ampumaurheilu tuki luontevasti suojeluskuntajärjestöjen toimintaa.

Yhtyneiden urheilutoiminta kasvoi 1930-luvulla ja Yhtyneille perustettiin urheilulautakunta 1935 urheilutoimintaa organisoimaan. Urheilulautakunnalla ei ollut kuitenkaan päätösvaltaa vaan he esittelivät asiat toimitusjohtajalle, joka teki lopulliset päätökset. Urheilulautakuntia oli noin puolessa suomalaisista teollisuusyrityksistä 1940-luvun loppupuolella, joten urheilutoiminta oli suomalaisissa tehtaissa varsin vilkasta sotien molemmin puolin. Yhtyneiden urheilulautakunnan tärkein tehtävä oli Yhtyneiden mestaruuskilpailujen järjestäminen. Mestaruuskilpailuja oli järjestetty ammunnessa jo 1920-luvulta lähtien, mutta nyt lajeiksi tulivat mukaan jalkapallo ja yleisurheilu. Sotien jälkeen mestaruuskilpailujen lajeiksi tulivat myös hiihto ja suunnistus ammunnan jäädessä pois. Mestaruuskilpailujen tarkoituksena oli yhteishengen lisääminen eri osastoilla ja tehtailla sekä Yhtyneillä kokonaisuudessaan. Yhtyneiden tehtaas tulivat samalla tutuiksi toisilleen, kun sekä kilpailijat että yleisö pääsivät tutustumaan mestaruuskilpailujen avulla toisiinsa. Yhtyneiden tapaisia koko yritystä koskevia mestaruuskilpailuja oli muutamassa muussakin isommassa Suomen teollisuusyrityksessä mutta aivan yleistä se ei ollut valtakunnan tasolla. Mestaruuskilpailut olivat 1930-luvulla tehdaspaikkakuntiansa tärkeimpiä urheilukilpailuja.

Yhtyneiden sosiaalinen toiminta kasvoi sotien jälkeen. Yhtyneiden tehtaille palkattiin runsaasti henkilökuntaa huolehtimaan sosiaalisen toiminnan tehtävistä. Tehdaspaikkakunnilla Yhtyneet huolehti monista niistä tehtävistä, jotka suuremmilla paikkakunnilla kuuluivat julkisen sektorin tehtäväkenttään. Tehdaspaternalismi onnistuikin parhaiten niillä paikkakunnilla, joissa julkishallinto oli vaatimatonta. Laajimmillaan sosiaalinen toiminta Yhtyneillä oli 1950-luvulla. Useimmat teollisuusyritykset vähensivät sosiaalista toimintaa huomattavasti viimeistään 1960-luvulle tultaessa, mutta Yhtyneillä sosiaalinen toiminta jatkui kuten ennenkin. Sosiaalista toimintaa ei vähentänyt edes Yhtyneiden taloudelliset vaikeudet 1960-luvun loppupuolella. Syynä tähän oli toimitusjohtaja Juuso Waldenin patriarkaalinen johtamistapa ja tarve huolehtia kaikista tehtaas työntekijöistä kuin omista lapsistaan. Juuso Walden käytti itsestään nimeä ”*Vanha Isä*” ja hänelle oli tärkeää, että Yhtyneet huolehti

työntekijöistään kohdusta hautaan. Ennen sotia patriarkaalinen johtamistapa oli tyypillistä suomalaisissa teollisuusyrityksissä ja Rudolf Walden toteutti tätä johtamistapaa myös Yhtyneillä. Hänen poikansa Juuso Walden noudatti samanlaisia johtamistapoja, myös silloin, kun muissa teollisuusyrityksissä johtamistavat olivat jo muuttuneet. Juuso Waldenia kutsutaankin ”*Suomen viimeiseksi patruunaksi.*”

Mestaruuskilpailut muodostuivat sotien jälkeen tuloksiltaan kovatasoisiksi. Yhtyneille hankittiin tietoisesti huippu-urheilijoita jo 1930-luvun loppupuolelta lähtien. Yhtyneillä urheilijoita sijoitettiin myös tietoisesti eri tehtaisiin heidän urheilulajiensa perusteella. Jalkapalloilijat sijoitettiin Valkeakoskelle, hiihtäjät Jämsänkoskelle ja juoksijat Kaipolaan. Tämä ratkaisu teki osaltaan mestaruuskilpailut ennalta arvattaviksi, kun lajiensa huiput yleensä edustivat yhtä ja samaa tehdasta. Mestaruuskilpailut muodostuivat Yhtyneillä loppuaikoinaan jähmeiksi institutionaaliseksi tapahtumiksi, joita kyllä arvostettiin, mutta joka vuosi toistuva kaavamaisuus söi niistä suurimman innostuksen pois. Yhtyneiden johto ja urheilijat olivat kuitenkin kilpailuista mielissään. Yhtyneiden henkilöstölehdessä (*Työn Äärestä*) urheilusta ja mestaruuskilpailuista kirjoitettiin sivukaupalla ja sitä kautta niiden tärkeys Yhtyneille tuotiin esille. Yhtyneiden urheilijat menestyivät myös valtakunnallisesti ja kansainvälisesti, joten leikkisästi Yhtyneitä kutsuttiinkin nimillä: ”*Yhtyneet Urheilutehtaat Oy, tekee sivutuotteena myös paperia.*”, *Yhtyneet Palloilutehtaat Oy*” tai ”*Yhtyneet Kultamitalit Oy*”. Muutamassa muussakin teollisuusyrityksessä panostettiin urheiluun, mutta Yhtyneiden osalta voidaan sanoa panostuksen olleen joskus jopa itse yrityksen päätuotetta tärkeämpää, ainakin huomioarvoltaan.

Mestaruuskilpailujen lisäksi järjestettiin eri tehtailla osastojen välisiä kilpailuja. Tehtaiden osastojen välinen kilpailutoiminta alkoi 1930-luvun alussa. Kilpailtavina lajeina olivat pääsääntöisesti samat kuin mestaruuskilpailuissakin. Paikkakuntien oma urheiluperinne myös vaikutti kilpailtaviin lajeihin. Jalkapallosta tuli erittäin suosittu laji Valkeakoskella johtuen mm. lajin perinteestä paikkakunnalla ja pesäpalloa pelattiin Myllykoskella johtuen lajin perinteestä siellä. Eri tehtaat kävivät lisäksi satunnaisia urheiluotteluita useissa eri lajeissa muita suomalaisia teollisuuslaitoksia vastaan. Nämä ottelut kasvattivat myös yhteishenkeä omilla tehtailla.

Sotien jälkeen osastojen väliset kilpailut hiipuivat hieman, mutta 1960-luvun puolivälin tienoilla niiden suosio jälleen kasvoi tehtailla. Syynä tähän oli yleinen kuntoliikuntatietoisuuden lisääntyminen yhteiskunnassa ja sitä kautta myös teollisuusyrityksissä. Poikkeuksena aikaisempaan oli se, että nyt henkilökunta sai paremmin

itse päättää minkälaista kuntoliikuntaa ja kilpailuja osastoilla järjestetään, kun aikaisemmin koko liikuntatoiminta oli ylhäältä päin määrättyä ja organisoitua.

Yhtyneiden kansainväliset urheilukontaktit alkoivat heti sotien jälkeen. Aluksi kontaktit suuntautuivat Ruotsiin. Yhtyneiden ruotsalaisia yhteistyökumppaneiden urheilujoukkueita vastaan käytiin jalkapallo- ja painiotteluita. Ruotsissa teollisuusyritysten urheiluseuratoiminnan kehitys oli hyvin samanlaista kuin Suomessa, joten tämän ja maantieteellisen läheisyyden takia ensimmäinen kontakti oli luonnollista ottaa Ruotsin suuntaan.

Juuso Waldenilla oli hyvät henkilökohtaiset kontaktit Englantiin, joten seuraavat ja pysyvimmät urheilukontaktit otettiin Brittein saarille. Yhtyneiden ja Albert E. Reed & Company Ltd:n välillä käytiin 1947-1962 kymmenen urheiluottelua, jotka sisälsivät jalkapallo-ottelun, viestijuoksun ja maastojuoksun. Reed-otteluista muodostuivat Yhtyneiden mestaruuskilpailujen ohella tärkeimmät Yhtyneiden urheilukilpailut. Ottelut saivat runsaasti huomiota eri tiedotusvälineissä jopa valtakunnallisella tasolla. Vastaavan tyylinen ottelutarja käytiin hiihtourheilun puolella norjalaista Orkla Grubea vastaan 1948-1951. Otteluiden ansiosta monet urheilijat saivat kokea kansainvälisen urheilukilpailun antaman elämyksen. Otteluiden ohella tutustuttiin yhteistyökumppaneiden tehtaisiin ja muihin vierailukohteisiin sekä järjestettiin erilaisia huvitapahtumia. Yhtyneet käytti kansainvälisiä urheiluotteluita avukseen erityisesti kansainvälisessä markkinoinnissa.

Urheilun järjestötoiminta aiheutti suuria intohimoja Suomessa sisällissodan jälkeen. Sekä vasemmiston että oikeiston puolella urheilua käytettiin poliittisten tarkoituserien ajamiseen. Teollisuusyritysten järjestämää työpaikkaurheilua ei katsottu suopeasti työväenliikkeen ja TUL:n piirissä 1920- ja 1930-luvuilla. TUL:n seurojen urheilijoita yritettiin kieltää osallistumasta työnantajien järjestämään työpaikkaurheiluun mutta huonolla menestyksellä.

Ennen sotia Yhtyneiden mestaruuskilpailujen säännöissä osallistuminen oli sallittu vain SVUL:n ja SPL:n seurojen urheilijoille. Yhtyneiden eri tehtaiden osastojen välisiin kilpailuihin saivat myös TUL:n urheilijat osallistua. TUL:n piirissä tätä ei katsottu suopeasti, mutta urheilijoita oli vaikea estää osallistumasta. Työväenliikkeen mielestä urheilua käytettiin myös painostuskeinona työhönoton yhteydessä. Työväenliike väitti urheilevia työnhakijoita painostettavan vaihtamaan TUL:n seurasta SVUL:n tai SPL:n seuraan taatakseen työpaikan saannin. Yhtyneet luonnollisesti kielsi tämän mutta myönsi, että urheilumyönteiset toimihenkilöt olivat saattaneet ehdottaa porvariseuraan siirtymistä. Painostusta varmasti

tapahtuikin, vaikka kirjallisuudessa nämä esimerkkitapaukset ehkä saavatkin kokonaisuutta suuremman painoarvon. Urheiluliitosta toiseen siirtymistä tapahtui myös urheilullisin perustein, koska Yhtyneiden tuella paikkakuntien porvariseuroilla oli paremmat mahdollisuudet harjoitteluun ja kilpailutoimintaan. TUL:n seuroillahan ei 1930-luvulla ollut mahdollisuutta harjoitella tai kilpailla Yhtyneiden urheilupaikoilla ja kuntien muut urheilupaikat olivat perin vaatimattomia.

Seurasiirtoja TUL:n seuroista Yhtyneitä lähellä oleviin seuroihin tapahtui jonkin verran sotien jälkeen. Henkinen kynnyks siirtyä liitosta toiseen oli kuitenkin varsin korkea ja esimerkiksi Valkeakoskella siirryttiin usein TUL:n seurasta mieluummin vaikkapa toisen kaupungin porvariseuraan kuin Valkeakosken Hakaan. Yhtyneiden työpaikkaurheiluun osallistuminen ei aiheuttanut TUL:n urheilijalle ristiriitoja 1950- ja 1960-luvulla, mutta liittotasolla seuranvaihto oli henkisesti raskas tapahtuma, koska paikkakuntien poliittisessa elämässä kahtiajakautuminen oli vielä olemassa. Valkeakoskella seurasiiirrot tulivat luonnollisiksi vasta 1980-luvulla, eivätkä enää tuolloin aiheuttaneet poliittisia intohimoja.

Tehdaspaikkakuntiansa urheilupaikkojen rakentajana Yhtyneiden rooli oli merkittävä. Yhtyneet rakensi mm. ampumaratoja, urheilukenttiä, luistinratoja, uimalaitoksia, hyppyrimäkiä ja keilaratoja paikkakunnille. Yhtyneet myös huolehti näiden urheilupaikkojen kunnossapidosta. Yhtyneet perusteli rakentamista sillä, että näin työntekijät saivat mahdollisuuden harjoittaa Yhtyneiden ideologiassa niin tärkeällä sijalla olevaa liikuntaa. Yhtyneet tiedosti eittämättä tämän roolinsa rakentajana kunnassa ja toisinaan muistutti asiasta kuntien henkilöstöä. Yhtyneet luopui urheilupaikkojen rakentamisesta ja kunnossapidosta viimeistään 1970-luvun alkuun mennessä. Muutamia urheilupaikkoja, esimerkiksi Tehtaan kenttä Valkeakoskella, jätettiin Yhtyneiden huolehdittavaksi.

Jalkapallo oli Suomessa suurempien kaupunkien peli ja pienemmissä kaupungeissa ja maaseudulla suosituimmaksi pallopeliksi muodostui pesäpallo. Pesäpallon suosioon vaikutti myös se, että suojeluskunta edesauttoi pesäpallon pelaamista keskuudessaan. Metsäteollisuusyhtiöt olivat edelläkävijän roolissa tuodessaan jalkapallon omille maaseutumaisille tehdaspaikkakunnilleen. Yhtiöiden konttorihenkilöt ja insinöörit tulivat usein isommista kaupungeista tai ainakin olivat opiskelleet kaupungeissa ja siellä innostuneet jalkapallosta.

Yhtyneiden paikkakunnista Valkeakoskella oli pelattu jalkapalloa TUL:n seuroissa jo ennen Yhtyneiden vaikutusta asiaan. Jalkapallon pelaaminen Yhtyneillä alkoi 1930-luvulla. Valkeakoskella aloitettiin Juuso Waldenin organisoimana suosituksi tullut tehtaan osastojen

välinen sarja 1933. Seuraavina vuosina osastojen välisiä sarjoja pelattiin muillakin Yhtyneiden tehtailla. Yhtyneiden mestaruuskilpailut jalkapallossa aloitettiin 1935 ja 1930-luvulla ottelut olivat vielä tasaväkisiä. Vuosikymmenen loppupuolella muutamilla paikkakunnilla aloitettiin jalkapalloiluun satsaaminen muiden urheilulajien tapaan. Valkeakoskelle hankittiin tehtaan palvelukseen pelaajia Turusta ja Simpeleelle Viipurista johtotähtenä maajoukkuepelaaja Arvo Närvänen. Jämsänkoskeen jalkapalloilun innoittajana toimi Antero Nyman, joka värväsi tehtaalle pelaajia Kuopiosta ja Helsingistä. Ainoastaan Myllykoskella jalkapalloilu jäi vähemmälle huomiolle.

Sotien jälkeen jalkapallotoiminta Yhtyneillä keskittyi selkeästi Valkeakoskelle. Valkeakoskelta oli kaksi erillistä yksikköä mukana Yhtyneiden mestaruuskilpailuissa. Valkeakosken nimellä oli edustettuna Tervasaaren tehdas ja Tytärtehtaiden nimellä Jylhävaaran, Valken ja Paperituotteen yksiköistä yhdistetty joukkue. Tytärtehtaiden etuna oli päivätyön mahdollisuus, joka paransi yhteisharjoittelun mahdollisuutta. Muilla tehtailla suuri osa työntekijöistä teki vuorotöitä.

Tytärtehtaille keskitettiin Yhtyneiden jalkapalloilijoita 1940-luvulta lähtien. Merkittävin hankinta Jylhävaaran tehtaalle oli maajoukkueen kapteenin Veikko Asikaisen hankinta Turusta 1946. Yhtyneet panosti myös tehdaspaikkakuntiansa valmennukseen kustantamalla englantilaisen valmentajan Tom Johnstonin 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa useamman kerran Suomeen valmentamaan. Suurimman osan ajastaan Johnston vietti Valkeakoskella valmentuen sekä tehtaalla että Valkeakosken seurajoukkueita. Yhtyneillä kävi 1960-luvulla kaksi muuta englantilaista valmentajaa ja heidänkin suurin panostus kohdistui Valkeakoskelle.

Yhtyneiden mestaruuskilpailut jalkapallossa muuttuivat mestarin osalta varsin yksitoikkoisiksi, koska Tytärtehtaat voittivat lähes säännöllisesti. Valkeakosken, Jämsänkosken ja Simpeleen tehtaat saavuttivat sotien jälkeen yhteensä kuusi Yhtyneiden mestaruutta Tytärtehtaiden voittaessa 19 kertaa. Valkeakoskella jalkapalloilu nousi valtakunnallisesti hyvälle tasolle ja hyvä menestys ruokki tehtaan panostusta entisestään jalkapalloon.

Myllykosken tehdas erosi Yhtyneistä 1950-luvun alussa ja pääkonttori siirtyi Myllykoskelta Valkeakoskella. Myllykoskelle oli perustettu jalkapallon erikoisseura Myllykosken Pallo-47 Yhtyneiden vaikutuksella ja jalkapalloinnostus oli kasvamassa paikkakunnalla, mutta tuota nousua ei Yhtyneet päässeet todistamaan. Myllykosken Pallo-47 nousikin myöhemmin eri yhtiön panostuksella Suomen jalkapallon kärkijoukkueiksi.

Yhtyneiden panostus jalkapalloon vaikutti myös paikkakuntien seurajoukkueiden menestykseen. Juuso Waldenin tärkeimmäksi joukkueeksi muodostunut Valkeakosken Haka nousi mestaruussarjaan 1949 ja oli menestyksekkäin 1960-luvulla voittaen kolme Suomen mestaruutta. Walden oli muuttanut takaisin Valkeakoskelle 1952 pääkonttorin siirtymisen myötä ja hänen taustavaikutuksellaan Valkeakosken Hakan menestys oli tärkeä asia Yhtyneillä. Valkeakosken jalkapallomenestys näkyi myös Hakan taustalla. Valkeakosken Koskenpoikien ja Pallo-Sepot-44:n menestys oli paikkakunnan kokoon nähden varsin merkittävää. Pallo-Sepot-44 oli perustettu kasvattamaan nuoria pelaajia Valkeakosken Hakaan, mutta tason nousun myötä 1960-luvulla seura pääsi itsekin Suomen-sarjaan. TUL:n seura Valkeakosken Koskenpojat pääsi myös nauttimaan Suomen-sarjan tasosta ja 1960-luvulla joukkue oli lähellä nousta mestaruussarjaan. Seurojen marssijärjestys näkyi Valkeakosken tehtaalla, kun suurin osa Hakan pelaajista oli töissä päivätöitä tarjoavassa Tytärtehtaissa ja Koskenpoikien joukkueen pelaajat olivat töissä vuorotyötä tarjoavassa Tervasaaren tehtaassa. Yhtyneiden ammattikoulu, Lotilan ammattikoulu, Valkeakoskella oli myös hyvä kasvualusta Valkeakosken jalkapallomenestykselle. Lotilan ammattikoulussa urheilu oli tärkeällä sijalla ja sotien jälkeen suuri osa Valkeakosken Hakan pelaajista oli käynyt Lotilan ammattikoulun. Lotilan ammattikoulua kutsuttiinkin leikkisästi ”*Lotilan Urheiluopistoksi.*”

Vaikka Yhtyneiden oma jalkapallomenestys oli keskittynyt Valkeakoskelle, niin menestys kohotti myös muiden paikkakuntien jalkapallotasoa. Jämsänkoskella ja Simpeleellä jalkapallo oli alueensa ykkösjoukkuelaji ja menestys jalkapallorintamalla oli hyvä suhteutettuna paikkakunnan asukaslukuun. Jämsänkoskella jalkapallomenestys osui parhaiten 1960-luvulle ja paikkakunnan joukkue Jämsänkosken Ilves oli Valkeakosken Koskenpoikien tavoin muutaman kerran lähellä nousta mestaruussarjaan. Erityisen hyvin tämä jalkapallomenestys tulee esiin tehtaiden puulaakisarjoissa paikkakunnillaan. Esimerkiksi Jämsänkoskella ja Kaipolassa tehtaan osaston joukkue pääsääntöisesti voitti alueensa puulaakisarjan. Kaipolassa Yhtyneet oli satsannut juoksu-urheiluun mutta siitä huolimatta Kaipolan tehdas, joka Yhtyneiden omassa mestaruussarjassa ei pahemmin menestynyt, oli alueellaan merkittävä tekijä jalkapallossa ja esimerkiksi 1967 perustetun Jämsän Pallon pelaajat olivat pääosin Kaipolan tehtaalla töissä. Jalkapalloon panostus Valkeakoskella tuotti siis hyvää tulosta myös huipun takana. Yhtyneiden eri urheilulajien keskittämisen seurauksena toki muiden tehtaiden parhaat pelaajat siirrettiin Tytärtehtaiden palvelukseen.

Yhtyneet osallistui merkittävästi paikkakuntiansa seurajoukkueiden toimintaan. Seurajoukkueiden tukemisessa näkyy selkeästi Yhtyneiden patriarkaalinen ote henkilökuntansa

ja paikkakunnan vapaa-ajan vieton kontrollointiin. Yhtyneiden urheilulautakunnan kokouksissa, sosiaalikerhomuksissa ja Yhtyneiden omassa henkilöstölehdessä sekä paikkakunnan muissa tiedotusvälineissä Yhtyneet ja paikkakunnan urheiluseurat tuntuivat elävän symbioosissa ja menevän sujuvasti sekaisin. Myös valtakunnan tasolla tiedostettiin selkeästi, että esimerkiksi Valkeakosken Haka ja Kaipolan Vire olivat ”Yhtyneiden seuroja”. Yhtyneiden tuella paikkakunnille perustettiin 1930-luvulla useita urheiluseuroja vastapainoksi TUL:n seuroille. Yhtyneet avusti lähellä olevia seurojaan taloudellisesti mutta myös tarjoamalla muuta tukea, esimerkiksi oman henkilökuntansa panosta työajan käytön suhteen ja rakentamalla urheilupaikkoja sekä palkkaamalla valmentajia urheiluseurojen käyttöön. Sotien jälkeen Yhtyneet avusti myös paikkakunnan TUL:n seuroja mutta toki vain murto-osalla siitä, mitä ”omille seuroille” annettiin.

Seurojen lisäksi Yhtyneet tuki urheilijoiden toimintaa. Yhtyneet houkutteli urheilijoita palvelukseensa tarjoamalla hyvän työpaikan, asunnon ja hyvät harjoittelu- ja kilpailumahdollisuudet. Urheilijan ollessa edustamassa Yhtyneitä tai Suomea ja harjoittelemassa Yhtyneiden tai Suomen edustustehtäviä varten hän sai palkkaansa vastaavan korvauksen eikä kokenut urheilun takia taloudellista menetystä. Tytärtehtaiden eli Hakan jalkapalloilijat saivat harjoitella kahdesti viikossa työajalla 1950-luvulta lähtien. Tämä mahdollisuus oli ainutlaatuista suomalaisessa jalkapalloilussa ja oli yhtenä tekijänä edistämässä Hakan menestystä mestaruussarjassa.

Jalkapallosta puhuttaessa ei voi olla ohittamatta Juuso Waldenin vaikutusta. Walden oli opintomatallaan Englannissa oivaltanut urheilun ja erityisesti joukkuelajin voiman työntekijöiden henkisen ja fyysisen kunnan sekä yhteishengen kasvattamisessa. Urheilulajeista hän oli Englannissa ollessaan ihastunut nimenomaan jalkapalloon, ja Valkeakoskelle konttori- ja myyntipäälliköksi tullessaan hän sai synnytettyä vuosittain pelattavan tehtaan osastojen välisen sarjan. Hyvin onnistuneiden jalkapallokokemusten ansiosta jalkapallo kehittyi Valkeakoskella myös seurajoukkueetasolla. Aivan tyhjästä jalkapallooninnostus ei Valkeakoskella syntynyt, Yhtyneiden tehdaspaikkakunnista juuri Valkeakoskella oli TUL:n seurojen toimesta ollut jo olemassa hyvä harrastuspohja jalkapalloon. Valkeakoski oli Yhtyneiden paikkakunnista suurin asukasluvultaan, joten sekin vaikutti joukkuelajin panostukseen juuri Valkeakoskella. Juuso Waldenin innostus Valkeakosken tehdasyhteisön ja erityisesti Valkeakosken Hakan jalkapallotoiminnan tukemiseen ei estynyt edes hänen ollessaan Yhtyneiden toimitusjohtajana Myllykoskella 1940-1952. Pääkonttorin Valkeakoskelle tulon ja sitä kautta Waldenin paikkakunnalle paluun myötä Valkeakosken jalkapallon tukeminen voimistui entisestään.

Harjoitteluolosuhteita ja kenttäolosuhteita parannettiin Yhtyneiden tuella, jotta Valkeakosken Haka pystyi nousemaan suomalaisen jalkapallon huipulle 1950-luvulla ja pelaamaan kansainvälisiä arvo-otteluja 1960-luvulla.

Juuso Walden ei luonnollisesti yksin pystynyt nostamaan jalkapallon asemaa Yhtyneillä. Hyvänä tukena olivat lajia edistävät rekrytoinnit niin urheilun johtotehtävissä kuin itse pelaajissakin. Merkittävänä taustatukena jalkapallon kehitykseen olivat esimerkiksi Jämsänkoskelle töihin tullut mutta 1940 Jylhävaaraan siirtynyt Antero Nyman sekä Toivo A. Ekholm Valkella. Onnistuneet pelaajahankinnat Valkeakoskelle 1930-luvun lopulla ja 1940-luvun puolivälissä innostivat paikkakunnan omia pelaajia. Merkittävää Yhtyneiden jalkapallon menestykselle oli myös varhainen kansainvälistyminen runsaine ulkomaisine ottelukontakteineen ja englantilaisten valmentajien palkkaamisineen.

Yhtyneiden urheilutoiminta muuttui 1970-luvulla uuden toimitusjohtajan Niilo Hakkaraisen aikakaudella. Yhtyneet oli joutunut taloudellisiin vaikeuksiin 1960-luvun lopulla ja rahoittajien painostuksella toimitusjohtaja saatiin vaihdettua. Muissa Suomen teollisuusyrityksissä jo aikaisemmin aloitettu johtamistavan muutos saapui Yhtyneillekin. Rudolf Walden ja Juuso Walden olivat pitäneet omilla johtajuuskausillaan kaikki langat ja päätökset omissa käsissään ja Niilo Hakkaraisen aikana vastuita jaettiin modernimmalla liikkeenjohdon tavalla, jossa tulosvastuut annettiin kullekin yksikölle. Sosiaalisen toiminnan suuruus joutui heti leikkurin alle Yhtyneillä 1970-luvun alussa ja sosiaalisen toiminnan päätäntävaltaa jaettiin eri tehtaille. Urheilun puolella mestaruuskilpailut ja tietoinen urheilijoiden rekrytointi tehtaiden palvelukseen lopetettiin. Painopistettä siirrettiin kuntourheilun tukemiseen ja liikuntatoiminta ylipäättäänkin liitettiin osaksi terveydenhuoltoa. Panostuksen heikkeneminen näkyi pian myös paikkakunnan urheiluseurojen toiminnassa. Kaipolan Vireen juoksutallin sekä Jämsänkosken hiihtomenestys hiipui ja Valkeakosken Hakan jalkapallojoukkue putosi mestaruussarjasta.

Mikä motivoi Yhtyneitä urheilun tukemiseen? Yhtyneet katsoi urheilutoiminnan tukemisesta ja järjestämisestä olevan itselleen hyötyä. Urheilun avulla henkilökunta omaksuisi terveelliset elämäntavat ja hyvä fyysinen kunto auttoi jaksamaan myös työssä. Urheilun vaikutuksesta tehtaille ja osastoille saatiin muodostettua hyvä yhteishenki, joka näyttäytyi parempina ja tehokkaampina suorituksina myös työtehtävissä. Yhtyneiden eri paikkakunnilla kiertävillä mestaruuskilpailuilla eri tehtaiden työntekijät tutustuivat toisiinsa ja tämä vahvisti koko Yhtyneiden me-hengen luomista. Menestyvät urheilijat ja joukkueet vahvistivat itsetuntoa, kun sai tuntea ylpeyttä kertoa olevansa samalla työpaikalla urheilutähden kanssa.

Urheilutoiminnalla yritettiin vaikuttaa myös työntekijöiden poliittisiin arvovalintoihin. Oikeanlaisella huolenpidolla oli tarkoitus ohjata työntekijä pysymään erossa sosialistisia aatteita levittävästä ja kannattavista yhdistyksistä. Urheilutoiminnalla oli lisäksi markkinointiarvoa. Yhtyneiden urheilijoiden ja joukkueiden antamaa PR- hyötyä käytettiin hyväksi niin valtakunnallisessa kuin kansainvälisessä markkinoinnissa. Unohtaa ei sovi myöskään urheilun tuomaa viihdearvoa tehdaspaikkakunnilla.

Aikaisemmin on jo tullut ilmi, että työväenliike ja TUL:n seurat eivät aivan kriittittä suhtautuneet Yhtyneiden työpaikkaurheiluun. Työväenliike katsoi työpaikkaurheilun tulevan liiaksi heidän ja TUL:n apajille työväestön liikuntaharrastusten järjestämisessä ja jossain määrin oikeassa he tuossa arvioissa olivatkin. Yhtyneillä työväenliikkeen vastustus ei ollut yhtä voimallista kuin muualla Suomessa johtuen siitä, että Yhtyneet tuki TUL:n seurojen toimintaa. Juuso Waldenin johtajuuskaudella huippu-urheilun asema kasvoi huomattavasti ja koko henkilökuntaa liikuttavan massaurheilun todettiin jääneen heikommalle huomiolle. Kuntoliikunnan osuus urheilutoiminnasta kasvoi huomattavasti Yhtyneillä 1960-luvulla. Samanlainen kuntoliikunnan kehitys on havaittavissa työpaikkaurheilussa myös valtakunnallisesti. Yhtyneiden huippu-urheilua suosivassa urheilupolitiikassa saattaa olla myös tiedotuksen luomaa harhaa mukana. Yhtyneillä järjestettiin eri tehtailla Suomen mittakaavassa tarkasteltuna runsaasti erilaisia harrastuspohjaisempiakin urheilutapahtumia, mutta tiedotuksessa oli luonnollista, että huippu-urheilu kiinnosti enemmän viestimiä ja suurta yleisöä. Urheilijoita kohtaan saatettiin muun henkilökunnan osalta tuntea kateutta heidän saatuaan esimerkiksi asunnon ja vapaata harjoitteluun sekä kilpailemiseen. Henkilökunnan mielipide kaikkineen oli kuitenkin Yhtyneillä urheilumyönteinen ja yhtyneläiset ylpeitä jalkapallomenestyksestä.

Monissa aikaisemmissa tutkimuksissa korostuu Valkeakosken ja erityisesti Valkeakosken Hakan suuri merkitys Yhtyneiden jalkapallossa. Jalkapallotoiminta oli kuitenkin varsin laajaa ja huomionarvoista myös muissa Yhtyneiden tehdasyhteisöissä. Jalkapallo osoittautui Yhtyneillä kestävimmäksi urheilulajiksi, joka kesti Yhtyneiden uudistuneen urheilupolitiikan myllerryksen. Valkeakosken Hakan jalkapallojoukkue pysyi suomalaisen jalkapallon kärkikastissa muiden urheilulajien hiipuessa Yhtyneillä 1970-luvulla. Yhteistyö Yhtyneiden ja Hakan joukkueen välillä jatkui edelleen saaden toki toisenlaisen muodon, mutta Valkeakosken Hakan jalkapallojoukkue identifioitui vielä vuosikymmeniksi eteenpäin Yhtyneisiin.

LÄHTEET

Arkistolähteet

UPM-Kymmenen keskusarkisto, Valkeakoski (UPM)

Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö

A Hallinto

A6 Pöytäkirjat

Sosiaalihenkilöstö 1937-1971

Urheilulautakunta 1935-1970

Liikuntatoimikunta 1971-1975

C Henkilökunta

C6 Sosiaaliasiat

C10 Urheilu ja liikunta

D Viestintä

D1 Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiön vuosikertomusaineisto

D3 Lehtileikkeet

Sanoma- ja aikakauslehdet

Jämsän lehti, vuosikerrat 1931-1952.

Kaakkoisseutu, vuosikerrat 1953-1971.

Karjalainen 29.4.2013.

Koillis-Häme, vuosikerrat 1952-1971.

Kymen Keskilaakso, vuosikerrat 1931-1952.

Parikkalan Sanomat, vuosikerrat 1933-1953.

Työn Äärestä (TÄ), N:o 1 1931-N:o 6 1975.

Valkeakosken ja Sääksmäen Sanomat, vuosikerrat 1929-1945.

Valkeakosken Sanomat, vuosikerrat 1945-1975.

Haastattelut

Ismo Klemola (IK), haastateltu 25.12.2015.

Olavi Laine (OL), haastateltu 1.7.1997.

Atte Nyman (AN), haastateltu 9.7.1997.

Aimo Pulkkinen (AP), haastateltu 17.7.1997.

Kirjallisuus

Ahola & Siukonen 1977. Ahola, Matti & Siukonen, Markku, Työpaikkaliikunnan toteutusmuotoja. Teoksessa Siukonen, Markku (toim.), Urheilumme kasvot 9. osa. Urheilu 1976-77. Työpaikkaliikunta. Scandia-kirjat, Jyväskylä.

Alasuutari 2011. Alasuutari, Pertti, Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino, Tampere.

Annala 1950. Annala, Vilho, Tervakosken paperitehtaan historia. Tervakoski Oy, Helsinki.

Appel 1985. Appel, Erik, Hartwall 1836-1986. Hartwall, Helsinki.

Arponen 1995. Arponen, Antti O., Luovutetun Karjalan urheilu. Suomen Urheilumuseosäätiö. Helsinki.

Arponen 2003. Arponen, Antti O., Suomen jalkapallon vaiheita. Teoksessa Kanerva, Juha, (toim.), Jalkapallon pikkujättiläinen. WSOY, Helsinki.

Autio & Nordberg 1972. Autio, Matti & Nordberg, Toivo, Vuosisata paperiteollisuutta I. Valkeakosken, Simpeleen, Myllykosken ja Jämsänkosken paperiteollisuuden vaiheet Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiön perustamiseen saakka. Valkeakosken Kirjapaino, Valkeakoski.

Eloranta 1948. Eloranta, A., Liikuntatoiminta. Teoksessa Keravuori, Keijo (toim.), Teollisuuden sosiaalinen toiminta. Mantere, Helsinki.

Facta 2001 1981. Facta 2001 8. osa. Teoksessa Lehtinen, Lauri, Numminen, Maija & Saloranta, Pekka (toim.), Facta 2001. WSOY, Helsinki.

Hakkarainen 1993. Hakkarainen, Niilo, Oravanpyörässä. WSOY, Porvoo.

Halme M. 1971. Halme, Martti (toim.), Liikuntaopas. Yhtyneet Paperitehtaat Oy. Yhtyneet Paperitehtaat Oy, Valkeakoski.

- Halme Y. 1925. Halme, Yrjö, Puulaakin puolesta 1925. Urheilu-Propaganda-Idrott, Helsinki.
- Halme Y. 1927. Halme, Yrjö, Jalkapallokilpailut. Teoksessa Halme, Yrjö (toim.), Puulaakin puolesta 1927. Urheilu-Propaganda-Idrott, Helsinki.
- Halme Y. 1935. Halme, Yrjö, Jalkapallo-ottelut. Teoksessa Halme, Yrjö, & Merinen, Erkki (toim.), 10 vuotta puulaakin puolesta. 1925-1935. Urheilu-Propaganda-Idrott, Helsinki.
- Halme Y. 1954. Halme, Yrjö, Sanomalehdistö ja UPI. Teoksessa Nyysönen, Jussi (toim.), 30 vuotta puulaakin puolesta. 1925-1955. Urheilu-Propaganda-Idrott, Helsinki.
- Heikkinen 1981. Heikkinen, Antero, Kansallisurheilun suuri nousu. Suomen hiihtourheilun laajuus, yhteiskunnalliset tavoitteet ja merkitys 1918-1940. Liikuntatieteellinen Seura, Helsinki.
- Heinonen, Helikari & Piipponen 1972. Heinonen, Raimo, Helikari, Torsti & Piipponen, Esko. Jalkapallokirja 1972. Suomen Palloliitto, Helsinki.
- Hellgren 1957. Hellgren, Kirsti. Sippolan historia. Myllykosken Kirjapaino, Myllykoski.
- Herlin 1960. Herlin, Kirsti, Kone Osakeyhtiö 1910-1960. Kone, Helsinki.
- Hoving 1961. Hoving, Victor, Enso-Gutzeit Osakeyhtiö 1872-1958. Enso-Gutzeit, Helsinki.
- Häkkinen 1999. Häkkinen, Ari, Tarinaa tehdaspalokunnasta. Teoksessa Blomgren, Christer (toim.), Rautainen leipäpuu. Muistoja ja muistelmia Elektrometallurgiska ab:n ja Vuoksenniska-yhtiön tehtailta ja kaivoksilta. Imatra Steel, Imatra.
- Häyrinen & Laine 1989. Häyrinen, Reijo & Laine, Leena, Työpaikkaurheilu. Teoksessa Vasara, Erkki (toim.), Suomi urheilun suurvalta. Liikuntatieteellinen seura, Helsinki.
- Icén 2005. Icén, Rainer, Työpaikkaliikunta ja työterveyshuolto. Teoksessa Kauppinen, Pekka & Nevala, Arto (toim.), Liikunnan monet kasvot. Kirjoituksia ihanteista, kilpailemisesta ja urheiluviihteestä. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 11. Kopijyvä, Joensuu.
- Itkonen 1997. Itkonen, Hannu, Tuskin etanaa elävämpi – urheilu sosiaalisena kontrollina. Teoksessa Vares, Vesa (toim.), Urheilu ja historia. Kansakunnan identiteetiksi, yhteiskunnan vaikuttajaksi, joukkojen harrastukseksi. Turun Historiallinen Yhdistys, Turku.

- Itkonen 2007. Itkonen, Hannu, Jalkapalloilu paikallisena luokka- ja lajikamppailuna. Teoksessa Itkonen, Hannu & Nevala, Arto (toim.), Kuningaspelin kentät. Jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä. Gaudeamus, Helsinki.
- Itkonen & Nevala 2007. Itkonen, Hannu & Nevala, Arto, Jalkapallo, maailma ja Suomi. Teoksessa Itkonen, Hannu & Nevala, Arto (toim.), Kuningaspelin kentät. Jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä. Gaudeamus, Helsinki.
- Jokinen 1988. Jokinen, Jukka, Tykki taipuu paperikoneeksi. Valmet Rautpohja 1938-1988. Gummerus, Jyväskylä.
- Juva 1957. Juva, Einar W., Rudolf Walden 1878-1946. WSOY, Porvoo
- Juvonen 1996. Juvonen, Jaana, Parikkalan historia. Gummerus, Jyväskylä.
- Kahiluoto 1990. Kahiluoto, Jaakko, Rauma-Repolan metsätaival 1870-1990. Rauma-Repola, Helsinki.
- Kalela 2000. Kalela, Jorma, Historiantutkimus ja historia. Gaudeamus, Helsinki.
- Kanerva 2003. Kanerva, Juha, Jalkapallon kehitys pelinä. Teoksessa Kanerva, Juha, (toim.), Jalkapallon pikkujättiläinen. WSOY, Helsinki.
- Kivelä 1991. Kivelä, Juhani, Valkeakosken työläisurheilun historiaa. Valkeakosken Jyry 1905-1932. Valkeakosken Koskenpojat 1929-1989. Valkeakosken Kirjapaino, Valkeakoski.
- Klemola 1971. Klemola, Pertti, Juuso Walden. Viimeinen patruuna. Tammi, Helsinki.
- Koivisto 1999. Koivisto, Tuomo, Työt ja tekijät. Näkökulmia tamperelaiseen ammatilliseen työväenliikkeeseen 1800- luvulta 2000- luvulle. SAK:n Tampereen paikallisjärjestö, Tampere.
- Koivuniemi 2000. Koivuniemi, Jussi, Tehtaan pillin tahdissa. Nokian tehdasyhdyskunnan sosiaalinen järjestys 1870- 1939. SKS, Helsinki.
- Kokkonen 2015. Kokkonen, Jouko, Suomalainen liikuntakulttuuri- juuret, nykyisyys ja muutossuunnat. Suomen Urheilumuseo, Helsinki.
- Kortelainen 2007. Kortelainen, Jarmo, Jalkapallo-Suomen maantiede. Teoksessa Itkonen, Hannu & Nevala, Arto (toim.), Kuningaspelin kentät. Jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä. Gaudeamus, Helsinki.

- Kuisma 1985. Kuisma, Markku, Outokumpu 1910-1985. Kuparikaivoksesta suuryhtiöksi. Outokumpu, Helsinki.
- Kuusisto 1986. Kuusisto, Seppo, Jämsän historia 2. osa 1952-1976. Vammalan Kirjapaino, Vammala.
- Krapu 2000. Krapu, Marko, Seitsemän vuosikymmentä urheilun asialla. Jämsänkosken Ilves 1920-2000. Gummerus, Jyväskylä.
- Könni & Nordberg 1986. Könni, Ukko & Nordberg, Toivo, Simpeleen tehtaiden kahdeksan vuosikymmentä 1906-1986. Valkeakosken Kirjapaino, Valkeakoski.
- Könönen 1967. Könönen, Terho A., 60 vuotta selluloosan valmistusta Joutsenossa. Joutseno-Pulp, Joutseno.
- Könönen 1969. Könönen, Terho A., 100 vuotta sahausta Lahdessa. Lahden saha 1869-1969. Rauma-Repola Oy, Lahden tehtaot, Lahti.
- Könönen 1970. Könönen, Terho A., 50 vuotta vanerin valmistusta Suolahdessa. Suolahden tehtaot 1920-1970. Pohjois-Karjalan Kirjapaino, Joensuu.
- Könönen 1981. Könönen, Terho A., Martinniemen saha 75 vuotta. Martinniemen saha 1905-1980. Pohjois-Karjalan Kirjapaino, Joensuu.
- Laakso 1927. Laakso, Alfred, Nyt propagandaa sisäänpäin! Teoksessa Halme, Yrjö (toim.), Puulaakin puolesta 1927. Urheilu-Propaganda-Idrott, Helsinki.
- Lahtinen, Malmberg, Meri, Salopuro & Suomalainen 1982. Lahtinen, Esko S., Malmberg, Kirsti, Meri, Heikki, Salopuro, Kaija & Suomalainen, Ilkka, Jalkapallokirja 1982. Suomen Palloliitto, Helsinki.
- Laurila 1999. Laurila, Eero, Osastojen väliset viestikisat. Teoksessa Blomgren, Christer (toim.), Rautainen leipäpuu. Muistoja ja muistelmia Elektrometallurgiska ab:n ja Vuoksenniska-yhtiön tehtailta ja kaivoksilta. Imatra Steel, Imatra.
- Montonen 1975. Montonen, Sakari, Työpaikkaliikunta. Teoksessa Rantala, Risto & Siukonen, Markku (toim.), Urheilutieto osa 1. Kuntoliikunta, kansanurheilu, liikuntakasvatus, liikuntakoulutus, liikuntatiede. Scandia-kirjat, Jyväskylä.
- Mäkelä 2004. Mäkelä, Hannu, Pallo pyörii jo Valkeakoskellakin. Valkeakoskelaisen jalkapalloilun varhaisia vaiheita koko laajalta kentältä siihen saakka, kun Haka nousi mestaruussarjaan vuonna 1949. Mediapalvelu Hannumäkelä, Valkeakoski.

- Mäkinen 2007. Mäkinen, Mikko, Jyryn syke. Jämsänkosken Jyry 1927-2007. Gummerus, Jyväskylä.
- Mönkkönen 1992. Mönkkönen, Mauri, Mäntän historia 1860-1947. Mäntän kaupunki, Mänttä.
- Mönkkönen 1998. Mönkkönen, Mauri, Mäntän historia 1948-1992. Mäntän kaupunki, Mänttä.
- Nordberg 1980. Nordberg, Toivo, Vuosisata paperiteollisuutta II. Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö 1920-1951. Valkeakosken Kirjapaino, Valkeakoski.
- Nordberg 1998. Nordberg, Toivo, Vuosisata paperiteollisuutta III. Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö 1952-1969. Juuso Waldenin aikaan. UPM-Kymmene. Valkeakoski.
- Nyström 1951. Nyström, Per, Paraisten Kalkkivuori Osakeyhtiö 1898-1948. Talonpoikaiskotioteollisuuden kehitys suurtuotannoksi. Paraisten Kalkkivuori, Parainen.
- Peltonen J. 1971. Peltonen, Juhani, Hakasta Hampuriin. Ammattilaisjalkapalloilun rahat ja salat. Muistiin merkinnyt Matti Pitko. Weilin + Göös, Helsinki.
- Peltonen M. 1969. Peltonen, Matti, Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiön ammattikoulu 1929-1969. Valkeakosken Kirjapaino. Valkeakoski.
- Pura 2002. Pura, Juhani, Vaihtoehdosta valioseuraksi. Valkeakosken Haka 70 vuotta 1932-2002. Karisto, Hämeenlinna.
- Raevuori A. 1979. Raevuori, Antero, Kiinasta Eurooppaan. Teoksessa Raevuori, Antero (toim.), Huippu-urheilun maailma 2. Jalkapallo. Pesäpallo. Jääkiekko. WSOY, Porvoo.
- Raevuori Y. 1942. Raevuori, Yrjö, Friitalan nahkatehdas 1892-1942. Friitalan nahkatehdas, Helsinki.
- Raiskio 2005. Raiskio, Kaj, Joka ei ole kanssamme on meitä vastaan. Tehdasurheilu- ja kontrolli Valkeakoskella. Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki, Sironen, Esa & Viita, Ossi (toim.), Taidetta ja tehdasurheilua. Suomen Urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 2005. Atena Kustannus, Jyväskylä.
- Raiskio 2012. Raiskio, Kaj, Henkilöstön johtaminen Valkeakosken tehdasyhteisössä Rudolf ja Juuso Waldenin aikakaudella 1924-1969. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Räsänen 1986. Räsänen, Timo, Jämsänkosken ja Koskenpään historia vuodesta 1926 vuoteen 1976. Jämsänkosken kaupunki, Jämsänkoski.

- Saariaho 1954. Saariaho, Urho, Myllykosken Kilpa- Veikkojen 25-vuotistaipaleelta. 1929-1954. Myllykosken Kilpa- Veikot, Myllykoski.
- Salimäki 2000. Salimäki, Harri, Isänmaan ja urheilu-uskon mies. Lauri Pihkala modernin urheiluaatteen esitaistelijana. SKS, Helsinki.
- Satamo 2014. Satamo, Seppo, 80 vuotta peliaikaa. FC Haka Oy, Valkeakoski.
- Savola 1977. Savola, Jorma, Työpaikkaliikunta Suomessa. Teoksessa Siukonen Markku (toim.), Urheilumme kasvot 9. osa. Urheilu 1976-77. Työpaikkaliikunta. Scandia-kirjat, Jyväskylä.
- Seppälä 1981. Seppälä, Raimo, Rudolf Walden. Isänmaan mies. Otava, Helsinki.
- Seppälä 1986. Seppälä, Raimo, Sokerisoturit ja heidän yhtiönsä. Länsi-Suomen sokeritehdas Oy. Lännen sokeri Oy. Lännen tehtaat Oy. Otava, Helsinki.
- Siivola 1975. Siivola, Vilho, Myllykylästä maailmalle. Tammi, Helsinki.
- Sirén 1997. Sirén, Ari, Elämää portin kahta puolta, Valkeakosken paperiteollisuuden 125 vuotta, Alpiprint, Tampere.
- Sirén 2007. Sirén, Ari, Juuso Walden 1907-1972. Karisto, Hämeenlinna.
- Sivén 1999. Sivén, Jere, Sosiaalitoiminta Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiön Kaipolan Tehtailla 1953-1980. Gummerus, Saarijärvi.
- Sjöblom 2007. Sjöblom, Kenth, Alkupotkut. Teoksessa Lautela, Yrjö & Wallén Göran, Rakas jalkapallo. Sata vuotta suomalaista jalkapalloa. Teos, Helsinki.
- Somppi 2007. Somppi, Heikki, Hyvässä seurassa. Muistikuvia MyPan 60-vuotiselta taipaleelta. Painokotka, Kotka.
- Sund 2007. Sund, Bill, Ruotsalainen jalkapalloilu: koululaispelistä kulttuuriteollisuudeksi. Teoksessa Itkonen, Hannu & Nevala, Arto (toim.), Kuningaspelin kentät. Jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä. Gaudeamus, Helsinki.
- Suomen Palloliitto 1957. Suomen Palloliitto, Suomen Palloliitto 1907-1957. Suomen Palloliitto, Helsinki.
- Syrjäläinen 2008. Syrjäläinen, Antti, Miksi siksi loikkariksi? Huippu-urheilijoiden loikkaukset TUL:sta SVUL:oon 1919-1939. Joensuun yliopistopaino, Joensuu.

- Taylor 1914. Taylor, Frederick Winslow, Tieteellisen liikkeenhoidon periaatteet. Suomentanut Jalmari Kekkonen. Karisto, Hämeenlinna.
- Teerisuo 1972. Teerisuo, Jouko, Tampellan Inkeröiden tehtaot 1872-1972. Tampellan Inkeröiden tehtaot, Inkeröinen.
- Teider 2003. Teider, Hannu, Kaipolan Vire 1953-2003. 50-vuotisjuhlahistoriikki. Gummerus, Jyväskylä.
- Tuomela 2006. Tuomela, Marianne, Juuso Walden. Toimitusjohtaja. Vuorineuvos. Patruuna. Vanha isä. Suurperheen isä. Juuson askeleet kaikuvat yhä Tervasaassa ja Valkeakoskella. Valkeakosken Sanomat, Valkeakoski.
- Tuomi & Sarajärvi 2002. Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli, Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.
- Tuuri 1999. Tuuri, Antti, UPM-Kymmene. Metsän jättiläisen synty. Otava, Helsinki.
- Vasara 1997. Vasara, Erkki, Valkoisen Suomen urheilijat soturit. Suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatustoiminta vuosina 1918-1939. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Vasara 2007. Vasara, Erkki, Jalkapallo- suojeluskuntajärjestön vieroksuma urheilumuoto. Teoksessa Itkonen, Hannu & Nevala, Arto (toim.), Kuningaspelin kentät. Jalkapalloilu paikallisena ja globaalina ilmiönä. Gaudeamus, Helsinki.
- Vauramo 1962. Vauramo, Eino, Harlu. Laatokan Karjalan nuorin siirtopitäjä. Harlun pitäjöseura, Pieksämäki.
- Viinioksa Max 1954. Viinioksa, Max, UPI:n jalkapalloilu. Teoksessa Nyysönen, Jussi (toim.), 30 vuotta puulaakin puolesta. 1925-1955. Urheilu-Propaganda-Idrott, Helsinki.
- Viljakainen-Tiittanen 1988. Viljakainen-Tiittanen, Merja, 100 vuotta paperiteollisuutta Jämsänkoskella. Valkeakosken Kirjapaino, Valkeakoski.
- Virtanen J. 2003. Virtanen, Jukka, Kuvan keskellä Jukka Virtanen. Tammi, Helsinki.
- Virtanen S. 1985. Virtanen, Sakari, Puusta elävä. Kajaani Oy:n vaiheita vuodesta 1946 2. osa. Kajaani Oy 1907-1982. F.G. Lönnberg, Helsinki.
- Virtanen S. 2003. Virtanen, Sakari, Nuottasaaresta Wall Streetille. Oulun metsäteollisuus kauppahuoneista Stora Ensoon. Sävypaino, Espoo.
- Vuorinen 1972. Vuorinen, Olli, Valkeakosken historia 1. osa. Tehdaskylästä kaupungiksi. Valkeakosken Kirjapaino. Valkeakoski.

- Vuorinen 1995. Vuorinen, Olli, Valkeakosken historia 2. osa. Kasvun vuosikymmenet. Vammalan Kirjapaino, Vammala.
- Walden 1971. Walden, Juuso, Minua sanotaan Juusoksi. Toimittanut Tapio Karreinen. Weilin + Göös. Helsinki
- Wallén 2007. Wallén, Göran, Pienikin voi menestyä – oikeassa ympäristössä. Teoksessa Lautela, Yrjö & Wallén, Göran (toim.), Rakas jalkapallo. Sata vuotta suomalaista jalkapalloa. Teos, Helsinki.
- Waris 1961. Waris, Heikki, Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalipolitiikka. Johdatus sosiaalipolitiikkaan. WSOY, Helsinki.
- Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö 1955. Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö, Henkilökunnan opas. Valkeakosken Kirjapaino, Valkeakoski.

Painamaton tutkimuskirjallisuus

- Enbom 2013. Enbom, Leena, Työväentalolle vai seurahuoneelle? Työväen vapaa-ajan toiminta, politiikka ja vastarinta 1920- ja 1930-lukujen tehdasyhdyskunnassa. Talous- ja sosiaalhistorian pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto, politiikan ja talouden tutkimuksen laitos, Helsinki.
- Huhtanen 2014. Huhtanen, Kerkko, Patruunat liikunnan asialla. Liikunta osana teollisuuden sosiaalitoimintaa Suomessa ja Jämsänkoscikella 1920-1970-luvuilla. Liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto, liikuntakasvatuksen laitos, Jyväskylä.
- Kolkka 1969. Kolkka, Sulo 1969. Yhtyneet Paperitehtaat Osakeyhtiö kilpaurheilun kehittäjänä ja tukijana. Tutkielma yhtiön urheilutoiminnasta vuosilta 1935-1969.
- Okkonen 2008. Okkonen, Jarkko, Urheilu metsäteollisuusyhtiössä 1935-2007. Valkeakosken Hakan jalkapallojoukkue muutoksen ilmentäjänä. Liikuntasosiologian pro gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopisto, liikuntatieteiden laitos, Jyväskylä.
- Raiskio 2003. Raiskio, Kaj, ”Tulolähteen tulee pulputa kirikkaana”. Tehdasyhteisö Walkiakosken tehtaan johdon patriarkaalin suhde työläisiin Rudolf Waldenin aikakaudella 1924-1940. Suomen historian pro gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos, Jyväskylä.